

K N I H O V N A C H A R I T Y

Č I S L O 1

DR. BEDŘICH VAŠEK

DĚJINY KŘEŠŤANSKÉ CHARITY

VELEHRAD

NAKLADATELSTVÍ DOBRÉ KNIHY V OLOMOUCI · 1941

D R. B E D Ř I C H V A Š E K

DĚJINY
KŘEŠŤANSKÉ
CHARITY

VELEHRAD

NAKLADATELSTVÍ DOBRÉ KNIHY V OLOMOUCI · 1941

Úvodem

Dějiny křesťanské charity. Dějiny té úrody Boží, která sdílí osud všech úrod: bývá někdy úroda obdivuhodně bohatá a jindy chudá, někdy vyrůstá s klidnou pravidelností a jindy živly rušivě zasahují do pokojného chodu, někdy se sklízí za zpěvů a jásotu srdcí, jindy bezhlesně se skleslým smutkem v duších. Ale když úroda byla hojná, sedlák po výmlatu radostně ukazuje hromady zlatého zrní na sýpce, ty divy lásky Boží, a rty jeho vděčně šeptají modlitbu Tomu, jehož láska a moc dovedou takové zázraky tvořiti v přírodě.

Skutky milosrdenství, jež vykonala za uplynulých devatenáct set let křesťanská charita na nejrozmanitějších polích lidské bídy a lidského utrpení, jsou jako hromady krásného zlatého zrní na sedlákově sýpce po výmlatu . . .

Že bývají na každé i nejlepší sýpce také místečka se zrním méně hodnotným, „pozadkem“ - kdo by se tomu divil, když zná život?

*

Podávám zde dějiny *křesťanské charity*. Nehledej tu tedy podrobné vylíčení všech dobročinných a lidumilných snah o pomoc trpícímu lidstvu. Předkládám jen jeden výsek z těchto snah, to, co dobrého pro trpící bylo vykonáno láskou k bližnímu z pohnutek křesťanských; láskou, která o sobě praví: „Nepřicházím se světa k člověku; musím napřed vstoupiti na nebesa, abych skrze Boha našla cestu k člověku. Srdcem Božím proudí láska k lidem. Musím míti napřed Boha, abych měl člověka. Bůh je cesta k člověku.“¹

*

Podávám *dějiny křesťanské charity*. Tedy nikoli chvalozpěv na dílo křesťanské charity, s přikrašlováním, retušováním, zamlčováním; nýbrž střízlivou vědeckou práci, podávající věrně podle pravdy skutečnost s jejím světlem i stíny. Vždyť charita, i když vánkem Božím byla probouzena v duších, byla prováděna lidmi. A kde jsou lidé, tam bývají i stíny; a často právě tam, kde světlo je nejostřejší, bývá stín nápadně znatelný.

Ale i při všech lidských nedokonalostech jest dějinné dílo velkolepé, že nutně z něho vzbývá povzbuzení pro duše: pro ty, kdož v lásce k bližnímu pracují z povolání, i pro ty, kdo v ní pracují jako dobrovolníci. Byli lidé

¹ K. Adam, Glaube und Liebe, Regensburg 1937, 16.

nábožensky studení, vstoupili do katakomb, nechali tyto posvátné podzemní světy působiti na svou duši, a vystoupili z nich plni velkého odhodlání náboženského. Katakomby probudily v nich heroism. Tak heroism velkánů charity zapaluje. Jak jinak se pracuje v lásce k bližnímu člověku, který pochopil velké dílo charity Církve! Který se pohledem na hrdiny a hrdinky charity naplnil správným duchem lásky a v tomto duchu jako v letadle se vznesl do výšin života milosrdenství a soucitu a snad celý život již zůstává v těch výšinách!

Co však rozumíme charitou?

Charita je dobročinnost z křesťanské lásky prokazovaná trpícím.

Její účelem jest pomáhati trpícímu bližnímu, a to abychom mu v jeho obtížích ulevili a - je-li normální - abychom jej přivedli k takovému stavu, aby si své potřeby mohl obstarati sám.

Jsou rozmanité skutky milosrdenství, jimiž charita pomáhá trpícím, protože rozmanité jsou druhy bídy tělesné i duchovní. Sedmero skutků milosrdenství tělesného a sedmero skutků milosrdenství duchovního zachycují jen část těch dobrodiní, jichž potřebuje bližní. Jakou bídu zahlédne, takové má odpomáhati. Universální, všeobecná má býti charita.

Má býti universální i vzhledem k osobám. Nemá pomáhati jen lidem, kteří jsou nám sympatičtí svým věkem, postavením, osobními půvaby. Má pomáhati ochotně i lidem, jejichž zevnějšek a snad i některé povahové rysy jsou nesympatické a protivné. Má milovati nejen příslušníky svého národa. Podobenství o milosrdném Samaritánu zůstává věčně působivým příkazem, že máme míti živý soucit i s utrpením příslušníků národů jiných než je náš.

Z křesťanské lásky koná charita skutky milosrdenství. To jest, miluje bližního především pro Boha, vidí a miluje v bližním Boha; jako když měsíc za úplňku jest ozářen světlem slunečním, tak i na bližního padá cosi z velebnosti Boží: Bližní je tvorem Božím a tedy miláčkem Božím - je obrazem Božím - jeho nesmrtelná duše je určena k věčné spáse - je vykoupena drahou krví Kristovou - posvěcena milostmi Ducha svatého - je dítětem Božím - údem tajemného těla Kristova - Bůh přikázal milovati bližního jako sebe - Kristus dal nejdokonalejší příklad lásky - ustanovil lásku jako odznak, po němž se má poznati křesťan - láska k bližnímu bude rozhodovati o věčném životě každého jednotlivce - láska k bližnímu je nutným důsledkem nadpřirozené solidarity křesťanů - Bůh nestejně rozděлил lidem své dary, aby si byli navzájem podporou. Jaké nekonečné úchvatné obzory se rozvírají před naším duchem, když se vmyslíme do kterékoli z těchto zdánlivě všedních, hubených vět!

Křesťanská láska však pojímá v sebe a posvěcuje i přirozené pohnutky: Bližní trpí, jak bych mohl býti netečný k tomu? - kdybych já byl na jeho místě, byl bych rád, kdyby mi pomohli - má právo na existenci - i tento člověk měl matku, jak by jí bylo, kdyby ho tak viděla trpět - může z něho býti užitečný člověk - možná, že pyká za viny společnosti - když se mu nepomůže, možná, že se to velmi vymstí, protože nouze učí někoho se modlit a jiného proklínat a pálit - a pod.

Dobrovolnou dobročinností je charita; není pro člověka povinností, která by mu byla uložena zákonem; ani nemá potřebný na ni tak přesné právo, jako má právo na pomoc, kterou mu zaručuje zákon.

Výpomocnou (subsidiární) dobročinností jest charita; zasahuje tam, kde si člověk pomoci nemůže sám nebo kde není povolanejších činitelů, kteří by pomohli nebo kde tito činitelé pomoci nemohou nebo nechťejí.

Dobře uspořádaná má býti charita. Má pečlivě dbáti stupnice hodnot potřeb: tím ochotněji pomáhá, čím cennější jsou statky, kterých se bližnímu nedostává, ať již jsou to statky tělesné nebo duševní. Pro péči o tělo nezapomíná na duši a pro péči o duši nezapomíná na tělo. Nedá se malichernostmi a podružnostmi zaujmouti tak, že by přehlédla to, co je podstatné. Jde za hlavní věci.

Moderní charita jest dobročinnost *organisovaná*. Dobře uspořádaná, rozčleněná, organisovaná činnost znamená intenzivnější, potencovanou činnost. „Neorganisovaná charitativní práce by byla nerozumná, neúčelná a dnes skoro nemožná.“²

Aby bylo zcela jasno, poznamenávám hned v úvodě, že se výrazu „charita“ používá ve čtverém smyslu:

1. Charita jakožto *ctnost a vnitřní smýšlení* lásky k Bohu a k bližnímu pro Boha.
2. Charita jakožto *projevy* lásky k bližnímu vůbec.
3. Charita v přesném vědeckém smyslu, v jakém se nyní v ohledu sociálním užívá: organisovaná dobročinnost z křesťanské lásky prokazovaná *trpícím*.
4. Charita jakožto zevnější forma a prostředky k provádění této činnosti: organizační forma, kancelář, časopis (na př. „farní charita“).

Ještě slovo o *požehnání* charity.

Jest požehnáním pro ty, jimž pomáhá. Kolik slz křesťanská charita již setřela s uplakaných tváří! Kolik ran zahojila! Kolik uhasínajících knotů pod její pomocí se znova rozhořelo jasným veselým světlem! Kolik nalomených stromků se znova napřímilo! Kolik dobra rozsévá charita po zemi!

Jest požehnáním pro ty, kdož ji konají. Bůh vrací s bohatými úroky, co mu bylo půjčeno. Sobectvím duše se ochuzují, mrznou, zakrňují, pustnou, hrubnou, zesurovují. Láskou k bližnímu se rozvíjejí, rozkvétají, vnitřně bohatnou, rostou. „*Blahoslavení milosrdní*“, řekl Pán.

Jest požehnáním pro společenský život, protože vyplňuje mezery, jež zanechala spravedlnost. Láska k bližnímu nemůže nahradit spravedlnost. Spravedlnost má veliké poslání, aby odstraňovala příčiny sporů; ale charita dovede cosi, co spravedlnost nedovede: sblízuje duše. Neocenitelné je sociální dílo, které charitou bylo vykonáno u jednotlivců a v rodinách přímou, v nemocnicích, v sirotčincích, ve školách. Jakým ziskem jest pro lidstvo, když charita se může plně rozhořet!

² H. Weber, Das Wesen der Caritas, Freiburg i. B. 1938, 214-5.

I. Osud slabých a trpících před Kristem

Celkový obraz

Přesně vzato, v knize, která má pojednávat o křesťanské charitě, není nutné vyšetřovati, jak se k chudíně, k sirotkům, k nemocným, k sociálně slabým choval svět před příchodem křesťanství. Ale je velmi žádoucí, když aspoň nejdůležitější fakta si tu živě připomeneme. Neboť čím žalostnějším se nám ukáže postavení trpících v dobách před Kristem, tím lépe dovedeme pak zhodnotit dílo charity křesťanské.

Smíme o lidstvu před Kristem pronést všeobecně soud, že to byl svět bez lásky? Byl opravdu před Kristovým příchodem svět celý tak tvrdý, tak bezcitný, tak otrokářský a násilnický, tak mravně zkažený, že v něm vůbec nebylo milosrdenství k trpícím a sociálně slabým?

S láskou k bližnímu bylo to před Kristem podobné jako s věrou v Boha.

I u nejnižších a nejdivočejších národů nalézáme jakési zbytky víry v Boha, jako jiskry ukryté v popeli. Někdy se ty jiskry víry skoro úplně ztrácejí pod vrstvami popela na ně nanesenými; jindy náboženství vystupuje zřejmě, i když ve formách znetvořených. I u nejpohanštějších národů je nějaká idea boha neb bohů.

Podobně v životě mravním. Národ třeba v celku vystupuje tvrdě, bezcitně. Ale odhrabávej pozorněji tento popel - nenajdeš národa, u něhož by se nenašlo ani jiskerky milosrdenství a soucitu, aspoň v některé chvíli a aspoň k nejbližším příbuzným, soukmenovcům, druhům. Je pravda, někdy jsou to již jen poslední zkomírající zbytečky toho dobra a milosrdenství, které Bůh vložil v lidskou duši.

V celku, když máme na zřeteli soucit nejen s příbuznými a známými a sobě rovnými, nýbrž i s příslušníky jiných národů a s podrobenými a s otroky, když myslíme nikoli na okamžité soucitné vzrušení, nýbrž na trvalý poměr ducha, když máme na mysli nejen elitní duše, nýbrž celek, pak pohanští národy před Kristem skýtají po stránce lásky k bližnímu obraz velmi ponurý.¹

¹ Používám k této partii hlavně L. Lallemand, *Histoire de la Charité*, Paris, 5 vol., 1902-1912, zvl. vol. I, *L'Antiquité*, dále L. Prunel, *Les Pauvres et l'Église*, in *Dictionnaire Apologétique de la Foi Catholique*, Paris III, 1916, 1655-1735 (čl. byl psán 1921), W. Liese, *Geschichte der Caritas*, Freiburg i. B., 2. Bde 1922, oddíl *Vorgeschichte der Caritas*, I 10-25, G. Uhlhorn, *Die christliche Liebestätigkeit*, Stuttgart 3 Bde, 1882-1890, stati

Jednotlivé národy

Asyřané a Babyloňané

U Asyřanů a Babyloňanů, oddaných hlavně válčení, duše stálým válčením se zatvrzovala a uzavírala soucitu. S poraženými vojsky, městy, obyvatelstvem a zeměmi se nakládalo bez milosrdenství. Nápisy, řezby a jiné památky předvádějí hrozné výjevy, jichž byly ony kraje a sousední země svědky. Assur-Nazir-Pal, král asyrský, dobude města: „Dal jsem usmrtiti vždy ze dvou jednoho, a polovice zbylých byla odvedena do otroctví... Zajatec Ahirbal byl svědkem drancování svého paláce, viděl, jak jeho synům a dcerám dávají okovy, jak jeho ministrům a předním vůdcům vzpoury stahují kůži; viděl, jak na pyramidě stojící před vchodem do města byly rozvěšeny jejich kůže; někteří byli zazděni do hradeb nebo ukřižováni nebo na kolech napíchnuti a rozestaveni kolem pyramidy. Velkému počtu z nich dal jsem stáhnouti kůži za mé přítomnosti. Dal jsem zeď potáhnouti jejich koží; dal jsem postaviti pyramidy z jejich hlav a vítězné odznaky z jejich zmrzačených těl.“²

Na památkách v Ninive je viděti zajatce připoutané ke sloupům a oděné s kůže; je viděti krále před jedním z nešťastníků, kterému řetěz je upevněn skrze rty a kterému šípem vylupují oči; takovými činy se chtějí proslaviti vládcové. Jeden z nich dal si vyříti nápis: „Mé vojsko dostoupilo vrcholu Nistounu. Zmocnil jsem se dvou set šedesáti bojovníků; dal jsem jim stíti hlavy; dal jsem je nabodnouti na koly; poručil jsem udeřiti jejich dětmi o skály hor, zničil jsem je jako ptáčata, která jsou ještě v hnízdě... Přiblížil jsem se potom k městu Sour; ztrestal jsem je... Postoupili jsme k Tiele... Odvedl jsem zajatce... Jedněm jsem dal utnouti ruce a nohy, jiným nos a uši.“³

Písmo sv. popisuje, jak si počínal Nabuchodonosor v Jerusalemě, když ho dobyl. Hrůzy začínají líčením osudu krále: „Javše krále přivedli ho ke králi babylonskému do Rebly, a ten vyřkl nad ním soud: syny Sedekjášovy král babylonský dal pobíti před očima jeho, ano i všechny urozené Judovce dal pobíti v Reble. Sedekjášovi pak dal král babylonský oči vyloupiti, svázati jej v řetězy, přivésti do Babylona a vsaditi do žaláře až do dne smrti jeho.“⁴

A přece i u Asyřanů probleskují i nějaké světlejší paprsky lidskosti. Tak v listě adresovaném nějakému králi - snad Assarhaddonovi - píše nějaký dvořan: „Ty osvobozuješ toho, jenž již po mnohá leta byl držen v za-

Eine Welt ohne Liebe; Unter dem Gesetz, I, 3-50, G. Neyron, *Histoire de la Charité*, Paris 1927, 7-38. - Dílo H. Böhlenstein, *Wohltätigkeit und Armenpflege im vorchristlichen Altertum* bylo sice r. 1940 ohlášeno na knihupeckém trhu, avšak až do vydání mé práce nebylo možno je obdržeti.

² F. Lenormant, *Babylon, Histoire Ancienne de l'Orient*, t. IV. ch. V. § 2, 167-170, uvádí Lallemand I, 47.

³ J. Oppert, *Histoire des empires de Chaldée et d'Assyrie*, 1865, 77-80, uvádí Lallemand I, 48.

⁴ Jeremiáš 52, 9-11.

jetí. Zdraví se vrací tomu, jenž po dlouhé dny byl nemocen. Hladové sytíš, zarmoucené těšíš.⁵ - Otrok není zcela přenechán libovůli svých pánů; když se prodává otrok ženatý, prodává se manžel i s manželkou; otrok je oprávněn činiti aspoň některé právní smlouvy a svědčiti před soudem.⁶

V celku vzato: „Asyřané a Babyloňané byli velmi ukrutní k podrobným národům; projevovali jistou lidskost mezi sebou a ke svým otrokům; nemůžeme však u nich zjistiti žádného zařízení, které by sloužilo k tomu, aby se potírala bída a pomáhalo chudým.“⁷

Egyptané

U Egyptanů stálo náboženství a mravnost výše než u Assyřanů a Babyloňanů; na vyšší úrovni byla tudíž i jejich péče o trpící.

Již jeden z velmi starých dokumentů egyptské morálky, obsahující mravní pravidla Ptah-Hotepa z dob V. dynastie, má ušlechtilé věty: „Jsi-li velký, když jsi byl napřed nepatrný; jsi-li bohatý, když jsi byl napřed chudý; stojíš-li v čele obce, pamatuj, ať nezneužíváš ke svému prospěchu té okolnosti, že jsi se dostal na první místo, nezatvrzuj se ve svém srdci pro své povýšení; stal jsi se toliko správcem statků božích. Neodstrkuj za sebe svého bližního, jenž je ti podoben; budiž mu jako druh.“⁸ V hrobce, jejíž původ sahá až do šesté dynastie, lze čísti slova: „Vybudoval jsem svému otci (velkolepý) příbytek; ctil jsem svou matku; dával jsem chléb hladovému, šat nahému, dával jsem pít žíznivému.“⁹ Nějakému vysokému úředníku v Thébách zanechán pro potomstvo tento památník: „Lidé v Thebaidě mě milují... Urození pění mé chvály... Jsem opěrnou holí pro starce, živitelem pro dítě, obhájcem pro bídneho, ohřívárnou pro ty, kdo v Thébách trpí zimou, jsem pokrmem zoufalců.“¹⁰

Vražda novorozeňat bývala v Egyptě jen výjimkou. S otroky se zacházelo lidštěji, zůstávala jim na př. práva manželská. Postavení ženy bylo důstojnější.

Ale vedle těchto světlých stránek se vyskytují i rysy nepříznivé. Praxe bývala často hluboko pod krásnou teorií. Četné válečné výpravy byly doprovázeny velikou krutostí. Nápis jdoucí až ke III. dynastii líčí výboje nějakého generála: „Tato armáda postupovala v pokoji (to jest: od úspěchu k úspěchu): rozdrtila zemi Heroušaitů; tato armáda postupovala v pokoji: zmocnila se jejich pevností; tato armáda postupovala v pokoji: zničila jejich ffovnický a jejich vinice; tato armáda postupovala v pokoji: spálila jejich obilí; tato armáda postupovala v pokoji: porubala jejich vojáků na desetitisíce; tato armáda postupovala v pokoji: odvěkla jejich muže, jejich

⁵ M. Martin, Textes religieux Assyriens et Babyloniens, 1901, uvádí Lallemand I, 47.

⁶ Lallemand I, 50.

⁷ Prunel 1656.

⁸ Amelineau, Essai sur l'évolution hist. et phil. des idées morales en Egypte, 1895, 339-355, cituje Lallemand I, 30.

⁹ Amelineau 84, cituje Lallemand I, 31.

¹⁰ G. Maspero, Un gouverneur de Thèbes. Congr. intern. des orientalistes, I. sess. t. II, p. 48-61, cituje Lallemand I, 40.

ženy a jejich dívky ve velkém množství. Z toho se Jeho Veličenstvo těší více než z čehokoli jiného.“¹¹ Osud Izraelitů v Egyptě, zvláště pak surové opatření, že novorozeňata mužského pohlaví měla býti bez milosrdenství topena, aby národ izraelský nerostl, vrhají světlo na egyptský život.¹² A jak draze bylo zapláceno mnohé dílo egyptské kultury! „Jen s hrůzou možno mysliti na tisíce zajatců, kteří umírali pod holí drábů nebo jako obět nesnesitelného vysílení a nedostatku všeho druhu, když jako rabové v nucené práci budovali gigantické stavby, v nichž si libuje nenasytná pýcha takového Ramsesa II. V památných stavbách jeho vlády není, abych tak řekl, jediného kamene, který by nestál lidský život.“¹³ A osud královských otroků v dolech, hlavně Sinajských!

Indové

U Indů hlavní posvátná kniha Zákon Manův klade důraz na almužnu; tím se však nemíní almužna na zmírnění bída nuzných, nýbrž na podporu brahmínských mnichů. Opravdová charita se u Indů nemohla rozvinouti; není prostě možná opravdová charita tam, kde platí kasty, mezi nimiž jsou lidské styky přetřhány, a kde na př. pari, stojící mimo kasty, je dovoleno bít bez hříchu, protože prý tito lidé se mají bít. Staré zákony nestanoví ani pokut ani pokárání pro ty, kdo by je zabil.

Národy buddhistické

Náboženství Buddhovo je na vyšším stupni. Učí zapomínati na křivdy, neodpíratí zlému, být laskavým a milosrdným ke všem lidem, bez ohledu na rasu a náboženství. Doporučuje nedávati bližnímu omamně nápoje a jedy; podává dokonce velkou myšlenku, že největší almužnou je almužna pravdy. Obsahuje i jiné prvky lásky k bližnímu.¹⁴ Ale při tom buddhismus i velmi zhoubně působí na své vyznavače. Uspává je do jakési pasivnosti, ochablosti, úniku před životem, potlačení aktivních mužných sil v člověku. A i když buddhismus přispěl po jisté stránce k zjemnění mravů v národech, které se k němu hlásí, tož ono ovzduší pasivnosti bylo nezdravou atmosférou i pro rozvoj charity.¹⁵ „Jako blaženost Nirvany je docela odlišná od blaženosti v životě věčném, zrovna tak láska buddhismu přes všechny příbuzné tóny je něco úplně jiného než láska křesťanská. U buddhismu převládá negace, u křesťanství pozitivnost.“¹⁶ „Zvláštní forma altruismu, probuzenská univerzální soustrast, je pouhý stupeň dostavující se při prohlédnutí nesmyslnosti životního boje, je znakem pokračujícího intelektuálního

¹¹ Amelineau 80, cituje Lallemand I, 37.

¹² Exodus 1, 9 nn.

¹³ F. Lenormant, Les premières civilisations, 1974, t. I, 217-218, cituje Lallemand I, 37.

¹⁴ C. Clemen ve čl. Liebestätigkeit in Die Religion in Geschichte und Gegenwart, Tübingen III 1939, 1646.

¹⁵ Neyron 16-18.

¹⁶ Neyron 21.

osvícení, není však výrazem aktivního bratrství; je v daný čas nahrazena stoickým indiferentismem člověka dospěvšího skutečné moudrosti.¹⁷

Řekové

U Řeků oslňuje zevnější kultura. Řecké umění básnické, řečnické, stavitelské a sochařské, řecká filosofie bývají předmětem nejvyššího obdivu.

Ale v soucitné lásce k bližnímu Řecku vzorem býti nemůže. Zvláště jedna okolnost hned na prvý pohled plně osvětluje situaci: stanovisko k otroctví. Marň hledáme i u ducha tak vytříbeného jako byl Plato aspoň jiskerku soucitu s otroky. „Téměř každé oslovení otroka má zníti jako rozkaz, při čemž jest naprosto třeba se vystříhati zertování s čeledí mužského i ženského pohlaví, jak velmi nerozumně činívají mnozí s otroky a ztěžují život, jim poslouchání a sobě poroučení.“¹⁸ „Kdo zabije v hněvu svého otroka, podrobí se očistě; kdo (zabije otroka) cizího, vyplatí jeho vlastníkovi dvojnásobnou náhradu škody... Zabije-li otrok v hněvu svého pána, ať příbuzní zemělého naloží s úbijcem podle libosti, jen když ho žádným způsobem neponechají na živu, a budou tak čisti. Pakli nějaký otrok zabije v hněvu jiného svobodného občana, vydá jej jeho pán příbuzným zemělého, kteří jsou povinni usmrtit pachatele libovolným způsobem.“¹⁹ Otrokem opovrhovati je známkou dokonalé výchovy.²⁰

Stejně tvrdé jsou názory Aristotelovy. „Otrok je živý nástroj, nástroj pak je neživým otrokem.“²¹ „Někteří lidé jsou od přírody svobodní nebo otroci, a pro tyto poslední je také užitečné a spravedlivé, že jsou otroky.“²² „Otrok není toliko otrokem svého pána, nýbrž je vůbec majetkem svého pána.“²³ „Otrok nemá schopnosti uvažovati.“²⁴

Tak se dívali na otroky nejvypělejší duchové. Jak na ně teprve hleděli majitelé bez vyššího vzdělání?

Dobře praví Steinmann: „Názory Aristotelovy (o otroctví) byly vládnoucími názory až do křesťanského věku. A tyto názory lze shrnouti ve větu, že otrok právně nebyl pokládán za osobu, nýbrž za věc.“²⁵

A teď považme: Poměrný počet otroků je tak ohromný, že na př. v jedině Spartě je jich na 200.000; proti nim 20.000 svobodných. Boeckh dospívá k závěru, že v Řecku bylo otroků třikrát víc než svobodných.²⁶ Smutně proslul svými trhy na otroky zvláště ostrov Delos; na některý trh bylo

jich přivedeno až 10.000; ty hnusné, nelidské okolnosti při takovém prodeji!²⁷

Nakládá se s otroky tak ukrutně, že na př. když se vyznamenali v bojích za Spartu, bylo jich podle Thukidida, Válka neloaponesská IV. 80 pobito 2.000 - protože se spartánští občané báli, že teď jim mohou býti otroci nebezpečni. - Athény se k nim chovaly poněkud lidštěji; ale i tu byl osud otroků tak hrozný, že na př. na soudě nesměl býti otrok vyslýchan než za stálého mučení, po němž nejednomu zůstaly strašné památky po celý život, na př. tělo zmrzačené tím, že mu při výslechu byly vytrženy údy z kloubů. Hrozné věci napovídají věty Plutarchovy: „Víte, po čem se poznají ukrutní a zlostní lidé? Po tvářích jejich otroků, po známkách týrání a mučení, které jim zůstaly, po okovech, jež nosí na nohou.“²⁸

Kde veškerý život je takto až do morku prostoupen nelidskou otrockou soustavou, kde statisíce zdravých a chorých obyvatel otrocké třídy jsou vystaveny tak nelidskému zacházení, tam je špatná půda pro lásku k bližnímu!

Podobně žalostný byl v Řecku osud novorozenat. Dítě nemá práva na život, leda přijme-li je otec do domácnosti. V Athénách rozhoduje otec o životě a smrti novorozeněte; má právo je opustiti, prodati, nechati zahynouti; nemocná novorozenata a zvláště děvčátka byla obětována. Ve Spartě děti patří státu a starci mají právo rozhodovati, která nemluvnata vzhledem na své zdraví mají býti zachována a která odložena na Taygetu a ponechána osudu. - V Thébách se s nemluvnaty zachází lidštěji; děti, které si rodiče nechtějí ponechati a vychovávat, ty zanesou k úřadům; a úřady je prodají osobám, které si je vychovávají a pak jich používají jako otroků.²⁹ Aristoteles se docela zřejmě staví proti tomu, aby byly vychovávány děti zmrzačené, a žádá provádění umělého potratu, když počet dítek v rodině dostoupil čísla stanoveného zákonem.³⁰

Nějaké veřejné péče všeobecné v Řecku nebylo. Vyskytují se tam podpory invalidům válečným, dále válečným sirotkům, někde dokonce i podpory nuzným občanům a výbavy a věno pro chudé nevěsty; ale tyto podpory mají z velké části účel nikoli charitativní, nýbrž politický - zabezpečení moci dosavadním držitelům; a především tyto podpory jsou omezeny na tenkou vrstvu plnoprávných občanů a jejich příslušníků, občané neplnoprávní (metoikové) a především otroci, kteří tvořili převážnou většinu obyvatelstva, jsou z nich vyloučeni. Stejně nelze za chudinskou podporu pokládati peněžní částky, které se občanům později poskytovaly za účast na veřejných shromážděních a soudech nebo aby se jim umožnila účast na divadlech. „V klasickém státě řeckém a římském jsou veřejné podpory vlastně institucí politickou; mají za účel poskytnouti zchudlému občanu tolik, aby mohl své politické povinnosti vykonávat.“³¹

Nemocnic pro choré a zvláště pro chudé nemocné nebylo. Chrámů Esku-

¹⁷ L. Procházka, *Knihy o skutečnosti podle Buddhova probuzenského učení*, v Plzni 1939, 292-3.

¹⁸ Platonovy Zákony 777 n, přel. V. Sládek, v Praze I 1926, 219.

¹⁹ Platonovy Zákony 868, Sládek II 321.

²⁰ Plato Stát 549, cituje Steinmann 177.

²¹ Aristoteles, *Etika Nikomachova* 1161 a přel. A. Kříž, v Praze 1937, 197.

²² Aristoteles, *Politik* 1255 a, übers. v. E. Rolfes, Leipzig 1922, 11.

²³ Aristoteles, *Politik* 1254 a, Rolfes 8.

²⁴ Aristoteles, *Politik* 1260 a, Rolfes 27. - Stanovisko Aristotelovo k otroctví rozebírá podrobně a kriticky M. Defourny, *Aristote, Etudes sur la „Politique“*, Paris 1932, 27-38.

²⁵ Steinmann 177.

²⁶ Lallemand I, 64 pozn.

²⁷ A. Baudrillart, *Moeurs paiennes, moeurs chrétiennes*, Paris 1936 I, 190-3.

²⁸ Plutarch, *Jak potlačití hněv* § 15, cituje Lallemand I, 67.

²⁹ Prunel 1659-60.

³⁰ Aristoteles, *Politik* kn. 7, 15, Rolfes 271.

³¹ A. Bráf, *Chudinství*, v *Ottově slovníku naučném* XII, Praha 1897, 432.

lapovovy, t. zv. Asklepieia, při nichž v podlouhých čekali nemocní, vydržující se svými prostředky, na noční sny, které by jim kněží Eskulapovi potom vyložili jako cestu k ozdravení, nelze pokládati za nemocnice.³²

*

V celku vzato: „Nalézáme sice u Řeků jistá pomocná opatření ve prospěch nešťastných, arci vedle ohavných zlořádů, jejichž obětí byli hlavně otroci, ženy a dívky; ale tato opatření byla zařizována v zájmu státu, nebo měla účel politický, osobní a užitkový. Chudého nemají rádi; neboť chudoba je ošklivá, a Řek miluje jen krásu. Aby osud chudého se zlepšil a aby byl doopravdy milován, k tomu bude třeba zvrátiti stupnici hodnot; bude třeba kázání na Hoře a učení Blahoslavenství.“³³

Římané

Zde byly předpoklady pro charitu ještě nepříznivější. Římané byli tvrdí bojovníci, kteří bez citu podrobovali národy svému panství a zacházeli s nimi tak, jak to umožňuje bezohledně prováděné tvrdé právo silnějšího. Hned za vojskem přicházeli do dobytých krajů otrokáři a vodili do Říma zajatce, muže, ženy i děti. Otroctví stalo se jim údělem.

Velkou překážkou lásky byla otcovská moc, jak ji dávalo římské právo. „Bylo to absolutní právo nad osobou nespolečenskou. Právo nad životem a smrtí, odkud vyplývá právo nemluvnata vraždit, pohazovat, odkládat, prodávat, přijímatí nově narozené dítě do rodiny nebo mu přijetí odmítati. Je-li narození otci rodiny podezřelý, smí mu odepřít uznání a je zavrhnouti, a nepotřebuje pro své rozhodnutí udávati důvodů. Vůle otcova samotná rozhoduje a není nikomu povinen skládati účty. Smí kdykoli vyloučiti dítě. Smí je prodati, smí je dáti jako záruku věřiteli, vydati je jako náhradu za škodu, kterou způsobil, a to vše v kterémkoli věku a za jakýchkoli poměrů... Má právo trestati. Má právo oženiti syna nebo provdati dceru podle své vůle. Jediný otec je vlastníkem, všecko, čeho nabude syn, patří jemu právě tak, jako to, čeho nabude otrok, jedině on má právní způsobilost... Otcovská moc v patriarchálním právu neznamena povinnosti, nýbrž toliko práva.“³⁴ „Otec, chce-li, může syna uvrhnouti do žaláře, bít jej holí, držeti jej v okovech na polních pracích, usmrtiti jej.“³⁵ Při takovém tyranství otcovské moci se špatně daří rodinnému životu! Smutný výhled do mravního života římského otvírá věta Senekova, s ledovým klidem psaná, jakoby běželo o samozřejmost: „Topíme děti, narodí-li se slabé nebo zmrzačené.“³⁶

A pak - osud pohozených dětí a odložených nemluvnat! Některé sice najdou pěstouny slušné. Jiní pěstouni si z nalezených dětí vychovávají vhodné otroky. Ale ti ubožáci, kteří upadnou do strašných rukou „obchodníků

³² Lallemand I 87-93.

³³ Prunel 1661.

³⁴ A. Baudrillart, Moeurs paiennes, mœurs chrétiennes, Paris 1936, I 113 n.

³⁵ Baudrillart I 132.

³⁶ Seneca, De ira I 15, L. A. Senecae Opera, Lipsiae I 1881, 47.

s lidským masem - lenones!... Nejmenší zlo, které je může postihnouti, je, že budou později prodány jako otroci. Krásné děti, zvláště dívky, čeká hroznější osud, vychovávají je pro galanterii, budou v nich viděti vybrané zboží, které bude sloužiti všem haněbostem. Jiným vylupovali oči, křivili páteř, lámali ruce a nohy a z těchto nešťastných mrzáků ohavní podnikatelé tvořili tlupy žebráků, kteří se domáhali almužen pro kapsy svých bezectných vykořisťovatelů.“³⁷ „V Římě bylo mlékařské sloupořadí u zelinářského tržiště, tam se odkládala nemluvnata; z nich velký počet býval posbírán venkovany přišedšími do města prodávat plodiny, a ti je pravděpodobně určili pro těžké zemědělské otroctví.“³⁸

Trpěla žena. Jaký musil býti úpadek rodinné mravnosti a ženské důstojnosti, když i u nejušlechtlejších lidí - o lidech s nižší morálkou vůbec zde nemluví - přicházely na př. tyto případy: Cato maior - „muž přísných mravů, vzor starořímské prostoty“³⁹ - „z přátelství půjčil svou ženu svému příteli Hortensiovi, který od své manželky neměl dítěte. Když Hortensius se svou novou manželkou má dítě, rozvede se s ní, a ta se znovu stane ženou Catonovou... Cicero, počestný Cicero, zapudil Terencii, které si vážil, aby si mohl vzít bohatší ženu, která by zaplatila jeho dluhy. Mecenáše jmenuje Seneka mužem přemnohých žen.“⁴⁰

Zalostný byl osud římských otroků. Výbojné války umožňovaly získávat nově a nově svěží otroky. Trhy na otroky, při nichž se prodávali lidé jako dobytek a při nichž byli vydáni podobným nedůstojným metodám jako nemá tvář, zůstanou navždy haněbnou skvrnou v dějinách lidstva.

Je těžko stanovit počet otroků římských a vylíčiti krvavé jejich bídy: „V samotě latifundií, pod terorem biče a vlekouce řetěz neměli ani možnosti vykřiknouti svůj žal do obzoru bez ozvěny. Na dva miliony se odhaduje počet otroků na venkově za dob Catonových. Stejně nešťastní jako oni byli mučedníci města, odsouzení k práci v mlýnech, kovárnách, k nošení břemen, pod nimiž člověk se hrouť, a veřejní otroci z kamenolomů a dolů... Pak množství otroků u jednotlivců.“⁴¹ - A toto ohromné množství lidí je vydáno nejen na milost a nemilost choutkám a kapricím a ukrutností svých pánů; i zákony jsou pro ně drakonicky a nelidsky přísné. Tak bylo zákonem v Římě, že když pán byl doma zabit, že mají býti popraveni všichni otroci jeho; předpokládá se, že přece mohli ochrániti svého pána. Když tedy římský prefekt Pedanius Secundus byl zabit doma otrokem, kterému slíbil svobodu, ale pak mu ji nechtěl dáti, pak 400 otroků Pedaniových, ačkoli byli nevinní a ačkoli lid reptal, bylo usmrceno; neboť jak se vyslovil senátor Cassius: „Takovou sběh neudržíš na uzdě než strachem.“⁴² A co nejvíce zaráží: žalostný osud otroků ani v nejmenším neznepokojoval Římany. Vždyť je to samozřejmá věc, že otrok musí trpět a že nemá právo! Je to přece jen otrok, co chcete?

³⁷ Baudrillart I 122n.

³⁸ Baudrillart I 124.

³⁹ J. Pražák, F. Novotný, J. Sedláček, Latinsko-český slovník, Praha 1925, 185.

⁴⁰ Baudrillart I, 54.

⁴¹ Baudrillart I, 194-5.

⁴² Tacitus, Annales XIV, 44, překlad A. Minařika, C. Tacitus, Letopisy, v Praze II 1935, 102.

Hrozný byl i osud gladiatorů. Když gladiatoři - na př. v circus maximus, který mohl pojmáti 200.000 diváků - v areně do krve a k smrti zápasili se svými protivníky, když se navzájem krvavě pobíjeli, když rozvášněné a jejich krví zpité nesčetné řady diváků vztekle řvaly nevolí, když se jim zdálo, že zápasníci bojují chabě nebo nemotorně, když řvaly a hlučely radostí při pohledu, jak smělými a dovednými ranami byla k zemi sražena lidská těla a pobíjeny lidské životy, když se diváci omamovali pohledem na krvácející rány smrtelně chroptících a v prachu arény umírajících gladiatorů, tím vším hrubly a surověly lidské duše. Jediný Augustus za své vlády obětoval takto ve hrách, jež za své vlády pro Římany uspořádal 10.000 gladiatorů!⁴³ Vedle císařů ještě i bohatí soukromníci pořádali na svůj náklad pro veřejnost gladiatorské hry! Tak hrozné věci se žádaly po gladiatorech, že skupina válečných zajatců saských, když byli vycvičeni v gladiatorských zbraních, raději se dobrovolně usmrtila, než aby sloužila za hříčku římskému lidu.⁴⁴

Podobný byl osud těch, kdo byli odsouzeni k zápasům se šelmami. Nebývali to jen křesťané. Někteří byli před očima tisíců a statisíců diváků v areně přivázáni k sloupům a takto bezbranně přenechání řádění hladových dravých šelem, do arény vpuštěných; jiní dostali zbraně a musili se bránit proti dravcům, tím ještě více je rozdrážditi, a takto jen protahovati nerovný zápas, o jehož konečném krvavém výsledku hned od samého počátku nebylo nejmenší pochybnosti. Přemožené lidské oběti s roztrhanými údy a se zejícími ranami, z nichž se valí krev, leží v prachu arény, snad ještě dýchají, na jejich těle hodují šelmy, svými tlapami a drápy si přidržují svou kořist, a na tribunách obecenstvo šíleně projevuje svou radost nad podívanou.

Rozdávalo se sice v Římě také obilí a víno pro chudé a byly pro ně pořádány i hry. Ale to vše se často dalo ne tak z důvodů opravdového soucit, nýbrž spíše aby si vládnoucí lidé zachovali přízeň davů, tedy z pohnutek politických. Nečinili to, aby davy zvedli na vyšší úroveň, nýbrž aby je uchlácholili. Davy víc nechtěly. Jejich touha byla: Panem et circenses - chléb a hry v cirku! A i když císař Traján provede věc nesporně ušlechtilou a zařídí nadaci na výchovu 300 chudých dětí (alimentarii puelli et puellae), i tu je nedokonalost: musí se vybrati 264 hochů a 36 dívek: vojenská hlediska - z hochů mohou býti vybráni dobří vojáci - rozhodují.⁴⁵

Ještě dva rysy. Říman, i když je tak ušlechtilý, že pomáhá, nemá míti soucit. „Moudrý člověk podá trosečníku ruku, poskytne přístřeší těm, kdo ho nemají, poskytne nuzným almužnu . . . Moudrý člověk nebude míti milosrdenství, ale pomůže, jako člověk, který dává ze společného . . . Soustrast je neřest duší, které se přespříliš bojí utrpení.“⁴⁶

Druhý rys: velebení sebevraždy. Když je ti, člověče, zle, vezmi si život! „Věčný zákon nic tak dobře nezařídil, jako že je jen jediný vchod do života, ale mnoho východů. Mám čekati na ukřutnost nemoci nebo člověka,

když se mohu všem mukám vyhnout a uniknout před všelikým protiventstvím? To je to jediné, proč si nemůžeme stěžovati do života: nikoho neдрží . . . Líbí-li si ti, žij; nelíbí-li se ti, můžeš se vrátiti, odkud jsi přišel.“⁴⁷ Podobně stoik Epiktét: „Jestliže bůh ti již neopatrjuje, čeho potřeba, otvírá ti dveře a dává ti znamení ústupu. V příbytku je kouř. Je-li ho málo, vytrvám, pakli mnoho, pamatuji, že dveře jsou otevřeny.“⁴⁸

Nesčíslným Římanům z duše mluvil Plautus, když psal: „Špatnou zásluhu si zjednáva o žebračka, kdo mu dává co k jídlu nebo k pití. Neboť jednak ztrácí, co má, jednak však onomu prodlužuje život pro bídu.“⁴⁹ . . .

*

Římané v dobách své slávy měli skvělé válečnictví; měli vyspělý život politický; měli blahobyť hospodářský; římské právo po dlouhá staletí ovlivňovalo právní život; jejich literární tvorba byla zdrojem, z něhož po dlouhé doby čerpalo lidstvo.

Ale jedna věc Římanům scházela: láska jakožto jeden z rozhodujících principů v životě.

Zidé

U Židů vyskytují se již nějaké záblesky lásky ke všemu lidstvu, ne pouze k soukmenovcům. Není sice tato universalnost lásky ještě dokonalá ani není nijak zvláště silná. Ale přece aspoň s nějakými projevy všeobecné lásky se setkáváme. Tak ve III. knize Mojžíšově stojí (Levit. 19, 33-34): „Bude-li sídliti cizinec v zemi vaší, bude-li přebývati mezi vámi, neutiskujte ho, ale ať je mezi vámi jako váš soukmenovec. Budete ho milovati jako sami sebe; neboť i vy jste byli cizinci v Egyptě.“

Aby se předešlo trvalému zchudnutí nějaké vrstvy, nesmí rodina trvale ztratiti půdy, i když by snad z nouze nějak o ni byla přišla: „Půda se nesmí prodati na věčné časy, neboť má jest a vy jste příchodzí a moji nájemníci“ (Levit. 25, 23). „O milostivém létě dosáhnou všichni zase svého majetku“ (Levit. 25, 13).“

Pamatovalo se na chudinu: „Když budeš žít obilí své půdy, nesežneš ho až k samé zemi a nesebereš klasů, které na zemi zůstávají. Ani na vinici nebudeš sbíratí hroznův a zrn, které padají k zemi, ale necháš, by si je sesbírali chudí a cizinci“ (Levit. 19, 9-10). V každém sedmém (sobotním) roce úroda, sama od sebe rostoucí, patří i chudému: „Sedmého roku bude pro zemi sobota, odpočinek Hospodinův; pole nebudeš osívatí a vinice nebudeš řezati. Co urodí země sama od sebe, . . . bude vám to pokrmem, tobě i nevolníku tvému, nevolníci, dělníku tvému i cizinci“ (Levit. 25, 4-6). „Léta třetího odděl jiný desátek ze všeho, co se ti toho času urodí . . . Potom nechat přijde Levita, který nemá jiného údělu ani majetku s tebou, cizinec, sirotek a vdova, . . . a nechat se dosyta najedí“ (Deuter. 14, 28-29). „Přika-

⁴³ Steinmann, 186.

⁴⁴ Baudrillart II, 229.

⁴⁵ Prunel 1664.

⁴⁶ Seneca, De clementia 2, 6; L. A. Senecae Opera, Lipsiae I, 1881, 302.

⁴⁷ Seneca, Ad Lucilium epistola 70, 14-17; tamže III, 1878, 160-1.

⁴⁸ Epiktét, Rozpravy III, 13, 14; I, 25, 18, cituje Fr. Drtina, Stoika Epikteta Rukověť mravních naučení, v Praze 1930, 50.

⁴⁹ Plautus, Trinummus 3, 38 nn, cituje Steinmann 201.

zuji ti, bys otvíral ruku potřebnému bratru svému a chudému, který s tebou v zemi přebývá“ (Deuter. 15, 11).

Je výhodné pro chudé, když se přikazuje, aby zavčas byla placena mzda: „Neodpírej mzdy potřebnému a chudému bratru svému nebo cizinci . . . Ale téhož dne před slunce západem dej mu mzdu za jeho práci - jeť chudý a tím udržuje život svůj - aby nevolal proti tobě k Hospodinu, a bylo by ti to připočteno za hřích“ (Deuter. 24, 14-15).

Starozákonním hymnem na almužnu jsou slova, která mluví starý Tobiaš k svému synu: „Ze svého majetku dávej almužnu a neodvracej své tváře od žádného chudáka, neboť pak neodvrátí se též od tebe tvář Hospodinova. Jak jen budeš moci, buď milosrdný. Budeš-li mít mnoho, dávej mnoho; budeš-li mít málo, hleď i z mála rád udělovati. Neboť tak si hromadíš dobrou odplatu pro den nouze. Vysvobozuješ almužna od všelikého hřichu i od smrti a nedopouštíš, by duše přišla do temnot. Almužna bude důvodem k velké naději před svrchovaným Bohem všem, kteří ji dávají“ (Tobiaš 4, 7-12).

Otroctví bylo zavedeno i u Židů; pro otroky židovského původu bylo velikou výhodou, že v milostivém létě, které se slavilo každých padesát let, musili být propuštěni na svobodu, a vůbec byl jejich osud poněkud ulehčen: „Prodá-li se ti bratr tvůj, jsa k tomu dohnán chudobou, nebudeš ho utlačovati službami otrockými, nýbrž budiž ti jako dělník a nájemník. Až do milostivého léta bude u tebe pracovati, potom bude propuštěn na svobodu se svými dětmi a navrátí se k příbuzným a k majetku svých otců. Jsou to moji služebníci, já jsem je vyvedl z Egypta; ať nejsou prodáváni jako obyčejní otroci. Netrap ho krutým nakládáním, ale boj se Boha svého. Otroky a otrokyně berte si z národů, kteří jsou kolem vás, také z cizinců, kteří mezi vámi jsou hostem, jakož i z těch, kdož se z nich narodili ve vaší zemi. Ty smíte mít otroky; dle dědického práva zůstávajíte je potomkům a tak budou vašim majetkem na věčné časy; svých bratří však, synů izraelských, neutiskujte násilím“ (Lev. 25, 39-46). Ba i v roce sobotním, tedy každého sedmého roku, musili být propuštěni otroci židovského původu: „Prodá-li se ti bratr tvůj, hebrej anebo hebrejka, a bude-li ti šest let sloužit, propustíš jej sedmého roku na svobodu. Koho tak obdaříš svobodou, nikterak ho nepustíš s prázdnou, ale dáš mu na cestu ze svého bravu, z humna a lisu těch věcí, kterých ti požehnal Hospodin, Bůh tvůj. Pamatuj, žeš také sám otročil v Egyptě a vysvobodil tě Hospodin, Bůh tvůj; proto já ti nyní přikazuji“ (Deut. 15, 12-15).

*

Ale i když morálka židovská po stránce lásky k bližnímu stojí nepřirovnatelně výše než u tehdejších národů pohanských, tož přece má jen ještě velké nedokonalosti. I ona ještě přespříliš činí rozdíl mezi soukmenovcem a cizincem. Na př. osud otroka nežidovského původu byl daleko tvrdší než původu židovského, jak jsme výše viděli. Podobně v otázce úroku: „Peněz, obilí a jakékoli jiné věci nesmíš půjčovati na úrok bratru svému, ale jen cizinci. Bratru svému půjčíš, čeho potřebuje, bez úroku“ (Deuter. 23, 19-20). - O protivnicích, kteří se dopustili křivdy, ať již běželo o soukmenovce

nebo o cizí, platila nikoli zásada odpuštění, nýbrž: „Život za život, oko za oko, zub za zub, nohu za nohu, spálenínu za spálenínu, ránu za ránu, modřinu za modřinu“ (Exodus 21, 23-24). A sám prorok Jonáš, který měl jíti do Ninive, aby hlásal pokání, by město bylo zachráněno, chtěl raději uprchnouti po moři před Hospodinem, aby nemusil splnit svého úkolu: jeho skrytému vnitřnímu přání bylo by více vyhovovalo, kdyby město nepřítel bylo raději zahynulo! Tak hluboce se již vežral partikularism, tato protiva universalismu lásky, do veškeré bytosti národa izraelského!

Morálka tedy nebyla ideální. Ale praxe stála ještě daleko za ní. Různé zevnější poměry, zvláště zajetí asyrské a babylonské, přispěly k tomu, že se sobotní a jubilejní rok nezachovával tak, jak byl myšlen. Ale především velmi se vžila tvrdost k chudým. Proroci opět a opět byli nuceni nemilosrdně do ní bušiti. Tak prorok Amos: „Za peníze prodává spravedlivého, a chudého za pár střeviců. Drtí hlavy chudých v prachu země a právo ubožáků zkřivují“ (Amos 2, 6-7; sr. 5, 11). Podobně prorok Micheáš: „Ženy lidu mého vyháníte od milovaných krbů jejich“ (Micheáš 2, 8). „Násilně s nich (t. j. s poddaných) stahujete kůži a maso jejich s kostí jejich“ (Micheáš 3, 2). A u Isaiáše mluví Hospodin k „starším a knížatům lidu“: „Spásli jste vinici. Co jste chudému uloupili, máte doma. Proč drtíte lid můj a chudáky rozemíláte?“ (Isaiáš 3, 14-15).

Situaci lásky k bližnímu u vedoucích kruhů izraelských v dobách příchodu Mesiáše zhodnotil sám Spasitel slovy: „Běda vám, zákoníci a farizeové, pokrytci, že ztravujete domy vdov, konajíce dlouhé modlitby; proto dostane se vám soudu těžšího . . . Běda vám, zákoníci a farizeové, pokrytci, kteří desátky dáváte z máty, kopru a kmínu, a opustili jste to, co je důležitější v zákoně: soud a milosrdenství a věrnost“ (Mat. 23, 14 a 23). „Když dáváš almužnu, netrub před sebou, jako pokrytci činí v synagogách a na ulicích, aby byli ctěni od lidí; vpravdě pravím vám, vzali odplatu svou“ (Mat. 6, 2).

II. Charita v křesťanském starověku

Základy Charity

U Ježíše Krista

Přišel Kristus . . . Svou krví obnovil tvářnost země. Vytvořil nového člověka. Ctnosti povznesl na nadpřirozenou výši.

Na nadpřirozenou výši povznesl i lásku k bližnímu, charitu. On sám byl nejdokonalejším vzorem tohoto nového chápání vztahu k trpícímu člověku. Nikdo z těch, co žili, žijí a budou žít, nevyrovná se mu v soucitu ke všem oborům lidské bíd. Malomocní, slepí, hluchí, ochromení, jakkoli jinak nemocní, zarmoucení, hladoví, zlým duchem posedlí, vnitřními vinami ztrýzněni, lidé postižení nejrozmanitějším utrpením - se všemi cítí, všem pomáhá. „Lito je mi zástupu“ (Marek 8, 2). „Pojďte ke mně všichni, kteří se lopotíte a jste obtíženi, a já vás občerstvím“ (Matouš 11, 28). „Chodil dobře čině a uzdravuje všechny posedlé od ďábla“ (Skutky 10, 38).

Lásku k bližnímu činí jedním z uhlavních kamenů svého učení. V jedné z nejvážnějších chvil svého života klade lidem na srdce, že to, jak se na světě chovali k trpícím, rozhodne o jejich věčném osudu: „Pojďte, požehnaní Otce mého, vládněte královstvím nebeským, připravovým vám od ustanovení světa. Neboť lačněl jsem a dali jste mi jísti, žíznil jsem, a dali jste mi pít . . . Vpravdě pravím vám: Pokud jste to učinili jednomu z nejmenších těchto bratří mých, mně jste učinili . . . Odejděte ode mne, zločecí, do ohně věčného, který jest připraven ďáblu a andělům jeho. Neboť lačněl jsem a nedali jste mi jísti . . . Amen pravím vám: Pokud jste to nečinili jednomu z nejmenších těchto, ani mně jste to neučinili“ (Matouš 25, 34-46). - Lásku prohlašuje za odznak svých učedníků: „Přikázání nové dávám vám, abyste se milovali vespolek . . . Po tom poznají všichni, že jste učedníci moji, budete-li míti lásku jedni k druhým“ (Jan 13, 34-35). Lásku nesmí vylučovati ani nepřítel: „Milujte nepřátele své, dobře činite těm, kteří vás nenávidí, a modlete se za ty, kteří vás pronásledují a pomlouvají vás, abyste byli podobni svému Otci, jenž je v nebesích, jenž slunci svému velí vzházeti na dobré i na zlé a dešť dává na spravedlivé i nespravedlivé“ (Matouš 5, 44-45). Máme dávat se zvláštní zálibou těm, kdo nám nebudou moci splatiti: „Když strojíš hostinu, povolávej chudých, zmrzačených, kul-

havých a slepých, a budeš blažen, poněvadž nemají čím odplatiti tobě; neboť odplatí se ti při vzkříšení spravedlivých“ (Lukáš 14, 13-14). Nemáme almužny dávatí okázale, z touhy po lidské chvále: „Když dáváš almužnu, ať nezví tvá levice, co činí pravice tvá, aby byla almužna tvá ve skrytě, a Otec tvůj, který vidí ve skrytě, odplatí tobě“ (Matouš 6, 3-4). Lásku ať se neomezují toliko na soukmenovce: podobenství o milosrdném Samaritánu ukazuje, že každý člověk je náš bližní (Lukáš 10, 29-37). A nezáleží především na velikosti daru; nýbrž na ochotě a obětavosti, s jakou se dar dává: halíř vdovy: „Vpravdě pravím vám, tato chudá vdova dala více než všichni, kteří metali do pokladnice; neboť všichni metali z toho, co jim přebývalo; tato však dala ze svého nedostatku všecko, co měla, všecko živobytí své“ (Marek 12, 43-44).

Shrnuji: tak důležité je přikázání lásky k bližnímu. Že Spasitel prohlašuje: „První ze všech přikázání jest: Milovati budeš Pána Boha svého z celého srdce svého . . . Druhé jest podobné tomuto: Milovati budeš bližního svého jako sebe samého. Jiného přikázání většího nad toto není“ (Marek 12, 30-31).

U apoštolů

Nauka apoštolů o lásce k bližnímu zdůrazňuje některé zvlášť důležité zásady pronesené Ježíšem Kristem nebo je podrobněji rozvádí. Uvedu aspoň tři z těchto zásad.

Předně: Bez lásky nejsem před Bohem nic. Sv. Pavel: „Kdybych měl všechna proroctví a znal všechna tajemství a veškerou vědu, a kdybych měl všecko víru, takže bych hory přenášel, lásky však kdybych neměl, ničím bych nebyl. A kdybych rozdal na pokrm chudých veškeren statek svůj a vydal své tělo k spálení, lásky však kdybych neměl, nic by mně to neprospělo“ (I. Korint 13, 2-3). Sv. Jan evangelista: „Řekne-li někdo: Miluji Boha, a nenávidí-li bratra svého, jest lhář; neboť kdo nemiluje bratra svého, kterého vidí, kterak může milovati Boha, jehož nevidí? Ano, toto přikázání máme od Boha: ten, kdo miluje Boha, aby též miloval bratra svého“ (I. list sv. Jana 4, 20-21).

Druhé: Lásku k bližnímu ať se projevuje skutky. „Nábožnost čistá a neposkvrněná před Bohem a Otcem jest tato: Navštěvovati sirotky i vdovy v soužení jejich a zachovati se neposkvrněným od tohoto světa“ (Jakub 1, 26). „Kdyby bratr nebo sestra byli nazí a měli nedostatek denní výživy, někdo z vás pak by jim řekl: Jděte v pokoji, ohřívajte se a nasycujte se, avšak nedali byste jim věcí tělu potřebných, co to prospěje?“ (Jakub 2, 16). „Kdo má statek tohoto světa a vidí bratra svého, an trpí nouzi, a zavře před ním srdce své, kterak láska Boží zůstává v něm? Dítky, nemilujte ani slovem ani jazykem, nýbrž skutkem a v pravdě“ (I. list sv. Jana 3, 17-18).

Třetí: Lásku ať je dobře spořádaná. To jest, především nesmí rozdávatí slepě, takže by jenom na př. lenochy ještě podporovala v povalečství: „Nechce-li kdo pracovati, ať nejl. Slyšíme totiž, že někteří žijí mezi vámi nepo-

řádne, nic nedělající, nýbrž všetečně si počínající“ (II. Thesal. 3, 10-11). Dále ať se každý v první řadě přičinuje, aby jeho nejbližší nepřipadali na obtíž jiným: „Nestará-li se kdo o svoje a zvláště o domácí své, zapřel víru a jest horší nežli nevěřící“ (I. Timoth. 3, 8).

To bylo tedy *učení* apoštolů. A skutečný život mezi křesťany v době apoštolské? Skutky apoštolské podávají obrázky ze života církve jerusalemské: „Všichni věřící drželi se pospolu a měli všechny věci společny; statky i majetek movitý prodávali a rozdělovali je mezi všechny, jak bylo komu potřeba“ (Skutky 2, 44-45). „Obec věřících měla jedno srdce a jednu duši; nikdo z nich neřikal, že by něco z majetku bylo jeho vlastním, nýbrž všechno bylo jim společné... Milost veliká byla na nich všech. Vždyť nebylo mezi nimi žádného chudého, protože ti, kteří byli majetníky polí neb domů, prodávali je, přinášeli peníze stržené za to, co prodávali, a kladli je k nohám apoštolů. Rozdávalo se pak každému podle toho, jak bylo komu zapotřebí“ (Skutky 4, 32-35).¹

Druhý obrázek: „Když se rozmnožoval počet učedníků, nastala nevole Hellenistů proti Hebreům, že při denním podělování vdovy jejich byly zanedbávány. Proto dvanáct apoštolů svolalo k sobě shromáždění učedníků a řekli: „Není záhodno, abychom my, nechávající slova Božího, přísluhovali stolům. Proto, bratří, vyhlédněte si ze sebe sedm mužů dobré pověsti, plných Ducha svatého a moudrosti, abychom je ustanovili k tomu úkonu, my však vytrváme při modlitbě a službě slova.“ Ta řeč zalíbila se všemu množství, i vyvolili Štěpána, muže plného víry a Ducha svatého, Filipa, Prochoru, Nikanora, Timona, Parmenu a Mikuláše, proselyty z Antiochie. Ty představili apoštolům, a oni pomodlivše se vložili na ně ruce. A slovo Páně rostlo a počet učedníků v Jerusalemě rozmáhal se velice“ (Skutky 6, 1-7).

Charita v dobách pronásledování Církve

Nový život

Křesťané v prvních dobách cele se přenechali požehnanému působení křesťanství. Chápali náboženský život s nevýslovnou opravdovostí a důsled-

¹ Toto zřízení křesťanské obce bývá vyhlášováno za komunistické a vyvozuje se z něho, že komunismus jest uskutečnitelný, když přece byl uskutečněn mezi prvými křesťany. Ale mezi skutečným komunismem a oním křesťanským soužitím v Jerusalemě je podstatný rozdíl. Neboť u komunismu je pro všechny *závazné*, aby majetek byl společný, kdežto u prvých křesťanů přinášeli pro společné účely *veškerý svůj majetek jen ti, kdo chtěli*; kdo však chtěl, mohl si majetek podržeti a z něho žít (Skutky 5, 4), jenom když z přebytků podporoval své chudé bližní. A tento život prvých křesťanů byl možný jenom *potud*, pokud ke křesťanství přistupovali noví a noví zámožní lidé, kteří svým majetkem umožnili živobytí i těm, jejichž někdejší majetek byl spotřebován ve službách celku. Když však přiliv takových nových obětavých zámožných lidí ustal, upadla křesťanská obec jerusalemská do bíd, a křesťané v jiných městech musili konati pro ni sbírky a posílati jí je. - Proto také v jiných nově založených křesťanských obcích tohoto jerusalemského příkladu nenásledovali.

ností. Jako v nejvyšším žáru ohně se taví ruda a lze z ní těžiti čistý kov, tak tavidlo se smýšlení křesťanů v žáru Kristovy nauky a Kristovy lásky, a tvořily se v duši dokonalé ctnosti.

To platí i o charitě. Stojíme najednou tváří v tvář velké lásce k bližnímu, která zachvátila nejen jednotlivé duše, nýbrž jako mohutné mravní a sociální hnutí prostoupila veškeré sociální prostředí křesťanské. I o charitě platilo: „Staré věci pominuly; hle, všechno se obnovilo.“ (II. Korint. 5, 17).

Takto líčí sv. Kliment charitativní život křesťanské obce v Korintu někdy kolem r. 96 po Kristu: „Kdo byl k vám zavítal a nepřesvědčil se o vaší ctnostné a pevné víře? Kdo by se nebyl obdivoval vaší rozvážné a statečné skromnosti? Kdo by nebyl velebil skvělých důkazů vašeho pohostinství a kdo by nebyl oslavoval vašeho dokonalého a jistého poznání? To vše jste konali bez nějakých osobních zájmů... Všem vám byla vstřípena neukojitelná touha po konání skutků milosrdenství... Ve dne v noci jste závodili o nejvyšší blaho veškerého bratrstva, aby milosrdenstvím a starostlivostí byl zachráněn počet vyvolených Božích. Byli jste prostí a bezelstní. Každý rozvrat a každý rozkol byl vám ohavností. Želeli jste chybných kroků svého bližního a jeho přehmaty jste posuzovali tak jako své vlastní. Nemrzelo vás žádné dobrodiní a byli jste ochotní ke každému dobrému skutku.“¹ Podobně sv. Justin: „Zámožní a ochotní dávají, každý dle svého uznání, kolik chce, a co se sebere, ukládá se u biskupa a ten podporuje vdovy a sirotky a nuzné, ať již to jsou nemocní nebo nedostatkem strádající, a uvězněné a pocestné.“² Jasně kreslí obraz charitativního života své doby i Tertullian: „I když míváme u nás jakousi pokladnu, tož prostředky pro ni se neopatrují snad nějakým přijímacím poplatkem, což by bylo jen jakýmsi zakupováním náboženství, nýbrž každý jednotlivec přispívá mírným darem ve stanovený den v měsíci, nebo když chce a pokud chce a může; nikdo není k tomu nucen, každý dává svůj příspěvek dobrovolně. Jsou to úspory, jež zbožnost naskládala. Neboť nic se z toho nevzdává na hodování a pitky a nepotřebné obžerství, nýbrž na živobytí a potřeby chudým, osiřelým a nezámožným sirotkům, starcům, kteří již nemohou z domu, těm, kdo vyvázli životem při ztroskotání lodi, odsouzeným v dolech, na ostrovech a v žalářích, pokud se jim to stalo pro víru - ti všichni nabývají nároku, aby se souvěrci o ně starali.“³

Dobročinnost soukromá a veřejná

Dvojitý způsob dobročinnosti se jasně rýsuje již v nejstarších dobách křesťanských: dobročinnost soukromá a dobročinnost veřejná.

Zrovna tak jako dnes, i v dobách starokřesťanských bylo k soukromé dobročinnosti mnoho příležitostí. Vždy se vyskytují jednotlivci potřebující pomoci; ti, kdo s nimi ať pravidelně nebo jen příležitostně a ojedinele při-

¹ Sv. Kliment, I. ad Corinthios I 1-2 MPG 1, 207-212.

² Sv. Justin, I. Apologia 67 MPG 6, 130.

³ Tertullian, Apologeticus 39 MPL 1, 533-4.

jdou do styku, jsou vnitřním hlasem nutkání k pomoci. Neboť čím bezprostředněji člověk bídu vidí a slyší, tím více je puzen k milosrdenství. Je pravda, velmi mnoho svědectví o soukromé dobročinnosti je zde na světě nezachránitelně utajeno před lidským zrakem; neboť právě zde křesťané řídili se příkazem Páně: „Ať neví levice tvá, co činí pravice.“ Ale tato charita kouzelně se dotýkala lidských duší. V armádě Maximina Daia proti Liciniovi, jen málo let před vítězstvím Konstantina Velikého, sloužil mladý vojník Pachomius. Pochází z Horního Egypta, z tak daleka, že tam nikdy neslyšel ani jméno křesťanství. Je se svou legií u Diospolis. Vojsko má nejvyšší nedostatek po každé stránce. Jati milosrdenstvím přinášejí vyhladovělým vojákům křesťané z města všecko, čeho potřebují. Zjev za tehdejších poměrů neslýchaný. Překvapen tímto neočekávaným přivítáním táže se mladý vojník, kdo jsou tito neznámí, tak laskaví. Slyší, že to jsou křesťané, a ti že mají být plni dobroty k pocestným, cizincům a strádajícím. V Pachomiovi se ozývá touha poznati křesťanství. Brzo stane se sám křesťanem, stane se velkým světcem. jedním ze zakladatelů života řeholního.⁴

Byla však také dobročinnost *veřejná*, která byla prováděna již nikoli jen jednotlivci, nýbrž Církvi jakožto takovou. Jako bylo v programu Církve konati služby Boží, hlásati evangelium, křtít a vůbec udělovati svátosti, tak patřilo do tohoto oficiálního programu také pečovat o nuzné. Ba tato péče tvořila přímo část bohoslužby. Neboť za služeb Božích věřící přinášeli své dary v penězích a v naturáliích, odevzdávali je představenému, ten je kladl na oltář a určoval, kolik a co má zůstati pro službu Boží, co na výživu služebníků Církve, co pro strádající. Na oltář byly položeny obětované dary, a to mělo hluboký symbolický význam: dárcové nedávali chudým přímo, nýbrž vraceli Bohu, co od Boha měli, a chudí nedostávali od lidí, nýbrž od Boha. Činnost charitativní byla takto pevně zasazena do náboženské půdy.

Kromě těchto pravidelných příspěvků, které vlastně byly jakýmsi dobrovolným sebezdaněním, dávali zámožní Církvi pro charitativní účely při různých příležitostech také podpory mimořádné.

To, co z obětí věřících při službách Božích připadalo na chudé, rozdělával biskup, kterému byly při tom vodítkem informace jáhnů o potřebnosti jednotlivých chudých, hned po službách Božích jednotlivým chudým přímo, nebo dal pro ně stanovenou část donésti do domů.

Někde se, a to hlavně ve prospěch chudých, ale také aby se utužovala solidarita v křesťanské obci, pořádaly hody lásky, agapé.^{4a} Chudí byli pozváni do některého domu a tam se účastnili hostiny, která byla pro ně pořádána a mívala náboženský ráz. Bvlo arcí potřebí střídati místo, kde se hody lásky pořádaly, protože jinak by byli křesťané při tom padli za obět slidičům. Hody lásky slavily se večer a netvořily tedy součást eucharistické oběti. - Mimo to pořádali i zámožní jednotlivci podobné obědy pro chudé; ale tyto obědy měly již ráz mnohem více soukromý.

*

⁴ Neyron 54.

^{4a} J. Sauer, Agape, v Lexikon für Theologie und Kirche I 1930, 122-4.

Orgány, které charitativní práci mezi prvními křesťany vykonávali, byli především biskupové onoho města. U nich se scházely dary, oni usměrňovali práci jáhnů, rozdělávali dary podle jednotlivých chudinských obvodů, přijímali zprávy jáhnů. Bez nich se nescházelo podnikati nic důležitého.

Pomocníky biskupů v charitativní péči byli především jáhnové. Aby mohli své povinnosti dokonaleji zastávat, dostávalo se jim zvláštního svěcení. Podle velikosti města a podle množství chudiny byl počet jáhnů různě veliký za různých období a v různých městech. Jejich úkolem bylo znáti řádně chudé svého obvodu, poříditi jich seznamy, spravedlivě přidělovati almužny, organisovati pomoc, tak aby potřebným se opravdu dostalo účinné a účelné podpory, ale současně též aby se jí nezneužívalo, zámožní aby nebyli zbytečně přetěžováni, ale současně také aby se pomoc chudým poskytovala tak opatrně, aby pohané a zvláště úřady nebyly zbytečně upozorňovány na křesťany a jejich shromaždiště. Proto musili jáhni stále střídati místa, kde se almužna přidělovala.

Biskupům pomáhaly v charitativní činnosti také vdovy. Nemyslí se těmito pomocnicemi všechny vdovy, nýbrž ty, které byly z vdov pro tuto úlohu zvláště vybrány. Neboť vyskytovaly se při veřejné dobročinnosti také úkoly, pro něž se lépe hodí žena. Je zajímavé, že již svatý Pavel vyslovil základní podmínky, kterým má taková žena vyhovovati: „Jako vdova budiž do seznamu zapsána ne méně než šedesátiletá, která byla manželkou jednoho muže a má svědectví v dobrých skutcích, jestli dítka vychovala, jestli pocestné do domu přijímala, jestli souženým pomáhala, jestli o všeliký skutek dobrý se vynasnažovala“ (I. Timotheovi 5, 9-10).

Počet podporovaných nebyl malý. Za papeže Cornelia kolem r. 250 po Kristu živila křesťanská obec v Římě každodenně 1.500 chudých. V téže době živila církev v Antiochii 3.000 chudých, a v Cařihradě za sv. Jana Zlatoústého rovněž 3.000.⁵

Kterých trpících se charita zvláště ujímala

Byli to na prvním místě *sirotci a vdovy*. Že děti, které ztratily rodiče a stály ve světě opuštěny a v bídě, vzbuzovaly soucit u křesťanů, je samozřejmé; úkolem biskupovým bylo nejen postarati se o odvrácení okamžité bídy, nýbrž i vychovati je tak, aby si, až dospějí, samy dovedly vydělávati chleba. Vdovy, zvláště ty, které měly drobné děti, bývaly v tehdejší době v postavení tak žalostném, že pomáhati jim bylo jednou z předních povinností křesťanských obcí; jim patřil dokonce čestný název „oltář Boží“,⁶ to jest co se jim dává, jako by se na oltář Boží kladlo. „Podporováním vdov nesporně podstatně přispěla stará Církev ke zlepšení sociálního postavení nižších tříd,“ praví Harnack.⁷

⁵ Prunel 1674

⁶ Sr Sv. Polykarp, Ad Philippenses 4 MPG 5, 1010. Tertullian, Ad uxorem 1, 7 MPL 1, 1395.

⁷ A. Harnack, Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten, Berlin 2I 1906, 138.

Pečovalo se o *nemocné, chudé a práce neschopné*. - Rozdíl mezi starou a novou praxí vynikne, když postavíme vedle sebe dvě události. Prvá: Císař Galerius vidí, že lidé nuzní a nemocní pro fiskus neznamenaají nic, naopak že jsou přítěží. Důsledek: „Nařídil je sehnati dohromady, naloditi, zavézt na moře a tam potopiti.“⁸ - Druhá: Sv. Vavřinec při svém výslechu ukazuje na řadu mrzáků, žebráků, chudých a starců se slovy: „Toto jsou poklady církve.“⁹

Pečovalo se o *pocestné a cizince*. Nemyslí se tím tuláci v našem smyslu, lidé štíící se práce; nýbrž lidé, kteří v cizině, vzdáleni svého domova, oclili se v nesnázech. Myslí se cizinci a pocestnými velmi často ti, kdož pro svou křesťanskou víru byli vyhnáni ze svých domovských měst a teď stáli bezradně a bez prostředků v cizím prostředí.¹⁰ Noclehu a zaopatření se jim dostávalo buď v domě biskupově nebo v některém domě soukromém. - Aby nekalé živly nezneužívaly pohostinství, žádalo se od cizinců vysvědčení od jejich biskupa.

Pečovalo se o *křesťanské vězně* a o ty, kdo byli odsouzeni k pracím v dolech anebo vypovězeni do odlehlých krajů do vyhnanství. Těch, kdo hynuli v žalářích, bylo zvláště v některých obdobích pronásledování velmi mnoho; a tu křesťané - hlavně jáhni - i za velikého osobního nebezpečí nejrozmanitějšími cestami hledali si zjednatí přístup do žalářů a uvězněným dopříviti jídlo, poskytnouti jim útěchu a především přinést jim sv. přijímání. Právě tento obor činnosti tak zlobil pohany, že ještě kratince před vyhlášením svobody vydal císař Licinius zákon, kterým se také jednáni zapovídá tak přísně, že ti, kdo by byli při tom přistiženi, mají býti zrovna tak uvrženi do okovů a stejně býti trestáni jako ti, jimž chtěli pomáhati.¹¹ - O péči o ty, kdo byli odsouzeni k nuceným pracím v dolech nebo do vyhnanství vůbec, píše na základě pramenných dokladů Ratzinger: „Tisíce kilometrů cestovali za nimi poslové jejich domovských obcí, vypátrali je, těšili je, povzbuzovali k vytrvalosti, přinášeli jim peníze a potraviny. Ze Západu přišli poslové až do Pontu a do Armenie, nedbajíc nesčíslných nebezpečí takové cesty. Jak hluboký vzhled do vnitřních poměrů Církve skýtají takové skutečnosti! Kdo by neobdivoval intenzitu, sílu lásky mezi křesťany té doby, jejich sílu, obětavost, naprostou oddanost pro účely Církve?“¹²

Křesťané se starali o to, aby *mrtví* byli pochováváni. „Nebudeme trpěti, aby obraz a tvor Boží byl pohazován jako kořist divokým šelmám a ptákům, nýbrž vrátíme jej zemi, ze které byl vzat,“ píše Lactantius.¹³ Velmi působilo na chudé lidi pohanské, že křesťané dbali o slušný pohřeb i takových chudých lidí, kteří neměli příbuzných, již by se byli ujali mrtvol; neboť takový chudý člověk cítil veliké upokojení v představě, že s jeho tělesnými pozůstatky se bude zacházeti důstojně. - Toto jednáni křesťanů zvláště se projevovalo v dobách moru, kdy pohané ze strachu před nálezou

nestarali se ani o slušný pohřeb svých blízkých příbuzných a měli jedinou starost, aby dům byl zbaven mrtvol, lhostejno, co se s ní potom stane. Pro křesťana byla myšlenka, aby lidská mrtvola nepohřbena ležela na ulici neb někde v koutě, něčím nesnesitelným.

Charita se projevovala v dobách *velikých pohrom*, které postihly města a kraje. Za velikého moru v Alexandrii kolem r. 259 po Kr. psal biskup Dionysius: „Veliká většina našich bratří z lásky k bližnímu nešetřila své vlastní osoby a pevně drželi pospolu. Bez bázně navštěvovali nemocné, sloužili jim starostlivě, pečovali o ně pro Krista a s radostí současně s nimi opouštěli život . . . Ba mnozí zemřeli sami, když jiným svou péčí znova zjednávali zdraví a jejich smrt takřka vzali na sebe . . . Tak pomřeli nejušlechtilější z našich bratří, několik kněží, jáhnů a slavných laiků . . . Pohané si počínali zrovna naopak. Odvrhovali ty, u kterých se nemoc začala projevovati, od sebe pryč, prchali od svých nejdrazších, vyhazovali polomrtvé na ulici a nechali mrtvé ležeti nepohřbené.“¹⁴ A když začal zuřiti mor v Carthagu, takto si podle svědectví vrstevníka počínal biskup sv. Cyprián: „Svolal především lid a poučil jej o ceně milosrdenství. Uváděl příklady z Písma svatého . . . Potom dodává, že by nebylo obdivuhodné, kdybychom se s povinnou láskou starali jenom o své souvěrce; dokonalem že se může státi ten, kdo udělá něco více než publikán nebo pohan, kdo zlo překoná dobrým a podle příkladu Boží dobrotivosti bude milovati i nepřátele . . . Co by udělal křesťanský lid, jenž má jméno podle víry? Byly tedy ihned rozděleny úkoly podle toho, k čemu se kdo hodil a podle povahy funkcí. Mnozí, kteří pro chudobu nemohli poskytnouti hmotné prostředky, poskytli více než peníze a jejich osobní práce měla větší cenu než všechno bohatství. Všichni tedy štedře a v hojně míře přispívali k tomu, co bylo cenným statkem pro všechny, netoliko pro souvěrce.“¹⁵

Požehnaní křesťanské lásky zakusili na sobě i *otroci*. Ne že by bylo přímým a vlastním úkolem křesťanství odstranit otroctví, zrovna tak jako nebylo jeho přímým posláním odstraniti pohanský stát. Křesťanství nebylo reformou hospodářskou ani státní ani sociální; jeho úkolem byla reforma náboženská. Ale z důsledně provedeného křesťanství nutně vyplynula i reforma řádu státního, hospodářského a sociálního. „Aby zlo bylo zasaženo až v kořeni, bylo třeba zničiti blud, na němž spočívá otroctví, a potřítí neřesti, které prodlužují jeho existenci . . . Zreformovati lidskou duši a změnou v názorech, v citění a mravnosti dosíci zároveň rozsáhlejších změn ve společnosti; tak vždycky postupuje církev . . . Obrací se na duši a obrozením a zušlechtním duše vykonává vliv na všechny prvky lidské společnosti.“¹⁶ - Tak bylo i v otázce otroctví. Čím více křesťanství pronikalo opravdově do duší, tím více mizely předpoklady, ze kterých instituce otroctví žije; instituce otroctví pak zanikne sama, jako samo od sebe uschne listí na stromu, jež sekera povalila.

I když však v prvých dobách křesťanství otroctví ještě nebylo zrušeno, tož přece podstatné zlepšení nastalo v nazírání na otroka. V ohledu nábo-

⁸ Lactantius, De mortibus persecutorum c. XXIII, MPL 7, 232.

⁹ S. Ambrosii, De officiis ministrorum 2, 140 MPL 16, 149.

¹⁰ G. Ratzinger, Geschichte der kirchlichen Armenpflege, Freiburg i. B. 1884, 80.

¹¹ Sr. Eusebius, Historia X, 8 MPG 20, 893.

¹² Ratzinger, tamže 79.

¹³ Lactantius, Institutiones VI, 12, MPL 6, 682.

¹⁴ Eusebius, Historia Ecclesiastica, VII, 22, MPG 20, 690.

¹⁵ Pontius, Vita Cypriani 9-10, MPL 3, 1548-9.

¹⁶ Abbé Freppel, Cours d'éloquence sacrée, a. 1860-1861, 163-4, cituje Lallemand II, 70.

ženském platil za plně rovnocenného bratra; mohl se stát knězem i biskupem. Jako bratr měl v podstatě stejná práva náboženská a duchovní jako svobodní; na př. čistota křesťanské otrokyně byla stejně svatá a nedotknutelná jako křesťansky svobodné; jako světci byli uctíváni nejen ti, kdo na světě byli svobodní, nýbrž i ti, kdo byli otroky neb otrokyněmi, na př. sv. Blandina, sv. Felicitas. Křesťanským pánům se kladlo na srdce, že mají s otroky zacházeti jako s bratřími, otrokům, aby poslouchali svých pánů jako Krista (Kolos. 3, 22). Pánům se doporučovalo, aby propouštěli otroky na svobodu. Myšlenka na Krista překlenula propast, která se až dosud zdála nepřeklenutelnou: „Není otrok a svobodný, nýbrž všim a ve všem jest Kristus“ (Kolos. 3, 11).

Mnohým otrokům se dostává svobody, když se jejich páni stali křesťany: vrstevník císaře Hadriána Hermes dal v hod Boží velikonoční svobodu 1.250 otrokům. Chromatius přijímá křest s 1.400 osobami, muži i ženami, kteří patří k jeho domu a prohlašuje: „Ti, kdo začínají Boha mítí za otce, nemají být otroky lidí.“¹⁷

Červánky lepší budoucnosti víc a více přecházejí v denní světlo pro ubohé otroky!

Charita u prvých křesťanů měla ráz *universální*: neomezovala se jen na vlastní obec, vztahovala se i na kraje vzdálené. Hned v dobách apoštolských jsou prvé doklady toho. Když se vytvořila křesťanská obec v Antiochii a když nastala bída v Palestině, „ustanovili se učedníci (v Antiochii) na tom, že každý z nich podle toho, jak kdo co má, pošle na podporu bratřím, kteří přebývali v Judsku. To skutečně také učinili, poslavše to starším po Barnabášovi a Šavlovi“ (Skutky ap. 11, 29-30). I jinde v Písmě se mluví o takových sbírkách pro cizí obce.¹⁸

Zvláštní pochopení pro bídu cizích obcí křesťanských projevovali věřící v Římě. Tak kolem r. 170 píše korintský biskup Dionysius do Říma: „Od počátku bývalo u vás zvykem, že jste všem bratřím prokazovali různá dobrodiní a posílali podpory mnohým obcím v rozličných městech. Tak jste ulehčovali chudobu nuzným anebo opatrovali jste nutné živobytí bratřím v dolech. Těmito dary, které jste posílávali hned od počátku, projevujete jakožto Římané svou věrnost římskému mravu zděděnému po otcích. Tento zvyk váš důstojný biskup Soter nejenom zachoval, nýbrž jej ještě i vystupňoval.“¹⁹ Sv. Basil Veliký píše, že za papeže Dionysia poslala římská církev do Kapadocie peníze na vykoupení křesťanských zajatců z rukou barbarů.²⁰ - Podobně v r. 253 posílá biskup carthaginský sv. Cyprián numidským biskupům dojemný dopis na jejich zprávu, že divoké hordy barbarské přepadly Numidii a odvlékly do zajetí veliké množství křesťanů. Sv. Cyprián uspořádal sbírku na tento účel a její výnos 100.000 sesterceiů (asi 20.000 předválečných korun) poslal biskupům současně s uvedeným vzácným listem.²¹

*

¹⁷ Lallemand II, 29.

¹⁸ Na př. II. Korint. 8, 9, Řím. 15, 16 n., I. Thesalon. 2, 14.

¹⁹ Eusebius, Historia ecclesiastica IV, 23, MPG 20, 387.

²⁰ Sv. Basil, epistola ad Damasum Papam n. 70.

²¹ Sv. Cyprián, epistola 60, MPL 4, 370-2.

Takový byl tedy život křesťanský po stránce dobročinnosti v dobách poapoštolských. Vyskytovaly se již i tehdy v něm jisté poruchy. Někteří chudí hleděli zneužívat charity a dovoláváním se dobročinnosti zakrývat své povalečství. Někdy se ozvaly výtky, že rozdělování darů není dosti nestranné. Někdy musili církevní představení hodně hlasitě zámožným připomínati, že je jejich povinností umožňovati podpory chudým. Někteří křesťanští páni v zacházení se svými otroky ještě příliš byli ovlivňováni tehdejší praxí a chovali se k nim nekřesťansky tvrdě. Někteří otroci se domnívali, že páni jsou povinni nejen lidsky a křesťansky zacházeti, nýbrž že jsou *povinni* dáti jim *svobodu*.

Zkrátka vyskytovaly se v charitativním životě nedokonalosti.

Ale proti tomu, co bylo před Kristem, byl v celku nezměrný pokrok. V duších se stal zázrak. A sociálně slabí a strádající pocítili na sobě požehnaní tohoto zázraku.

Charita v osvobozené Církvi

Změněná situace

Když byla dána Konstantinem Velikým Církvi svoboda, nezměnilo se nic na duchu Církve ani na základních myšlenkách křesťanské charity. Jako když na úrodné vinici na révě narůstají a hojnou sladkou šťávou se nalévají nesčetné bohaté hrozny a celý vinohrad je obsypán bujnými tmavomodrými trsy, tak v Církvi překypující životní síla lásky k bližnímu vedla k novým a novým skutkům milosrdenství a k budování nových a nových zařízení charitativních. Duch svatý zůstával i nadále tvůrcem a udržovatelem překypující charitativní vitality v Církvi, jako byl tvůrcem a udržovatelem charity v dobách pronásledování křesťanství. Duch svatý je tvůrcem nadpřirozeného života, svatosti a jednotlivých ctností v jednotlivých duších; stejně oživuje a oduševňuje i celá období Církve.

A přece po prohlášení svobody Církve vykazuje křesťanská dobročinnost i několik zvláštních rysů, odlišných od dob předchozích. Totéž světlo, prochází-li po řadě různě zbarvenými skly, jeví se po každé oku jinak. Tak i charita podle poměrů, v nichž pracuje, projevuje se navenek s různými zvláštnostmi.

Zmíním zde napřed několik charakteristických známek charity z doby po Konstantinovi Velikém.

Odpadla ostražitá opatrnost a úzkostlivé zakrývání, které chtělo utajiti před pohany, kdo je křesťanem, a takto uchrániti věřící před velkými nebezpečími. Nyní mohla se charitativní práce ve všech oborech konati veřejně, bez obav, a tedy i intenzivněji, kdežto v dobách pronásledování nejedna dobrá věc se nemohla provésti, aby se předešlo většímu zlu.

Dále od dob Konstantinových křesťanské zásady lásky k bližnímu uplatňovaly se nejenom v jednání jednotlivců, nýbrž pronikaly stále účin-

něji i do zákonodárství. „Konstantin zakázal mučení dlužníků a zakázal věřitelům zadržovat mrtvolu dlužníka a znemožňovat takto příbuzným jeho pohřeb. Justinián zakázal matku dětí uvěznit pro veřejné dluhy. Konstantin zakázal usmrcovat a pohazovat novorozené děti a prodávat děti. Justinián dává pohozeným dětem svobodu; jejich rodiče ztrácejí všechna práva na ně ve prospěch těch, kdo se jich ujali a je vychovali. Aby se chudým pomohlo k právu, byli u soudů ustanoveni zvláštní procuratores pauperum, obhájci chudých... Velkou výhodou při tehdejší tvrdosti soudnictví bylo právo asyly (nedotknutelnost pronásledovaných, kteří se utekli do kostela), což bylo od dob Konstantinových s několika výjimkami pro nejtěžší zločiny uznáno i státem.“¹

„Křesťanští císařové uznávali svou povinnost, že mají pečovat o chudé, mínili však, že nemohou této povinnosti dostáti lépe, než když pověří biskupy, aby je v tomto oboru zastupovali... Protože naší dobrotě připadá úloha starati se o to, aby chudí neměli nedostatek potravy, proto at se nadále dává všechno jako dosud, stojí v zákoníku Justiniánově.“²

Osvobození přineslo pro Církev i některé důsledky neblahé. V dobách pronásledování znamenala příslušnost k Církvi jen nebezpečí, obět a utrpení, proto přidávaly se k ní z největší části jen duše ideální. Mimo to byl přísný výběr při přijímání nových věřících, a uchazeči byli na přijetí křtu pravidelně po delší dobu připravováni, takže byla zde účinná opatření, aby se předešlo, by se koukol nevloudil mezi pšenici. Když však Církvi byla dána svoboda, když se dokonce víc a více stávalo jakýmsi společenským požadavkem - v některém případě dokonce módním požadavkem - aby byl člověk křesťanem, tu těžce dolehla na Církev duchovní přítěž takových nových příslušníků, kteří navenek se sice přihlásili ke křesťanství, ale uvnitř si zachovali pohanského ducha, a kteří svým životem a svými názory ochromovali a ubíjeli horlivost křesťanskou ve svém okolí. Hledali nikoli tak Krista, nýbrž chtěli se pohodlně přizpůsobiti prostředí, někdy snad i zajistiti si kariéru nebo - u chudiny - domoci výhod křesťanské dobročinnosti. Takové živly byly osudnou brzdou i pro charitativní smýšlení a činnost mezi křesťany. Neboť kde chladne a umírá láska k Bohu, tam chladne a umírá i charita.

Pracovní metody

Nebudu zde rozváděti, jak i v tomto období nejušlechtlejší křesťanští lidé stále vybízeli věřící ke skutkům milosrdenství. U sv. Jana Zlatoústého, sv. Basilia, sv. Ambrože, sv. Augustina, sv. Řehoře Velikého je takových výzev k nespočtení, a na jiném místě uvádím některé. - Žádali i obětavost značnou. Tak když viděl sv. Jan Zlatoústý, že xenodochion, útulek pro poutníky, v Konstantinopoli již nedostačuje, vybízel věřící: „Zařídte vy sami ve svých domech xenodochion; dejte do této pohostinky lůžko, stůl a krb... Ať váš dům je útulkem vůbec otevřeným před Ježí-

¹ W. Liese, Geschichte der Caritas, Freiburg i. B. 1922, I, 102-3.

² Liese I, 100-1.

šem Kristem. Po těch, jež přijímáte, požadujte jako náhradu nikoli peníze, nýbrž ať za vás orodují u Ježíše Krista, aby On přijal i vás do svých stánků.“³

Zde uvádím jen dvě věci. Předně majetek Círky byl pokládán za majetek chudých, neboť jeho účelem bylo v první řadě podporovat chudé. Bylo v těchto dobách skutečnou normou, co sv. Augustin prohlásil k místodržiteli Bonifaciovu (mnohému modernímu člověku, i křesťanu, budou se ta slova zdáti přehánějící nadsázkou nebo i dutou frází): „Ty statky nejsou naše, nýbrž chudých, my je jen spravujeme, neosobujeme si vlastnictví nad nimi, což by bylo zavržením hodným uchracováním.“⁴ Sv. Ambrož se bránil proti císaři Valentiniánovi: „Církev pro sebe nemá jiného vlastnictví než víru... Majetek Círky je na výdaje pro chudé (est sumptus egenorum).“⁵ A proti Auxentiovi bránil se též církevní Otec: „Touží-li císař po polnostech, má moc, ať si je vezme; nikdo z nás se nebrání... Stříbra a zlata nehledám, ale mají zlost, že rozdělíme zlato. Mám nuzné občany; ale moji nuzáci jsou chudáky Kristovými, ten poklad umím shromážďovat. Kež by se mi to vždy připisovalo jako zločin, že rozdávám zlato chudým... Mám obhajobu, ale v modlitbách chudáčů. Oni ubožáci slepí a chromí, choří a staří jsou mocnější než silní válečníci.“⁶

Také biskup měl žít chudě. Čtvrtý církevní sněm v Carthagu stanovil: „Ať biskup má laciné nádobí a stůl a ať má jídlo chudých.“⁷ O opatovi velkého kláštera v Lérins sv. Honoratovi praví životopisec: „Nic pro sebe si neoponečoval leda stravu pro přítomné dny a šat; někdy byly zcela vyčerpány jeho zásoby, ale víra nikdy... Na mnohých místech měl velmi osvědčené muže, jejichž rukama rozdával, co mu lidé donesli.“⁸ Sv. Augustin, biskup v Hipponu, nikdy nejídal sám, nýbrž vždy ve společnosti chudých.⁹

I kláštery měly se věnovat potřebám chudých. Tak v řeholi, kterou napsal sv. Benedikt pro své kláštery, stanoví se v hlavě 31.: Ten řeholník, jemuž je svěřena péče o hmotné potřeby v klášteře (cellarius), „ať s veškerou starostlivostí pečuje o nemocné, o dítky, o hosty a chudé, jsa si jasně vědom, že za tyto všechny bude skládati účty v den soudu“. V hlavě 53. přichází památné místo: „Všichni přicházející hosté ať jsou přijímáni jako Kristus, protože On sám jednou řekne: Hostem jsem byl a přijali jste mne.“¹⁰

Ústavy dobročinné

V této době začíná se s budováním zvláštních ústavů, aby se v nich péče o strádající mohla tím dokonaleji prováděti. Neboť stále přibývá osob, o

³ Sv. Jan Zlatoústý, In actus Apostolorum hom. 45, 4, MPG 60, 319-320.

⁴ Sv. Augustin, Epistola 185 ad Bonifacium, 36, MPL 33, 809.

⁵ Sv. Ambrož, Epistola 18 ad Valentianum, 16, MPL 16, 1018.

⁶ Sv. Ambrož, Sermo contra Auxentium 33, MPL 16, 1033.

⁷ Concilium Carthaginiense IV (a. 398) c. 15, cituje Ratzinger 118.

⁸ S. Honorati Vita, c. 4, MPL 50, 1261.

⁹ Viz Ratzinger 127.

¹⁰ S. Benedicti Regula monachorum, ed. C. Butler, Friburgi 1912, 62 a 90.

kteří je nutno se postarati; je jich tolik, že je nesnadno pečovat o ně jen rozptýleně, ztratilo by se zbytečně mnoho času. Mimo to v ústavech je možno vyškoleni odborně personál, a vyplatí se opatřit si různé pomůcky a prostředky, takže péče se dostává na vyšší, odbornější úroveň; to platí zvláště o ošetrování nemocných. Konečně nebylo ani již třeba se báti pronásledování, takže různá dobročinná zařízení mohla docela otevřeně vystoupiti na veřejnost a rozvíjeti svou charitativní činnost. A to je velkou slávou Církve, že veliká část oborů lidumilné ústavní péče, na kterých si zakládá moderní lidstvo, má svou kolébku v oněch charitativních ústavech starokřesťanské Církve.

Nejznámější takové ústavy byly:

Xenodochium. V něm se dostávalo pohostinství cizincům, počestným a hostům; v něm však někdy bývali také ošetrováni nemocní. Bývalo v takové vážnosti, že sv. Jan Zlatoústý je nazývá „společným domovem Církve“. Církevní sněm v Nicaii žádá, „aby ve všech městech byly domy vyhrazené pro cizince, pro nemocné a chudé. Budou se jmenovati xenodochia“.¹¹ Slavné bylo xenodochionom v Konstantinopoli, jehož obětavým otcem byl sv. Jan Zlatoústý, v Ostii, založené a udržované bohatými římskými křesťanskými manželi Pammachiem a Fabiolou, a v Gallii v Autun. - Spravována bývala xenodochia jakožto majetek Církve biskupem nebo osobností od něho určenou. Aby se předešlo zneužívání a zlořádům, musili se cizinci, ucházející se o přijetí, vykázati „listinou pokoje“ (epistulae pacificae) od biskupa svého domova.

Nosokomium bylo určeno pro ošetrování nemocných. Nejslavnější byla nemocnice, kterou v Římě zřídila zmíněná již Fabiola, která neostýchala se i osobně sloužiti nemocným, a to také takovým, kteří byli postiženi nejodpornějšími nemocemi. Sv. Jeronym v posmrtné vzpomínce na Fabiolu nádhernými slovy líčí její nevyčerpatelnou obětavost k nemocným.¹²

Brefotrofium bylo pro výživu a opatrování nejmenších dětí. V dobách, kdy pohané pohazovali novorozenáta, byl takový ústav zvláště důležitý. Bylo ho však potřebí i později, když rodiče naprosto chudí nemohli uživiti dítěte, nebo když dítě ve svém nejtělejší věku osiřelo.

Orfanotrofia, sirotčince, měly podobný účel jako sirotčince naší doby. Císařové přiznali důležité výsady zvláště takovým sirotčincům, kde chovancům se dostávalo nejen živobytí a nejzákladnější výchovy, nýbrž kde se také učili řemeslům, vědám a uměním.

Gerontotrofium, starobinec, byl útlukem pro starce a stařeny. Papež Pelagius II. věnoval svůj rodný dům na zřízení takového ústavu.

Ptochotrofium, chudobinec. V něm chudí a žebráci měli nejen hmotné zaopatření, nýbrž bylo postaráno i o náboženský život. Chudobince spravoval biskupem ustanovený jáhen nebo kněz.

Nejvelkorysejším ústavem charitativním byla Basileida v městě Cesareji v asijské Kapadocii. Jméno má po svém zakladateli sv. Basilovi. Chudý sluha Boží, který nic neměl než holé dlaně, pustil se - jsa neodolatelně hnán pohledem na potřeby kolem sebe - do díla, které svou velikostí i geniálností

uvádělo v úžas všechny vrstevníky, i císaře. Z malých začátků rozvinul se původní neveliký chudobinec v celou soustavu pavilonů pro jednotlivé obory sociální péče, v níž nebylo zapomenuto ani oddělení pro malomocné. A tak skoro v bezprostřední blízkosti Cesareje vzniklo takřka nové město. Ale jen všemohoucí Bůh ví, kolik to stálo starostí, než veškerý tento souborný celek budov byl vystavěn a uvnitř zařízen, kolik překážek musil sv. Basil zdolat, aby získal potřebné finanční prostředky, aby vymyslel účelné plány, aby našel vhodné lidi pro jednotlivá oddělení, aby překonal očerňování a podezřívání, které bylo proti němu zviřeno! Jen modlitba a stálý bezprostřední styk s ubožáky a stálý pohled na jejich bídu dovedly v něm udržovati a stále více rozplameňovati vytrvalost v započatém nadlidském díle. Dobře řekl v pohřební řeči o sv. Basilovi jeho přítel sv. Rehoř z Nazianzu: „Udělejte pár kroků za město a uvidíte nové město. Je to místo svaté, kde ti, kdož mají majetek, uzavřeli své poklady, kde pod mocným vlivem výzev sv. Basila bohatí uložili přebytek svého jmění, stejně jako chudí tam přinášeli to, čeho by sami dobře potřebovali... Tak našeho zraku již nezarmucuje ono nejohrovnější a nejbolestnější divadlo, jaké je možno viděti. Již nevidáme živých mrtvol, procházejících se sem a tam, jimž hrozná nemoc ponechala na zmrzačeném těle z údů jen pahýly. Zahnali je daleko od měst, od příbytků, od veřejných míst, od studní a od přátel. Kdo by je mohl poznati pod hrůzami, jak je zohavila ošklivá nemoc? Z lidské podoby si nezachovali než jenom jméno... Byl to sv. Basil, jež láska sklonila k této přemíře bolesti... Objal je jako své bratry a těmito zbožnými polibky vdechoval odvahu promluvit k nim a pomáhati jim.“¹³

Kterým skupinám charita zvláště prospěla

Některé skupiny lidí zvláště pocítily požehnaný vliv Církve. Byli to především všichni ti, kdo pro svou sociální nemohoucnost v plně míře zakoušeli ve své bezbrannosti tvrdost tehdejšího soudnictví a tehdejší správy. Majetek byl všechno, člověk nebyl nic. Výběrčí daní vydírali na obyvatelstvu pro fiskus (a pro sebe) daně nesnesitelné. Lichva mohla řádit zcela podle své vůle. Soudcové podléhali úplatkářství. Utiskovaný nevolník nikde se nemohl dovolati práva proti utlačovatelům. Vdovy a sirotci byli na pospas mocným bez svědomí. - V těchto pro chudinu zlých dobách byli biskupové namnoze jedinými zastánci slabých. To byly doby, které vynesly biskupům titul, který má větší cenu než nejdražocennější koruna královská: „patres pauperum, tutores viduarum et pupillorum“, otcové chudých, obhájci vdov a sirotků. Stát uznával toto právo Církve; ba biskupové se směli se svými stížnostmi do tvrdosti soudních a správních úředníků obracet přímo až na císařský dvůr.¹⁴

Zásahem Církve odstraněno konečně nelidské gladiatorství. Zdálo se, že je vůbec neodstranitelné, protože pohledem na ubíjející se zápasníky a na jejich krev kochali se šíleně nejen příslušníci vysokých rodin, nýbrž stalo se

¹¹ Concilium Nicaeae habitum, canones arabici, c. 70, cituje Prunel 1678.

¹² Sv. Jeronym, Epistola 77, 6 ad Oceanum de morte Fabiolae, MPL 22, 694.

¹³ Sv. Rehoř Nazianský, Oratio funebris, sermo 43, 63, MPG 36, 578-9.

¹⁴ Ratzinger 133-5.

to zažranou vášní a duševní potřebou římských davů. Aby to přestalo, bylo potřeba, aby se někdo dobrovolně obětoval a otřásl otrlým svědomím Římanů. Asi kolem r. 400 byly slavné hry v cirku, a bylo proti sobě vyžíváno množství otroků do zápasu. Mnich Telemach vnikl v kritické chvíli do arény a vrhl se mezi zápasníky, aby je od sebe oddělil. Diváci vztekale jej zasypali kamením. Zaplatil svou smělost smrtí. Ale ihned nato císař Honorius zákonem zakázal provždy krvavé tyto zvyky. To je jedním z nejškvelejších triumfů lásky.¹⁵

Zlepšil se podstatně i osud otroků, zvláště v domácnostech křesťanských. Otroctví sice stále ještě trvalo, „ale v podstatě se poměr stal lidským, mravním, podmíněným vzájemnými právy a povinnostmi. Pán musil o svého otroka pečovat; nechal-li jej v nemoci bez pomoci, nabyt tím samým otrok svobody. Vražda otroka byla Církví trestána jako každá jiná vražda vyobcováním z Církve. Rovněž žádala Církvev pro otroka svěcení neděle a svátků a zaručovala i jim právo asyly.“¹⁶ Manželství otroků bylo uznáno zákonem a manželé nemohli být od sebe odděleni, když si to pán přál. Únos otrokyně byl trestán zrovna tak jako únos žen svobodných.¹⁷

Velkou péči věnovali biskupové vykupování zajatců. Kolem r. 400 zajalo římské vojsko na 7.000 Peršanů. Zajatci velmi strádali hladem. Tu Akacius, biskup v Amidě, dal roztavit posvátné nádoby, aby měl zač zajatce vykoupiti a živiti. V r. 455 vandalský král Genserich zmocnil se Říma a odvedl do Afriky velký počet zajatců. Část jich přenechal Maurům, kteří jej na výpravě podporovali. Biskup v Carthagu Deogratias je po velkých obtížích vykoupil, ale narazil na veliké překážky, kde je ubytovati; nakonec použil pro tento účel dvou velikých chrámů svého města. O sto let později, za války Justinianovy proti Peršanům, Kandidovi, biskupu v Sergiopoli, se podařilo vykoupiti 12.000 zajatců za 14.400 zlatých. Obchod s otroky a zajatci býval velmi živý v jižní Francii; býval zvláště v rukou Anglosasů. V Marseille odehrávaly se srdcervoucí výjevy při nalodování otroků pro pokračování v obchodní cestě. Sv. Cesarius, biskup v Arles, ve svém domě a v basilikách ubytoval burgundské a francké zajatce, které vítězní Gotové přivlekli do jeho města; živil a ošatil je a všecku sílu a prostředky věnoval na jejich vykopení. Sv. Germain pracoval se stejnou horlivostí o vykupování zajatců v Paříži, kam nešťastné oběti v hojném počtu byly vláčeny ze Španělska, Britanie, Skotska a především ze všech krajů dnešní Francie. Misionářský biskup sv. Amand vykupoval ve Flandrech všechny zajatce a otroky zámořského původu. Radu dalších biskupů bylo by lze uvést.¹⁸ Ale tyto doklady stačí na důkaz, jakým strašným vředem byla otázka zajatců na těle tehdejšího lidstva.

Dobročinnost biskupů šla často daleko za hranice vlastní diecése. Slavný biskup Patiens z Lyonu zásoboval celou jižní Francii, když byla strašně zpustošena od Gotů. Štědrost sv. Germana z Auxerre sahala až do Španělska a Německa a obepínala celou Francii. Sv. Exuperus z Toulouse posílal

¹⁵ Neyron 66.

¹⁶ Ratzinger 136.

¹⁷ Neyron 65.

¹⁸ E. Chénon, *Le Rôle social de l'Eglise*, Paris 1921, 465-6, 476-8.

potravinu a peníze i do Orientu, do Palestiny a Egypta. Papež Jan IV. podporoval biskupy v Istrii, aby mohli vykupovati své zajatce.¹⁹

Zdroje příjmů

Úhrada dobročinnosti byla čerpána jednak z týchž zdrojů, ze kterých se brala dříve, jednak z nových. Zůstávaly i nadále obětní dary věřících ve mši sv.; bylo však nutno některým vlažným křesťanům tuto povinnost velmi důrazně připomínati. Konaly se dále jako dříve pravidelné sbírky, a to zvláště v postní dny. Za mimořádných pohrom - povodeň, požár, nepřátelský vpád - konaly se sbírky mimořádné.

Výnos sbírek se rozděloval v těchto dobách jinak než před osvobozením Církve, a v oblasti římské zase jinak než na území nynější Francie. Římskou směrnicí vyslovuje na př. sv. Rehoř Veliký: „Je zvykem Apoštolské stolice dávatí vysvěceným biskupům příkaz, aby se z každého daru udělaly čtyři díly: jeden pro biskupa a jeho domácnost, protože musí přijímati a pohostiti lidi potřebné; druhý pro klerus; třetí pro chudé; čtvrtý pro udržování a opravu kostelů.“²⁰ Pro Francii stanoveno poněkud jinak: dvě třetiny z obětí připadly chudým, třetina na výživu kleriků nebo mnichů; na menších místech stejným dílem klerus a chudí.²¹

Ve mnohých diecésích vydatným zdrojem příjmů se stal majetek nemovitý. Již Konstantin Veliký dal Církvi rozsáhlé statky, aby se z jejich výtežku hradily výdaje pro klerus, kostel i chudé. Někteří pozdější císařové a také bohatí soukromníci takový majetek svými dary ještě rozmnožili. To mělo pro Církve nespornou výhodu, že měla pro všechny případy zabezpečený aspoň nějaký pevný zdroj příjmů. Ale plynuly z toho i veliké nevýhody, protože jednak správa obhospodařování tohoto majetku pohltila značné energie církevních představených, jednak vyvolával tento nemovitý majetek leckde závist u nemajetných, zvláště když pro lidskou křehkost se výnosu dost svědomitě někdy nepoužívalo, jednak však začali se zajímati příliš o takové církevní úřady lidé, kterým neběželo tolik o věc Boží, jako o světské zájmy. Kde se tohoto majetku moudře používalo, byl pro duše a pro chudinu velikým požehnáním.

Charita v Gallii

V šestém a sedmém století se začalo křesťanství a tudíž i charita velmi slibně projevovati v krajích tvořících dnešní Francii. Těm zemím se totiž dostalo jednoho z největších darů, kterého se může zemi dostati od Boží Prozřetelnosti: dala jim hojnost svatých, podnikavých, moudrých a nebojácích biskupů. Ti byli kvasem v zemi.

¹⁹ Ratzinger 133.

²⁰ Sv. Rehoř Vel., *Epistulae*, XI, 64 MPL 77 1184.

²¹ Chénon 469 v pozn.

Sv. Martin, biskup v Tours, jest symbolická osobnost pro toto období křesťanských dějin ve Francii: velký světec; velký apoštol; ale též velký sluha charity. Jeho všechna biskupská působnost byla nepřetržitým dlouhým řetězem skutků téhož obětavého smýšlení, jako když kdysi bez váhání při pohledu na zimou se třesoucího chudáka dal mu polovici pláště. Co mám já - ať v ohledu hmotném nebo duchovním - ať mají i chudí. Nechci se míti lépe, než se mají oni. To je smýšlení té velké skupiny svatých francouzských biskupů tehdejší doby: svatost, apoštolát a charita! Sv. Germain v Auxerre; sv. Loup v Troyes; sv. Césaire v Arles; sv. Aignan v Orléans; sv. Didier v Cahors, sv. Léger v Autun; a řada jiných. Všude horlivě šíří křesťanství; všude budují péči o chudinu o nemocné; mnozí z nich zakládají velké chudinské nadace, a zabezpečují desítkám chudých výživu a přístřeší i pro dalekou budoucnost; vykupují zajatce; v dobách největších nebezpečí měst jdou neohroženě ven z města vstříc nepřátelskému vůdci, aby jej přiměli, by města ušetřil - tak sv. Loup, když se blížil Attila; v dobách hladu a moru organizují záchranu.

V té době dochází vlivem poměrů k jedné podstatné změně. Až dosud byla charita - a ostatně i pastorační - soustředěna u biskupa, poněvadž křesťanství bylo rozšířeno hlavně v městech. Ale ve Francii oblast podléhající biskupovi byla příliš rozlehlá, obydlí na venkově byla rozptýlena daleko od sebe, pohromadě bývalo jen maličko stavení. Styk s biskupským sídlem byl velmi obtížný. A tu v charitativní činnosti církevní nastává pronikavá změna: nikoli již centralisace diecézní, nýbrž decentralisace farní. Jednotlivé farnosti tvoří samostatnou správní jednotku, podléhající arci vrchnímu řízení biskupovu.

Několik vynikajících postav

Vyskytují se v tomto období zase křesťanské osobnosti, které jsou láskou k bližnímu zachváceny tak, že při pohledu na ně duše okřeje, očistí se od sobeckosti, povznese se do mravních výšin. Byli křesťané, v jejichž duši láska k bližnímu jen jako plámenek hoří vedle jiných ctností, jako když svíce svítí vedle řady svítících jiných svíci; byli jiní, jichž celý život byl takřka zachvácen a stráven vše šířajícím plamenem lásky. Byli světci, lásky, kteří jen sami konali horlivě a do vyčerpání skutky milosrdenství. Byli jiní, kteří nejenom obětovali své osobní síly a svůj vlastní majetek, nýbrž kteří také *organisovali* charitu, získávali pro ni jiné, cizí síly osobní a cizí majetek zařazovali do služeb milosrdenství.¹

Je přirozeno, že osoby, v nichž tak mocně se projevoval duch Kristův a jež vynikaly takovými duchovními hodnotami, bývaly povolávány i na nejvyšší místa v Církvi.

Takovým byl na př. sv. *Cyprián*. Byl napřed vynikajícím advokátem

¹ K následujícímu viz zvl. Liese I, 108-128.

a učitelem řečnictví a byl velmi bohat po rodičích. Když se stal křesťanem, rozdal největší část svého jmění chudým. Svým soukromým životem, směřujícím po křtu stále k vysokým náboženským ideálům, získal si tolik úcty, že zanedlouho si ho lid rodného města Carthaga zvolil za biskupa. Doby jeho biskupování byly plny útrap: za pronásledování křesťanů, mor, hlad nepřetržitě navštěvovaly jeho diecési a diecése sousední. Jeho listy jsou důkazem, jak své diecesány znal, jak znal zvláště nemocné, chudé, pro víru vězněné, do barbarského zajetí odvedené a vůbec potřebné. I do žalářů zasahovala jeho nevyčerpateľná láska: pomáhal hmotně, pomáhal duchovní útechou. V dobách moru ochotně se ujímal i trpících pohanů. Když sousední diecése byly postiženy pohromami, pomáhal sám a organizoval pomoc. Jeho život byl více než lidský. Podobně jeho smrt. Dostalo se mu štěstí, že zemřel jako mučedník Boží, jako jedna z obětí pronásledování Gallienova v r. 258.

Na východě sv. *Basil* († r. 379). I on opustil slibnou řečnickou dráhu, rozdal velké dědictví po rodičích a uchýlil se do samoty. Tam v chudobě a ve styku s Bohem prudce zrála jeho duše. Byl osmatřicetiletý, když v jeho rodné zemi Kapadocii vypukl následkem sucha nesmírný hlad. Doby velkých pohrom srážejí k zemi a do zoufalství malé duchy; ale duši Bohem omilostněných dotýkají se jako kouzelný prut, probouzejí v nich energie, o nichž dosud neměl tušení ani člověk sám ani okolí, jsou neodolatelným povelům k nejvyššímu vystupňování a vypětí sil. Tak sv. Basil. Pohled na bídu daleko široko se rozkládající probudil v něm Boží energie, překonal neuvěřitelné překážky, aby jen opatřil potřebné potraviny, sám řídil přísluhování hladových, a jejich hlad bičoval je k dalšímu úsilí. A s hladem tělesným tišil i hlad duchovní, nenápadně připojoval i slovo Boží. Stal se ve své rodné Cesarei biskupem. Ale i potom bídy trpících nosil stále ve svém srdci, a jejich utrpení jej pudilo, že vybudoval pro některé trpící menší ústav za městem; myšlenka však hnala jej dál, budoval hned vedle ústav druhý pro jiné trpící, pak třetí, čtvrtý... až vznikla rozsáhlá Basileida, o níž byla výše řeč. Ani ve snu sv. Basila na počátku nenapadlo, co všechno v „novém městě“ bude; dělal jen to, po čem potřeba volala, immanentní vnitřní síly hnaly do vzrůstu samy. A těmi skrytými vnitřními silami pracuje Bůh sám!

Sv. *Jan Zlatoústý* († r. 404). Konstantinopolis, kde byl biskupem a patriarchou, byla plna oslňujícího bohatství. Ale kdo uměl viděti, viděl, že jest i plna hrozného velkoměstského bída. Jako když se na oheň přiloží nové palivo a zas vyšlehnou plameny, tak se stále rozněcovala duše sv. Jana Zlatoústého tou bídou, na kterou na každém kroku narážel. Proto pomáhal horlivě od osoby k osobě, proto budoval a udržoval i rozmanité ústavy. Tři věci jsou při jeho dobročinnosti hodny zvláštní zmínky. Předně svou neobyčejnou výmluvnost postavil do služeb charity: nesčíslněkrát nejúčinnějším způsobem mluvil o nutnosti almužny a o kletbě lakoty, útočil na srdce bohatců, mobilisoval svými homiliemi duše i hmotné statky ve prospěch trpících. - Druhé: oklopil se řadou spolupracovníků a spolupracovnic. Olympias,

Pentadia, Amprukla, Prokula, Nikarete, toť aspoň některé z těch osob, které byly takřka okem, uchem, mozkem, rukou, nohou tomuto světcí při provádění charitativních prací; kde by byl zůstal, kdyby jich nebyl měl! - Třetí: Zvláštní péči věnoval ubohým otrokům a otrokyním. Jak neohroženě se jich zastával proti nelidskosti pánů a paní, proti týrání takovému, že celý dům se ozýval bolestným křikem obětí a lidé na ulici se zastavovali!

Pro geniální velkorysost v charitativní činnosti nutno zde jmenovati papeže sv. Řehoře Velikého († r. 304). Ze starožitné římské rodiny Aniciů. Boháč. Napřed se uplatnil jako státník. Záhy však vstupuje do kláštera přísné řehole benediktinské, rozdává svůj majetek. Ale pro široký rozhled a obratnost brzo je povolán k úkolu regionálního jáhna v Římě, aby řídil charitativní práci Církve, a zanedlouho je poslán jako papežský nuncius do Konstantinopole, protože pro toto místo bylo potřeba člověka hluboké víry a přísného života, který by však byl také současně bystrým diplomatem. Novými a novými pracemi duch jeho stále rostl, takže když byl zvolen papežem, měl při svém velikém nadání a bohaté zkušenosti rozhled do dálky i do hloubky jako málokdo jiný. Jako papež zanechal po sobě skvělou památku v nejrozmanitějších oborech náboženské činnosti. Vždy však zůstala charita jakožto třeť křesťanství jeho miláčkem. Nespokojil se tím, že by byl o ní jen krásně kázal nebo psal; stále bezprostředně osobním konáním skutků milosrdenství udržoval v sobě svěžího charitativního ducha. Každý den pozval dvanáct chudých poutníků ke svému stolu, sám jim umýval ruce a nohy a sám jim při stole sloužil. Nepřestal, až byl pořízen dokonalý seznam všech chudých celého Říma, a staral se účinně, aby neměli nedostatku ani v potravě ani v šatstvu. Péči o chudé bral ve svědomí tak vážně, že když kdysi v nějaké odlehle čtvrti římské byl nalezen jakýsi žebrák mrtev, bál se papež, že snad nešťastník zemřel hladem; a činil si takové výčitky, jako by byl jeho vrahem a po několik dní nesloužil mše sv., pokládaje se za nehodna. - A nestačil mu pro lásku k bližnímu Řím. Nesčíslným biskupům v nejrozmanitějších končinách křesťanského světa v listech kladl opět a opět na srdce, aby chudé, nemocné, vdovy a sirotky učinili předmětem své zvláštní péče: charita jeho působila nevýslovně dále, než kam mohlo dolehnouti jeho fyzické slovo. Universální byla jeho charita, jako universální byla Církev, již stál v čele.

Tak se dovedl charitě věnovati muž, jež tížila starost o celý křesťanský svět, a jež po dlouhá leta trápila bolestná nemoc! Jakoby jej tato vlastní choroba činila zvlášť citlivým pro bídy jiných lidí!

Tak by bylo možno vypočítávati zde další vysoké církevní hodnostáře: sv. Ambrože; sv. Augustina; sv. Paulína z Noly; sv. Fabiána. Atd.

Obětavě pracovali charitativně i mnozí laici. Sv. Jeronym zajistil některým svými listy trvalou paměť. Jmenuji aspoň tři: sv. *Pammachia*, *Fabiolu*, sv. *Melanie*.

Prvý byl senátorem římským. Po smrti své zbožné a dobročinné manželky Pauliny velikou část svého majetku věnoval chudině, svlékl nádherný šat senátora, a věnoval se potřebám trpících. Dveře jeho domu bývaly obloženy lidmi prosícími o milosrdenství. Nespokojil se tím, že by byl dal jen prostředky jiným, aby je rozdávali jako almužnu. Sám sloužil. A když při ústí Tiberu v r. 398 založil hospital - první dosud zachovaný hospital na Západě - mohl ještě daleko více věnovati se osobní službě těm, k nimž jej volalo svědomí. Neboť *Pammachius* nekonal charitu jen jako velkopanskou libůstku, jako sport, nýbrž jako svaté poslání Boží. Zemřel r. 410.

Fabiola († r. 400) byla ze slavného starořímského rodu *Fabiů*. Po smrti svého muže věnovala se skutkům křesťanského milosrdenství. Někakou dobu žila u Betlema v samotě. V Římě založila ze svých peněz nemocnici, kam měli býti snášeni a ošetřováni nemocní ze všech římských ulic. Ani ona nespokojila se tím, že by byla dala na nemocnici jen peníze; ochotně také osobně sloužila nemocným a nebála se pokorně sloužiti i lidem s nejodpornějšími nemocemi.

Nejzářivějším však příkladem z dějin charity z římských dob je sv. *Melanie* († r. 439). Když zemřely jí obě děti, které jí Bůh dal v manželství se šlechtěným *Piniánem*, věnovala se i se svým chotěm službě Boží a bližního. Jejich majetek byl ohromný a nalézal se v nejrůznějších zemích velkořímské říše, od Anglie až do severní Afriky. Byla velkomyslnou podporovatelkou všech oborů dobročinnosti. Nestačilo jí konati dobro jen v Itálii; odjela i s manželem do Afriky, podporovala vykupování zajatců, zřizovala na své útraty kláštery, zvláště pro panny. Odjeli dále do Palestiny, tam bydleli na Olivetské hoře ve skromném příbytku. Její obětavost byla v Římě velikým pohoršením pro všechny, jimž vyhovovalo pohanské chápání majetku; neboť štedrá dobročinnost sv. *Melanie* byla němou těžkou obžalobou marnotratného a sobeckého používání peněz. A bylo potřeba rozhodného slova samého císaře *Honoría*, aby mohla *Melanie* se svým mužem své majetky v Itálii a v provinciích prodati a výtěžku použití na zmírnění bídy, která se ukrývala v římské říši. - Z její činnosti podrobněji podávám jen jediný bod, její péči o otroky. „Ve svých otrocích spatřovala duše, které měla darovati Bohu. Po mnoho let byla s žalostí pozorovala jejich mravní pokleslost... i žádala si toužebně, aby mohla přivésti tyto nešťastníky zpět k jejich důstojnosti jakožto bytostí rozumových... *Melanie* učinila se matkou svých otroků; vytrhla je z jejich otupělosti, dala jim cítiti sladkost křesťanského otcovství, rozveselila jejich zraky kalné a hledící stále na zemi světlem pravdy a září nejvznešenějších ideálů, rozradostnila jejich duši nesmrtelnými nadějemi a laskavostí mateřského napomínání a mocí svého příkladu je vedla na vrcholky ctností křesťanských a přemnohé učinila svými následovníky na cestě evangelické dokonalosti... Ponenáhu propustí všechny na svobodu a opravdu za jediný rok dala svobodu osmi tisícům. Později založí v Africe dva kláštery, ve kterých shromáždí velikou část těchto svých osvobozenců, kteří se budou chřtíti oddati

životu dokonalejšímu. A kdyby naše hrdinka neměla jiné slávy, náležela by jí sláva matky a apoštolky otroků, veliká a skvělá to sláva i její i náboženství křesťanského, které jí vnukalo díla, jichž potřeboval její věk, dávalo jí sílu, aby je vykonávala, a jako v ní, hrdinské dceři své, porazilo nádheru a rozmařilost římskou, tak také skrže ni a s ní poráželo sobecké násilnictví, jež jedna část lidstva provozovala nad jinou, nešťastnou jeho částí.²

Charita u starokřesťanských spisovatelů

Ze tří důvodů podávám zde podrobněji nauku starokřesťanských spisovatelů o charitě. Předně byli mezi nimi geniové, jejichž duševní bystrozrak byl takový, že si zasluhují, aby lidé všech dob si sedli k jejich nohám a naslouchali pozorně jejich myšlenkám. Druhé: byli věrnými interprety zjevení Boží pravdy, takže můžeme mít jistotu, že u nich máme čistou, ryzí křesťanskou nauku. A konečně u nich nebylo rozporu mezi teorií a praxí životní, u nich nauka byla do všech důsledků a s opravdovostí uskutečněna i v životě, protože všechny příkazy Boží brali doopravdy a podle ducha; nepotřebujeme se tedy bát, že bychom u nich slyšeli jen krásná slova.

Když církevní Otcové užívají slova „almužna“, nesmíme mysliti jen na chléb, peněz a jinou hmotnou podporu, nýbrž i na ostatní skutky tělesného a duchovního milosrdenství.

Některý z výroků se bude zdáti příliš příkrým, nekompromisním, nepřijatelným; ale mějme na paměti, že církevní Otcové vidali kolem sebe bídu – a to bídu celých skupin – mnohdy do nebe volající, protože stát nemíval na bídných a trpících lidech zájmu; že srdce jednotlivců bylo mnohdy bezcitnější než kámen; a že slova těchto církevních Otců nebyla určena jako hladké myšlenky pro akademické pojednání o soucitu, nýbrž to byly těžké údery kladiva, které měly rozraziti sobectví v duších a pohnouti je k milosrdenství vůči této hrozné bídě. Kdo bude chápati výroky jen v rámci poměrů našich, nepochopí plně jejich ceny.

Výzva k almužně.

Sv. Cyprián: „Dávejme Kristu pozemské šaty, vždyť se nám má dostati šatu nebeského; dávejme tělesný pokrm a nápoj, vždyť máme přijíti s Abrahamem, Isákem a Jakobem k hostině nebeské. Nemějme skoupě; rozsévajme hojně.“¹

Sv. Cyprián: „Říkáš, že jsi zámožný a bohatý, a míníš, že bys měl užívatí toho, co z vůle Boží vlastníš. Užívej, ale k spasným účelům... Ať chudí cítí, že jsi bohat; ať nuzní cítí, že jsi zámožný; z majetku svého půjčuj Bohu; Krista nasycuj... Aby se ti podařilo přijíti k odměnám Páně, pros jej modlitbami lidí mnohých.“²

² H. da Persico, přel. K. Vrátný, Svatá Melanie mladší, v Praze 1916, 117-8.

¹ S. Cypriani Liber de bono patientiae 24, MPL 4, 643-4.

² S. Cypriani Liber de habitu virginum 11, MPL 4, 461-2.

J sme povinni dávatí almužnu.

Sv. Basil: „Zda nebude nazván zlodějem, kdo přioděného člověka oloupí o šat? Je však hoden nějakého jiného pojmenování ten, kdo by nepřioděl nahého, ačkoli tak může učiniti? Hladovému člověku patří chléb, jež ty zadržuješ; nahému patří plášť, jež ty schováváš ve skřini; bosému obuv, která u tebe plesniví; nuznému peníze, jež máš zakopány. Proto na tolika lidech se dopouštíš bezpráví, kolika můžeš dáti dar.“³

Sv. Augustin: „Vyšetř, kolik ti (Bůh) dal, a z toho si vezmi, co ti stačí; ostatní, co leží jako přebytek, je potřebou pro jiné. Nadbytečné statky bohatých jsou nezbytnými statky chudiny. Vlastníš věci cizí, když vlastníš přebytek.“⁴

Sv. Jan Zlatoústý: „Jako propadne trestům smrti výběřčí, který přijal královské peníze, ale nerozdal jich těm, kterým je měl rozdělit, nýbrž použil jich pro své rozkoše, tak i boháč obdržel peníze, jež se měly rozdělit mezi chudé... Proto když pro sebe spotřeboval více než měl, stihnou jej nejprůšnější tresty.“⁵

Láska at se projevuje skutky.

Sv. Ambrož: „Co pomůže chudému tvůj soucit, nedáš-li mu nic k jídlu?“⁶

Sv. Jan Zlatoústý: „Důvěru budeme mít, když před slovy a při nich ukážeme skutky... Když je zde napřed skutek, i když nenásleduje poučení, tož skutky samy stačí lépe než jakýkoli hlas k poučení těch, kdo na nás patří.“⁷

Sv. Jan Zlatoústý: „O upřímné lásce se nepřesvědčíš ze společného oběda ani z krátké rozmluvy ani z lichotivých slov, nýbrž z usilovné starosti, což by bližnímu prospělo; aby znova povstal ten, jenž padl, aby se podala záchranná ruka tomu, jenž nedbá o spásu, aby se před vlastními zájmy dala přednost zájmům bližního. To je pravá láska.“⁸

Sv. Řehoř Veliký: „Nikdy není láska k Bohu nečinná. Konává velké věci, když zde jest; kde však se vzpírá je konati, tam jí není.“⁹

Bůh patří při almužně především na smýšlení.

Sv. Jeronym: „S veškerou láskou, s jakou tě miluji, napomínám tě, přehraň synu, abys nejen peníze, nýbrž i sama sebe obětoval Kristu jakožto obět živou, svatou, bohumilou... a abys následoval Syna člověka, který nepřišel, aby si dal sloužiti, nýbrž aby sloužil... Obětujeme-li Kristu zevnější statky se svou duší, rád je přijme.“¹⁰

Sv. Ambrož: „Láska tvoje rozhoduje o tvém skutku... Tvůj soudce patří

³ S. Basilii M. Homilia in illud „Destruam“ MPG 31, 278.

⁴ S. Augustini, Enarratio in psalmum 147, 12, MPL 37, 1922.

⁵ S. Joannis Chrysost. De Lazaro conc. 2, 4, MPG 48, 988.

⁶ S. Ambrosii Expositio in psal. 118, vers. 95 n. 44, MPL 15, 1449.

⁷ S. Joannis Chrys. In Genesim hom. 8, 5, MPG 53, 74.

⁸ S. Joannis Chrysost. In Genesim sermo 9, 2 MPG 54, 623.

⁹ S. Gregorii M. XI. Homiliarum in Evangelia l. 2 hom. 30, 2, MPL 76, 2.

¹⁰ S. Hieronymi Epistola 66, 11, MPL 22, 646.

na tvé smýšlení. Tebe zkoumá, jak má posuzovati tvůj skutek, napřed se táže tvého smýšlení . . . Dva halíře oné vdovy cenil výše než dary bohatců (Luk. 21, 3), neboť dala všecko, co měla, tito však přispěli jen nepatrným zlomkem ze svého přebytku. Láska tedy činí dar bohatým nebo chudíčkým a propůjčuje předmětům hodnotu.¹¹

Sv. Cyprián: „Když Kain a Abel ponejprv přinesli oběť, nehleděl Bůh na jejich dar, nýbrž na jejich srdce, takže našel zalíbení ten, jehož srdce bylo milejší.“¹²

Sv. Jan Zlatoústý: „Máš-li lásku, nepocítíš, žes vydal peníze, nic si nebudeš dělati z tělesné námahy ani z obtíží v přesvědčování ani z potu ani ze služeb.“¹³

Když pomáháš chudému, dáváš Kristu.

Sv. Augustin: „V chudých lační Kristus.“¹⁴

Sv. Augustin: „Snad pravíš: Ó blahoslavení, kdo si zasloužili přijmouti Krista! Ó kdybych já byl býval tehdy živ! Ó kdybych já byl býval jedním z oněch dvou, které našel na cestě! - Ty buď na cestě, nebude tam chyběti Kristus. Myslíš, že Ty nesmíš přijmouti Krista? . . . „Co jste učinili jednomu z nejmenších mých bratří, mně jste učinili.“ Onen Bohatý je chuděsem až do konce světa. Trpí nouzi, ne jako hlava, nýbrž ve svých údech.“¹⁵

Sv. Augustin: „Kristus trpí nouzi, když trpí nouzi chudý; Ten, jenž jest ochoten dáti všem život věčný, ráčil v každém chudém přijímati pozemská dobrodiní.“¹⁶

Sv. Augustin: „Kristus mlčky se domáhá; a velmi silný je hlas mlčícího, poněvadž v evangeliu nemlčí, když přece praví: „Čiňte sobě přátele z mamony nepravosti, aby vás přijali do stánků věčných.“¹⁷

Sv. Augustin: „Ať dobře uváží lidé, jak velikou zásluhou je nasytiti Krista lačnějšího, a jakým je zločinem, když jsme opovrhli Kristem nouzi trpícím.“¹⁸

Sv. Petr Chrysologus: „Ruka nužného je pokladnice Kristova, protože cokoli dostává chudý, přijímá Kristus.“¹⁹

Nesmýšlnost tvrdé sobeckosti.

Sv. Basil: „Co odpovíš soudci, když stěny přiodíváš koberci, ale člověka nepřiodíváš? když zdobíš koně, ale ani pohledu nemáš pro bratra, který je přioděn hadry? když necháváš shníti obilí, ale hladového nenasytíš? když zakopáváš zlato, ale utiskovaným člověkem pohrdáš?“²⁰

¹¹ S. Ambrosii De officiis ministrorum 1, 147 a 149, MPL 16, 71 a 72.

¹² S. Cypriani De oratione Dominica 24, MPL 4, 533.

¹³ S. Joannis Chrys. In epist. ad Romanos hom. 21, 2 MPG 60, 604.

¹⁴ S. Augustini Sermo 32, 20 MPL 38, 205.

¹⁵ S. Augustini Sermo 240, 7 MPL 38, 1129-30.

¹⁶ S. Augustini Sermo 39, 8 MPL 38, 240.

¹⁷ S. Augustini Enarratio in psal. 146, 17, MPL 37, 1910.

¹⁸ S. Augustini Sermo 40, 11, MPL 38, 408.

¹⁹ S. Petri Chrysologi Sermo 8, MPL 52, 210.

²⁰ S. Basilii M. Homilia in divites 4, MPG 31, 287.

Sv. Jan Zlatoústý: „Je zřejmým šilenstvím plniti skříně šatstvem a opovrhovati člověkem, který je stvořen k obrazu a podobnosti Božímu a stojí zde nahý, chvěje se zimou a sotva se drže na nohou?“²¹

Almužna je pro dárce milost od Boha.

Sv. Jan Zlatoústý: „Prokazovati almužnu je větší milost než mrtvé křísiti k životu. Neboť sytiti Krista trpícího hladem je něco mnohem vznešenějšího než ve jménu Ježíšově lidi ze sna buditi k životu, vždyť tam prokazuješ dobrodiní Kristu, zde Kristus tobě. Ale odměna se nedává těm, jimž se dostává dobrodiní, nýbrž těm, kdo je prokazují. Při konání zázraků jsi ty dlužníkem Božím, při almužně však Bůh je dlužníkem tvým.“²²

Skutky milosrdenství mají větší cenu než jiné dobré skutky.

Sv. Jeronym: „Ať si jiní budují kostely, zdobí stěny mramorovými deskami; ať dovážejí těžké sloupy a zlatí jejich hlavice, které necítí drahocenné výzdoby; ať boky dveří vykládají slonovinou a stříbrem a zlacené oltáře ať vyzdobí perlami. Nekáráme to, nezavrhujeme. Každý ať dělá, jak mu velí cit. Lépe je dělati toto než hověti si na nashromážděném bohatství. Ty však si vyber něco jiného: odívati Krista v chudých, navštěvovati jej v nemocných, krmiti jej v hladových, přijímati ty, kdo jsou bez přístřeší.“²³

Sv. Jeronym: „Opravdovým chrámem Kristovým je duše věřícího; tu vyzdobuj, tu přiodívej, té obětuj dary, v ní přijímej Krista. Jakou má cenu, když se stěny třeptají perlami, a při tom Kristus v chudých jest ohrožen hladem?“²⁴

Sv. Jan Zlatoústý: „Nebyl stříbrný onen stůl ani nebyl zlatý onen kalich, ve kterém dal Kristus ucedníkům svou krev; a přece všecko to bylo drahocenné a úžasné, protože to vše bylo plno Ducha svatého. Chceš uctíti tělo Páně? Neopovrhuj nahým; a zde neuctívej hedvábnými rouchy, když venku nedbáš o člověka třesoucího se mrazem a nahotou.“²⁵

Sv. Jan Zlatoústý: „Nic nedovede tak mocně hasiti žár našich hříchů jako almužna. Ta je největší ze všech dobrých skutků, přivádí své horlitele až k samému Králi. A právem. Neboť panenství a půst a spaní na holé zemi omezují se jen na toho, kdo je koná; . . . almužna však pomáhá i jiným a prospívá údům Kristovým. Mnohem větší důležitost mají však ty dobré skutky, z nichž mají zisk mnozí, než ty, které prospívají jen jedinému.“²⁶

Požehnání almužny.

Sv. Augustin: „Chceš, aby tvá modlitba letěla k Bohu? Udělej jí dvě křídla, půst a almužnu.“²⁷

²¹ S. Joannis Chrys. In epist. I. ad Corinth. hom. 21, 5, MPG 61, 176.

²² S. Joannis Chrysost. In epist. II. ad Corinth. hom. 16, 4, MPG 61, 516.

²³ S. Hieronymi Epistola 130, 14 MPL 22, 1119.

²⁴ S. Hieronymi Epistola 58, 7 MPL 22, 584.

²⁵ S. Joannis Chrys. In Matthaicum hom. 50, 3, MPG 58, 508.

²⁶ S. Joannis Chrys. In epist. ad Titum hom. 6, 2, MPG 62, 698.

²⁷ S. Augustini Enarratio in psal. 42, 8, MPL 36, 482.

Sv. Jan Zlatoústý: „Dej nuznému, aby - i kdybys mlčel ty - místo tebe odpovídala nesčetná ústa, protože almužna tvá povstane a bude tě hájiti: výkupnou cenou duše jest almužna.“²⁸

Sv. Jan Zlatoústý: „Almužna, královna ctností, přivádí rychle lidi až k nejvyššímu nebi a je jejich nejlepším obhájcem.“²⁹

Sv. Ambrož: „Oblékáš-li chudého, oblékáš sám sebe spravedlností. Přivádíš-li pocestného pod svou střechu, přijímáš-li nuzného, tito ti zjedná-vají přátelství světců a světic a věčné příbytky.“³⁰

Almužna bez řádného života nestačí.

Sv. Augustin: „Ať se nikdo nedomnívá, že by směl denně páchat velké hříchy, které znemožňují člověku vejíti do království Božího, a denně je smývatí almužnou. Je nutno napravit život; a nesmíme Boha takřka kupovat, abychom se hříchů stále směli beztrestně dopouštět.“³¹

Constitutiones apostolicae: „Chraňte se darů takových lidí, kteří jsou v hříších a nečiní pokání... Když proroci Hospodinovi nepřipustili darů od bezbožníků, je spravedlivo, abyste jich nepřipouštěli ani vy, biskupové... Odmítněte tedy obětní dary, které přinášejí lidé se špatným svědomím... Právíte-li však: Tito lidé nosí dary, a nevezmeme-li od nich, z čeho budeme dávat chudým a vdovám? Odpovídáme: Na to dostáváte dary levitů, oběti svého lidu, abyste mohli uživit sebe i nuzné... A kdyby církve upadly do takové bídy, je lépe raději zahynouti než něco přijímati od nepřátel Božích, na potupu přátel jeho.“³²

Sv. Augustin: „Kdo chce řádně dávat almužnu, ať začne u sebe samého a dává jí napřed sobě. Neboť almužna je dílem milosrdenství, a plným právem bylo řečeno: Slituj se nad duší svou, chceš-li se líbiti Bohu.“ (Kn. Sirach. 30, 24.)³³

Cíl almužny: abychom zvedli bližního na naši úroveň.

Sv. Augustin: „Nemáme si přát, aby byli bídní, abychom měli příležitost konati skutky milosrdenství. Dáváš chléb hladovému; lépe by však bylo, kdyby nikdo nehladověl, a ty nikomu nedával. Odíváš chudého; kéž by všichni byli oděni, a nebylo tohoto nedostatku... To všechno jsou povinnosti, když je jich třeba. Učiň, aby nebylo bídných; přestanou skutky milosrdenství. Skutky milosrdenství přestanou; zdaž zhasne i plamen lásky?... Onen chudšas byl v nouzi; protože jsi mu poskytl pomoc, jevíš se takřka větším než ten, jemuž byla poskytnuta. Měj přání, aby ti byl roven (opta aequalem).“³⁴

Skutky duchovního milosrdenství.

Potírej hříchy, miluj osoby. Sv. Augustin: „To jest vlastnost dokonalých lidí. že u hříšníků nemají v nenávisti nic než jen hříchy, osoby samy však milují.“³⁵

Dej hříšníkům cítit, že chybuji. Sv. Jan Zlatoústý: „Není malým hříchem, raduje-li se člověk, i když sám nečiní zlého, se špatnými a jim blahopřeje... Když hříšník vidí, že člověk, který sám je bez viny a měl jej pokárati, nejen to nečiní, nýbrž i zastírá a shovívavě se k tomu chová; a nejen shovívavě se chová, nýbrž mu i pomáhá - co bude souditi o sobě a o svém skutku? Neboť mnozí lidé posuzují to, co se má konati, nejen podle svého vlastního rozumu, nýbrž podléhají i bludným stanoviskům jiných lidí. Kdyby hříšník viděl, že se všichni od něho odvracejí, myslil by si, že se dopustil velikého a nedůstojného zločinu. Bude-li však viděti, že se lidé nejenom nad tím nerozčilují, nýbrž že to se zalíbením snášejí a že mu lichotí, pak úsudek jeho svědomí se zkaží, protože řada lidí bude projevo-vati souhlas s jeho jednáním; a čeho se potom nedopustí? Kdy odsoudí sám sebe a přestane hřešiti?“³⁶

Měj soucit s hříšníky. Sv. Augustin: „Zda jsme my napřed hledali Krista a zda Kristus nehledal nás? Zda jsme my přišli k lékaři, či zda lékař nepřišel k nemocným?... Nevypínejme se nad hříšníky, protože než jsme byli nalezeni, byli jsme ztraceni. Kristus nás vyhledal. Ať tedy ti, které milujeme a které chceme získati pro pokoj katolické Církve, neřkají: Co nás chcete? Co nás hledáte, jsme-li hříšníci? Proto vás hledáme, abyste nezhy-nuli; hledáme vás, protože jsme hledáni; chceme vás nalézt, protože jsme byli nalezeni.“³⁷

Mějme lásku i k bludařům. Sv. Augustin v listu k bludaři Prokuleianovi: „Jsem povinen míti k tobě tolik lásky, jak mi to nařizuje ten, jenž nás miloval až k potupě kříže.“³⁸

Sv. Augustin: „Odsuzujeme jejich zlý blud; ale uznáváme, ctíme a milujeme v jejich duši jméno Páně a Jeho svatost.“³⁹

Čiňme dobré i nepřátelům. List k Diognetovi praví o křesťanech: „Všichni milují a všichni je pronásledují. (Pohané) jich neznají a odsuzují je... Jsou žebraři, a mnohé obohacují... Potupou jsou zahrnováni, a zas svědectví vydává svět jejich spravedlnosti. Proklíná je a spílá jim, a oni splácejí dobrými slovy. Dopouští se na nich křivd, a oni se chovají k protivníkům uctivě.“⁴⁰

Dávej dobré rady. Sv. Jan Zlatoústý: „Můžeš pomoci radou? To je dobrodíní ze všech největší a nejdůležitější. Neboť tak nezapuzuješ hlad, nýbrž

²⁸ S. Joannis Chrys. De poenitentia hom. 3, 2 MPG 49, 294.

²⁹ S. Joannis Chrysost. De poenitentia hom. 3, 1, MPG 49, 293.

³⁰ S. Ambrosii De officiis ministrorum 1, 39, MPL 16, 38.

³¹ S. Augustini Enchiridion de fide, spe et charitate 70, MPL 40, 265.

³² Constitutiones apostolicae 4, 6-8, MPG 1, 815-9.

³³ S. Augustini Enchiridion de fide, spe et charitate 76, MPL 40, 268.

³⁴ A. Augustini In epist. Joannis ad Parthos tr. 8, 4-5, MPL 35, 2038-9.

³⁵ S. Augustini Contra Adimantum 17, 5 MPL 42, 162 v originále zní toto často citované, ale všelijak znetvořované místo: „Hoc perfectorum est, ut non oderint in peccatoribus nisi peccata, ipsos autem homines diligant.“

³⁶ S. Joannis Chrys. Expositio in psal. 49, 7, MPG 55, 250.

³⁷ S. Augustini In Joannis evangelium tract. 7, 21, MPL 35, 1448.

³⁸ S. Augustini Epist. 33, 1, MPL 33, 129.

³⁹ S. Augustini Epist. 61, 1, MPL 33, 229.

⁴⁰ Epistola ad Diognetum 5, MPG 2, 1174-5.

nejtěžší smrt. Tímto vzácným darem byli zcela naplněni apoštolé; proto přenechávali rozdělení peněz nižším, sami pomáhali slovem.⁴¹

Je snažší plakati s plačícími než radovati se s radujícími. Sv. Jan Zlatoústý: „Radovati se s radujícími je jistě velký skutek . . . Najdeš mnohé, kteří poctivě udělají, co je namáhavější, ale tuto méně namáhavou povinnost splní stěží. Neboť mnozí pláč s plačícími, ale nechtějí se radovati s radujícími, nýbrž slzí, když jiní se radují; a to vychází ze závisti a nepřejícnosti. Není tedy malou úlohou radovati se, když se bratr raduje, a je to i činem vznešenějším, nejen než ona povinnost plakati s plačícími, nýbrž i než povinnosti pomáhati bratřím, kteří jsou v nebezpečí. Neboť mnozí se za ohroženými spoluvrhají do nebezpečí, když však se bratřím vede dobře, hryze je to a trápí se tím. Takovým tyranem je závist.“⁴²

Skutky tělesného milosrdenství.

Dávej hojně a rád. Sv. Jan Zlatoústý: „Nestačí z milosrdenství dávatí almužnu; nutno ji dávatí hojně a bez zármutku, ba spíše s radostí a vesele... Když se dává almužna, musí se splnití obojí podmínka: hojně a s radostí.“⁴³

Sv. Augustin: „Uděluješ-li chléb mrzutě, připravuješ se o obojí: o chléb i o zásluhu.“⁴⁴

Sv. Řehoř Veliký: „Když někdo udílí jen zevnější statky, dává věc, která je mimo něj. Kdo však s bližním pláče a cítí, dal mu cosi ze svého já.“⁴⁵

Sv. Isidor ze Sevilly: „Cokoli dáváš, dávej s láskou; cokoli poskytuješ, poskytuješ s veselím. Udílej milosrdenství bez reptání; dávej almužnu bez rozmrzelosti. Větší cenu má láska než darovaná věc . . . Co udílíš s láskou, to přijímá Bůh; kdo však dává rozmrzele, nedostane odměny . . . Není milosrdenství tam, kde není blahovůle.“⁴⁶

Sv. Augustin: „Dobře si všímáš toho, co jiný nedělá, a ne toho, co Bůh tobě prikazuje dělat. Měříš se tak, že se srovnáváš s horším; a ne s tím lepším, co je ti přikázáno. Když onen nic nedělá, tím ještě to, co ty děláš, není již něčím velikým; ale protože se radujete nad některými svými docela nepatrnými skutky (neboť taková je vaše neplodnost, že se radujete i z maličkostí), ukolébáváte se v bezpečnost a lichotíte si pro nepatrné droby almužny a zapomínáte na hromady hříchů.“⁴⁷

Dávej, i když to stojí velké osobní oběti. Sv. Klement Římský: „Známe mnohé z našich, kteří se vydali v okovy, aby vykoupili jiné. Mnozí se dobrovolně stali otroky a přijavše peníze za sebe opatřili jídlo jiným. Cetné ženy, posílené milostí Boží, vykonaly obtížné a mužné činy.“⁴⁸

Na almužnu použij, co našetříš postem na sobě. Hermas: „V den, kdy se postíš, ničeho nebudeš požívatí leda jen chleba a vody; vypočteš si, kolik

by tě bylo stálo jídlo podle jiných dnů, a co jsi takto v ten den ušetřil, odložíš a dáš vdově, sirotku nebo nuznému; aby ten, kdo z toho obdržel, se nasytil, a aby jeho modlitba za tebe se vznesla k Pánu Bohu.“⁴⁹

Dávej, dokud je zde třeba jen ještě jediný chudý. Sv. Jan Zlatoústý: „Jen tehdy budeš platně omluven (že nedáváš almužny), když nebudeš mít, co bys dal. Dokud však máš, i kdybys již stům a stům chudých byl dal, pokud jsou zde jiní, kteří trpí hladem, nejsi omluven.“⁵⁰

Když je zle, loudavě neváhej, pomoz rychle! Sv. Jan Zlatoústý: „I když mají námořníci na rozlehlém a širém moři příznivý vítr a plnou bezpečnost, jakmile zpozorují, že jiná loď, třeba i hodně daleko, se topí, nejsou neteční k její pohromě; nedbajíce svých vlastních zájmů, zastaví loď, uvolní kotvu, svinují plachty, vrhají lana a vyhazují desky, aby ten, jenž tone ve vlnách, mohl se takto zachránit. Jednej i ty, člověče, jako tito lodníci . . . Když uvidíš, že někdo nástrahami ďábovými jest ohrožen na spásu, že se již topí a propadá do vln, zastav loď, přeruš zaměstnání a ihned se dej do záchranných prací. Neboť nelze prodlévat ani odkládati, když se již hrouží do vod. Proto ihned přispěchej a co nejrychleji jej z vln vyrvi a dělej vše, co je možno, abys jej vytáhl z hlubin zkázy; a kdybys měl nevíť kolik prací, které by tě volaly a táhly jinam, pokládej za nejdůležitější ze všeho zachránit tohoto tonoucího; neboť promeškáš-li jen chvílečku, zhyne ve vztekklé bouři. Proto ať se těm, kdo jsou v takovém nebezpečí, chvátá na pomoc s největší rychlostí.“⁵¹

Nezapomínej na stydlí se chudé. Sv. Ambrož: „Musíš viděti i toho, jenž tě nevidí; nutno vyhledati toho, který se ostýchavě zardívá a skrývá před zrakem jiných.“⁵²

Nedej se pomásti dotěrností uchazečů. Sv. Basil Veliký: „Kdo dává nešťastnému, dal Hospodinu a od Něho dostane odměnu: kdo však rozdává tulákovi, vyhazuje psu, který je sice obtížný svou dotěrností a nestydatostí, ale není nuzný, aby zasluhoval slitování.“⁵³

Když zámožní se domáhají almužny. Sv. Jeronym: „Je jakousi svatokrádeží, když to, co patří chudým, se dává takovým, kteří nejsou chudí.“⁵⁴

Napomínej bohaté, napomínej chudé. Sv. Augustin: „Napomenul jsem bohaté, slyšte chudí. Vy dávejte almužny; vy zas se nedopouštějte loupeže... Máte s bohatými společný svět; nemáte společný s bohatými dům.“⁵⁵

Vyšetřovat potřebnost podporovaných či nevyšetřovat?

Vyšetřovat! Origenes: „Nestačí majetek Církve prostě rozdávati, takže bychom měli jenom na zřeteli, abychom sami nepohlcovali to, co patří chudým, nebo abychom z toho nekradli. Je nutno též opatrně prozkoumati pří-

⁴¹ S. Joannis Chrysost. In Acta Apost. hom. 25, 4, MPG 60, 196.

⁴² S. Joannis Chrysost. In Epist. ad Romanos hom. 7, 5, MPG 60, 447-8.

⁴³ S. Joannis Chrysost. In epist. ad Romanos hom. 21, 1 MPG 60, 603.

⁴⁴ S. Augustini Enarratio in psal. 42, 8, MPL 36, 482.

⁴⁵ S. Gregorii M. Moralium l. 20, 70, MPL 76, 180.

⁴⁶ S. Isidori Sevill. Synonymorum l. 2, 97, MPL 83, 866-7.

⁴⁷ S. Augustini Sermo 9, 19, MPL 38, 89.

⁴⁸ S. Clementis Rom. Epist. I. ad Corinth. 55, MPG 1, 319.

⁴⁹ S. Hermae Pastor 3, 3, MPG 2, 959.

⁵⁰ S. Joannis Chrysost. In epist. II. ad Corinth. hom. 17, 5, MPG 61, 522.

⁵¹ S. Joannis Chrysost. In Genesim sermo 9, 2, MPG 54, 623.

⁵² S. Ambrosii De officiis ministrorum 2, 16, MPL 16, 123-5.

⁵³ S. Basili M. Sermo IV. De elemosyna 6, MPG 32, 1162.

⁵⁴ S. Hieronymi Epistola 66, 8, MPL 22, 644.

⁵⁵ S. Augustini De Scripturis sermo 85, 5, MPL 38, 522-3.

činy, proč tito chudí potřebují pomoci, a vědět o každém, jaké měl vychování, kolik potřebuje, proč potřebuje.⁵⁶

Sv. Rehoř Vel.: „Ať ti, kdo dávají almužnu, pečlivě si vše rozváží, aby svěřeného svého majetku nerozdíleli špatně; aby nedávali něco někomu, komu by se nemělo dáti nic; aby neodmítli takového, kterému by se dáti mělo; aby nedávali málo, komu se mělo dáti mnoho, aby nedávali mnoho, komu se mělo dáti málo: aby ukvapeností neužitečně nerozmrhávali to, co rozdílí; aby váhavostí prosebníků škodlivě nemučili.“⁵⁷

Opatrně! At almužnou neutvrzuješ ve zlém! Sv. Basil Vel.: „Jako nemocní někdy potřebují vína, ale dobu, míru a jakost vína nedovede pro ně určití kdokoli, nýbrž je k tomu třeba lékaře, podobně i řádně rozdávati almužnu chudým nedovede každý člověk. Neboť nijak neprospívá dávatí hojnou a štědrú almužnu těm, kdo umějí žalostně naříkati, aby podvodně pohnuli k soucitu ženy, nebo těm, kteří své znetvořené údy a hnisavé rány okázale vystrkují z hrabivosti. Štědrost je v takových případech příležitostí k špatnosti a podporou špatnosti. Povyk takových odbud' malou almužnou. Zato buď štědrým ke skutečně potřebným.“⁵⁸

Ale nevyšetřuj přespříliš opatrně, tvrdě, zvědavě. Sv. Jan Zlatoústý: „Člověk milosrdný bývá přístavem pro ty, kdo jsou postiženi nedostatkem. Přístav však přijímá a vysvobozuje všechny, kdo na moři ztroskotali, ať již byli hodní nebo špatní . . . Když tedy uvidíš člověka, který upadl do bída, nesud, nevyšetřuj, odpomoz bídě.“⁵⁹

Sv. Jan Zlatoústý: „Budeme-li zvědavě zkoumati život lidí, nad nikým nikdy nebudeme míti milosrdenství; nemístná zvědavost nám bude překážkou, že zůstaneme bez ovoce a bez pomoci a mnoho práce podnikneme nadarmo a marně.“⁶⁰

Sv. Jan Zlatoústý: „Začneme-li býti zvědavými, nikdy se neslitujeme . . . Ustaňme od této nemístné, satanské, zhoubné zvědavosti . . . Všimněme si, jak byl Abraham pohostinný ke všem, kdo přicházeli. Kdyby byl zvědavému zkoumání podroboval všechny, kdo se k němu utíkali, nikdy by nebyl přijal pohostinně andělů; neboť nevěda, že jsou to andělé, byl by je jako jiné zahnal; ježto však přijímal všechny, přijal i anděly.“⁶¹

Kliment Alexandrijský: „Budeš-li přespříliš opatrný, zda (chudí) zasluhují nebo ne, může se ti státi, že se nepostaráš i o takové, kteří jsou opravdu přáteli Božími.“⁶²

Námitky proti almužně.

„Co zůstane potom mým dětem?“ Sv. Augustin: „Pravíš: A co zanechám svým dětem? . . . Je to veliká spravedlnost, aby tvůj syn měl nadbytek, tvůj Pán však nouzi? Neboť co jste udělali jednomu z nejmenších bratří mých,

mně jste učinili . . . Počítej své syny, přidej k nim jednoho, svého Pána. Máš jednoho syna, ať Pán je druhým; máš dva, ať Pán je třetím; máš tři, ať Pán je čtvrtým. - Ty nic z toho nechceš. Tož tak ty miluješ svého bližního.“⁶³

„Almužnou zchudnu!“ Laktancius: „Řekne však někdo: Když to všecko udělám, nebudu míti nic . . . Kdo u Boha je bohat, nemůže býti nikdy chud.“⁶⁴

⁵⁶ S. Augustini De disciplina christiana 8, MPL 40, 673-4.

⁶⁴ L. C. F. Lactantii Divinarum institutionum 6, 12, MPL 6, 682-3.

⁵⁶ Origenis In Matthaicum Commentariorum series 61, MPG 13, 1697.

⁵⁷ S. Gregorii M. Regulae pastoralis liber 20, 21, MPL 77, 84.

⁵⁸ S. Basilii M. Homilia in psal. 14, 6 MPG 29, 263.

⁵⁹ S. Joannis Chrysost. De Lazaro concio 2, 5 MPG 49, 989.

⁶⁰ S. Joannis Chrysost. De eleemosyna 6, MPG 51, 270.

⁶¹ S. Joannis Chrysost. In Epist. ad Hebraeos c. 7 hom. 11, 4, MPG 63, 96.

⁶² Clementis Alexandrini Quis dives salvabitur 33, MPG 9, 639.

III. Charita ve středověku

Úvodem k tomuto oddílu

Těžké obžaloby proti středověké charitě

Nad katolickou charitou středověku bývá pronášen někdy zdrcující soud.

Na př. v knize Hníčkové:¹

„W. J. Ashley... se vážně zabýval Fullerovou thesí, že kláštery jen živily chudé, které samy dříve přivedly do stavu zuboženosti. Na základě zevrubného studia sociálně hospodářské situace středověké dospěl Ashley k závěru, že anglické kláštery se v praxi vyznačovaly nekritickou a špatně organizovanou metodou almužnictví. Církevní charita se neubránila tomu, že za její péče o sociální nápravu třída žebráků z povolání spíše rostla než se zmenšovala a že nečinila takřka ničeho, co by mohlo pomoci k odstranění chudoby“ (str. 146, 147).

„Těžké pracovní podmínky poddanského lidu podněcovaly ke vzpourám, které byly stejně namířeny proti duchovenským vrchnostem jako proti vrchnostem světským. Panstvo světské a řeholní nezřídka bývalo bezohledně tvrdé ve vymáhání požadavků vůči světským poddaným a vůči nevolným sedlákům, stejně jako světská šlechta. Nebylo výjimkou, že i církevní hodnostáři, kteří spravovali zádušní majetky, určené k cílům nábožensko-dobročinným, se z nich obohacovali a že nutili nemilosrdně své zubožené poddané, aby jim odváděli co největší díl z výtěžku, získaného obděláváním polí. Za takového stavu věci se církevní statky stávaly (podobně jako statky světské) předmětem svárů, a místo, aby sloužily podle svého určení charitě, byly prostředkem k ukojení osobní ziskovosti svých nesevdomitých správců. Právě v tomto směru se fatálně projevovala nedostatečná rozhodnost thomistické nauky o sociálně-charitativní funkci majetku. Právní výsady, zabezpečené smluvními závazky feudálního řádu, se staly i pro mnohé sloupy církevní hierarchie přitažlivějším magnetem, rušícím jejich charitativní postoj, než duch Ježíšova evangelia lásky, povznášející k šlechetnosti“ (str. 149).

„Hluboký úpadek apoštolské obětavosti ve středověkém charitativním díle se projevuje i v tom, že ani náboženským řádům se nepodařilo zabránit zneužití důchodů, které byly dobrodincí určeny pro chudinskou péči... Zebrácké řády namnoze postrádaly vznešenosti evangelické prostoty a mnozí k nim náležející se někdy ani svým chováním nelišili od tlup řemeslných tuláků. Tyto známky rostoucího rozkladu církevní charity nasvědčovaly tomu, že etický základ katolické dobročinnosti neobstál, přes svou theologicko-filosofickou propravenost jako postačující metoda sociální nápravy“ (150).

„Katolické charitě nakonec nezbylo nic jiného, než aby se sama přizpůsobila mocenským nárokům feudálního společenského řádu... Katolicismus učinil podřízeným vrstvám službu světské i duchovní vrchnosti snesitelnější posilováním naděje na nebeskou odplatu a ulehčil jejich poddanství utěšováním, že se jim v zasněném životě dostane věčné blaženosti. Nedostatek feudální soustavy služebnostních závazků, s níž počítala thomistická sociálně etická teorie, spočíval v tom, že nadřadila význam dodržování právních norem vlastnímu poslání božského omilostnění“ (150).

¹ F. M. Hník, Pohnutky dobročinnosti v křesťanství. V Praze 1935.

„Litera zákona převládla v katolické charitě nad duchem lásky. Kvas evangelia Ježíšova pronikl sice s katolictvím duchovní podstatu západoevropské kultury ve středním věku a formálně v ní zvítězil. V celku sociální skutečnosti však katolicismus nezvládl svým charitativním náporům démonické síly, kotvící v lidském sobectví, a nedovedl úspěšně čelit mocenským snahám o nadvládu politickou, hospodářskou a hierarchicko-církevní, které odporovaly vzrůstu říše Boží, jen nedokonale představované institucí středověké Církve“ (151).

*

Tak píše mladý teoretik. Docela jinak však píše o středověké charitě muž, který - také nekatolík - po leta stojí v čele jedné z největších evropských dobročinných organizací, ředitel centrálního výboru pro vnitřní misie německé evangelické církve, D. J. Steinweg: „Dobročinnost byla neobyčejně bohatá a Církev udělala nesmírně mnoho pro zmírnění bídy a nouze... Ústavní péče se rozvinula v měřítku ještě větším než v dřívějších dobách, zvláště kláštery byly místy milosrdenství a pomoci. Vždy stály otevřeny poutníkům a jiným pocestným, pečovaly však také o chudé, ošetřovaly nemocné a přijímaly sirotky.“

Troji zásadní zjištění

Abychom ke středověké charitě mohli zaujmouti stanovisko správné a neprohřešili se ani proti pravdě ani proti spravedlnosti, musíme si uvědomiti trojí věc.

Předně je sice velmi svůdné, ale je vědecky neudržitelné, pronášeli-li se o ní všeobecný úsudek bez důkladné znalosti složitých a mnohotvárných sociálních poměrů tehdejších. Je sice možno pronést i všeobecné soudy o ní; ale to smí si dovoliti jen ten, kdo si dal namáhavou, velké trpělivosti vyžadující, pro svou jednotvárnost často i omrzující práci se studiem tehdejší pestré a složité skutečnosti. Neboť středověk po stránce charity není plocha natřená touž barvou; je to plátno, na němž jsou vyšity nejrůznobarevnější květy, na němž se pracovalo nitmi všech barev a odstínů, na tomto místě převážně touto barvou, na jiném převážně jinou. Středověk je v některém desetiletí a v některé zemi dobou úchvatné víry, v jiném období a v jiné zemi dobou surového barbarství. Ba i v téže zemi střídají se epochy vroucí lásky k bližnímu s epochami odpuzující soustavné tvrdosti. Problematika je však ještě složitější; kolikráté totéž město současně vykazuje ve svých zdech doklady heroismu lásky i nejodpornější bezcitnosti. I středověk jest směs dobra a zla. Když nedbám této skutečnosti, že ve středověku stojím před celou spleť nejrozmanitějších duchovních proudů a sil, že tedy při svém celkovém posudku musím vzít v úvahu všechny, když naopak z této skutečnosti vytrhnu jen jeden rys a ten prohlásím za typicky platný pro celý středověk, pak sice mám práci velmi zjednodušenou a usnadněnou; ale zároveň, k němuž jsem dospěl, je ranou pěsti do tváře pravdy a spravedlnosti a vědecky bezcenný.

Druhé úskalí: Chci-li správně hodnotiti výkony minulých dob, nesmím se na ně dívat brýlemi dvacátého století; musím je hodnotiti v rámci tehdejší doby. Nejmodernější důmyslné složité stroje v moderních sklárnách jsou docela jiné než bylo primitivní zařízení ve středověkých skelných hutích; a přece nemluví o této primitivní technice sklářství s opovržením, vidím v ní prostinkou sice, ale účtyhodnou a možná nutnou etapu, kterou

* J. Steinweg, Die innere Mission der evangelischen Kirche. Heilbronn 1928, 31, 32.

se musil lidský duch probíjeti, než dospěl na úchvatné výšiny dnešních technických zázraků ve sklářství. Nebo etapy vývoje techniky psaní a tisku. Podobně technika charitativní práce. Nesmí mne zarážeti, že pracovní metody a cíle středověké charity se nemohou ve všem rovnati moderní sociální péči a sociální službě. Sociální péče dnešní pracuje dnes s docela jinými duchovními výhledy a rozhledy, s docela jinými finančními prostředky, s daleko dokonalejším školením sil, zkrátka s podmínkami v mnohém ohledu daleko příznivějšími, než pracovala středověká charita. Vyčítati středověké charitě mnohý nedostatek v charitativní práci je zrovna tak nemoudré, jako kdyby někdo vytýkal středověkému nejpoctivějšímu lékaři, že nepoužíval röntgenu, který je přece takovým pozhánáním pro záchranu zdraví. - Jedině správně tedy zhodnotíme středověkou charitu, když stále budeme míti na mysli těžké sociální a kulturní poměry, uprostřed nichž pracovala.

Mimo to i při posuzování charitativní působnosti ve středověku nutno stále pamatovati, že nejvlastnějším úkolem Církve není péče o pozemské blaho. Zabezpečovati pozemské blaho jest posláním jiné instituce, která výslovně a zvláště pro tento účel je zřízena, totiž společnost občanská, stát, země, obec. Když tedy se vyskytují závady vztahující se k pozemskému, časnému životu lidí, pak v první řadě nese odpovědnost za ně stát, země, obec. Církev má za úkol starati se v první řadě o nadpřirozený život, o věčné statky, o reformu duší. Ovšem kdekoli se Církví podaří dokonale splniti tuto obrodnou práci, pak z toho samočinně vyplývá i reforma zevnějších řádů, státního, hospodářského, sociálního a kulturního; neboť když jsou někde duše opravdu křesťanské, ty nestrpí, aby kolem nich vládly nekřesťanské řády, nýbrž přetvoří je ve smyslu křesťanském. Ale tento vliv Církve na hmotné poměry jest přece jen přenesená působnost. A proto když jsou poměry v některém pozemském ohledu nevyspělé, padá odpovědnost za to ne tak na Církev, nýbrž na představitele společnosti občanské. Čím důležitější místo však zaujímají představitelé Církve i v životě státním, tím větší podíl odpovědnosti za pozemské blaho padá i na ně, nikoli však jakožto na představitele náboženské myšlenky, nýbrž jakožto na činitele ve státním životě. V otázce péče o trpící - již také proto, že nouze a utrpení mívají velikou důležitost v usilování o věčnou spásu duše - uložil Bůh příkazáním lásky i Církví veliké povinnosti.

Obory charitativní péče ve středověku

Proč bylo charity ve středověku velmi zapotřebí

Ve středověku ve mnohých obdobích a ve mnohých zemích postřehujeme často poměry, které volají po pomoci. Jaké byly příčiny, že sociální bída dosáhla mnohdy takového stupně?

Na počátku středověku ještě stále se nemohlo obyvatelstvo ve mnohých zemích vzpamatovati ze čtyřsetletého stěhování národů. Pálit, ničit, loupit,

to bylo cílem. A sotva obyvatelstvo jen poněkud se konečně zotavilo z přestálých hrůz, zas nová vlna stěhování. A zas: pálit, ničit, loupit! Tak po čtyři sta let! Takové spousty trvale se opakující musejí do pauperismu uvrhnout i nejobhatší země; tam na staletí trvá nedostatek i v nejzákladnějších potřebách. - A když přestalo stěhování, zůstal válečnický duch. Válčilo se se sousedy za hranicemi. Válčilo se mezi skupinami uvnitř státu. Pustošilo se dále, vybíralo se výpalné, kontribuce, pálilo a ničilo se dále. - Když po ukončení války byla „armáda“ rozpuštěna, nezaměstnaní žoldnéři bývali na leta postrachem obyvatelstva. Práci si za války odvykli, majetku neměli, mnozí byli invalidy, a tak po každé válce znova a znova se vynořoval strašný sociální problém pauperismu, o nějž se stát z velké části nestaral.

Mnoho zavinilo špatné hospodářství státních správ. Mnoho zavinil dále feudalism, když se zvrhl, když chtěl ze svých poddaných jen těžiti a neplnil povinností, které mu ukládala jejich bída; když (viz Anglii) proměnil kraje v pastviny a sedláky vyhnal ze statků. V pozdějších dobách také cechy přispěly ke zhoršení situace, když sobecky uzavřely svůj kruh a nedbaly zájmů chudiny, která z venkova začala se víc a více soustřeďovati do měst.

Hospodářský a společenský řád středověký vůbec se vyznačoval tuhou vázaností. To skýtalo pro celek i pro jednotlivce jistou ustálenost a zabezpečení. Když však někdo nemocí, neštěstím, lehkomyšlností - lhotejno tedy, zda zaviněně nebo bez vlastní viny - z této tuhé soustavy vypadl nebo byl odmrštěn, pak bylo mu velmi nesnadno, aby byl zase do ní zařazen; a byl takto sociálně a hospodářsky ztracen často nejen on, nýbrž velmi často i jeho děti.¹ Mnozí z takových nešťastníků se do své vyřazenosti tupě vžili a upadali mravně.

Potom časté mory, na lidi i na dobytek, vylidnily, ochudily, zpustošily celé kraje. Nevyspělost organisace, která by měla čelit těmto potřebám.

Slova „žebřák“ se užívá od středověku často jen s příchutí opovržení, jakoby každý žebřák byl stvořením štitícím se práce, libujícím si v potulování a cizopasně žijícím jen z práce jiných. - Ne, tak to není. Jsou sice žebřáci zasluhující takového opovržení a trestů. Ale jsou mezi žebřáky i nešťastníci, kteří do nouze upadli nezaviněně, a pro něž žebrota je tvrdou, hořkými slzami smáčenou jedinou cestou k zachování existence. Tak tomu bývá někdy ještě i dnes. Tak tomu bývalo dost často - z příčin právě vypočtených - ve středověku. Ve středověku ve mnohých krajích bylo mnoho nejrozmanitější bíd!

Péče o chudé

Celkový obraz.

Opatřovaly se prostředky, aby se mohlo pomáhati chudým. Jako v nejstarších dobách křesťanských lidé přinášeli své obětiny na oltář, aby z toho

¹ Viz Uhlhorn, Die christliche Liebesthätigkeit, Stuttgart II 1884, 440-1. J. O. Grady, The catholic Church and the Destitute, London 1930, 41.

se dostávalo almužny chudým, tak v této době bylo též pěstěno charitativní smýšlení. Církevní sněm v Cáchách v r. 810 v kánonu 4 nařizuje: „Kněží ať vybízejí lid, aby dával almužnu.“² Na též sněmu rozhodnuto také: „Nařizujeme, aby z toho, co za naší (t. j. Karla Velikého) vlády věřící sami od sebe dají Církvi, v místech bohatších dvě třetiny byly přiděleny pro potřeby chudiny, třetina pro kněží nebo mnichy; v chudších však místech ať se to rozdělí stejným dílem mezi klerus a chudé.“³ Pro kněží v Anglii platil příkaz: „V těch dobách, kdy se neobíráte četbou posvátných knih a modlitbou, zaměstnávejte se nějakou světskou prací, protože nečinnost je nepřítelem duše; . . . a budete tak moci pomáhati svým chudým, kteří nic nemají a nemají ani sil, aby mohli pracovati.“⁴ Pro kněží v Gallii platil kánon 2 církevního sněmu v Rennes z r. 1273: „Cokoli vlastní klerici, jest chudých.“⁵ Ba šlo se tak daleko, že v Gallii nařizovaly církevní předpisy, že každý věřící musí v závěti učiniti odkaz pro chudé, aby si takto získal zásluhu pro duši; s tím, kdo tak neučinil, nakládalo se tak, jakoby byl odmítl přijmouti před smrtí svátosti a zemřel nekajícně.⁶

Vzhledem k způsobu, jak se chudým podpory dostávalo, zvláštní zmínky u středověké charity zasluhují: almužny u farních kostelů, almužny u klášterů, péče o chudé v hospicích, almužny rozdílené z výnosu různých dobročinných nadací.

Všem chudým z farnosti dostávalo se podpory v mezích získaných prostředků. Ale zvláštní výsady se dostávalo těm chudým farním, kteří byli zapsáni do zvláštního seznamu neboli matriky, a zvali se proto matricularii; často byli označováni jménem „chudí Kristovi“.⁷ Počet jejich byl omezen, a další uchazeči musili často dlohuo čekati, než se uvolnilo místo. Práva a povinnosti těchto almužníků byla v různých far různá. Ke kostelům a k věřícím upíral se ve své bídě prosebný zrak těchto lidí, poněvíc starců a stařenek strhaných v těžké práci nebo lidí stížených těžkým neduhem neb osudnou tělesnou vadou. - Tím, že se vedla přesná matrika, byl zajištěn výběr osob, aby se nevetřely drzé osoby méně hodné na úkor zasloužilejších a potřebnějších.

U chrámů biskupských přejímala péči o chudé často kanovníká kapitula. - Nejznámější je „almužna sv. Legea“ při kapitule biskupství v Autun ve Francii. Napřed bylo podíleno 40 nuzných; ale bída rostla, proseb přibývalo, až se tato almužna rozrostla do takových rozměrů, že v r. 1437 se rozdávaly potraviny všem „chudým Kristovým“, kteří přišli, třikrát za týden po celý půst, vždy v pondělí, středu a pátek; celkem bylo rozdáno 15.936 chlebů neboli 63.544 porcí; průměrný počet chudých při každém rozdělení byl 3.737.⁸ A nebeželo o rozdělení nějakých přepychových lahůdek, běželo i mezi žebráky, prosíci o chléb, mohou se vlouditi živly zkažené; ve velké většině však ti, kdo prosí o chléb, kdo dokonce ko-

nají dlouhou cestu, aby se dostali ke kusu chleba, jsou lidé, u nichž bída již kruté řádí.

Kláštéry a chudina ve středověku

Velkým dobrodincem chudiny byly kláštéry. To, co kdysi pro své nástupce napsal zbožný opat corbijský Adalhard, synovec Karla Velikého, zůstalo vůdčí hvězdou nesčetných klášterů: „Zapřisahám všechny, kdo budou představenými v tomto klášteře, aby při štědrosti a rozdělení hleděli spíše na vůli Boží než na chudičský náš příklad.“⁹ Příkladem, jež Adalhard sám dal, byl úctyhodný: „Zařídili jsme, aby se každodenně v hospici chudých rozdalo čtyřicet pět chlebů, každý půlčtvrté libry váhy, a pět bochníků sýra . . . Přijde-li pocestných více, vrátný se postará o to, čeho je třeba.“¹⁰ Tak si vysvětlíme snadno, že ke klášterům, jak dí středověký životopisec, stahovala se chudina jako včely k úlu.¹¹ Stačí tu jmenovati především Clugny a jeho velké svaté opaty, samé dobrodince chudých: sv. Odon, sv. Odilo, sv. Hugo atd. Při fortně kláštera v Hirsau, který pro obnovu řeholního života byl v Německu tím, čím byl Clugny ve Francii, bylo denně živeno na 200 lidí. V dobách hladu a nouze bylo úsilí klášterů vystupňováno ještě více: za hladu v Burgundsku živil sv. Bernard denně na 2000 lidí; klášter v Heisterbachu za podobných poměrů v r. 1197 po delší dobu denně rozdával 1.500 porcí.¹²

O péči českých klášterů o chudé sebral dr. Neumann ve svém spise řadu dokladů. Uvádím některé: „Všechny řády předpisovaly, že nejen zbylý chléb, nýbrž i ostatní zbytky od stolu jsou majetkem chudiny. Němečtí rytíři měli výslovně poručeno, že žádný zbylý chléb se nesmí schovávat, nýbrž musí se vždy rozdati chudým. Němečtí rytíři dávali desetinu upečeného chleba chudým, anebo místo ní třikrát týdně velkou almužnu . . . Při pronajímání statků přenašeli tento svůj závazek i na nájemce. Když totiž v roce 1409 Beneš z Vrutic pronajímá si na šest let Bičkovice, tedy se zavázal, že po celou tu dobu dá týdně upéci z jednoho strychu vlastního žita chléb, jež bude třikrát týdně rozdávati chudým a sice v neděli, v úterý a v pátek. Denně podíleli chudé chlebem křížovníci s Cervenou hvězdou v Chebu, a sice každého dne měli dáti (podle fundační listiny z r. 1272) 28 chudým 45 liber chleba . . . Podílení chlebem jednou měsíčně nacházíme u špitálu téhož řádu ve slezských Zembicích, a sice z dotace tamního fojta Gosvína, kterou se řádu dostalo od něho dvou mlýnů pod podmínkou, že každý měsíc napeče ze čtyř měřic chleba, kterým podělí před špitálem chudinu.“¹³

Podobně jako o stravování pečovaly kláštéry i o ošacení chudiny.¹⁴ Máme doklady, že i středověká charita si byla vědoma, že nelze udíleti almužnu slepě, nýbrž že je třeba rozlišovati mezi lidmi skutečně potřebujícími pomoc a mezi lenochy a podvodníky; nebo vyjádřeno slovy vynikajícími

² Cituje Ratzinger 220 v pozn.

³ Cituje Chénon 469 v pozn.

⁴ Viz Ratzinger 266 v pozn.

⁵ Cituje Lallemand III, 304.

⁶ Chénon 480.

⁷ Viz Chénon 471.

⁸ Lallemand III, 325.

⁹ Cituje Ratzinger, 215 v pozn.

¹⁰ Neyron 80.

¹¹ Viz Chénon 470.

¹² Liese I 151, 155.

¹³ A. Neumann, Předhusitské kláštéry a veřejné blaho, Praha 1939, 61 n.

¹⁴ Doklady z českých klášterů viz u Neumanna tamže 64 nn.

čího badatele v dějinách Františka Ehrle: „Aby skutek nějaký - tedy i almužna - byl dobrý, nutně musí vyhovovati zásadám křesťanské moudrosti. Nesmí tedy dar býti pro příjemce zhoubným, nesmí proň býti podnětem, aby déle trval v požívačné, práce se štídicí lenosti.“¹⁵ - Již Karel Veliký, jeden z hlavních budovatelů středověké charity, stanovil zásadu: „Stran žebráků, kteří se po vlastech potulují, přejeme si, aby každý z věřících svého chudého . . . živil a nedopustil, aby šel po žebrotě jinam; a kde takové přistihnete, a nepracují svými rukama, ať se nikdo neopovázá jim něco poskytnouti.“¹⁶ A velký tvůrce sociálně etických směrnic středověkých sv. Tomáš Aquinský stanovil zásadu: „Nesmí se podporovati hříšník, . . . aby tím byl utvrzován ve svém hříchu.“¹⁷

Hospitály (špitály) středověké.

Jedním z hlavních prostředků péče o chudé ve středověku byly hospitály. Ještě pořád, jak vyšly z dob starokřesťanských, sloužily řadě účelů: péči o chudé, o nemocné a zestárlé, o sirotky, o pocestné a pod. U některého hospitálu převládala ten účel, u jiného jiný. Ale velmi často péče o chudé stála silně v popředí.

Zřizovali hospitály biskupové (ti jsouc zaměstnání jinými povinnostmi přenášeli často péči o svůj biskupský hospitál na některého z kanovníků), kláštery, faráři. Později si je začaly budovati i města, pak se seskupovala k vybudování a vedení hospitálů i zvláštní bratrstva, pro své příslušníky si je zřizovaly různé cechy. Někdy se stalo, že jednotlivý laik dal některému řádu prostředky, aby hospitál vystavěl a udržoval v provozu. Jest velká rozmanitost mezi hospitály vzhledem na to, kdo je založil, kdo a jak vedl správu, jak pevně byl hospitál zabezpečen hospodářsky, jak byl rozsáhlý. Nikdy však při tom nesmíme mysliti na mamutí chudinské ústavy dnešních velkoměst. Byly z velké části jen skrovné budovy, snad jen obyčejný měšťanský domek, jež umírající dobrodinec odkázal, aby tam pět, osm, deset zestárlých lidí mělo na stará leta útulek. Vždyť takový dobrodinec vídal kolikrát v životě, že osud zestárlých, práce neschopných lidí chudých býval někdy zlý. „Takoví chudáci byli totiž ponecháni sami sobě, často leželi na rynku a po ulicích bez pomoci.“¹⁸ - Někdy ovšem byly špitály zařízení imposantního vzhledu, s imposantním počtem chovanců a imposantním majetkem.

Bylo sice až o poměrech v osmnáctém století v Čechách napsáno statistikem uctyhodné slovo: „Není tu skoro ani jediného města, ani jediného městyse, aby tam nebyl jeden nebo více špitálů pro nuzné a trpící.“¹⁹ Ale již velmi záhy ve středověku vznikaly počátky tohoto stavu. Špitály. Na příklad v Praze: „Největší byl špitál křížovníků s červenou hvězdou . . . Kromě něho pocházel již ze 13. století špitál sv. Lazara neznámého zakla-

datele na Novém městě pražském. Ze 14. století 4 špitály: Bohuslavův (kde jsou nyní Milosrdní bratři) na Starém městě, založený Olbramovci, a špitál proti sv. Ambroži, založený Welflovci. Od arcibiskupa Jana Očka špitál Pokory Panny Marie pro zchudlé z lepších tříd, a špitál sv. Antonína na Hradčanech pro nemocné chudé kněze.“²⁰

Na Moravě nejstarší špitál byl asi v Olomouci, o němž se děje zmínka hned v r. 1055.²¹ V Olomouci vzniklo časem špitálů několik: „Brzy po r. 1246 byl založen špitál sv. Antonína, později zvaný sv. Ducha neboli Velký špitál.“²² Olomoucký scholastik Wernher učinil v r. 1305 v závěti odkaz pro malomocné, pro chudé nemocné ve špitále, pro Raclava, „doktora malých - doctori parvorum“. Kanovníci Techoncius (1313) a Jan (1330) též pamatovali na nemocné ve špitále, kanovník Lucko na chudé v olomouckém špitále sv. Antonína. Špitál u sv. Ondřeje byl založen 1347, u sv. Ducha kolem 1350, u Joba a Lazara ve 14. století, u Panny Marie Pomocné sotva dříve, u sv. Markéty 1460.²³

V Brně staveniště pro špitál u sv. Ducha posvěceno r. 1238.²⁴

V dobách velmi dávných měly již špitály na Moravě dále města Litovel, Jihlava, Žďár, Tišnov, Kroměříž, Prostějov, Tovačov atd.²⁵

Podobně přibývalo špitálů také v jiných zemích evropských.

Odkud braly špitály příjmy na úhradu svých výdajů? Často dělala tato otázka vydržovatelům veliké starosti. Některé vlastním majetkem dobře vybavené špitály, když měly svědomitou správu, dále hospitály, za nimiž stál nějaký mocný řád nebo cech, neměly těžkostí, ačkoli i u nich na př. požár, drancování za války, občanské války a politické třenice, neúroda a jiné pohromy často až do základů rozmetaly i nejkrásnější plány. - Ale špitály finančně chatrné! Jak často končila bilance beznadějným deficitem! Jak často životní míra chovanců byla snížena pod potřebnou hranici! Jak musilo vypomáhati žebrání! - A přece ještě si stáli tito nuzáci lépe než jejich druhové venku!

To ani nemluvím o případech, kde počet chovanců byl stále snižován, až zůstalo vlastně jen jméno.

Kdo ví, jak je těžko vydržovati takové dobročinné ústavy, když z veřejných prostředků není podpory žádné - co je to vydržovati je i potom, když již prvé nadšení dobrodinců opadlo - co je to vydržovati je po deset let, po několik desítek let - ten se neodvrátí s nevázností od těchto drobných středověkých špitálů, nýbrž bude míti posvátnou úctu k těm, kdo vzali na sebe těžkou a nevděčnou úlohu je vydržovati, aby sedřeným, práce neschopným starcům a jiným trpícím zabezpečovali aspoň jakous takous existenci.

¹⁵ V. V. Tomek, Dějepis města Prahy, v Praze III, 1875, 257-8.

¹⁶ F. Mischler, Die Armenpflege in den österreichischen Städten und ihre Reform, Wien 1890, 13.

¹⁷ F. Nešpor, Dějiny Olomouce, v Brně 1936, 24.

¹⁸ Ch. d'Elvert, Geschichte der Heil- und Humanitätsanstalten in Mähren und österr. Schlesien, Brünn 1858, 27.

¹⁹ F. Šujan, Dějepis Brna, v Brně 2, 1928, 93.

²⁰ Viz více u Mischlera, str. 13-14, u d'Elverta 27-29, a především ve Vlastivědě moravské pro jednotlivé okresy.

¹⁵ F. Ehrle, Beiträge zur Geschichte und Reform der Armenpflege, Freiburg i. B., 1881, 25.

¹⁶ Capitulum z r. 806 c. 6, citováno u Ratzingera 208 v pozn.

¹⁷ Sv. Tomáš Aqu., Summa theologica, II. II. q. 32 a. 9 ad 1.

¹⁸ F. V. Peřinka, Dějiny města Kroměříže, Kroměříž I 1913, 321.

¹⁹ J. A. Riegger, Materialien zur alten und neuen Statistik in Böhmen, II. Heft, Prag 1787, 325.

Prispívali na vydržování lidé všech stavů: král, šlechtic, kněz, klášter, obchodník, řemeslník, sedlák, chudý pacholek. Pomáhalo se nejrozmanitějšími příspěvky: penězy; poživatinami; plátnem na prádlo (prádlo dělávalo jednu z největších starostí, zvláště když špitál byl i nemocnicí); to-pivem.

Péče o nemocné

Středověk, doba velké víry, byl si dobře vědom, že pánem života i smrti je Bůh, a proto v nemocích utkali se lidé k modlitbě a nadpřirozeným prostředkům. A protože v té době byla lékařská věda velmi nevyspělá, snadno mnozí skládali všecku svou naději jen v nadpřirozené prostředky, a nesnažili se řádně využítí přirozených cest, na kterých člověk má podle vůle Boží hledat záchranu z nemoci. Vyspělá lékařská věda, dobře zařízené nemocnice, vyspělé ošetrovatelství, snaha nalézt vhodný léky, toho všeho má si člověk vysoce vážit a používat, aby zachránil a upevnil své ohrožené zdraví. A při tom ovšem musí stále mít na paměti, že „lékař léčí, Bůh uzdravuje“, musí mít na paměti lidskou nedostatečnost v překonávání tak těžkých obtíží, musí se obracet i na Boha. Musí dále i otázku zdraví a života chápat v jejím vztahu k věčnému cíli člověka, nesmí pro práci o tělo zapomínat na duši.

Moderní člověk je při nynějším stupni kultury ve velkém nebezpečí, že bude v nemoci spoléhat jen na pomoc lékařské vědy a že zapomene na Boha a na duši. Člověk středověký byl v pokušení opačném: podceňování přirozené prostředky, očekávání toliko nadpřirozených zásahů i tam, kde Bůh žádá přirozenou lidskou spolupráci. A při tehdejších stupni vzdělání ne-jeden člověk zabředl i do pověry.

Středověké lékařství a církev.

Církev měla lékařství v úctě. Bamberký kodex obsahuje stať nejmenovaného benediktinského mnicha lékaře z konce osmého nebo počátku devátého století, v níž tento řeholník-lékař odůvodňuje, proč je jeho povinností obírat se tímto lékařským studiem a lékařskou prací a ke konci takto oslovuje své lékařské druhy, aby je povzbudil, aby s čistou horlivostí sloužili nemocným: „Teď se obracím také na vás, své vzácné bratry, kteří svědomitě pečujete o zdraví lidí a s pozhnanou láskou sloužíte nemocným, rmoutíte se z cizího utrpení, jste hluboce dojeti jejich bolestmi a nebezpečím . . ., takže upřímně a svědomitě sloužíte chorým, očekávající odměnu od toho, jenž může pozemské skutky odměnit statky věčnými. Hleďte poznati léčivou moc bylin . . . Ochotně tedy z Boží milosti pomáhejte nemocným. Neboť cokoli činíte pro trpící, činíte pro Krista Pána, neboť sám řekne na posledním soudu: nemocen jsem byl a navštívili jste mne, a co jste učinili jednomu z těchto nejmenších, mně jste učinili . . . V těch, kdo jsou chudobnější, více navštěvujete Krista, protože zámožnost boháčů sama volá, aby lékař přišel. Pamatujte na jednání Krista Pána, který nepokládal

za nedůstojné jít vstříc služebníku setníkovu, postiženému nemocí . . . Neohlížejte se, jaké odměny se vám dostane na tomto světě, nýbrž jaké v budoucím.“ A končí výzvou, kterou pronesl slavný představitel středověkého lékařství Cassiodorus a která byla mohutným apelem ke studiu nejslavnějších tehdejších autorit v lékařství: „Legite Hippocratem atque Galenum - čítejte Hippokrata a Galena!“, to jest studujte ve spisech, jimiž se lépe uschoptíte pro své odpovědné lékařské poslání.²⁶

V první části středověku setkáváme se s překvapujícím zjevem, že lékařství se pěstuje hlavně v klášteřích. To bylo v době, kdy stěhování národů rozbilo památky klasické kultury a kdy lidstvo stálo nad troskami kultury vůbec, a tedy i nad troskami vymožeností lékařských. A tu došlo k období tak zvaného klášterního lékařství. Takto vysvětluje odborník v lékařských dějinách profesor A. Castiglione z university v Padově: „Lékařství žilo svým životem ve stínu klášterů, a existovali-li i tehdy po celý středověk praktičtí lékaři vybavení týmiž tituly, jaké mívali v dobách římských a s týmiž právy, tož přece jediní, kdo studovali lékařství a uchevávali staré učení, byli příslušníci kléru. Toliko kláštery mohly poskytnouti bezpečný útulek pro ty, kdo se chtěli obírat vědou a dáti možnost klidně se věnovati péči o nemocné. Zrodilo se tak zvané klášterní lékařství, jehož první středisko bylo v klášteře Monte Cassino, jež založil v r. 529 sv. Benedikt z Nursie, který měl pověst člověka zájímavějšího se o otázky lékařské a velikého lékaře. Kassiodor, který se uchýlil do kláštera, přinesl tam s sebou znalost antického písemnictví klasického a doporučoval mnichům studium spisů řeckého lékařství. Ponenáhlu - napřed v Itálii, potom všude v Evropě - vznikají ony benediktinské kláštery, vedle kterých jsou nemocnice, a tvoří se klášterní lékařská literatura, jejímiž nejrozsáhlejšími knihami jsou tak zvané Hortuli (zahrádky), obsahující popisy bylin, které se nejčastěji pěstovaly v zahradách klášterů a kterých se obyčejně používalo k přípravě léků. Velké školy v Chartres a v Tours ve Francii, v Yorku, Winchestru a Canterbury v Anglii a ve Fuldě v Německu jsou středisky těchto lékařských studií. - Vedle klášterního lékařství nepřestává však zkvétati všude v Evropě, ale zvláště v Itálii, lékařství laické, praktické, opírající se spíše o zkušenost a o tradici nežli o znalost spisů.“²⁷ A o pozdějším období středověku píše týž autor: „Lékařství v posledních stoletích středověku bylo ještě z velké části ovládáno náboženským citem a také pověrou; exorcism byl ještě terapeutickou praktikou velmi důležitou, terapeutický kult ostatků byl velmi rozšířen; ve středověku se vyvíjí víra, že francouzský a anglický král mohou dotekem vyléčiti skrofule; víra, která znamená jednu z nejzájímavějších kapitol magického lékařství, které se udržuje až do počátku 19. století. - Avšak vedle této houževnaté se udržující pověry a magie počíná si raziti cestu ryzí a jasné nazírání pathologické a rozumová terapie; vyučování anatomii, budování nemocnic v Itálii, hlavně zásluhou cechů přispívají k tomu, že se získávají drahocenné prvky. Návrat k antickým textům klasickým vede s humanismem k touze zaujímatí spíše stanovisko

²⁶ Znění výzvy tohoto mnicha-lékaře jest otištěno v F. Meffert, Caritas und Krankenpflege etc., Freiburg i. B. 1929, 139 n. v pozn.

²⁷ A. Castiglione ve stati Medicina v Enciclopedia Italiana, Roma v. XXII. 710.

svobodné kritiky než vázati se na dogmatická tvrzení.²⁸ Podobné stanovisko, ale snad o něco přísnější, zaujímá odborník v dějinách lékařských profesor berlínské university MUDr. P. Dieppen.²⁹

Také v Čechách a na Moravě první lékaři byli často kněží.³⁰

Trojí věc nutno tu zjistiti: Předně bylo pozeňáním pro trpící i lékařství, když v dobách své opuštěnosti při spoustách stěhování národů nalezlo pohostinný útulek v klášteřích. Za druhé nebylo natrvalo možno, aby se omezovalo jen na kláštery, protože lékařství vyžaduje speciálních studií a badání, právě tak jako vyžaduje důkladné specialisace a soustředěnosti hluboce chápané kněžství. Třetí: Bylo bylo úplně pochybené, kdyby scholastická metoda, která se výtečně osvědčuje v teologii a filosofii, měla platiti i pro lékařství, kde jsou sice též jisté neměnné základní pravdy o člověku, kde však převážnou většinou se musí pracovati indukci, stálým pozorováním a zkoumáním.

Námítky: Církev prý byla proti anatomii a chirurgii.

Dvě těžké námítky bývají uváděny proti Církvi na důkaz, že se nepřátelsky stavěla k rozvoji lékařské vědy: zakazovala prý anatomii a chirurgii - a jak by se mohla lékařská věda vyvíjeti bez anatomie a chirurgie? V obou případech se jedná o osudný omyl. Když papež Bonifác VIII. vydal v r. 1300 svou památnou bulu, přejetou i do církevního zákoníku (Corpus juris canonici), nezakazoval v ní anatomii, nýbrž docela něco jiného: exkomunikace se tu vyhlašuje proti těm, kdo vykopávají mrtvoly ze země, rozsekávají je, vyvařují je, aby se maso oddělilo od kostí, a kosti takto přenášejí jinam. To byla praxe za křižáckých výprav, kdy význačné osobnosti v cizině zemřely, a přece měly býti jejich pozůstatky zpět přeneseny do rodné země: při tehdejších dopravních prostředcích bylo velmi obtížné celou mrtvolu přepravit až z Malé Asie do Německa nebo do Francie, proto mrtvolu rozdělili na kusy, maso na kostech vyvařili, polévku odstranili a zbylé kosti pak dost snadno mohli dopravit až do vlasti. Proti takovému nelidskému čtvrcení a vyvařování a odpornému nakládání s rozvařeným lidským masem se obrací bula - není to slávou pro dějiny lékařství, když stále se vleče v nich starý omyl, jakoby Církev byla tímto předpisem vystoupila proti anatomii! Historie zná hojně dokladů, jak papežové drželi a vážili si vynikajících lékařů a profesorů lékařství, o nichž bylo a je známo, že provádějí obdukcí: Vilém Saliceto, Vilém Varignana, Mondino di Luzzi a j.³¹ - Pokud se týká zákazu chirurgie, je zde zas stejně osudný omyl: ano, zakazovala Církev chirurgii, ale příslušníkům duchovního stavu, laikům však ji nezakazovala, naopak i nejvyšší pocty vzdávala těm, kdo měli šťastnou ruku v chirurgii. Tak na př. Guy de

²⁸ Castiglione tamže 713-714.

²⁹ P. Dieppen, Geschichte der Medizin (5 sv., 1914-1928, Berlin), sv. II, 6, 8, 19-34.

³⁰ Ch. d'Elvert, Geschichte der Heil- und Humanitätsanstalten in Mähren und österr. Schlesien, Brünn 1858, 74-5.

³¹ Podrobně se obírá na základě rozsáhlého historického materiálu touto námítkou F. Meffert, Caritas und Krankenwesen bis zum Ausgang des Mittelalters, Freiburg i. B., 1929, 392-414.

Chauliac, jež Dieppen nazývá „nejsympatičtějším a nejzdatnějším francouzským lékařským chirurgem středověku“,³² býval osobním papežským lékařem v Avignoně a dostalo se mu vysokého církevního vyznamenání. Na obrazích světců lékařů Kosmy a Damiána na oltářích se schválením Církve bývají jako odznak zobrazeni i chirurgické nástroje - jak by mohla Církev zakazovati obor, jemuž takovou úctu vzdává i na oltářích?³³

Ještě jedna důležitá skutečnost, z níž je patrno, že Církev nestavěla se nepřátelsky proti rozvoji lékařské vědy: ten velký muž, jehož jméno stojí jako velký mezník na hranici mezi minulostí a novou dobou lékařství, jenž je v lékařství tím, čím byl Koperník ve hvězdářství, Ondřej Vesalius, byl celý svůj život oddaným synem Církve: v ovzduší velké víry vyrůstal, věrnost k víře zachoval, na dvoře Karla V. jakožto osobní lékař působil, na cestě do Svaté země zemřel.

Provinili se jednotlivci, kteří vydávali za církevní učení úzkoprsé své názory, které opravdu nebyly příznivé rozvoji lékařské vědy a kteří svým omezeným konservatismem ushodili nejen pokroku lékařství, nýbrž i poslání Církve. Ale na Církev nelze svalovati chyby každého jejího příslušníka. A Církev jakožto taková rozvoj lékařství podporovala a vítala, jakožto pomoc trpícímu člověku, jakožto povinnost vyplývající ze správné a velkodušně chápané charity.

Nemocnice.

Druhý důležitý činitel v péči o nemocné jsou nemocnice. Je úžasné, jak v některých obdobích a některých městech ve středověku se nemocnice množily. Nebylo v Itálii, Francii, Německu většího města, které by nemělo své nemocnice. V jediné Florencii vzniklo ve XIII. století na 30 špitálů, v Kolíně nad Rýnem 11 špitálů, ve XIV. století jich bylo v Kolíně založeno nových 13.³⁴ Podobně v jiných městech. Ale právě veliký jejich počet byl příčinou, že to byly z velké části ústavy drobné, které se nemohly řádně rozvinouti; a skupiny, jež je založily, bránily se proti splynutí provozu, kterým by bylo možno dosíci diferencované služby nemocným. Bylo mezi nimi mnoho ústavů trpasličích; byly však i nemocnice větší. Mezi nejvýznačnějšími nemocnicemi ze středověku uvádí Tollet:³⁵ Remeš, z 5. století, se 450 lůžky, původně opatství sv. Remigia, Laon, ze 6. století, s 236 lůžky, původně opatství sv. Martina, nemocnice sv. Dionysia u Paříže, ze 7. století, s 36 lůžky, Hotel-Dieu v Lyonu, ze 6. století, s 1000 lůžky, Hotel-Dieu u katedrály v Paříži, ze 7. století, s 3500 lůžky, arcihospitál Ducha sv. v Římě, z 9. století, s 1000 lůžky, hospitál v Chartres, z 11. století, s 234 lůžky, v Dijonu, z 12. století, s 540 lůžky, v Angers, ze 12. století, se 400 lůžky, v Orléans, ze 12. století, s 237 lůžky, v MontPELLiers, ze 12. století, s 500 lůžky, v Tonnerre, ze 13. století, se 70 lůžky, Santa Maria Novella ve Florencii, ze 13. století, s 1200 lůžky, v Beaune, z 15. století, se 70 lůžky, lazaret v Miláně, z 15. století, s 520 lůžky.

³² Dieppen, Geschichte der Medizin, II, 62.

³³ I na tuto druhou námítku viz podrobně odpověď v Meffert, 414-8.

³⁴ Meffert, 243 nn.

³⁵ G. Tollet, Les édifices hospitaliers, Paris 1892, 199.

Opakuji i zde ještě jednou, co jsem řekl již výše: protože středověké hospitály měly sloužit všem skutkům tělesného milosrdenství, nelze u mnohého hned na první pohled říci, běží-li především o nemocnici či o útulek pro zestárlé nebo zchudlé a práce neschopné příslušníky cechu nebo o sirotčinec nebo o hospic pro pobožné. Ale u mnohých ústavů je zcela zřejmé, že běží o léčení nemocných.

*

Velmi výmluvné je jméno, jaké se dávalo nemocnici ve středověku a které je vůbec a všeobecně příznačné, jak chápal středověk péči o nemocné: „Maison-Dieu“, dům Boží, nebo „Hotel-Dieu“, hospital Boží. V těch domech byl ošetřován Bůh v chudých!

Budovy středověkých nemocnic vykazují, pokud se výpravy a vybavení týká, veliké rozdíly. Některé bývaly velmi prostinké a jejich vnitřní výprava byla chudíčká. Ale Tollet ukázal,³⁶ jak mnohé z nich byly i perlami stavitelskými, zvláště ovšem ty, které byly původně budovány jako veliký klášter na rozsáhlém pozemku se zahradami uprostřed budov. Nemocní leželi ve velikých sálech, který byl na př. v Tonnerre 88 m dlouhý a 18.60 m široký. Nevýhodou bylo, že tolik nemocných různého stupně leželo v téže místnosti. Výhodou středověkého hospitálu bylo, že na nemocného připadal značný počet krychlových metrů vzduchu: „Ještě se nemyslelo, že člověk může žít s 10-12 krychlovými metry vzduchu a středověcí stavitelé, bohudík, si činili zákonem, že nebudou šetřit na vzduchu pro nemocné, jak se velmi často stávalo později.“³⁷ Stěny bývaly zdobeny - jak na př. klášterní středověké refektáře - malbami. Některé malby bývaly ponuré a až přehnaně podle názoru některých autorů uváděly nemocným na mysl smrt.³⁸ Avšak v jiných byly zase malby povznášející, osvěžující, a vysoké umělecké ceny, na př. ve velkém hospitálu sv. Jana v Brugges v Belgii krásné obrazy od Memmlinga, ve velkém hospitálu v Toledu šest nádherných obrazů školy Rubensovy. Z mistrovských děl Murillových bylo 11 v hospitálu Milosrdenství. Na 100 slavných obrazů florentských a benátských jest v nemocnicích.³⁹

V žádném větším hospitálu nechyběla kaple. Bývala od sálů oddělena přepážkou, kterou bylo možno odsunouti, a pak nemocní ze sálu mohli vidět obětujícího kněze a mohli se spojit ve mši sv. s jeho obětí. Takové spojení je pro věřícího trpícího křesťana nesmírnou útěchou.⁴⁰

*

Hned při přijetí do nemocnice cítil nemocný, že je v „domě Božím“. Stanovy johanitského řádu, které byly směrodatné pro jiné nemocniční řády, nařizovaly, aby se přijetí stalo takto: „(Nemocný) ať se nejprve vyzpovídá knězi, přijme velebnou svátost, potom ať jest odnesen na lůžko,

³⁶ Tollet, 37-199.

³⁷ Tollet, 187.

³⁸ Tak Tollet 188.

³⁹ Viz H. S. Spalding Chapters in Social History, Boston 1925, 80; J. J. Walsh, The World's Debt to the Catholic Church, Boston 1924, 247.

⁴⁰ Prunel 1694 n.

a tam ať se mu jakožto pánu domu podle možností domu každého dne, než bratří odejdou k jídlu, ve vsi lásce dostane občerstvení.“⁴¹

Dojemná bývala v nemocnicích johanitského řádu večerní modlitba nemocných v sále. V liturgickém průvodu kněží a ošetřovatelů nemocnice přišel představený nemocnice a vyzval nemocné, aby se s ním pomodlili modlitbu upomínající na litanii, plnou středověké náboženské víry, která v nemocných viděla Krista a pány domu:

„Páni nemocní, modlete se za pokoj: ať nám jej Pán sešle s nebe na zemi.“

„Páni nemocní, modlete se za úrodu zemskou; ať Bůh ji rozmnoží tak, aby se tím Bohu sloužilo, a křesťané aby měli živobytí.“

„A modlete se za křesťanské poutníky, kteří se plaví po moři nebo cestují po moři: aby Bůh je provázel tam a zpět ve zdraví duší i zbraní.“

„A za ty, kdo nám posílají almužny.“

„A za ty křesťany, kteří jsou v rukou Saracénů: aby je Bůh vysvobodil na naše prosby.“

„Páni nemocní, za vás samy a za všechny křesťany nemocné, kteří jsou ve světě: aby Pán náš jim dal to zdraví, kterého potřebují pro tělo a pro duši.“

„Páni nemocní, modlete se za všechny křesťanské spolubratry nemocnice a spolusestry a za ty, kdo slouží lásce v tomto svatém domě nemocničním: aby Pán náš jim dal šťastnou hodinku smrti.“⁴²

Úzký rámec této knihy nedovoluje pouštět se do podrobného líčení, jak byly zařízeny sály, stravování, lůžka, prádlo, lékárna středověké nemocnice. Jen všeobecně pravím: kde byla správa nemocnice vedena opravdovou láskou k nemocným, tam činila pro ně vše, co bylo za tehdejších poměrů možno. Kde ovšem chyběl živý křesťanský duch, tam se vyskytovaly nedostatky.

*

Jako zajímavost ze stanov středověkých špitálů uvádím: Usilovnou snahou lékařů jest, aby šestinedělky nespaly v lůžku s novorozencem, nýbrž aby dítě spalo zvláště, protože matky jednak potřebují odpočinku, jednak především mohou novorozeně zadusit ve spánku. Ale snaha lékařů i dnes ještě naráží nejednou na nepochopení. Ve středověkých nemocnicích však se na toto opatření kladl veliký důraz. Tak stanovy ošetřovatelského řádu sv. Ducha z r. 1213 nařizují v pravidle 59.: „Pro novorozenata pobožných žen, narozená v nemocnicích Ducha svatého, ať jsou připraveny malé koľébky, aby spala odděleně sama, aby se jim nestalo nějaké neštěstí.“⁴³

Jen na jednu námitku bych ještě odpověděl. Hrozí se někteří autoři, že ve středověké nemocnici bývalo na jednom lůžku i více nemocných.⁴⁴ Ale což, nemusí i dnes ještě v sezónách, kdy se přivalí vlna nemocných, i nej-

⁴¹ Lallemand III, 195 n.

⁴² Lallemand III, 198 n.

⁴³ Cituje Meffert 224 v pozn. Podobné normy mají stanovy johanitů z r. 1187, kánon synody v Yorku z r. 1367. - Sr. k tomu Meffert tamže 224 a zvl. Lallemand III, 204.

⁴⁴ Na př. Tollet 196.

svědomitější primář někdy připustiti i v našich moderních nemocnicích, aby na *úzkém* lůžku našich nemocnic spalo více pacientů než jeden? „Ať již následkem přeplněnosti ať již následkem zvyku hodně častého u chudých lidí, stávala skutečně v sálech velká lůžka, v nichž by mohli ležeti dva nebo i tři chudobní; ale to se jedná hlavně o hospitály určené k poskytování noclehu pocestným. Někdy, na př. ve stanovách nemocnice v Noyon, se to připouštělo u lehce nemocných. Ale domácí řády většiny nemocnic doporučují dáti vždy „těžce nemocné každého zvláště do lůžka, aby tam byl sám“, jak to nařizují stanovky z r. 1494 nemocnice Hotel Dieu v Paříži. Množství miniatur, maleb a pečeti představují řeholnice v nemocnicích, jak ošetřují nemocného, který je v lůžku sám.“⁴⁵

Charita v dobách morů.

Velikou pohromou středověku bývaly mory. Zdravotní poměry tomu velmi napomáhaly: města byla vtisněna do úzkého prostoru, mezi městskými hradbami ulice co nejužší, každého místečka bylo využito do nemožnosti, zásobování pitnou vodou v dobách moru též velmi riskantní. Hrady byly sice na volném vzduchu, ale co všechno kolikrát bylo vtěsnáno mezi hradby! A kolem hradeb hluboký ochranný příkop vodní s vodou často zahnívajícím! - Když byl zavlečen mor na př. z východu loděmi do nějakého italského přístavu a když nákaza se rozšířila v městě jako požár, pak vlna morová se valila různými směry dál a dál Evropou, všude zanechávající spoušť. Nebylo zdravotnických opatření preventivních, nebylo dosti izolovaných epidemických nemocnic, které by jí byly zarazily nebo aspoň ztížily zhoubnou cestu. Nejstrašnější byl mor, který se v Evropě rozšířil v letech 1347 a následujících. Na Sicilii smetl v hrob 530.000 lidí, v Benátkách 100.000, v Římě na 100.000 ve Vídni 40.000 (denně umíralo tam 500-600 lidí), v Londýně na 100.000, v Erfurtu 16.000, v Lübecku na 9000, v Gdan-sku 13.000 atd.

Velmi byl postižen při tomto evropském moru duchovní stav, jednak pro nákazy při zaopatřování nemocných, jednak proto, že v kláštrech žijí řeholníci společně: V Anglii zemřelo na 25.000 příslušníků duchovního stavu, Augustiniáni vykazují jen pro první období moru celkem ztrátu 5084 členů, dominikáni v Marseille pomřeli do posledního, v Provinci zemřelo jen v postě 1348 příslušníků řádu 318, v Paříži ze 20 mnichů, kteří se věnovali službě zachvácených morem, nezůstal ani jediný, v Hotel-Dieu 500 sester ošetřovatelek ve službě nemocných pomřelo, a nové nastoupily na jejich místo.

Při velkém moru, který postihl Brusel v letech 1489-1490, když zahynula nákazou většina duchovenstva a 20 karmelitánů, organisoval péči o nemocné a umírající - na ulici je často sbírali! - neohroženě zvláště františkánský kněz Teodor Cölde. Na náměstí La grande place si zřídil stan, tam sloužil mši sv., uchovával velebnou svátost, zaopatřoval tu nemocné, kteří

⁴⁵ Prunel III, 1694.

se sem ještě mohli dovléci, jiné vyhledával a zaopatřoval po domech. Na 30.000 obětím morů během dvou let takto posloužil.⁴⁶

Všechna tato data jsou jistě jen přibližná, odhady, protože obyčejně se nevedly přesné záznamy mrtvých. To platí i o údajích z českých zemí. „V Praze roku 1439 na mor mřelo prý po stu lidech denně a pomřelo celkem 11.000 lidí; r. 1483 mor v Praze pobral prý denně 300 osob a úhrnem 30.000 lidí, v Jihlavě 4000... V Jaroměři zahynulo za 16 neděl nad tisíc lidí. O pověstném moru, jenž soužil celé Čechy roku 1852... v Lounech spočítali na konci téhož moru 2000 lidí mrtvých; což by bylo proti číslu všech obyvatel lounských - 4100 - veliké. V Praze, která tou dobou měla snad 160.000 obyvatel všech, počítá Zámorský lidí morem zhybnulých nad 20.000... V Žamberce podle pamětní knihy městské zmíralo r. 1585 denně po 20 lidech. V Plzni r. 1598 zuřil mor skoro celé léto a uchvátil nad 1300 lidí. Téhož roku Lounští pochovali jen 854 lidí... R. 1628 počítali v Praze 36.000 lidí na mor zesnulých a konečně r. 1634 v Plzni na mor pomřelo do 1000 osob, sedm pánů radních a v klášteře bosáckém všichni mniši.“⁴⁷ O Moravě praví kronikář, že za biskupa Dětricha z Hradce (1281-1301) řádil takový mor a hlad, podporované ještě přírodními katastrofami a dlouhou zimou, že „se nedostávalo rukou na pochovávání mrtvých.“⁴⁸ Velké mory zuřily v Olomouci na př. r. 1482, 1521 (dvě vlny moru), 1529, 1541, 1558-9 (pomřelo několik tisíc lidí), 1584 (Olomouc postižen strašně), 1598, 1599 (na 4000 mrtvých), 1622-5 (zas několik tisíc mrtvých), 1645, 1655 atd.⁴⁹

Péče o malomocné.

Zvláštní zmínky mezi středověkými nemocemi zasluhuje malomocenství. Není sice nemoci, která by se omezovala jen na středověk; až dosud je malomocenství těžkým hygienickým problémem, protože i v našich dobách je ještě na 1.000.000 nemocných malomocenstvím, z čehož asi 5000 připadá na Evropu.⁵⁰ Ale ve středověku malomocenství strhlo na sebe najednou v Evropě neobyčejný zájem. - Myslívalo se dlouho, že malomocenství přinesli s sebou do Evropy teprve vracející se křižáci ze Svaté země; zatím však se ukázalo, že již před křižáckými výpravami bylo zde hojně rozšířeno; křižáci přinesli s sebou na základě toho, co na Východě viděli, jen zvýšený zájem o péči o malomocné.⁵¹ S jejich příchodem začaly se množit špitály pro malomocné, neboli leproseria. Vznikalo jich tolik, že nebylo většího města, u kterého by jich nebylo. Král francouzský Ludvík Svatý

⁴⁶ K otázce „Epidemie a charita“ viz monografii F. Meffert, Caritas und Volksepidemien, Freiburg i. B. 1925, 157-254, zvl. partii Pest und Klerus 232-242.

⁴⁷ Z. Winter, Kulturní obraz českých měst, v Praze II, 1892, 216-7; sr. 201-4.

⁴⁸ Viz J. Tittel, Historia archidioecesis Olomucensis eiusque praesulum, Olomucii 1889 (litografováno), 67.

⁴⁹ Ch. d'Elvert, Geschichte der Heil- und Humanitätsanstalten in Mähren und österr. Schlesien, Brünn 1858, 92-3, sr. Nešpor, Dějiny Olomouce 65, 89, 154, 161, 166, 186-7, 199 a j.

⁵⁰ F. Meffert, Caritas und Volksepidemien, Freiburg i. B. 1925, 14.

⁵¹ Meffert 46 nn.

odkázal 10.000 liber pro 2000 leproserií ve Francii; v Anglii a Škotsku se jich uvádí 115, ve Švýcarsku 194, v Bavorsku na 200 atd.⁵² Olomouc měl pro tento účel špitál sv. Joba a Lazara u „České silnice“ na t. zv. Litovelském předměstí.⁵³ V celku se dříve uvádělo pro Evropu 19.000 leproserií, tato čísla však spočívá na omylu.⁵⁴ Přesně označiti počet útulků pro malomocné je zhořle nemožné, protože se o tom nevedly záznamy, a mnohé z těchto útulků byly nepatrné, primitivní, sloužící nouzově jen místní nahodilé potřebě.

Zařízení útulků pro malomocné bývalo velmi rozdílné. Když se případ vyskytl a bylo potřebí okamžité izolace, mnohdy se spokojili jen jakousi lepší polní boudou ze slámy a z hlíny; když nemocný zemřel, byla tato poustevna celá i se vším, co v ní po malomocném zbylo, spáleno, aby se nákaza nerozšířila. Později byly zřízeny již lepší domky, hlavně u silnic, aby si tam od pocestných mohli vyžebřiti malomocní živobytí. Někdy byla u takového útulku i zahrádka, malé hospodářství, hřbitov a kaple; kromě obydlí pro malomocné také obydlí pro správce útulku, po případě - při ještě větších leproseriích - též pro ošetřující bratry a sestry.

Život malomocného byl smutný. Byl pokládán za „mrtvého pro tento svět“. Odloučenost, ve které žili, byla úplná. Nesměli jíti ani ke svým nejbližším příbuzným, ani na místa, kde se shromažďovali jiní lidé. Aby na svou přítomnost upozornili, měli jednak na šatě zvláštní znamení, jednak dávali znamení dřevěnou klapačkou, kterou stále nosili u sebe. Nesměli se holou rukou dotýkati předmětů, kterých se mohli dotknouti také jiní lidé, a proto nosili rukavice. Tvrdé bylo pro ně žítí jen z almužny - pro ně, kteří dost často přišli do tohoto bídného útulku ze zámožných poměrů. Mnohem snazší byl život v leproseriích, pohodlněji vybavených, kde bylo o nutné potřeby nemocných snesitelně postaráno. Ale i tu život malomocných byl velkým utrpením, protože tato nemoc s sebou nese nejen utrpení tělesné, nýbrž duševní.

Protože bylo tedy nevýslovným neštěstím platiti za malomocného, nebyl odsouzen k životu v leproseriích každý, na koho bylo někým uvrženo podezření z malomocenství. Malomocenství musilo býti zjištěno zvláštní komisí, zvláště pro tuto úlohu na vyšších místech, na př. při sídle biskupově, sestavenou, a ta velmi pečlivě zjišťovala známky, podle nichž se poznávalo malomocenství. Přísnými tresty býval stíhán, kdo chtěl nevinného uvrci do tohoto neštěstí. - Když bylo malomocenství u někoho bezpečně zjištěno, odchod do hospitálu pro malomocné byl zahájen tklivými církevními obřady. Člověku dvacátého století se zdají tyto obřady nelidské a tvrdé; člověk středověku však chápal je jako vyprošování pomoci, aby nemocný svůj osud chápal v nadpřirozeném světle, jako příležitost k zásluhám pro život věčný, a proto působily naň tyto obřady jinak než na dnešního člověka s věrou vychladlou; velikou podobnost měly zvláště s obřady, když se ko-

nají slavné sliby při vstupu do některých přísných řádů, kdy se naznačuje řeholníkovi, že odumírá světu; aby žil Bohu. Dobrovolně a s radostí volil řeholník tuto změnu, a proto obřady při slibech, i když velmi vážné, nejsou pro něho hrůzné. Podobně pro malomocné: z ruky Boží přijímali svůj osud a vyprošovali si hned na počátku, aby podle vůle Boží trávili svůj krušný budoucí život.

Osamocenost, k jaké byli odsouzeni malomocní, jeví se s jejich hlediska krutou. Ale středověk - a z velké části i naše doba - nezná léku, jímž by bylo lze malomocenství vyléčiti a předejiti mu, jedinou záchranou bylo odloučiti nakažené od zdravých. V kolisi mezi zájmem jednotlivců chorobou již postižených a sebezáchovným zájmem společnosti dána přednost blahu celku. - A skutečně, přísná a důsledně prováděná opatření isolační měla za následek, že malomocenství, tato těžká pohroma středověké Evropy, ke konci středověku z největší části vymizela.

V těch špitálech pro malomocné, které byly již tak zařízeny, že tam byli i zdraví ošetřovatelé pro tyto choré, konávali ošetřovatelskou službu často takoví bratři a sestry, kteří velkodušným rozhodnutím dali se do této služby; pocházeli často ze vznešených rodin, a byli si dobře vědomi nebezpečí, že mnohý z nich se nakazí malomocenstvím také. - Ale hlavně konávali službu v leproseriích příslušníci řádu sv. Lazara. Řád vznikl kolem r. 1100 v Jerusalemě, přenesl později své ústředí do Boigny u Orléans ve Francii a činnost jeho časem se rozvětvila tak, že v jeho správě, když byl na vrcholu své moci, bylo na 3000 špitálů pro malomocné v Malé Asii, Francii, Itálii, Sicílii, Španělsku, Anglii a Škotsku, Německu, Uhrách atd.⁵⁵ Když později malomocenství vymizelo, ztratil řád sv. Lazara důvod k existenci, a papež Inocenc VIII. odevzdal jeho statky r. 1490 rytířskému řádu johanitů.⁵⁶

Jiné choroby.

Některé choroby nebo potřeby vyžadují zvláštního ošetřování.

Je to především slepota. Vilém Dobyvatel založil v XI. století čtyři ústavy pro slepce v Cherbourg, Rouen, Baveux a Caen. Ve XII. století vznikla v Paříži „kongregace slepců“, ve XIII. století založil svatý Ludvík útulek, v němž žilo na 300 slepců, mužů i žen. Ústavy pro slepce vznikají ve středověku dále v Padově, v Hannoveru, v Tournai a jinde.

Vznikaly také ústavy pro choromyslné. V r. 1375 byl založen takový ústav v Hamburku, o sto let později v Bamberku, v Lübbecku, v Esslingen. Ve Španělsku v prvé polovici 15. století vznikly ústavy pro choromyslné ve Valencii, v Saragoze, v Seville. V Itálii v Miláně.⁵⁷

⁵² Meffert 98.

⁵³ J. Kux, Geschichte der Königlichen Hauptstadt Olmütz bis zum Umsturz 1919. Reichenberg und Olmütz 1937, 110. R. Schünke, Kranken- und Armenfürsorge in Alt-Olmütz 1905, 16 n.

⁵⁴ Meffert 102.

⁵⁵ Prunel 1699

⁵⁶ O středověkém malomocenství a o práci Církve proti němu viz především F. Meffert, Caritas und Volksepidemien, Freiburg i. B. 1925, 9-153, Lallemand III, 229-299, Liese II, 129-136, Ratzinger 338-343.

⁵⁷ K. péči o slepce, o choromyslné a j. viz Lallemand III, 129-134.

Jiné obory charitativní práce

Sirotčince a nalezince.

Jako každá jiná doba stál i středověk často tváří v tvář problému sirotků a dětí opuštěných. Zprvu nebylo ústavů, které by se byly výlučně věnovaly péči o sirotky. Tyto děti nalézaly jako jiní potřební útulek ve všeobecných hospitálech. Vývoj poměrů však vede nezadržitelně k specialisaci úkolů. Protože otázka pohozených dětí nejvíce bila do očí, záhy se setkáváme v nejrůznějších místech s nalezinci: ve Florencii, v Paříži, ve Frýburku, v Ulmu atd.⁵⁸ Kde nalezinců a sirotčinců není, tam se takové dítě přenechává k opatrování jednotlivcům. Právo je různé: někde mají povinnost starati se o takové dítě farnost, jinde obec, jinde státní úředníci.⁵⁹ Velmi se ujímal nalezených dětí hlavně řád sv. Ducha.⁶⁰ V některých ústavech nejen se starali o dítě, dokud povyrůstalo, nýbrž pečovali i o to, aby se přiučilo nějakému řemeslu.⁶¹

I ve středověku těžce zápasili s odvěkým dilematem: neujmeme-li se těchto ubohých odložených robátek, která sama nic nezavinila, jistě zahynou, snad i vraždou; budeme-li se jich ochotně ujímati, bude lidská lehkomyslnost ještě bezstarostněji hřešiti; a kdo bude moci sehnati prostředky, abychom uživilí všechny děti, které se nám zde nahrnou? „Děti nalezenců v našem domě nepřijímáme,“ praví na př. stanovy Hotel-Dieu-le-Comte v Troyes. „kdybychom je přijímali, nahrnulo by se nám tolik dětí, že by na to nestačily naše prostředky; a tato péče o nalezence není povinností naší, nýbrž farností.“⁶² Proto v některých ústavech přijímali jen děti manželské. Jinde přijímali všechny děti, na př. v hospitálu Santa Maria della scala; ale děti přibývá tak, že 5. prosince 1508 stojí představenstvo ústavu před těžkou otázkou, jak uživit 1.200 dětí, které jsou v ústavu!⁶³ V takových křísích se zvláště zřetelně pocituje, že není možno řešiti problému nalezenců a opuštěných dětí vůbec, když nejsou k spoluodpovědnosti přidržováni ti, kdo mají přirozený, pokrevní vztah k dítěti.

Vykupování zajatců a otroků.

Důležitým oborem práce bylo také vysvobozování zajatých křesťanů z otroctví. Běželo hlavně o křesťanské otroky u saracénů. Jejich život býval velmi zlý; práce se žádaly nadlidské, zacházení velmi surové, bití, mučení, mrzačení na denním pořádku; a zvláště zle se vedlo křesťanům, kteří nechtěli odpadnouti k mohamedánství. Také za křížáckých válek mnoho křesťanů upadlo do otroctví mohamedánů a bídně hynulo. Po nějakou dobu vykupování otroků mělo ráz podnikání roztroušeného, sporadického, neodborného, neorganizovaného. Ale Bohem nadšení mužové sv. Jan z Mathy

⁵⁸ Ratzinger 321.

⁵⁹ Chénon 488.

⁶⁰ Lallemand III, 141-6, Chénon 489.

⁶¹ Lallemand III, 151.

⁶² Lallemand III, 138.

⁶³ Lallemand III, 147.

a sv. Felix z Valois založili kolem r. 1200 (papežské schválení řehole r. 1198) řád Trinitářů na vykupování otroků a sv. Petr Nolasco o maličko později (řehole schválena papežem r. 1235) řád mercedářů. „Počet křesťanů, které vykoupili z otroctví trinitáři, byl několik set tisíc, podle některých výpočtů až 900.000, načež řád musil vynaložiti na 5 miliard marek. Výkupné za jednoho křesťanského otroka průměrně činilo 4.800 marek. Na krytí těchto výloh přispíval řád třetinou všech svých příjmů; zbytek sebrali bratři žebráním. - K tomu ještě přistupovala strádání, s nimiž bývaly spojeny cesty do vzdálených a nehostinných zemí. Mnoho trinitářů podlehl námahám a nemocím; mnozí zaplatili své námahy o osvobození křesťanských otroků násilnou smrtí. Přes to však nikdy neochabovala jejich horlivost; mnozí dokonce, aby osvobodili otroky, místo nich vydali se sami v otroctví a v okovy.“⁶⁴ - Mercedáři nemohou se sice vykázati tak velikým počtem vykopených otroků; v celku jich osvobodili na 70.000. Ale i oni počínali si tak, že papež Alexander IV. v r. 1255 je nazval „novými makabejci“. I pro mnohé z nich za velkodušnou jejich horlivost ve službách povolání bylo odměnou strádání, dlouholetý žalář a v mnohých případech i smrt.⁶⁵

Péče o počestné.

Jiným oborem lásky k bližnímu byla péče o nemocné. Ve středověku dost se cestovalo, dost se putovalo, a nebylo ještě vyspělé živnosti hostinské, která by se počestnému - i chudému počestnému - postarala o nocleh, nebylo dost pochopení pro budování mostů na důležitých přechodech přes řeky, na vysokých horách, stojících v cestě, na př. v Alpách, byl cestující bez orientace a bez noclehu. Tu bylo opravdu velkým skutkem milosrdenství posloužit počestným. Zvláště kláštery pokládaly za svou svatou povinnost přijímati pod svou střechu počestné, a mívaly pro ten účel při klášteře zvláštní hospic, umístěný tak, aby nebyl rušen vnitřní život řeholní. Hospice stávaly i podél velkých silnic.

Zvláště důležité bývaly hospice na vysokých horách, v průsmycích spojujících různé země. Jednak měly poskytnouti nocleh počestným, jednak měly jim poskytovat orientaci, aby uprostřed skalnatých hor, ledovců nebo lesů nezabloudili, jednak měly zachraňovati počestné, kterým se stalo v horách neštěstí. Nejznámější takové hospice založil sv. Bernard z Mentonu na Velkém Svatém Bernardu v Alpách r. 1049 ve výšce 2472 m nad mořskou hladinou, a na Malém Svatém Bernardu ve výšce 2188 m. Takových hospiců, arci již ne tak velikých, zřízených biskupem nebo opatem, bylo v Alpách více.⁶⁶ Důležitý byl hospic v Engelhardzell, u Dunaje pod Pasovem,⁶⁷ pro počestné francouzské hospic v Aubrac v hlubokých lesích střední Francie.⁶⁸

⁶⁴ M. Heimbucher, Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche, Paderborn 1933, I 451.

⁶⁵ Heimbucher I, 575.

⁶⁶ Viz Ratzinger 219 v pozn.

⁶⁷ Lallemand III, 117.

⁶⁸ Neyron 93.

I mosty - ač se to zdá tak neuvěřitelným - byly předmětem charitativní činnosti. Na některých místech byly mosty přes řeky pro početné naprosto nutné. Ale jejich vybudování bylo nad síly místních činitelů; nebo se chovali k tomu místní činitelé netečně, zrovna tak jako stát. I tu zasáhla církev. „Alexander Monnier (Histoire de l'Assistance publique p. 274) uvádí veliký počet biskupů od 4. až do 12. století, kteří z církevního majetku stavěli mosty, zřizovali silnice, budovali hospice. Od 13. století se vyskytují odkazy v závětích a nadace. Mimo to se povolovaly odpustky.“⁶⁹ Zní to podivně: odpustky pro ty, kdo přispívají na vybudování mostů; ale je to historická skutečnost. Ve středověku byla i zvláštní bratrstva „bratří budovatelé mostů“. Jejich úkolem bylo nejen stavět mosty, nýbrž i poskytovat pokojným občanům doprovod před útoky loupeživých rytířů, pomáhati počestným přes brody, budovati hospice.⁷⁰

Pomoc stísněným penězně: Montes pietatis.

Velkým dobrodiním pro strádající lid ve středověku byly Montes pietatis, jakýsi druh nevýdělečných záložen. Doba jich naléhavě vyžadovala. Neboť stávalo se, že požár, mor, neúroda neb jiné neštěstí nutilo člověka, aby hledal půjčku. Ale peněžní obchody byly z největší části v rukou židů, a ti žádali lichvářské úroky. Jest historicky zjištěno, že v Basileji žádali ve XIII. a XIV. století 37.69 %, ve skutečnosti však s dalšími příplatky se často platilo až 49 %, ve Florencii 30 %, v Parmě 20-25 %, ve Frankfurtě 32.5 % a cizincům 43.33 %, v Řezně, Augsburgu, Vídní a j. zákonem dovolený úrok činil až 86.66%.⁷¹ A to se jednalo nikoli o kapitál na rozšíření podniků, nýbrž z největší části o lidi, kteří upadli do neštěstí!

Vyskytovaly se sice již od 12. století pokusy, které chtěly chrániti strádající lid před lichvou; byly však ve svých účincích bezvýznamné. Pronikavě však zasáhli - vidouce bídu lidí - hlavně příslušníci františkánského řádu; založili napřed v Perugii a v Orvietto v Itálii v r. 1463 „Montes pietatis“, to jest promyslili si a vypracovali účelné stanovy, opatřili si od dobrých lidí větší kapitál a svěřili provádění svědomitým lidem; a tak byla dána potřebným lidem možnost opatřiti si půjčku buď úplně zdarma nebo za velmi nepatrný úrok, jakého bylo potřebí ke krytí nutných režijních výloh. Ústavů přibývalo, zvláště zásluhou vzácného a neúnavného františkána bl. Bernardina de Feltre, který jich sám založil přes 30.⁷² Tři hlavní zásady pokládali františkáni za důležité: žádala se zástava vyšší hodnoty než vypůjčený obnos; do určité lhůty musila býti vypůjčená jistina splacena, jinak se prodala, a co se utrhlo nad vypůjčenou sumu, bylo vráceno majiteli; na úhradu režie se bral nepatrný úrok, nanejvýše 5 %. Při malých půjčkách mnohé ústavy nebraly úroků vůbec. Aby se kryla režie, na to přispívali věřící almužnou. Někde se myšlenka tak vžila, že ve velké části zá-

věti bývaly odkazy pro místní Montes pietatis, aby ústav mohl tím více sloužiti potřebným.

Proti Montes pietatis vznikala z neporozumění i v katolických kruzích oposice. Sporům učinil konec papež Lev X., který v bule „Inter multiplices“ postavil se s rozhodností za tyto ústavy: „Jest záslužná taková půjčka a chválíme ji a doporučujeme; o lásce k bližnímu a o milosrdenství, jak se projevuje v Montes pietatis, se smí kázati a smějí se hlásati i odpustky, jež Apoštolská Stolica pro tento účel povolila.“⁷³

Péče o zbloudilé dívky.

Pečováno také o záchranu dívek, které propadly neřestnému životu. Jejich návrat do spořádaného života je velmi obtížný, z důvodů spočívajících v těchto dívkách samých i mimo ně. Pro takové kajícnice zřízeny záchrané domy nejprve mezi r. 1220-1225 ve Wormsu a Strasburku, později v Erfurtu, Meklenburku, Řezně, Paříži, Marseille, Benátkách, Lille a j.⁷⁴

Dodatek:

Zásluhy Církve o zlepšení poměrů hospodářských, sociálních a kulturních.

Důležitým sociálním dobrodiním za středověkých poměrů byl i Boží mír. Když nebylo možno rytířské bojovnosti jinak zkrotiti, biskupové francouzští si vynutili, že krvavé půtky a přepadání musejí býti přerušeny aspoň v některých dobách. Tyto doby nebyly stejné; později se ustálily normy tak, že nepřátelství musilo býti přerušeno ve středu večer a přerušeno trvalo až do jitra v pondělí. Mimo to i doba adventní a vánoční až do svátku Zjevení Páně a doba čtyřicetidenního postu byly pojaty též do „Božího míru“. Toto omezení válčení bylo zavedeno napřed jenom ve Francii; později i v Německu, pak i v Itálii, Španělsku, Anglii a v jiných zemích. Proti všem, kdo by se proti ustanovením provinili, se postupovalo přísnými církevními tresty. - My lidé dvacátého století těžko dovedeme ocenit, jakou velkou vymožeností v dobách bezmocnosti státu to bylo pro venkovana pracujícího na svých polích, pro obchodníka na cestách, pro město, pro pokojného majitele hradu, když aspoň v některou dobu byl si jist, že je chráněn před divokými výbojnými nájezdy loupeživých rytířů. Nebyl to v plném rozsahu ten klid a ta právní jistota, na jakou má občan Bohem dané přirozené právo; ale bylo zachráněno s velikým úsilím aspoň to, co se za daných rozháraných poměrů zachrániti dalo.

Nepatří sice přísně sem do pojednání o práci charitativní pro strádající vrstvy vypisovati zásluhy středověké Církve o široké vrstvy lidové, ale charitativní pohnutky působily při tom též, takže nebude nemístné aspoň stručně se o tom zmíniti. Tak píše univ. profesor dr. J. V. Šimák o vlivu klášterů premonstrátských, cisterciáckých a klášterů s duchem cluniáckým:

⁷³ Lallemand III, 364; o Montes pietatis viz Lallemand III, 353-364, Ratzinger 399-403.

⁷⁴ Viz podrobněji Liese II, 86-91, 164, 167.

⁶⁹ Ratzinger 345-346. Sr. J. Sahula, Mravní a osvětový význam odpustků ve středověku, Hradec Kr. 1925, 115-120.

⁷⁰ Viz Lallemand III, 124-126.

⁷¹ Viz Lallemand III, 353-5.

⁷² Heimbucher I, 812.

„Jak mohla askese a útek ze světa plodně působiti na rozvoj života? A přece se tak stalo! Neboť probudila svědomí kněžstva; úžasný příklad pokory a poslušnosti naučil shýbati se i šíji tvrdší a vnukal pravou, vnitřní zbožnost, lidskost a účinnou lásku. Její příkazy podaly ruku hospodářskému pokroku a pomohly tak k blahobytu země a povznesení tisíců zotročených; proti hrubému, nevědomému státu postavili nyní ryzí, zušlechtnou Církev a v ní lidstvu přehojně ještě zbytky světové antické vzdělanosti. - Dílo jejich je obrovské a strhlo i starší benediktiny k napodobování. Zejména cisterciáci pro nadlidskou svou zbožnost byli „divem světa“. Ale také svou prací. Zakládajíce sídla svá v odlehlých lesních samotách, mýtili je a měnili tak zarostlé divočiny v žírné brázdy; na vykloučených plochách zakládali nové vsi a volali do nich osadníky, které přijímali v poddanství a zabezpečovali si tak i budoucnost. Vedli i průmysl a podniky obchodní. Pro své posvátné úkony pěstovali vědu i krásná umění, přepisovali knihy, přijímali poutníky, živili chudé, ošetřovali nemocné. Nesli život a světlo do pustin a tmy. - Tak Želivští v málo desítiletích kácějíce věno své, ohromný les borek, zalidnili celý kraj až k pomezí moravskému, rovněž Tepelští, Kladrubští, Nepomučtí v Českém lese a pod Šumavou, Hradištsí v podhoří Jizerském, Podlažičtí a Vilémovští na vrších Železných, Osečtí v Krušnohoří.“⁷⁵

To, co zde píše dr. Šimák o Čechách, platí i o jiných zemích. „Kolem klášterů se seskupuje obyvatelstvo, aby zde mělo ochranu a pomoc. Takto v celé Evropě nesčetná města a osady mají klášterní původ... Ve Francii tři osminy měst a vesnic vznikly vlivem klášterů a třetina její půdy se stala ornou zásluhou mnichů.“⁷⁶

Stejně se Církev zasloužila o školství. „Veškeren pokrok vzdělanosti a osvěty po mnohá staletí visel, jako jinde tak i u nás, jedině na církevních ústavech, cokoli zjevilo se dělníkům na poli jak naučné literatury, tak i krásnou, odchováno bylo původně ve školách duchovenstvem zřízených a vedených, a z lůna Církvě zrodila se i sama universita pražská.“ Tak píše Palacký.⁷⁷ V Čechách historicky jsou zjištěny nejprve školy kapitulní a klášterní. „Při každé kapitule a při každém klášteře byly školy.“⁷⁸ „Duchovenstvu nelze odpírati velkou zásluhu, že obstarávalo za středověku obtížnou učitelskou úlohu u dospělých i dítek.“⁷⁹ Nejstarší kapitulní školy povstaly: v Praze u sv. Víta po r. 973, v Olomouci, na Mělníku, ve Staré Boleslavi, v Litoměřicích, na Vyšehradě r. 1090, v Sadské a Brně. Nejstarší školy klášterní povstaly: na Sázavě, v Opatovicích, na Strahově kolem r. 1140, v Sedlci 1143 a na Starém Městě u dominikánů r. 1239.⁸⁰ Platilo i o nejednom jiném kraji, co píše historik o poměrech na panství Velešinském ve XIV. století: „V každé farnosti zřizoval farář školu, zdá se však, že trvale se udržely jen školy ve Velešíně a Benešově. Obyčejně vyučoval fa-

*

⁷⁵ J. V. Šimák, Kronika československá, v Praze b. r. I, 1, 223.

⁷⁶ Neyron 79.

⁷⁷ F. Palacký, Spisy drobné, Praha b. r. I, 380.

⁷⁸ K. V. Zap. Kronika českomoravská, v Praze 1862, I, 514.

⁷⁹ T. Blatenský, Věra a kultura, v Praze 1925, 20.

⁸⁰ L. Schlesinger, Geschichte Böhmens, Prag 1870, 262, cituje J. F. Endler, Das soziale Wirken der Katholischen Kirche in der Diözese Leitmeritz, Wien 1903, 80.

rář sám nebo opatřil si pomocníka, který se musil vydržovati ze školného, z kostelnictví a z malých nadací.“⁸¹

Ale středověká charita neomezovala se jen na mimořádné potřeby; vztahovala se i na drobné všední skutky lásky, k nimž má člověk mnohokrát každého dne příležitost. Dojemná evangelická prostota dýchá na př. z řehole Isaiáše opata, napsané pro vypěstění správného smýšlení mladých mnichů. Tak pravidlo XXXII. této řehole: „Vesele jdi vstříc pocestnému a pozdrav jej... Je-li unaven cestou, popřej mu odpočinku a umyj mu nohy... Je-li jeho šat roztržen, sešij mu jej. Je-li nemocen a jeho šat je špinavý, vyper jej... Je-li chud, nedopusť, aby od tebe odešel zarmoucen, nýbrž dej, co tobě poskytl Bůh.“ Pravidlo XLII.: „Budeš-li cestovati se starcem, netrp, aby on něco nesl. Budete-li však mladí, ať každý nese nějakou část. Kdyby to však byla lehká věc, ať každý ji nese hodinu, a ten, kdo nese, ať jde napřed, a kdo je churav, ať jde napřed, abyste, kdyby si unaven sedl, aby si odpočal, si sedli s ním.“⁸² Veškerý život má tedy býti prohrát jemnou láskou, ušlechtilou pozorností, jemným citem, jak bych bližnímu posloužil.

Náboženské pohnutky charitativní činnosti

Velmi účinnými v charitě středověké byly pohnutky náboženské. Na základě pečlivého studia dochází profesor Chénon k závěru: „Motivy zakladatelů nadací (středověkých) jsou vždy náboženské: vždy to činí z lásky k Bohu nebo na odpuštění svých hříchů, za spásu duše své nebo svých rodičů nebo z vděčnosti, že unikli nějakému nebezpečí.“⁸¹ Jako doklad z našich dějin uvádím příslušné místo z nadační listiny vdovy po králi Janu Lucemburském, královny Elišky-Rejčky. V této listině z r. 1333 zřizuje nadaci pro chudé ve špitále při klášteře cisterciáček na St. Brně. Píše: „Chceme předejiti den poslední žně s pomocí Boží skutky milosrdenství a zbožnosti, mezi nimiž vyprošovati almužny chudým a nemocným Kristovým jest považováno za tím spásonosnější, čím milejší to jest v očích Kristových.“⁸² V r. 1385 činil nadaci Petr z Rožmberka při opatství kláštera ve Vyšším Brodě; pohnutku označuje slovy: „Chceme naznačiti, že těžce bojující ve zmatcích hříchů, s pomocí Nejvyššího jistěji dosáhneme přístavu, vykupující (podle rady Danielovy) hříchy almužnami.“⁸³

Mocným hybným porem v křesťanské dobročinnosti byly odpustky. V dobách, kdy budování a vydržování špitálů jakožto útulků pro chudé a ja-

⁸¹ J. M. Klimesch, Die Herren von Michelsberg als Besitzer von Welleschin, cituje W. Ladenbauer, Das soziale Wirken der katholischen Kirche in der Diözese Budweis, Wien 1899, 166.

⁸² Isaias Abbatis Regula ad Monachos, MPL 103, 430-1.

⁸³ Chénon 385.

⁸⁴ Viz Neumann, Předhusitské kláštery a veřejné blaho 57.

⁸⁵ Neumann 58; jiné doklady v K. Turek, Dějiny veřejné péče o chudé v Sušici od 14. století. V Sušici 1937, 8-9, F. Meffert, Caritas und Krankenwesen, Freiburg i. B. 301 nn.

kožto nemocnic stálo velké peníze a stát se k těmto úkolům choval úplně netečně, musila býti zmobilisována dobročinnost věřících, musila býti odměněna jejich horlivost, a k tomu velmi přispěly odpustky. Povoloval je papež, povolovali je biskupové. Zvláště když měl býti vybudován nějaký rozsáhlý ústav a bylo třeba opatřiti velké prostředky, konal tento způsob účinné služby. Je pravda, vetřely se do hlásání odpustků i odsouzenihodné zlořády. Ale ve svém jádru a pokud se zachovaly správné meze, byl to prostředek dobrý a účinný, a v dějinách péče o chudé a nemocnic ukázaly se odpustky nejen jako důležitý činitel v náboženském životě, nýbrž i jako velmi vlivný činitel kulturní.⁴

„Není možno listovati v archivu nějakého hospitálu, abychom při tom nenarazili na četné listiny týkající se povolení odpustků,“ píše protestant Uhlhorn.⁵

V kom měla středověká charita hlavní oporu

I o středověku platí, co platí o všech dobách křesťanských: nejkrásněji a nejintenzivněji se rozvíjí charita tam, kde je nejvroucnější a nejpokornější víra. Pokud v jednotlivci, v instituci, v zemi, v době, je opravdová, živá, velká víra, dotud tam bohatě kvetou i skutky milosrdenství. Když chladne víra, když vítězí jen přirozené chápání života, když myšlení se soustřeďuje jen kolem „já“ - pak vymírá v duši smysl pro potřeby bližního, pak rozhodují jen osobní zájmy, pak ostatní svět stává se jen půdou, ze které „já“ chce těžit, pak pro bídu svého okolí je člověk slepým. To platí o jednotlivcích, pro laiky i pro kněze, pro lidi v podřízeném postavení i na vedoucích místech v občanské společnosti i v Církvi, pro kláštery, pro světské korporace, pro celá dějinná období. Nejkrásnější květy charity rostou ze žírné půdy víry, když Duch svatý prosycuje tuto půdu svojí božskou milostí.

Vladaři

Mnozí vladaři středověcí byli lidmi velké víry a tedy i velké charity. O sv. Ludmile praví legenda Křišťanova: „(Chudým) hojně v jejich nedostatku pomáhala a o jejich potřeby jako matka se starala, hladové živíc, žíznivé občerstvujíc, pocestné a nuzné odívajíc . . . Byla něžná a vlídná ke všem, všelikých plodů dobrotivosti plná, v almužnách štedrá, v bdění neúnavná, v modlitbě nábožná, v lásce dokonalá, v pokoře neznající míry . . . Dveře domu jejího ve dne v noci každému mimojducímu byly otevřeny, že s blaženým Jobem mohla zvolati: Dveře mé pocestnému otevřeny byly,

⁴ N. Paulus, Geschichte des Ablasses im Mittelalter, Paderborn 1922-3, I, 132-194, II, 1-24, III, 150-180, J. Sahula, Mravní a osvětový význam odpustků ve středověku, v Hradci Kr. 1925, 115-133, zvl. 120-8.

⁵ Uhlhorn III, 244.

okem byl jsem slepému a nohou chromému. Byla matkou sirotků, vdov těšitelkou, zajatých neb uvězněných neúnavnou navštěvovatelkou a ve všech dobrých skutcích dokonalá.“⁶ O jejím vnuku svatém Václavu zaznamenává druhá staroslověnská legenda: „Zřídil v národě pravé zákonodárství, jak pro chudé, tak pro bohaté . . . Příchozím a ubohým a cizincům podával větší a hojně důkazy lásky, sirotkům byl otcem a ovdovělým přispíval ze svého majetku, a psance těšil a projevoval jim vždy podivuhodně svou otcovskou přízeň . . . Rozdílil štědře své jmění na potřeby plačící chudiny, pokorný, tichý, vlídný v svém chování, na sebe mnohdy velmi přísný, k jiným vždy shovívavý, štedrostí, milosrdenstvím, vyučováním nevědomých, utvrzováním vyučených zářil všem jako příklad věčného života.“⁷

Tak u nás. Podobně - a někde snad v měřítku ještě větším - Robert II. Zbožný, král francouzský († 1031); svatý Štěpán, král uherský († 1038); Eduard III. Svatý, král anglický († 1066); svatá Markéta, královna škotská († 1093); a především francouzský král Ludvík IX. Svatý († 1270) a sv. Alžběta, manželka markraběte durinského († 1231): jeden vedle druhého duše velké lásky k bližnímu. Na př. Ludvík IX. Svatý: „Almužna mu nepostačovala; cítil potřebu postavití svou osobu do služeb nešťastným. Ve sváteční dny shromažďoval dvě stě chudasů ve svém paláci a posluhoval jim při stole. Ve středu a pátek každého týdne přijímal jich třináct ve své komnatě a podával jim sám pokrm . . . V sobotu umýval nohy třem chudým, utřel je a zbožně políbil; pak na kolenou jim podal vody na obmytí rukou, dal jim po 40 denárech a políbil jim ruku. Na Zelený čtvrtek podle příkladu Spasitele u přítomnosti celého svého dvora umýval nohy třinácti chudým.“⁸ Nebo sv. Alžběta: mladistvá markraběnka na Wartburku, plná soucitu s každým trpícím, za hladu se postará o nákup, organisuje podílání chudých, zakládá hospital pod Wartburkem, v Gothě, v Reinhardsbrunnu, špitál pro malomocné v Eisenachu, a jako vdova nemocnici v Marburku, kde osobně ošetřuje nemocné, až ji ve věku 24 let odvolá ze života Pán.⁹

Opravdu: řada panovníků ve středověku byla anděly milosrdenství.

Biskupové

Velikými dělníky ve službách charity byli i biskupové. Na př. ve Francii se sice již nikdy neopakoval ten veliký vnitřní a vnější rozkvět náboženského života i charity, jako když dobrotivý Bůh dal v pátém až osmém století celou plejádu velkých biskupů, jako byli sv. Germain z Auxerre, sv. Loup z Troyes, sv. Aignan v Orléans, sv. Cesarius v Arles, sv. Remigius v Remeši, sv. Didier v Cahors, sv. Léger v Autun a j.; velcí světci, velcí

⁶ J. Pekař, Život a umučení svatého Václava a báby jeho svaté Ludmily podle sepsání Křišťanova, Praha 1921, 12-13.

⁷ J. Vašica, Druhá staroslověnská legenda o sv. Václavu, Praha 1929, (separát), 24; sr. v uved. Pekařově vydání legendy Křišťanovy str. 29.

⁸ Neyron, 90.

⁹ Liese I, 163-7.

biskupové, velcí pracovníci v charitě.¹⁰ Ale i v pozdější době vyskytují se, i když již ojediněleji, takoví biskupové: sv. Gerard v Toul, sv. Aderald v Troyes, sv. Geoffroy de Molincourt v Amiens, sv. Vilém v Saint-Brieuc a j.¹¹ - V Německu biskupové, také v našich zemích hojně uctívání sv. Oldřich v Augsburgu († 973), sv. Wolfgang v Řezně († 994), sv. Heribert v Kolíně († 1021), sv. Gothart v Hildesheimu († 1038) a j.¹² Život těchto světců biskupů je namnoze opředen dojemnými legendami, které všechny vyslovují v nejrozmanitějších obměnách touž myšlenku: tito biskupové-světci viděli v charitativní práci jeden z nejpodstatnějších úkolů svého biskupského poslání.

Také v našich zemích „i biskupové účinně pracovali na podporu chudých a ubohých, povzbuzující tak i laiky (jako na př. Jaromír).“¹³ „Velké almužny konali od starodávna biskupové a arcibiskupové pražští, jak bylo v úmyslu při nadání biskupství velkými důchody. Arcibiskup Arnošt vedle jiných výtečných vlastností svých vyznamenával se zvláštní dobročinností. Byl netoliko štědrým dárcem žebrákům, kteří se mu naskytovali na cestách po městech a vesnicích, maje s sebou vždy svého almužníka, který rozdával na jeho místě; nýbrž také každodenně krmil dvanáct chudých, a každému uděloval pokaždé po dvou penízích. Na Velký pátek poděloval chudé šatstvem, totiž pláští, sukněmi a kápěmi, našitými obyčejně ze 70 i více postav sukna. Vyhledával také chudé stydlivé, kteří se ostýchali prositi, byvše prve v lepším stavu, a poskytoval jim přiměřených podpor. Rovněž opatroval věnem chudé dívky, aby se mohly vdáti počestně, maje vždy jednoho nebo dva důvěrné kněze, kteří soukromí pátrali, kde toho bylo potřeba.“¹⁴

Pražské dobročinné ústavy rozmnožil druhý arcibiskup pražský Jan Očko, „který týmž duchem lásky křesťanské veden jako předchůdce jeho Arnošt, sám ze svých prostředků založil ještě dva špitály v Praze, jeden hned za času, když ještě byl biskupem olomouckým, druhý potom co arcibiskup. První onen byl tak zvaný „špitál pokory Panny Marie“ pod Vyšehradem, který měl býti útočištěm osob mužského i ženského pohlaví, ježto byvše někdy postaveni v bohatství a ve cti upadli v chudobu, tak aby nemusili k zahanbení svému a přátel svých choditi po žebrotě. Druhý byl „špitál sv. Antonína“ na Hradčanech, jež arcibiskup ustanovil pro chudé osoby duchovní... Arcibiskup Jan Očko praví v zakládací listině tohoto špitálu, že musili dotud chudí duchovní a žáci, když upadli v nemoc, pro nedostatečnost příbytků a peněz na stravu léhati na ulici a prositi mimojdoucích o almužnu na své opatření. Nejspíš bývalo takové léhání a prošení na ulicích osudem chudých nemocných vůbec, poněvadž nebylo pro ně místa ve špitálech.“¹⁵

O moravském biskupu Brunonovi ze Schauenburku (1245-81) je zázna-

¹⁰ Prunel, 1684-5.

¹¹ Lallemand III, 314-317.

¹² Ratzinger 253-259.

¹³ J. V. Šimák, Kronika československá, v Praze b. r. I, 1, 231.

¹⁴ V. V. Tomek, Dějepis města Prahy, v Praze III, 1875, 257.

¹⁵ Tomek 258-9.

menáno: „Muž velmi rozvázný, obdivuhodně štědrý, mírný a pokorný, pomocník sirotků a vdov, laskavý těšitel.“¹⁶

Jednotlivci

Jako ze živého zřídla vyvěrá osvěžující voda, tak ve středověku z nečetných srdcí jednotlivců, příslušníků nejrozmanitějších stavů, vyvěraly skutky milosrdenství. Bída bylo dost, stát a obce své povinnosti k sociálně slabým nechápaly tak, jako nyní. Soukromé almužny bylo ještě více potřebí než nyní. Bylo dost chudých a nuzných ve vlastní obci; žebřali chudí cizí; byli pocestní a poutníci; byli sběratelé z různých klášterů; byly zvláštní sbírky příležitostné, na př. v době křížových výprav. A všechny tyto účely našly dost příznivců! Je pravda, je nám těžko činiti si jasný obraz charitativního smýšlení v době před šesti, osmi sty roky; ale jeden důkaz máme a to neklamný: závěti. Co je tam odkazů na dobročinné účely! Jaké nejrozmanitější nadace se tam zřizují! Lhostejno, zda činí poslední pořízení šlechtic, měšťanka, sedlák; všude je patrné: nemyslím jen na sebe, myslím i na potřebné lidi kolem sebe!¹⁷ A tyto závěti jsou nám oknem do duše středověkého člověka!

Tak byla mobilisována dobročinnost nešćislých jednotlivců a tak mohly býti provedeny velkorysé charitativní akce. Na př. budování velkých špitálů: „Tyto špitály nejsou záležitostí jednotlivých stavebníků, nýbrž všech; jsou dílem veskerého obyvateľstva. Poskytli-li knížata a bohatí páni duchovního a světského stavu dřevo k stavbě ze svých lesů, kameny ze svých lomů a dovolili-li páliť cihly na pozemcích, tož stejně ochotně zase se své strany řemeslníci poskytli práci, když ne zadarmo, tedy za nízké sazby a jiní zase konali ruční práce nebo svými potahy sváželi materiál. Také umělci města byli hrdí na to, že mohli svým uměleckým dílem přispěti k tomu, aby byla vytvořena důstojná památka rodného města, která jest pýchou občanstva. Tak se stavěly nejen dómy a kláštery, tak se ve středověku stavěly i špitály.“¹⁸ „Tak mohl středověk s malými náklady budovati kolosální stavby, které byly také podivuhodnými památkami uměleckými.“¹⁹

I moře středověké charity se skládá z velké části z drobných kapek.

Bratrstva

Velmi důležitým činitelem v charitě středověku byla *bratrstva*. Tvořila se za nejrůznějšími účely; ale všechny tyto podrobnější účely směřovaly buď

¹⁶ Granum Catalogi Praesulum Moraviae, uvedeno v Richter, Augustini Olomucensis episcoporum olomucensium series, Olomucii 1831, 68.

¹⁷ O odkazích ve středověku viz Ratzinger 365-373 a bibliografii o středověkých testamentech v Chénon 480 v pozn.

¹⁸ Meffert, Caritas und Krankenwesen atd., 289.

¹⁹ Toller, Les édifices hospitaliers atd., 196.

k oslavě Boží nebo k pěstění zbožnosti nebo k lásce k bližnímu. Měla tato bratrstva jistou podobnost s klášterním životem; lišila se však od něho tím, že členové bratrstva nevázali se sliby a že pravidelně - nehledě k některým bratrstvům - nežili společným životem. Církev ví, jak sdružené úsilí napomáhá k oslavě Boží a ke konání skutků lásky, a proto vždy myšlenka bratrstev přála - právě tak jako přála myšlenka řeholního života. „Nebylo k bratrstvu na počátku ani mnoho potřebí; stačilo prostorové spolubydlení, příslušnost ke kostelu, poznání stejných snah a stejného citění, vůle pomáhati si po křesťansku vzájemně.“²⁰ A i když na př. v Čechách v XV. století již silně zmohutněly cechy, udržují se stále ještě vedle nich i starodávná bratrstva, skládající se kolikrát i z lidí různých stavů; ti se seskupili v bratrstvo „na zbožný účel, na počest některého patrona svatého, na zvelebení určitého oltáře, a naposled i proto, aby člen bratrstva pojistil si slavný pohřeb a zádušní modlení.“²¹ „Z největších bylo bratrstvo měšťanské v Kutné Hoře, jež roku 1388 zakládá kapli Božího Těla a sv. Barbory . . . Drželo v sobě všech zaměstnání přední osoby měšťské.“²²

Některá bratrstva měla účel značně široký, jiná přesně vymezený; na př. bratrstvo pro vybudování špitálu; pro jeho vydržování; pro ošetřování nemocných i mimo nemocnici; pro pomoc nemocným i mimo nemocnici; pro opatrování slušných pohřbů.

Zvláštní význam měla bratrstva na ošetřování nemocných. Byla to práce obtížná, tehdy možná (protože nebylo tak postaráno o lékařskou službu), ještě těžší než nyní. A přece hluboká víra pudila lidi k tomuto povolání, takže bratří ošetřovatelů a sester ošetřovatelek se hlásilo dosti.²³ Ošetřovatelské řády byly přesně stanoveny. V nich bylo mezi jiným také ustanovení, že bratří nebo sestry nemají sami zasednouti ke stolu, dokud nepojedli nemocní, a že strava nemocných nemá býti horší než ošetřovatelů, a když je třeba, že má býti lepší.²⁴

Ukázky z činnosti bratrstev tvořících jakýsi doplněk řemeslnických cechů: V Paříži v cechu zlatníků zůstává jen jediná dílna otevřena v neděli, a toho, co se utrží, používá se na poskytnutí oběda pro chudé v Hôtel-Dieu; u šitářů jako poplatek za přijetí do učení se platí 6 sous, a těchto peněz se používá na podporu zchudlých dětí příslušníků tohoto řemesla; u krejčích z každých 5 sous pokuty se 2 sous přikazují bratrstvu na podporu chudých příslušníků; když soukeníci mají shromáždění, každý chudý v Hôtel-Dieu dostane chléb, víno, maso; totéž dostane v ten den i každá šestinedělka v Hôtel-Dieu a každý vězeň v žaláři Châtelet, a každý žebrák, který toho dne přijde prosit, dostane chléb; u kožešníků každý člen při přijetí do cechu platí vyšší přijímací poplatek a pak vždy týdně 1 denár, a

²⁰ Z. Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve XIV. a v XV. století, v Praze 1906, 64.

²¹ Winter, 631, sr. 230.

²² Winter 229.

²³ Lallemand III, 165-193, Meffert, Caritas und Krankenwesen 324-338.

²⁴ Neyron 97.

z toho se platí onemocnělým příslušníkům cechu po dobu nemoci týdně po 3 sous, v týden rekonvalescence 3 sous, a jednou ještě 3 sous.²⁵

Bekyně

Bratrstvům se poněkud podobaly i *bekyně*. Jak povstalo jejich jméno, o tom byly dříve různé domněnky; dnes převládá názor, že vzniklo z neuctiví přezdívky, již byly označovány. Hnutí vzniklo kolem r. 1212 v diecési Liège (Lüttich) a jako požár se rozšířilo hlavně v Belgii, Nizozemsku, Porýní, ve středním Německu, v severní Francii, ale také jinde v Evropě. „V Praze až do válek husitských bylo 19 sborů bekyní, vesměs na Starém městě, které podle zakladatelů svých aneb domů, v nichž přebývaly, různě byly zvány“:²⁶ bekyně Freibergrovy, Štukovy, Olbramovy, Kadaňského atd. - V Olomouci měly 2 domky, jeden pro ženy české, druhý pro německé.²⁷ V Liège (Lüttich) jen v begináži u špitálu sv. Krištofa jich bylo 1.500, v Kolíně nad Rýnem v r. 1452 měly bekyně 106 konventů pro 890 konventuálek (v celku bylo v Kolíně v r. 1241-1250 podle jedné zprávy 2.000 bekyní, ve Štrasburku bylo 60 konventů, v Basileji 30, ve Frankfurtu 57.²⁸

Bekyně nebylo nějaké jednotné řízené hnutí. Vyrůstalo z náboženské potřeby doby. Dívky a vdovy, které chtěly se věnovati službě Boží a bližního a nenašly přijetí v klášteře, utvořily si skupinky, žijíce buď každá pro sebe v prostém domku nebo společně. Kde jich byl větší počet, tam musily míti určitější řád, kde jich bylo málo, uspořádaly si život, jak uznávaly za vhodné. Žily modlitbě, vychovávaly dívky, zabývaly se ruční prací, ošetřovaly nemocné, staraly se o mrtvolky. Opravdový náboženský život, příkladné jednání a chudičká skromnost zjednávaly jim úctu. Lidé rádi jim poskytovali almužny, když na př. mezi nimi bylo hojně starých, opuštěných, práce neschopných vdov. Zvláště jako ošetřovatelky nemocných si získaly v mnohých městech velkou oblibu. „Begináže byly útlukem nesčetného množství opuštěných panen, zachraňovaly je před nedostatkem, hanbou a hříchem a zajišťovaly jim pracovitý, dobročinný, zbožný a čestný život.“²⁹

Ale během doby i do života bekyní počaly se vkrádati zjevny nezdavé: odklon od ideálu, zplanění, rozklad vnitřního života. Myšlenka se nezmlazovala, stárla, zmírала. Begináže tedy nezadržitelně propadaly i úpadku vnějšímu. Zanikaly. Dnes jsou z nich v Belgii a v Nizozemsku jen skrovné zbytky.³⁰

²⁵ E. Martin Saint-Léon, Histoire des Corporations de Métiers, Paris 1922, 192-194. - Sv. Ratzinger 354-357, L. Koch, Wandlungen der Wohlfahrtspflege im Zeitalter der Aufklärung, Erlangen 1933, 17-18.

²⁶ F. Vacek, čl. Bekyně v Českém slovníku bohovědném, v Praze II, 1916, 67-68. V. V. Tomek, Dějepis města Prahy, v Praze sv. III, 1875, 232-234, 439-440, sv. IX, 1893, 163-166, Život ctihodného Jana Miliče z Kroměříže, v Praze 1939, 23-26.

²⁷ R. Schünke, Kranken- und Armenfürsorge in Alt-Olmütz, Olmütz 1906, 20-22.

²⁸ F. Meffert, Caritas und Krankenwesen 338-352. - Sr. Liese II, 75-80.

²⁹ Ratzinger 325.

³⁰ Meffert 351 v pozn. - Bibliografii o bekyních viz v Lexikon für Theologie und Kirche II 1930, 90-91.

Kláštéry, hlavní nositel středověké charity

Celkový přehled

Na rozdíl od prvních dob křesťanských, kde těžiště charitativní činnosti bylo u biskupů a později ve farnostech, ve středověku přesunuje se charitativní práce stále více na kláštéry a řeholní osoby vůbec, i tehdy, když nežíjí v klášteře, nýbrž na př. ošetřují nemocné v hospitálech, které nejsou majetkem klášteře.

To, co středověké řehole pro chudinu, pro nemocné, pro sirotky, pro lidi na cestách vykonaly, jest dílo úžasné. Farnosti byly v mnohých případech feudálními pány ochuzeny o desátky a jiné zdroje příjmů a plebáni často sami chudě živořili, jsouce v nedůstojné odvislosti odkázáni na milost a nemilost patronů. Tak se staly kláštéry na mnohých místech jediným bezpečným útlukem chudiny. Toto své poslání konaly jednotlivé řehole, zvláště v prvních dobách své existence, s nejvyšším vypětím obětavosti a idealismu, a člověk nemůže čísti bez hlubokého obdivu a vděčnosti záznamy o tom, jak v takovém klášteře žili členové sami nesmírně chudičce, aby tím více zbylo pro chudé, jak řeholní ošetřovatelé a ošetřovatelky strávili své síly třeba i v nejtvrděších a nejdopornějších a nejnamáhavějších službách pro nemocné. Cluny, Bec, Cîteaux atd. - to co se v hospitálech přidružených k těmto klášterům dále, zvláště v dobách hladu, to zůstane trvalým důkazem, že duch Boží je původcem a udržovatelem idey života řeholního.

Ale v klášteřích žili lidé. V nejednom případě se stalo, že během sta, dvou set, tří set let původní idealismus řádu vyvětral, život zesvětšoval, vloudilo se a usadilo se sobectví a láska k bohatství, místo kypícího nadpřirozeného života lásky k Bohu a k bližnímu zavládla ztrouchnivělá setrvačnost a dutý zvyk. I o řeholních řádech, když se zpronevěřily svému božskému poslání, platí slovo Páně ve Zjevení sv. Jana: „Pohnu svícem tvým s místa jeho, ne učiníš-li pokání“ (Apok. 2, 5). A slovo Samuelovo k Saulovi, jenž s počátku byl vzorem nadšení pro Boha: „Protože jsi zavrhl řeč Hospodinovu, zavrhl Hospodin tebe a nebudeš králem.“ A další slovo Hospodinovo k Samuelovi: „Naplní roh svůj olejem, a pojď, ať pošlu tě k Isajovi v Betlemě, neboť vyhledal jsem si mezi syny jeho krále“ (I. Král. 15, 23 a 16, 1). Bůh odvrátil svou tvář od zvláznělých pozdějších generací v klášteře, když nechťely udržovati v sobě Ducha, z něhož vznikly, a vzbudil si pro své myšlenky nástroje jinde. Církev věčně odhazuje větve, které zaschly a ztratily život, a vyhání věčně nové ratolesti, v nichž bohatě proudí životodárná míza. Církev pod vlivem Ducha sv. věčně znova a znova začíná. Jí cílem je Život; každá forma je jí cennou jen potud, pokud slouží Životu.

Osudným pro mnohou řeholi - stejně jako pro světské duchovenstvo - bylo, když zbohatla. Pak snadno se rozmohlo v klášteře pohodlí, pycha, přepych, lakota, a ochladla láska k bližnímu. Jako v neblahé předtuše řekl slavný akkonský biskup z dob křížáckých výprav a pozdější kardinál Jakub de Vitry, když byl ve Svaté zemi svědkem obdivuhodné, pokorné a do krajnosti nezištné činnosti mladistvého tehdy ještě řádu německých rytířů:

„Protože až dosud setrvali v pokoře a náboženské horlivosti, kéž odvrátí Bůh od nich pyšné, lakotné, svárlivé, úzkostlivé a náboženství nepřátelské bohatství.“¹

Zato ty řády, které si uchovaly Ducha, po staletí plní své charitativní poslání s týmž ohněm, jako kdysi ve svých prvních začátcích.

Jednotlivé řády

Antonité a řád Ducha sv.

Jedním z prvních řádů ošetřovatelských byli Antonité. Založeni byli v r. 1095 v jižní Francii a prokázali neocenitelné služby proti hroznému moru zvanému „svatý oheň“, jehož vlna se několikrát převalila jižní Evropou. Když tento mor se přestal vraceti, když tedy ubývalo nemocných jím postižených a řád se nestaral o to, aby se rozšířil i na jiné pole působnosti, ztráceli Antonité na významu, řád začal upadati i vnitřně a skončil neslavně: za Ludvíka XIV. v r. 1677 byl zrušen a jeho majetek byl přičten Johanitům.

Ještě větší důležitosti nabyt řád Ducha sv. Vznikl též v jižní Francii, v Montpellieru kolem r. 1860 a hned se věnoval ošetřovatelskému. Velký papež Inocenc III. světil jim novou velkou nemocnici Ducha sv. v Římě, která svou velkorysostí byla divem doby. V novém řádě vládla obdivuhodná horlivost, kázeň a láska. Inocenc III. vyslovuje to ve své bule takto: „Jak nám potvrzují hojné pravdivé zprávy, nemocnice Sv. Ducha, kterou v Montpellieru založil starostlivý milovaný syn frater Guido (Guy, Vít), mezi nově zřízenými hospitály vyniká zbožností a projevuje v péči o nemocné neobyčejnou lásku. Tu opravdu nasycují hladové, oblékají chudé, ošetřují nemocné; bídným se dostává útechy jako nikde jinde; takže mistra (t. j. představeného řádu) a bratří je nutno zváti spíše služebníky než hostiteli nuzných.“² Slib, jež skládali členové řádu při vstupu do řehole, nebyl jen formulí na papíře, nýbrž skutečnou životní normou členů řádu: „Obětují a zasvěcují se Bohu, blahoslavené Panně, Duchu sv. a našim pánům, to jest chudým, kterým chci sloužiti po všechny dny svého života.“ Načež mu mistr jménem řehole oznamuje, nač bude míti právo vůči řeholi: „A dům Ducha sv. slibuje ti vodu a chléb a prostý šat.“ Na víc nemá nároku. „protože naši páni, chudí, jejichž služebníky my jsme, chodívají nazí a špinaví, tu bylo by pro nás hanbou, abychom byli pyšní.“³

Řád Ducha sv. se značně rozšířil v křesťanském světě. Ale musíme se uchrániti omylu: Ve středověku byl nesčetný počet nemocnic Ducha sv. To však neznamená, že všechny nemocnice Ducha sv. byly pod správou řehole Ducha sv.; u velké většiny nemocnic to znamená toliko, že byly zasvěceny Duchu sv. Jen nějaká část z nich patřila řádu Ducha sv. Na př. na Moravě patřil řádu hospital v Litovli.⁴ Když později řádu ubylo prostředků, přene-

¹ Jacob de Vitriaco, cituje Ratzinger 332 v pozn.

² Bulla Inocence III., cituje Lallemand III, 141-2.

³ Řehole řádu, cituje Liese II, 18.

⁴ J. Kux, Geschichte der Stadt Littau, Brünn 1900, 22-5.

chal řád péči o nemocné jiným útokům a omezil se v některých zemích na péči o nalezence. Ve čtrnáctém století rozkvět řádu byl zlomen. Reformace mu zasadila smrtelnou ránu.

Rytířské řády hospitální.

Pro charitu měly význam - ne ovšem stejně veliký - rytířské řády hospitální. Především Johaniité, jejichž stanovy nemocniční se staly vzorem, podle něhož nesčetné středověké nemocnice klášterů, cechů, bratrstev si pořizovaly své stanovy vlastní. Jejich původním účelem bylo ošetřování nemocných poutníků, po případech jejich ochrana. V pozdějších dobách řádu účel obranný, rytířský, silně vystupuje do popředí; ale i péči o nemocné se stále věnuje pozornost.⁵ Do našich zemí byli uvedeni johaniité hned králem Vladislavem;⁶ ale do charitativní činnosti nějak průkopnický a pronikavě nezasáhli.

Řád německých rytířů (dnes pod jménem: Německý řád) měl v dobách charitativního svého rozkvětu velkou řadu nemocnic především v Německu. Nemocnice tohoto řádu vynikaly pečlivým ošetřováním nemocných, dobrou kázní a výtečnou hospodářskou správou. Později řád zbohatl, přesunoval těžké své činnosti na jiná pole, nemocnice jeho přestaly zkvétat, a za reformace veliký počet jich zanikl. I potom ještě řád ve svých zdravotných pozůstalých větvích si hleděl zachovati činnost nemocniční a charitativní, ale to byl - v charitativní činnosti zemí a měst, v celku vzaté - již jen zlomek toho vedoucího postavení, jaké v dobách rozkvětu své nemocniční činnosti zaujímal kdysi. - Německí rytíři měli kromě Prahy ještě jiná důležitá sídla: v Čechách Chomutov, Polná, Německý Brod, na Moravě Slavkov, ve Slezsku Opava a j.

Hospitálnictví bylo původně hlavním úkolem také řádu, který péči bl. Anežky české vznikl na české půdě: křižovníků s červenou hvězdou.⁷ Již před nimi byly v Čechách hospitální řády; ale z těch žádný se jim nevyrovnal u nás charitativní činností. „Hospitální činnost, jako základová a od kořene vycházející, byla po celé první století jejich trvání hlavní, přednostní a převládá v onom období značně nad kněžskou činností jejich v duchovní správě při kostelích, řádu přivtělených, jako vůbec počet bratří nekneží (laiků) převládá nad počtem bratří kněžských.“⁸ V podání do Říma hned v prvních dobách řádu se praví: „Bratří jmenovaného řádu, jak kněží tak nekneží, jsou ustanoveni od zakladatelů ke službě chudých churavců jak v duchovních tak tělesných potřebách.“⁹ Převzali především v Praze špitál na Poříčí, jenž byl původně na Františku, a brzy k tomu přistoupily špitály ve Střibře, Mostu, Chebu, Ústí n. L., Klatovech atd. - I u

⁵ H. K. v. Zwehl, Nachrichten über die Armen- und Krankenfürsorge des Ordens vom Hospital des hl. Johannes von Jerusalem etc., Rom 1911.

⁶ F. Křišťálek, Všeobecný církevní dějepis, v Praze II, II, 1889, 10.

⁷ V. Bělohávek, J. Hradec, Dějiny českých křižovníků s červenou hvězdou, v Praze 1930.

⁸ Bělohávek 44.

⁹ Bělohávek 45.

křižovníků později činnost hospitální ustupovala do pozadí; nyní jest hlavním oborem jejich činnosti duchovní správa.

O rytířském řádu sv. Lazara, o trinitářích, mercedenářích, o bratřích na stavbu mostů byla již řeč. Byla ještě řada řádů menších, dnes již zaniklých, na př. rytíři sv. Jakuba, jejichž účelem bylo v dobách tehdejších nebezpečí při cestování ochraňovati poutníky do Španěl a budovati pro ně hospice podél hlavních silnic.

Sv. František z Assisi. Františkáni.

Snad žádný jiný řeholní řád nezasáhl tak pronikavě do dějin lidstva jako hnutí františkánské. Mohutnou ozvěnu mělo i v charitě. Jeho vliv na charitu byl obdobný jako Kristův. Kristus nepřišel zavádět nový sociální řád ani organisovat novou soustavu charity; ale přinesl nového *ducha*, který vše prokvasil, i charitu. Tak sv. František. Nikdy neměl v životním plánu býti organisátorem charity; ale ideály, pro něž žil a pro něž strhoval i jiné, naplnily novým duchem i charitu.

Živě si představme propastné kontrasty doby, ve které sv. František žil. Takto je líčí Lev XIII.: „Velmi hluboko byla vryta v duších katolická víra, a byla krásná podívaná, když do Palestiny táhly řady křižáků zanicených zbožnou horlivostí, odhodlaných zvítězit anebo umřít. Avšak také nevázanost velice rozvrátila mravy v národech; a nic nebylo pro lidstvo tak potřebné, jako aby se vrátilo křesťanské smýšlení... Velmi mnozí zcela se oddali pozemským věcem, šíleně dychtili po cti nebo po bohatství nebo trávili život v přepychu a rozkošnictví. Malá hrstka lidí měla v rukou nesmírnou moc; jejich bohatství je svádělo k utlačování bídneho a opovrhovaného lidu; a těchto neřestí a vin se neuchránili ani ti, kdo by byli svým postavením měli býti vzorem pro ostatní. Když pak vyhynula na všech stranách láska, rozmohly se rozmanité a denně se opakující pohromy: závist, sváry, nenávisť; a nepřátelství zachvátilo lidi tak, že třeba i z nejmenší příčiny až do zničení se spolu válkou potíraly sousední státy, a občané téhož státu se nelidsky pobíjeli v občanských válkách.“¹⁰ - Ještě jednou opakuji, co výše řečeno na počátku tohoto oddílu: Doba velké víry; doba budování úchvatných velkolepých katedrál; doba nejsmělejších křižáckých výprav. Ale současně též doba velkého sobectví, grandiosní ctižádostivosti, vraždění, tvrdosti.

Sytem této doby byl sv. František. Měl z ní na sobě mnoho. A překonal to. Byl pln světského smýšlení. Ale přišla chvíle, kdy mu Bůh zjevil, že jej chce vzít do svých rytířských služeb. „Od té chvíle mu stále více probleskovalo v duši, že duchovní boj začíná opovrhováním světa, a že rytířství Kristovo začíná vítězstvím nad sebou samým.“¹¹ Bůh řekl k jeho duši: „Františku, za věci, které jsi miloval tělesně a nicotně, zaměň již věci duchovní; přemoz

¹⁰ Lev XIII., encyklika *Auspicato concessum* ze 17. 9. 1882, *Lettres apostoliques de Léon XIII.*, Paris I, b. r., 166.

¹¹ S. Bonaventura, *Legenda maior* c. 1 n. 4, cituje H. Felder, *Die Ideale des hl. Franziskus von Assisi*, Paderborn 1927, 266.

se a vezmi věci hořké místo sladkých, chceš-li mě poznati; potom ti hořké bude připadati jako sladké.¹²

Stalo se tak brzo. František cítil vždy nevýslovný přirozený odpor k malomocným. „Když František jel na koni jednoho dne rovinou před městem Assisi, vystoupil mu vstříc malomocný. Při tomto neočekávaném setkání zmocnila se ho hrůza. Vzpomněl si však, že musí napřed přemoci sám sebe, aby se stal rytířem Kristovým. Hned seskočil s koně a běžel k nu-zákovi, aby jej políbil. Malomocný vztáhl ruku, jakoby chtěl přijmouti dar. František podal mu s polibkem peněz. Pak zase vystoupil do sedla, a když se ohlížel na všechny strany, malomocného již nespapřil, ačkoli pole bylo volné na všechny strany. Úžas a radost naplňuje jeho srdce, zpívá Pánu chválu a umínuje si, že vykoná ještě větší věci. Jel domů, opatřil si značnou částku peněz a s nimi se odebral ke špitálu. Tam shromáždil všechny nemocné, dal každému almužnu a políbil mu ruku. Když však zas odcházel, skutečně to, co se mu zdálo dříve trpkým, se mu proměnilo ve sladkost. Sám praví ve své závěti: „Dokud jsem byl ještě v hříších, bylo mi odporným viděti malomocné; avšak Pán mě vedl mezi ně, učinil jsem jim milosrdenství. A když jsem od nich odešel, proměnilo se mi to, co se mi zdálo trpkým, ve sladkost pro tělo i pro duši.“ - Od té doby často vyhledával útulky malomocných, bohatě obdaroval obyvatele, celoval jim se srdečným soucitem ruku i čelo, protože v každém z nich viděl Boha Vykupitele. A ještě více se stal přítelem a druhem malomocných, když trvale opustil svět. Postavil se zcela do jejich služeb a z lásky ke Kristu působil jim radost a sloužil jim, jak jen mohl. Umýval jim nohy, ovazoval jejich vředy, očišťoval jejich rány od hnisu a vysušoval je, ano líbal s obdivuhodnou zbožností jejich zjitřené rány.¹³

Nesčíslněkrát ukázal potom sv. František svou lásku k nemocným. A čím ubožejší byli chudáci, čím zničenější jejich zevnější, tím více se jim věnoval František.

Touž lásku k nemocným vštěpoval i svým druhům. Věděl, jak roste duše hrdinnou láskou k nemocným. A šlechticům a jiným světským pánům, ucházejícím se o přijetí do řádu, ukládal, aby napřed šli a bydlili ve špitálech u nemocných a sloužili jim.

Stejně jako nemocné miloval sv. František i chudé. Byl zde ovšem rozdíl: od přirozenosti měl k malomocným odpor, k chudým však jej vždy soucit pudil. Tato přirozená láska k chudým u sv. Františka vzrůstala až do dne, kdy s konečnou platností sám se postavil na stranu chudých a vyděděných. Od té chvíle byl rytířem Paní Chudoby a rytířem Krále Chudoby.¹⁴ Takto líčí jeho lásku k chudobě jeho věrný průvodce Thomas de Celano: „Který jazyk by dovedl vysloviti, jak milosrdný byl tento muž k chudým? Opravdu, již od přirozenosti byl pln laskavosti, a tato dobrota se ještě zdvojnásobila soucitem, který mu byl vlit shůry. Proto rozplývalo se srdce Františkovo vůči chudým, a kterým nemohl pomoci, projevoval aspoň svou vřelou účast. Jakýkoli nedostatek, jakoukoli nouzi zpozoroval na svém bližním,

to si hned v duchu rychlou záměnou představil tak, jakoby viděl před sebou trpěti Krista. Tak vídal Syna chudé Panny ve všech chudých, protože nosil ve svém srdci chudého a nahého Toho, jež ona nosila chudého a nahého na svých rukou. A ačkoli František zapudil od sebe jakoukoli závist, tož přece nemohl v sobě potlačiti závist pro chudobu. Kdykoli zočil někde někoho, kdo byl ještě chudší než byl sám, hned mu záviděl a hned se s ním dal v závodění o chudobu, jsa pln starosti, aby jím nebyl poražen.¹⁵

Zřetelně zněl příkaz staré řádové řehole pro františkány: „Mají radostně milovati styk s nepatrnými a opovrhovanými lidmi, s chudými a slabými, s nemocnými a malomocnými a s takovými, kteří žebrají u cesty.“¹⁶

*

Ale proti sv. Františku bývá pronášeno těžké obvinění, že učinil chudobu a žebrotu ideálem, že vyvolal hnutí, které ve středověku a ještě i dlouho po středověku vrhalo těžký stín na evropské lidstvo: žebravost, mendikanství. Mendikanti že se rozmohli nezdravě v Evropě, žili z práce jiných, byli představiteli ideálu, který jest pohromou pro jakýkoli hospodářský pokrok.

Nelze upírati, že při uskutečňování myšlenky chudoby vloudily se i těžké zlořády. V dobách úpadku od ducha františkánství v leckterém klášteře a v leckteré době z ideálu sv. Františka se stala pohoršlivá karikatura, jako může býti zneužito i nejlepší myšlenky.

Tyto žalostné přehmaty odsuzujeme. Ale základ myšlenky sv. Františka byl zdravý. Tehdy bylo potřebí hlásat chudobu. Dobře praví františkánský dějepisec Stauble: „Celibát se věrně nezachovával. Kněží zanedbávali kázání a vyučování slovu Božím. Kláštery nahromadily veliké bohatství a zkaženost překročila velmi často i posvátný práh kláštera. I mezi lidem byla nejpodivnější směsice hříchu a ctnosti... Rytíř stejně čacky bojoval na obranu náboženství i hříchu, kláštera i krutosti. Náboženství venkovanů pozůstávalo v pobožnosti k posvátným rakvím a ostatkům svatých mučedníků, jejich zbožnost byla prostoupena pověrečnými prvky, chyběla jim řádná znalost velkých náboženských pravd. Snáze se jim učilo z toho, co viděli, než z kázání a teorii; pohled na přemrštěnou zbožnost chudáků lyonských působil na chudáky více než výmluvné řeči učených biskupů.“¹⁷

Nebylo jiné cesty: přehnaná láska k bohatství musila býti překonána dobrovolnou chudobou. Hnutí chudoby musilo býti překonáno chudobou.

To je velké, co na sebe vzalo františkánství: Bohatství a majetek nejsou vším; ba dokonce nejsou mně ničím. Jsou vyšší statky! - Nebyl sv. František původně proti tělesné práci svých druhů. Naopak, žádal: ať pracují! Ať vydělají, aby měli z čeho rozdávat chudini! - Ale když pastorační úkoly stále více pohlcovaly všechny síly řeholníků, když péče o duše lidí zabírala všecken čas, pak bylo ve větší míře připuštěno žebrání: ať se provede přirozená dělba úkolů: my se budeme starati o jejich práce, oni almužnami ať nám umožňují živobytí. Majetku naše kláštery míti nesmějí, vidíme na star-

¹² Thomas de Celano, S. Francisci Ass. vita et miracula II n. 9, cit. Felder 267.

¹³ Felder 267.

¹⁴ Felder 271.

¹⁵ Thomas de Celano II n. 83, u Feldera 271-272.

¹⁶ Regula I c. 9. u Feldera 272.

¹⁷ F. Stauble v National Third Order Convention U. S. A., Chicago 1922, 707, cituje P. R. Martin, The Gospel in Action, New York 1932, 54-55.

ších řeholích, jak se jim majetek vymstil, žítí musíme, chudším, než jsme my, pomáhati musíme, pastoračně v rostoucích a duchovně nedostatečně zaopatřených městech pracovati musíme - sbírání almužen jest cestou, na kterou se musíme dáti. -

Takto se o sociální hodnotě dobrovolné chudoby františkánské vyjadřuje sociální pedagog F. W. Foerster: „Dobrovolná chudoba svétce z Assisi byla nesporně prvotřídním lékem osobním a sociálním. Nechceme z ní arci dělati (všeobecně platný) sociální program pro přítomnost. Ani František sám jí (všeobecně) nežádal od kultury, jak to učinil Tolstoj, nýbrž uskutečnil ji v uzavřeném kruhu, z jehož ducha a základní myšlenky měl vycházeti do veškeré kultury výchovný vliv a orientace svědomí. Od této základní myšlenky můžeme se ještě i dnes nekonečně mnoho učit: že především musí býti učiněn konec tyranství potřeb v jednotlivém člověku, chceme-li až v kořenu zasáhnouti modloslužbu prokazovanou zlatu. František i dnes ještě, ačkoli si toho nejsme vědomi, působí v hloubi našeho sociálního svědomí. V tisících nemajetných zmírnil osten jejich chudoby a sklíčenost z ní vyplývající, v tisících boháčů podkopal sebevědomí plynoucí z majetku.“¹⁸

*

Dílo sv. Františka se rozrostlo do netušených rozměrů. Ještě i nyní, po 700 letech, jsou větve františkánských řeholí mohutné: podle statistiky Heimbucherovy mají nyní františkáni observanti 22.004 členy (z toho 9.982 kněží), kapucini 12.157 členů (z toho 5.768 kněží), minorité 3.500 členů, klarisky 13.000 členek. Dále kongregací třetího řádu mužských je 26 s 1.600 členy, ženských na 400 s 80.000 sestrami.¹⁹

Jak úžasné dobro vykonala tato armáda na poli charitativním: jako ošetřovatelky v nemocnicích, jako vychovatelé a vychovatelky v sirotčincích, jako učitelé a učitelky ve školách, jako podporovatelé chudiny! Jaké ohromné dílo vykonali řeholníci a řeholnice františkánské v různých zemích v různých dobách! Dobře řekl Lev XIII.: „Sotva která jiná společnost poskytla tolik přísných strážců ctnosti, dala tolik hlasatelů křesťanské víře, tolik mučedníků Kristovi, občanů nebesům; sotva v některé jiné společnosti bylo tolik mužů, kteří přispěli ke zvelebení křesťanství i občanské společnosti pěstěním jiných snah, jichž si lidstvo váží.“²⁰

Je tedy pravda: Sv. František nepřinesl nový charitativní program. Ale „hmotný život společnosti je nesen a ovládán mravními myšlenkami a je proto nanejvýš důležité, aby hybným prvkem nebylo protispoločenské sobectví ani lakota a panovačnost ani rozvratný a nemravný přepych, nýbrž křesťanská láska.“²¹ A sv. František svým příkladem a slovem v nescílných duších uvedl v činnost tyto hybné páky: osobní nenáročnost, křesťanskou obětavost a křesťanskou lásku. A proto byl zásah sv. Františka do charity tak dalekosáhlý.

¹⁸ F. W. Foerster, Christentum und Klassenkampf, Zürich 1909, 34-35.

¹⁹ M. Heimbucher, Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche, Paderborn 1934, I, 737, 766, 769, 818, II, 17, 21.

²⁰ Lev XIII., konstituace Felicitate quadam, říjen 1897, Lettres apostoliques de Léon XIII., Paris b. r. V, 206.

²¹ Ratzinger 385.

Námítky proti středověké charitě

Na některé námítky proti středověké charitě byla dána odpověď již v dřívějších statích. Zde uvedu jen dvě nejtěžší.

Předně Církev prý dávala bez rozlišování potřebnosti a tím podporovala vzrůst žebroty. „Se stanoviska Církeve je dávání almužny dobrým skutkem, jehož hodnota se neřídí zásluhou obdarovaného, nýbrž úmyslem dárcovým. Bezplánovitě almužnictví vychovávalo davy žebráků... Největší vadou osobního dobročinnosti jest, že nemůže individualisovati, zkoumati potřebnost obdarovaného, a že se dostává almužny ne nejpotebnějšímu, nýbrž tomu, kdo se hlásí.“¹

Je pravda, že někteří lidé a kláštery kladli takový důraz na to, aby si hojnými almužnami získali zásluhy, že zapoměli obezřetně sledovati současně, aby rozdávali moudře. Je pravda, že snad leckdo byl touto soustavou almužnictví utvrzen v žebravosti. Ale byla-li praxe někdy vadná, tož *zásadně* byla si Církev vědoma, že rozlišování a opatrnost jest při udílení almužny nutností, jinak že se almužnou může podporovanému ještě spíše uškoditi než prospěti. Jeden z největších papežů středověku, Inocenc III., to vyslovil s naprostou zřetelností: „Proč bys při udílení almužny nedával spravedlivému přednost před nehodným, když sám ti dovede svými zásluhami a prosbami více vyprositi u Pána? Ovšem musí se dobře činiti dobrým i zlým, spravedlivým i nespravedlivým, když toho vyžaduje nutnost a dovolují to prostředky; ale v takových případech nutno uvážiti okolnosti, aby se mohlo rozhodnouti, *kdy a jak a kde a komu* se má více pomáhati. Neboť může se přihoditi, že se někdy musí více pomoci zlému než dobrému, je-li totiž ve větší nouzi, zvláště nelze-li s pomocí bez nebezpečí odkládati... Ačkoliv tedy se má dobrodiní prokazovati všeobecně všem bližním, tož přece dobrým více než zlým, spravedlivým více než nespravedlivým, nevyžaduje-li nutnost po zralé úvaze okolností výjimku od všeobecného pravidla, jak právě řečeno... Co pak jest psáno: „Dej milosrdnému a nepřijímej hříšníkovi“, a zase „Prokazuj dobrodiní pokornému a nedávej bezbožnému“ (Ecclesiasticus 12, 4. 5), tomu se má rozuměti podle známého pravidla: „Tak máme milovati lidi, abychom nemilovali jejich chyb. Proto zakazuje se přijímati hříšníka a dávat almužnu bezbožnému, *abychom tím neutvrzovali bezbožného v hříchu. Nesmíme tedy takových podporovati, abychom podporovali jejich špatnost; máme jim však pomáhati, když se má zachovati život.*“²

Plně uznávám za velikou přednost moderní sociální péče, že ve své práci individualisuje, a že středověká charita nutně potřebovala reformy v tomto ohledu. Ale středověká charita stála především před ohromným úkolem: jak ukojiti hlad lidí? Cítila, že mezi uchazeči jsou i nehodní. I ona to vycítovala jako velmi těžký problém. Při jeho řešení rozhodovalo pro

¹ K. Engliš, Národní hospodářství, Brno 1924, 391, ostřeji formulovány v A. Salomon, Leitfaden der Wohlfahrtspflege, Leipzig 1928, 47 a G. Uhlhorn, Die christliche Liebesthätigkeit, Stuttgart II, 1884, 446-448.

² Innocentii III. Liber de Eleemosyna c. V, MPL 217, 756-757.

ni hledisko, které rozhodovalo na př. pro Tomáše ze Štítného, jenž v téže době stál před tímž problémem: „Není dobré nedávat almužnu proto, aby snad nedostali špatní. Lépe jest dáti tomu, kdo s hříchem bere, než opomenouti potřebného.“³ Rozhodovala pro ni úvaha, kterou v moderní době autor vyjadřuje slovy: „Kdo s dobročinností čeká, až se překonají všechny nedostatky a až se odstraní jakékoli nebezpečí zneužití, ten musí pro jednoho nehodného nechat hladovět a hynout deset hodných.“⁴

Ostatně oč tu běželo? O kus chleba. O talíř teplé polévky. O chudý šat. Mezi těmi, kdo o *takové* věci žebrají, bývá veliká část těch, kdo mají skutečnou nouzi, a v četných případech i nezaviněnou.

Když nemohla církev odstraniti kořenů bídy (a nebylo to ostatně ani v prvé řadě jejím úkolem), aspoň z bolestných projevů bídy léčila, co se dalo.

Opakuji však znova: je nutno, jak to jen umožňuje vyspělost techniky charity, předcházeti tomu, aby se almužnou zlí neutvrzovali ve špatnosti. Dobře učí Tomáš ze Štítného: „Není prospěšné býti milosrdným ke zlým, jako i zlodějům a škůdcům dobrých a upřímných lidí. Neboť dobrým škodí, kdo zlým odpouští. Byl-li takový člověk dříve zlý, bude ještě horší.“⁵

Bývá dále ovlivňována církev, že ani zvrácení náboženské, které se probudilo ve středověku v mystice, v charitě se nijak neprojevovalo: „Ani mystika vyvíjející se ve XIV. století, nepřivedla chudinské péči nových sil, jak by se dalo očekávat při novém procitnutí zbožnosti. Neboť mystik cítí sice s chudými a nuznými. Ale soucítí mu stačí. Ostýchá se jednati. Ticho duše nesmí se zkaliti. Nechce, aby chudoba zmizela ze světa. Neboť chudý má k blaženosti blíže než bohatý. Quietism byl mystickou zbožností ještě podporován. V dobách úpadku církve zaujímalo toto jediné spontánně-vnitřné, náboženské hnutí vůči dobročinnosti stanovisko ne-li odmítavé, tož aspoň lhostejné.“⁶

Podobně píše o mystice a spiritualismu učený Troeltsch: „Střídají se tu resignace, vědomý aristokratismus, pesimismus, quietismus a optimistická naděje. Z toho vyplývá přirozeně naprostá lhostejnost nebo bezmocnost k mimonáboženským sociálním problémům. Se státem a s hospodářstvím nedovede si takové stanovisko v podstatě nic počítati, to vše ať je znova a jinak vybudováno. Kdy? a jak? to je arci těžko říci.“⁷

Ale právě největší mystikové se nespokojovali jen vnitřním náboženským blahem, nýbrž myšlenka na Boha pudila je i k lásce k bližnímu. Tak

³ J. Jančík, Tomáš ze Štítného, učitel života. Brno 1940, 79 (K. J. Erben, Tomáš ze Štítného. Knižky žestery o obecných věcech křesť., v Praze 1852, 256).

⁴ A. Buchberger, Die Kulturarbeit der katholischen Kirche in Bayern, Regensburg 1920, 221.

⁵ Jančík 79 (Erben 251, J. Vrtátka Thómy ze Štítného Kniha naučení křesťanského, v Praze 1873, 214).

⁶ A. Salomon, Leitfaden der Wohlfahrtspflege, Leipzig 1928, 47; sr. Uhlhorn II, 357-365.

⁷ E. Troeltsch, Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen, Tübingen 1912, 941.

Jindřich Seuse: „Tebe, Pane, jenž všecko víš, volám za svědka, že od svého narození měl jsem laskavé srdce po všechny dny života. Nikdy jsem neviděl člověka v utrpení nebo v zármutku, abych nebyl pocítil srdečné soustrasti... Pro chudé jsem byl věrným otcem, všem přátelům Božím jsem byl zvláštním přítelem. Všichni lidé, kteří ke mně přišli smutní nebo sklíčení, našli vždy u mne radu, takže se se mnou loučili rozveseleni a potěšeni.“⁸ Mystik Mistr Eckhard: „Když byl člověk ve zbožném vytržení tak vysoko jako kdysi sv. Pavel a zvedl o chudém, který by potřeboval polévky a nikoho nemá - považoval bych to za daleko lepší, abys opustil štěstí svého vzrušení a sloužil se štěstím ještě větším nuznému.“⁹ Sv. Kateřina Sienská: „Kdo se rozhodne vzdáti se své vlastní útěchy, aby sloužil bližnímu, Mne (t. j. Boha) přijímá a Mne získává, Mne a svého bližního.“¹⁰ Bl. Tomáš Kempenský: „Za nic na světě a z lásky k nikomu nesmíme spáchatí nějaké zlo; když však je toho zapotřebí pro nuzného, smíme vynechatí někdy dobrý skutek... Neboť takový dobrý čin není znehodnocen, nýbrž mění se v lepší.“¹¹

Dobře praví Meffert: „Haněti mystiku pro její domnělou neplodnost pro praktický sociální život je zrovna tak pochybené jako kárati vysoké pohorí, že jsou na něm místo zlatých rév studené ledovce, a moře, že na jeho hladině nelze pěstovati bavlnu a cukrovku; zapomíná se však, že na oněch ledovcích jsou prameny řek, které zavlažují a zúrodnují roviny dole, a že moře má nesmírný význam pro život v přírodě; tak zapominají oni karatelé mystiky, že z jejího lůna vyvěrají požehnané proudy, stékající dolů do světa a probouzející všude svěží život charity.“¹²

Velkým představitelem intenzivního a účinného života náboženského ve středověku byl sv. Bernard. Ale pro něho ideálem křesťana není člověk myslící jen na sebe a slepý k bídám svého okolí, nýbrž duše pomáhající, zachraňující, beroucí na sebe úzkosti těch, kdo trpí neb jsou v nebezpečí. „Zdaž si nebyl docela jist Mojžíš - vždyť Bůh sám to slíbil - že zahyne-li lid, jemuž stojí v čele, on sám že s ním nezahyne, nýbrž nad to ještě se stane praotcem velikého národa? A přece jak dojat, jak naléhavě, jak hluboce soucitem vzrušen ujíma se provinilců a prosí za ně rozněvaného Boha! Konečně i sám sebe klade v oběť za provinilce řka: „Odpustíš-li jim, odpust; pakli ne, vymaž mě ze své knihy, kterou jsi napsal“ (Exodus 32, 31)... Věřu muž dobrotivý: Jsa spojen pevnou láskou se svým lidem jako hlava s údy, buď chce zachrániti jej i sebe anebo jinak nedovede než vzítí na sebe totéž nebezpečí. Rovněž Jeremiáš nerozlučně lnul k svým soukmenovcům a z hluboké soustrasti dal přednost raději společnému vyhnanství a otroctví než rodné půdě a vlastní svobodě. Když ostatní byli odváděni, bylo mu ponecháno na vůli, chce-li svobodně zůstat v vlasti; ale volil raději zajetí se svým národem, jsa si vědom, že i v samém zajetí budou ho potřebovati. Také Pavel jistě z týchž pohnutek přál si raději třeba býti zavržen od

⁸ H. Seuse, v Denifle-Schultes, Das geistliche Leben, Graz 1920, 262.

⁹ Mistr Eckhard, cituje Meffert, Caritas und Krankenwesen 365.

¹⁰ Sv. Kateřina Sienská, Dialogue I, v J. D. Folghera, Pensées, Saint-Maximin 1923-39.

¹¹ Tomáš Kempenský, O následování Krista I, 15, 1-2.

¹² Meffert, Caritas und Krankenwesen 366.

Krista pro bratří . . . Také svatý David, vida, jak hyne lid, naplněn jsa žalem nad tím, šel vstříc andělu bijícímu lid a úpěnlivě prosí, aby se obrátil hněv Boží raději proti němu a proti domu otce jeho.¹³

Jako stručný dodatek k námitkám proti středověké charitě uvádím: Vytýká se jí, že středověký křesťan konal skutky milosrdenství ne tak z toho důvodu, aby trpícímu člověku pomohl z bídy, nýbrž spíše k vůli sobě, aby si zajistil spásu duše; trpící bližní že mu byl jen prostředkem; a tak láska k bližnímu že byla vlastně láska k sobě. - Byli takoví, kteří tuto pohnutku v charitativní práci přepínali. Ale jiní chápali věc správně: nezapomínali na to, že mají pečovat dobrými skutky i o svou vlastní duši; ale při tom si byli plně vědomi, že mají povinnost pracovat i o to, aby bližnímu bylo pomůženo. Tak slavný mnich Alkuin, dobrý duch Karla Velikého: „V tom záleží láska, abychom také my podporovali jiné tím, co nám nebeský Otec milosrdně poskytl. Neboť velmi mnozí lidé nemají ani kouska pole ani vinic ani nemají podílu v pozemském majetku. V jejich nouzi máme jim pomáhati z těch zásob, které nám Hospodin dal, aby i oni dobrořečili Bohu za úrodu zemskou a radovali se z toho, že vlastníkům bylo darováno to, co učiněno jest společným i pro chudé a pocestné. Šťastná jest ona stodola, ze které se sytí hlad nuzných a slabých a pocestných; věru plně si zasluhuje, aby se jí dostalo pozhnání ve všech plodech.“¹⁴

Několik myšlenek o charitě ze středověkých spisovatelů

Bůh žádá: pomáhej trpícím! „Nebude si moci zasloužití Božího milosrdenství, kdo sám nebyl milosrdný, ani nedosáhne nic u Dobrotы Boží modlitbami ten, kdo nebyl lidský k prosbě chudšasů.“ Haymo z Halberstadtu.¹

Almužna je *Bobu milá*. Bývá zvána „vůně nejlíbeznější, kadidlo Boží“. Petrus Lombardus.²

Almužna je *ještě lepší než půst a modlitba*. „Dobrý jest půst, ale lepší jest almužna, protože co si půst odnímá, to almužna uděluje . . . Dobré je modlití se, ale lepší je dávatí, protože modlitba koná obojí věc, sestupujíc k bližnímu a vystupujíc k Bohu.“ Papež Inocenc III.³

Kletba odmítnutých je brozná. Ferdinand Svatý, král kastilský a leonský: „Nebojím se všech vojsk maurů tolik, jako kletby chudé, utlačené ženy.“⁴

Marnost: kostel v nádheře, chudí v bídě. „Ó marnost nad marnost: stěny kostela se stkvějí, ale chudí mají bídu.“ Sv. Bernard.⁵

¹³ Sv. Bernard, list k opatu Sugeriovi, c. 2, MPL 182, 192.

¹⁴ B. F. Alcuini Liber de virtutibus et vitiis c. XVII, MPL 101, 625.

¹ Haymo de Halberstadt, De varietate librorum I. II, c. 29, MPL 118, 903-904.

² Petrus Lombardus, In epist. ad Philippenses, MPL 192, 258.

³ Innocentii III. Liber de Eleemosyna c. 4, MPL 217, 752-753.

⁴ Uvádí Ratzinger 405.

⁵ Sv. Bernard, cituje Ratzinger 297 v pozn.

Přepychem rozhazuješ majetek chudých. Chudí jakoby mluvili: „Naše jest, co rozhazujete, nám ukrutně odnímate, co bezúčelně vydáváte, neboť i my jsme tvorové Boží, i my jsme vykoupeni krví Kristovou. My jsme tedy vaši bratří, vizte, co to znamená, z podílu bratří kráste, abyste napásli oči. Náš život umožňuje vám přebytečné hromadění. Na našich potřebách nalakotíte to, co přenecháváte pro své nicotné choutky. Dvojí zlo vyrůstá z jediného kořene žádostivosti: sami svou prázdnou lehkomyšlností upadáte do záhuby, nás olupujete a ničíte. Vaše koně si vystupují jsouce vystrojeni perlami a nedbáte, že naše nohy jsou bosé, protože nemáme se do čeho obouti. Kroužky, řetízky, zvonky, řemení a jiné ozdoby, nádherné pro zrak a drahocenné svou váhou, visí na hlavě a krku vašich koní; bratří však nemají si čím ani zpola opásati a přikryti své tělo.“⁶ Jinde praví ještě ostřeji: „Nedávat chudým to, co jest chudých, je zločin svatokrádeže. Věru vlastnictvím chudých je majetek kostelů, a se svatokrádežnou krutostí se jim bere, cokoli si služebníci Církve a správcové - nejsou pány a vlastníky tohoto majetku! - přisvojují si nad to, co potřebují na pokrm a ošacení.“ Sv. Bernard.⁷

Bereš-li z obročí nad potřebu - loupež na chudých. „Církevního obročí se ti nedostává zadarmo. Je slušné, aby kdo oltář sloužil. Žil z oltáře. Smíš tedy, sloužíš-li dobře, žít z oltáře; nesmíš však se z oltáře oddávati nádheře a pýše, opatřovati si zlaté uzdy, drahocenná sedla, postříbřené ostruhy . . . Konec konců cokoli si podržuješ z oltáře mimo nutnou stravu a prostý šat, to není tvé, to je svatokrádež.“ Sv. Bernard.⁸

Požehnaní almužny pro dárce. „Almužna očisťuje, osvobozuje, vykupuje, chrání, oroduje, vyprošuje, zdokonaluje, žehná, ospravedlňuje, křísí, zjednává spásu.“ Inocenc III.⁹

Pomáhejte zvláště v dobách hladu. „Chudí a pocestní mají v této době hladu bídu ještě větší než jindy. Proto máte-li v sobě srdce a dobrotu, je-li ve vás opravdu milosrdenství a soucit, je slušné, aby to oni pocítili; neboť ať si jsou sebe bídňější a opovrženější, jsou kost vaše a tělo vaše.“ Sv. Bernard.¹⁰

Dávej raději hned za živa než až při smrti. „Almužna živého jest jako lucerna nesená před člověkem; svítí mu, ukazujíc, kam jde. Almužna však mrtvého jest jako lucerna za zády člověka; nesvítí mu, aby neupadl dolů po srázu.“ Petrus Cantor.¹¹

Nedávej nadutě. „Dáváš-li nadutě, dopouštíš se podvodu. Neboť jest podvodem svěřenou věc dávatí nikoli podle vůle toho, kdo svěřil, nýbrž podle vlastní libůstky.“ Rather z Verony.¹²

⁶ Sv. Bernard, Epistola 42, ad Henricum, archiepiscopum Senonensem, c. 2, MPL 182, 815-816; sr. téhož Sermones in Cantica, sermo 77, MPL 183, 1155-1156.

⁷ Sv. Bernard, cituje Ratzinger c. 298 v pozn.

⁸ Sv. Bernard, Epistola 2, Ad Fulconem puerum, qui fuit postea Lingonensis archidiaconus, 5, MPL 182, 82.

⁹ Innocentii III. Liber de Eleemosyna c. 1, MPL 217, 747.

¹⁰ Sv. Bernard, Epistola 451, Ad fratres, MPL 182, 642.

¹¹ Petri Cantoris, Verbum abbreviatum c. 107, MPL 205, 291.

¹² Ratherii, Episcopi Veronensis, Praeloquiorum I. IV, 25 MPL 136, 276.

Dávati máš jen z toho, čeho nabyl poctivě. „Nesmí se považovati za almužnu, dává-li se chudým to, čeho bylo nabyto nespravedlivě. . . Ta almužna se líbí očím našeho Vykupitele, která nepochází ze zdrojů nedovolených a z nepoctivosti, nýbrž když prostředky byly získány poctivě.“ Hincmar z Remese.¹³ „Nemáme loupežemi neb lichvou neb podvody nabývati, z čeho bychom poskytovali almužnu.“ Sv. Anselm.¹⁴

Nemá ceny almužna umožněná odíráním chudiny: „Dary nepoctivců nemiluje Nejvyšší a neshlédne na oběť nespravedlivých a nepromine hříšců. Kdo obětuje oběť z majetku vydřeného na chudých, jako kdo v oběť zabíjí syna před tváří jeho otce. Chléb nuzných jest život nuzných. Kdo chudého o chléb připravuje, jest vrah. . . Kdo prolévá krev a kdo podvádí nádeníka, jsou bratři.“ Decretum Gratiani.¹⁵

Pracuj, abys měl z čeho dávat. „Hlavně však ať pracuje rukama svýma, aby měl z čeho udíleti tomu, kdo trpí nouzi. Křestanu máme pomáhati ze své práce. Každá almužna, k níž jsme si prostředky opatřili nespravedlivě, jest ohavnost před Bohem.“ Sv. Beda.¹⁶

Závěrečné slovo k středověké charitě

I o období středověku platí, co platí o této knize vůbec. Nechtěl jsem pěti chvalozpěvy na středověkou charitu. Chtěl jsem ji podati podle pravdy, tak, jak byla; s jejím světlem, i s jejími stíny.

Pracovala za těžkých okolností. Na př. synoda v Toul v r. 859 prohlásila: „Loupeže a okrádání staly se zvykem a neplatí za hřích“ a oba královští bratři Ludvík Němec a Karel Lysý na své schůzce v r. 1847 zjišťují: „Loupeže a okrádání dosud se dály jako podle zákonného práva.“¹⁷ Toto smýšlení často vyřlehuje jako oheň ze země ve středověku na nejrůznějších místech a v nejrůznějších dobách. Na sociálně slabých a na sociálně slabších se jevily následky.

Státní správa, poměry hospodářské a sociální vykazovaly mnohé závady, které vrhaly těžké stíny na život chudých, nemocných, vůbec ochrany potřebných.

I představitelé Církve v lecčems chybovali, což pronikavému působení charity škodilo.

A přece při všech těchto nedostacích jaké velké klady na středověké charitě! Jaké velké dílo bylo vykonáno! Nebylo sice zlo vyhojeno v celém svém rozsahu; vidíme dnes jasně, že mnohá metoda pracovní potřebovala radikálního zdokonalení a čekala plna nedočkavosti na reformu; vidíme, že u mnohého pokusu, u mnohého ústavu a zařízení, u mnohého řeholního řádu dostavilo se časem „kornatění cev“, odumírání a zánik.

¹³ Hincmari De cavendis vitiis et virtutibus exercendis I, MPL 125, 863.

¹⁴ S. Anselmi Homilia XII, MPL 158, 659.

¹⁵ Decretum Gratiani, p. II. causa XIV, qu. 5 c. 2, MPL 187, 961.

¹⁶ Reda Venerabilis, Homila 27, cituje Ratzinger c. 235 v pozn.

¹⁷ Oba texty uvádí Meffert, Caritas und Krankenwesen, 146 v pozn.

Ale při všech těchto nedostacích - kolik bylo ve středověké charitě i bezmezného idealismu, obětavosti, vynalézavosti! Kolik bylo vytvořeno zařízení, která byla šťastným začátkem humánního díla, které si pozdější věky dále rozvinuly až k nynějším vyspělým formám! Představitelé Církve leckdy chybovali - ale Církev opět a opět hned zde hned jinde rozpomínala se na své charitativní poslání, znova a znova se obnovovala a omlazovala svými vnitřními, Bohem jí propůjčenými silami, věčně znova začínala - znova a znova nabízeli se jí její příslušníci v nevyčerpatelném nadšení pro další práci.

Napsal kdysi protestantský národohospodář Rudolf Meyer, že se nemůže ubrániti slzám, když čítá staré texty kánónů církevních synod s počátku středověku, jednajících o charitě.² Tak když člověk se vhroutí do mnohých charitativních snah středověku.

A tážeme-li se, odkud se vzaly mravní síly, jež dovedly provést tato velká díla charity, nalzáme odpověď: velká víra, křestanské dogma udržovalo lidi v práci pro trpící bližní.

Křestanské dogma vybudovalo velkolepé středověké domy. Křestanské dogma vybudovalo i velké kláštery, které dosud ohromují svou majestátní rozsáhlostí a architektonickou uměleckostí.

A křestanské dogma vybudovalo i středověkou charitu.

² Viz Neyron 81.

IV. Charita od reformace do francouzské revoluce

Zvláštní ráz charity kteréhokoli období dovedeme plně pochopiti toliko v rámci oné doby. Neboť charita není sociální jev, který by existoval zcela osamoceně sám pro sebe, nýbrž je těsně spjat s ostatními proudy doby, je zcela zasazen do rámce kulturních, hospodářských a sociálních současných poměrů a do jisté míry z nich vyplývá. Velmi silně bývá charita podmíněna také vývojem života církevního. Proto také pronikavé změny, které nastaly ve veškerém životě moderního lidstva, náboženské změny od dob reformace, myšlenkové převraty, k nimž dala podnět francouzská revoluce, kapitalistické a jiné hospodářské převraty v hospodářském životě posledních staletí, nové sociální názory a do značné míry i politické vlivy — důsledky všech těchto přeměn se projeví i v charitě.

Reformace a charita

Zásah Martina Luthera do charity

Mohutně zasáhla do vývoje charity, aspoň v některých zemích, reformace. Pro náš účel není třeba rozváděti otázku reformace v celé její šíři, její příčiny, průběh, hodnocení, to náleží zvláště do obecných dějin církevních.¹ Nás zajímá zde jen, jaký vliv měla reformace na charitu.

Martin Luther měl smysl pro utrpení lidí. Sám o sobě řekl: „Víte, doktor Martinus není jen theologem a bojovníkem za víru, nýbrž i zastáncem práva chudých lidí, kteří se k němu utíkají se všech míst a končin, takže by měl s tím dost co dělat, i kdyby mu nedoléhala na bedra žádná práce jiná. Ale doktor Martinus slouží chudým rád.“² „Z víry vyplývá láska a touha po Bohu, a z lásky svobodný, ochotný a radostný život, sloužící bližnímu zdarma . . . Boží dary musejí přetékat od člověka k člověku a státi se společnými, aby se každý ujímal svého bližního, jako by to byl on sám. Nám

¹ Z nejnovější literatury viz B. Ráček, Církevní dějiny, v Praze 1940, 323 nn, J. Lortz, Die Reformation in Deutschland, Freiburg i. B. 1940.

² H. Grisar, Luther, Freiburg i. B., II, 600 (cituje Liese I, 241, z Werke, Erl. A. 55, 205).

se jich dostává od Krista, který se nás ujal, jako by býval tím, čím jsme my; od nás se jich má dostat těm, kdo jich potřebují. Ejhle, tak vypadá láska, kde opravdu jest; tam však je opravdu, kde jest opravdu víra. Z toho všeho plyne závěr, že křesťan nežije sám sobě, nýbrž v Kristu a ve svém bližním: v Kristu věrou, v bližním láskou. Věrou se povznáší nad sebe v Bohu, z Boha sestupuje zase pod sebe láskou a přece stále zůstává v Bohu a v Boží lásce.“³

Své stanovisko k žebrotě a k chudinské otázce vyslovil Luther zvláště ve své výzvě „Ke křesťanské šlechtě německého národa“: „Jest věru jednou z největších potřeb, aby jakékoli žebrání zmizelo v celém křesťanstvu; neboť nikdo mezi křesťany nemá chodit žebrat, a udělal by se v tom snadno pořádek, kdybychom to vzali nebojácně a opravdově do ruky. Ať totiž každé město se postará o své chudé lidi, a netrpí žádných cizích žebráků, ať se jmenují jakkoli, třeba i poutníci nebo žebravé řády. Každé město by mohlo vyživiti své chudé, a kdyby bylo příliš malé, ať se vyzvou lidé okolních vesnic, aby též přispěli, vždyť jinak musejí tolik pobudů a špatných individuí živiti, protože žebrají; tak by též lidé mohli věděti, kteří žebráci jsou opravdu chudí a kteří ne. Musil by se ustanoviti nějaký správce nebo poručník, který všechny chudé zná a který by obecní radě nebo faráři označil, čeho potřebují a jak by bylo nejlépe možno se o ně postarati. Když pak někteří míní, že takovýmto způsobem by nebylo řádně postaráno o chudé a že by se pak nemohly stavěti tak veliké domy z kamení a kláštery, ani ne tak bohatě, to skoro věřím. Ale to přece ani není potřebí, kdo chce býti chud, nemá býti bohat, chce-li však býti bohat, ať přiloží ruku k pluhu a ať si dobude bohatství z půdy. Stačí, když chudí jsou zaopatřeni slušně, ať nemají hlad a nemrzou zimou. Nepatří se, aby jeden byl lenošně živ z práce jiného, byl bohat a dobře se měl, a druhý aby se měl špatně, jak se to dnes zvráceně děje, neboť sv. Pavel praví, kdo nepracuje, ať nejí. Neboť podle přikázání Páně nikdo nemá žíti ze statků jiného, vyjmajíc kněží, kteří káží a spravují (křesťanskou obec).“⁴

Prakticky uplatnil své myšlenky o sociální péči Luther v chudinském řádu města Leisnig („Ordnung des gemeinen Kastens“ in Leisnig), k němuž napsal také úvod.

Dvojí hlavní zásluhu v charitě připisují Lutherovi a reformaci jeho stoupeni. Předně, že protestantství přišlo s myšlenkou *obecní* chudinské péče a zahájilo tím novou epochu v charitativní činnosti. „Doba reformace vyslovila myšlenku uspořádané obecní péče chudinské, a tato myšlenka žije. I když uskutečnění její je chatrné, je zde, a pudí k novým pokusům svého uskutečnění, až se podaří aspoň přibližně vytvořiti to, co chtěl Luther . . . Jest úkolem pospolitosti, obce (der Gemeinschaft), aby zaopatřila své chudé.“⁵

³ M. Luther, Freiheit des Christenmenschen, Werke, Weim. A. 7, 37, cituje Uhlhorn III, 27 a Liese I, 241.

⁴ M. Luther, An den christlichen Adel der deutschen Nation, zum XXI, text v Liese I, 242.

⁵ Uhlhorn III, 140.

Druhý přínos Lutherův pro charitativní činnost: podtal mezi svými stoupenci víru v záslušnost dobrých skutků. Není potřebí konati dobré skutky; víra sama stačí k spasení. Bylo prý to tedy velikým omylem, když ve středověku zakládali nadace a rozdíleli almužny, aby si takto nasbírali zásluh pro věčnost.⁶ Nekonalí tedy skutků milosrdenství z lásky k bližnímu, nemohlo tedy ani býti jejich touhou, aby bídu a chudobu odstranili, naopak čím více bídy, tím více příležitosti k dobrým skutkům. Nemělo pro ně smyslu ani zkoumati, zda podporovaný je podpory hoden či není, zda se mu jí pomůže či zda se jí jen utvrdí ve svém štítění se práce. Přísně vzato tedy konali almužnu ne z lásky k trpícímu, nýbrž z lásky k sobě. Tomuto zvrácenému chápání charity udělal Luther rázně konec svou naukou, že víra sama stačí k spáse, dobrými skutky že si jí nemůžeme zasloužit.

První tvrzení - že je zásluhou Lutherovou, že chudinskou péči vzaly do rukou obce - je dnes do značné míry opuštěno i protestanty.⁷ Vždyť již před Lutherem města víc a více přejímala od klášterů a duchovenstva péči o chudé. Ze tento proud stále více mohutněl, to nebylo, jak praví protestantský badatel Feuchtwanger, „ani dílem protestantismu ani katolicismu, nýbrž spíše duchovní a hospodářské renaissance.“⁸ Jinde praví též autor protestantský: „O zásadním přetvoření dobročinnosti reformací vzhledem k nositeli podpory, o nějakém přechodu od církevní chudinské péče k světské obecní chudinské péči nemůže býti ani řeči.“⁹

Pokud se týká tvrzení, že středověcí dobročinní lidé v důsledku nauky o záslušnosti dobrých skutků hledali při skutcích milosrdenství vlastně jen sebe, svůj prospěch, a ne prospěch bližního, což je skutečně možné, že někteří chápali almužnu tak, jak to líčí protestantství. Ale veliká většina tím, že myslila při dobrých skutcích na spásu své duše, nevyklučovala opravdový zájem také o potřeby bližního. Neboť konati skutky „milosrdenství“ bez ohledu na to, zda to bližnímu prospívá či zda jej to vlastně vrhá do zla, není skutkem milosrdenství, nýbrž bezcitností, a přece křesťan věděl, že mu k zásluhám mohou přispěti jen skutky milosrdenství! A i když tato pohnutka druhá - touha pomoci trpícímu bližnímu - nebývá v úvodech k odkazům a nadacím vyslovena tak důrazně, jako starost o spásu vlastní duše, z toho neplyne, že jest již vyloučena! Jinak by bylo nevysvětlitelné, proč právě *pro trpící* dělal středověký člověk tolik, když přece spásu duše si mohl zajišťovati i jinými cestami!

⁶ Sr. Uhlhorn III, 15-18.

⁷ Viz Liese I, 244 nn, Grisar, Luther III, 666 n.

⁸ Feuchtwanger, Zur Geschichte der sozialen Politik und des Armenwesens im Zeitalter der Reformation, viz u Liese I, 245.

⁹ Feuchtwanger tamže, viz v Grisar, Luther III, 567, pozn.

Výsledky zásahu

Podle úsudku Lutherova.

Velmi by se mýlil, kdo by si myslil, že Luther tím, že pohnutku charity osvobodil od přítěže víry v záslušnost dobrých skutků, dobročinnost posílil nebo prohloubil. Naopak. Luther sám opět a opět trpce si stěžuje, že za reformace charita velmi upadla.

V kázání r. 1527 stěžuje si do neobětavosti ve Wittenberku: „Mezi těmi, kdo slyší slovo (Boží), je víra mdlá, láska vychladlá, naděje přestává... Není nikoho, kdo by se smiloval nad nouzí bližního. Kdysi jsme dávali sto, dvě stě, pět set, tisíc dukátů mnichům, kanovníkům a kněžím na stavbu klášterů a kostelů. Dnes nenajdete nikoho, kdo by pro chudé dal třeba jen dukát nebo nějaký jiný peníz.“¹⁰ Příznává otevřeně, že za papežství dávali lidé jinak: „Tu jako sníž padaly almužny a odkazy; za evangelia nikdo nechce dáti ani haléře.“¹¹ „Za papežství bývali lidé laskaví a dávali rádi, ale teď za evangelia nedává již nikdo, jenom jeden druhého odírá a každý chce míti všecko sám. A čím déle se evangelium káže, tím hlouběji se lidé topí v lakotě, pyše a nádhře... Celý svět odírá a hrabe, a přece nikdo nechce platiti za lakomec, nýbrž každý chce býti považován za dobrého evangelíka a řádného křesťana.“¹² „Ti, kteří by měli býti řádnými křesťany, protože slyšeli evangelium, jsou mnohem horší a nemilosrdnější než dříve... Dříve, když se v dobách papežského svádění a falešných bohoslužeb měly konati dobré skutky, tu byl každý ochoten ihned... Teď však celý svět neumí nic jiného než sbírat peníze, odírat, veřejně loupit a krást, lži, podvodem, lichvou, předražováním. A každý jedná se svým bližním nikoli jakoby jej pokládal za svého přítele, tím méně za svého bratra v Kristu, nýbrž za svého úhlavního nepřítele, a jakoby všecko chtěl strhnout jen na sebe a nic nepřál nikomu jinému. To se děje denně a napořád, a tak je to zvykem ve všech stavech, mezi knížaty, šlechtou, měšťany, sedláky, na všech dvorech, ve všech městech a dědinách, ba přímo ve všech domech. Řekni mi, které město je tak silné a tak zbožné, aby uživilo učitele nebo faráře? Věru, když nebylo dobrotivých almužen a nadací od našich předků z dřívějších dob, bylo by zásluhou našich měšťanů v městech a šlechtě a scdláků na venkově evangelium již dávno zahlazeno, a ubohý kazatel by neměl co jíst a vypít. Neboť my to dělat nechceme, naopak ještě násilím bereme a loupíme, co jiní k tomu darovali a odkázali... Spočítej si na prstech tu i jinde, co na to dají a udělají ti, jimž se dostalo evangelia, zda by proto, jak my teď jednáme, již dávno vůbec nebylo kazatele ani žáků, takže by ani naši dědici a potomci se nemohli dověděti, čemu jsme učili a co jsme věřili... Měli bychom se pořádně stydět, když naši rodiče a předkové, páni a králové, knížata a jiní tak bohatě a dobrotivě, až nadbytečně, dávali na kostely, fary, školy, nadace, špitály atd., a přece ne-

¹⁰ Luther, Werke (Weim. A.) 24, 454 (Nachschrift), cituje Grisar II, 780.

¹¹ M. Luther, Sämtliche Werke 43, 164, cituje J. Janssen - L. Pastor, Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgang des Mittelalters, Freiburg i. B., 18VIII, 1903, 330.

¹² Luther, Sämtliche Werke 5, 264-5 (cituje Janssen-Pastor VIII, 330).

zchudli ani oni ani jejich potomci.“¹³ „Kristus slibuje a praví: Dejte a bude vám dáno... Proto také vidíme ve světě teď něco docela jiného: protože je tolik nenasytné lakoty a loupeže, takže nikdo nic nedává ani Bohu ani bližnímu, nýbrž ještě chce pro sebe urvat, co jiní darovali a vyssává chudým krev a pot - proto nám Bůh také splácí drahotou, nesyváry a všelikým neštěstím, až se nakonec sami vespolek musíme sežrati, nebo nás musí sežrati někdo jiný, bohaté i chudé, velké i malé.“¹⁴

Luther sám doznává, že úpadek dobročinnosti souvisí s tím, že se přestalo věřit v záslužnost dobrých skutků: „Ze jsme nyní tak líní a tak studení v konání dobrých skutků, pochází odtud, že neuznáváme, že by dobré skutky ospravedlňovaly. Neboť v době, kdy jsme se snažili dojíti ospravedlnění svými skutky, projevovali jsme podivuhodnou horlivost v konání dobra. Lidé se navzájem předstihovali v pořádném životě a zbožnosti. A kdyby dnes bylo možno znova vzkřísiti starou nauku, podle které naše skutky mohou přispěti k ospravedlnění, byli bychom jistě ochotnější v konání dobra. Ale této vyhlídky nyní není; proto když máme dobrými skutky sloužiti bližnímu a Boha oslavovati, jsme chabí a nechceme dělati nic.“¹⁵ „Učíme, že milosti Boží nabýváme bez jakéhokoli skutku. Z toho vyplývá, že jsme tak líní v konání dobra. Kdysi, protože jsme věřili, že Bůh odměňuje dobré skutky, běžel jsem do kláštera, a ty jsi dával deset zlatých jako příspěvek na stavbu kostela. Tehdy se lidem líbilo, že si mohou něco zasloužiti svými skutky, a že si mohou sami zjednati záchranu a ospravedlnění... Stáváme se špatnějšími než druhy a ztrácíme svou starou spravedlnost. K tomu vzrůstá všude hrabotost.“¹⁷

Podle úsudku vrstevníků.

Současní spisovatelé se lekají tohoto úpadku charitativního smýšlení. Tak vynikající stoupenec Lutherův, pozdější kancléř university v Tübingen, Jakob Andrea, uvádí, jak se mezi lidmi mluví: „Učili jsme se, že budeme spaseni toliko věrou v Ježíše Krista, který svou smrtí zaplatil všechny naše hříchy...; aby mohl viděti celý svět, že nejsou papeženci a že nechtějí spoléhati na dobré skutky, tož ani žádného dobrého skutku nekonají. Místo postu perou do sebe a chlastají ve dne v noci, místo almužen odírají chudé lidi.“¹⁸

Generální superintendent Andreas Musculus: „Kostely, školy a špitály jsou trhány, drancovány a olupovány, mládež se žalostně zanedbává, dětem chudých rodičů se uzavírá cesta ke studiím, milá chudoba jest opuštěna.“¹⁹ Jiný generální superintendent, Krištof Fischer: „Skutky milosrdenství zcela pomrzly, skutků bezcitnosti s násilím přibývalo. Milí předkové v závěti a jinak založili dobročinné nadace na udržování kostelů a škol,

¹³ Luther, Sämtliche Werke 14, 389-391, (cituje Janssen-Pastor VIII, 332-2).

¹⁴ Luther, Sämtliche Werke 13, 224-5, (cituje Janssen-Pastor VIII, 332).

¹⁵ Luther, Werke, Weim. A. 27, 448 (cituje Grisar, II, 550).

¹⁶ Luther, Werke, Weim. A. 27, 443 (cituje Grisar, II, 550).

¹⁷ Jakob Andrea, cituje Grisar II, 539-540.

¹⁸ A. Musculus, cituje Janssen-Pastor VIII, 333.

nyní však bohužel slyšíme denně, že láska k chudým, k špitálům, nuzným doma, chudým studentům zcela ochladla; naopak ještě chudí jsou odírání a kdejakým způsobem vyssává se z nich krev.“²⁰

Vrstevník Lutherův Bartholoměj von Usingen, učený a zbožný augustinián, hájival katolictví v Erfurtě na kazatelně proti protestantským predikantům. Některá místa se vztahují i na lásku k bližnímu. Tak praví: „Svým bezbožným kázáním jste způsobili, že věřící již nekonají skutků milosrdenství; proto je také slyšeti chudé lidi, jak hlasitě na vás naříkají.“²¹ Jindy: „Bohatí se již nestarají o nuzné, protože se jim káže, že víra sama stačí k spáse a dobré skutky že nejsou záslužné. Duchovní však, kteří dříve v klášterech rozdíleli tak bohaté almužny, nejsou již s to, aby v těchto skutcích lásky pokračovali, protože následkem vašich útoků jejich příjmy velmi poklesly.“²²

Novodobý protestantismus o vlivu Lutherově na charitu.

Dnes ani nejhorlivější stoupenec reformace netvrdí, že by s jejím vystoupením bylo došlo k novému trvalému rozmachu účinné lásky k trpícím.

Uvedu několik vedoucích autorit protestantských.

Tak Adolf Harnack: „Možno to, bohužel, říci stručně, nic význačnějšího nebylo vytvořeno: katolíci mají pravdu, tvrdí-li, že nikoli my, nýbrž oni se dopracovali v XVI. století rozmachu v charitativním životě, a že v luteránské oblasti to vypadalo v sociální péči brzy hůř, než tomu bylo dříve.“²³ Podle E. Troeltsche nové chudinské řády v duchu ideí Lutherových „byly utopistické a entusiastické a nikde nedošlo k jejich provedení.“²⁴ L. Feuchtwanger: „Starý církevní ideál obce, na kterém Luther podle své předmluvy chtěl vybudovati společenskou chudinskou péči upomínající na pojišťování, ani na okamžik nemohl snést ostrého vzduchu skutečného světa s jeho tvrdými, lenošnými lidmi.“²⁵ Realencyklopädie für protestantische Theologie: „I když myšlenky reformace byly plodné, přes to se nemůžeme vyhnouti přiznání, že jejich provedení bylo jen nedostatečné a výsledek byl nejprve jen chudičský. Setkáváme se sice i v XVI. a XVII. století s dobročinností, také v evangelických městech přistoupily ke starým nadacím nové. Ale nedosáhlo se hlavní věci, o niž usilovala reformace, totiž vlastní organizace chudinství, dostatečné zaopatření všech chudých v obci a potlačení žebroty. Chudinská pokladna byla zase jen rozdílením almužny vedle jiných podobných zařízení, a to almužny často jen ubohé.“²⁶ Nejnovější protestantský lexikon Die Religion in Geschichte und Gegenwart: „Ani za refor-

²⁰ K. Fischer, cituje Janssen-Pastor VIII, 338. - V této knize Janssen-Pastorově řada dalších dokladů na str. 330-337.

²¹ N. Paulus, Bartholomäus von Usingen, S. 91 A. 1 (cituje Grisar I, 611).

²² N. Paulus, Bartholomäus von Usingen, S. 90 A. 2 (cituje Grisar I, 611).

²³ A. Harnack, Reden und Aufsätze Bd. III, 1904, 52, cituje Grisar II, 565.

²⁴ E. Troeltsch, Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen, Tübingen 1912, 587.

²⁵ Feuchtwanger tamže, cituje Grisar III, 559.

²⁶ A. Hauck, čl. Wohltätigkeitsanstalten, v Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, Leipzig Bd. XXI, 1908, 448.

mace nedošlo k obsáhlé chudinské péči. Nebylo ještě obcí ani jejich samostatnosti, nebylo vhodných lidí, kteří by byli sloužili jako jáhni, nebylo zkušeností, nebylo prostředků obecních (lidé nedávali dost rádi); organizace selhávala při časté změně jáhnů a při hospodářské nouzi, která pak ve třicetileté válce vedla k všeobecnému zchudnutí německého národa. To vše bránilo tomu, aby zásady reformací zdůrazněné a nově nalezené pronikavě přetvořily poměry.²⁷ A sám Uhlhorn, který je na četných místech svých trísavzkových dějin křesťanské dobročinnosti velmi přísným soudcem katolické charity, několikrát doznává, že protestantská dobročinnost nespĺnila nadějí, které byly do ní skládány:²⁸ „Nutno přiznati, že po reformačním nadšení následují nejprve doby velkého zmatku a že v něm vzalo za své mnoho z toho, co pořídila dřívější staletí“ (33). „Prvá horlivost, se kterou se pustila reformace do péče o chudé, brzo povolila. Začátky zas uvázly, nové zásady nebyly dost silné, aby se prosadily v plně své čistotě, a konec byl, že dobročinnost aspoň částečně klesla na úroveň předreformace“ (131). „I v církevních pořádcích z konce XVI. a z počátku XVII. století je poznati, že zájem o chudinství mizí“ (135). „Ve skutečnosti zase jsme dospěli k náhodnému almužnictví, jenomže nyní vyschl veliký počet zdrojů almužny, a místo nich byla jediná chudinská pokladna, ne zrovna bohatá. Tak tedy stará žebrota znovu se probouzí i v protestantských zemích“ (140).

A za nějakých sto let, až se převalila řada válek, zvláště válka třicetiletá? „Když se třicetiletá válka se svým vnitřním a vnějším pustošením převalila německými zeměmi, nebylo již ani pomyšlení na spořádanou péči o chudé.“²⁹

Dodatkem uvádím ještě dvě svědectví. Jedno z odborného spisu o ošetřování nemocných: „Zde (t. j. u katolíků) vystoupily v XVI. a XVII. století společnosti pro chudé a nemocné, které všecko to, co zde již bylo, předstihly čistotou svých cílů a svými mimořádnými výkony... Reformace péče o nemocné vyšla ze Španělska, zrovna tak jako ze Španělska vstoupily v činnost hlavní orgány křesťanské protireformace, jesuité a dominikáni. Ze Španělska přišel vzor moderní nemocnice a ošetřovatelských sil přiměřených nové době... Protestantské obce v obou prvních stoletích po reformaci projevíly velikou neplodnost ve skutečích lásce k bližnímu... Nemocnice byly a zůstaly v protestantské oblasti s několika málo výjimkami špatné; nic se nestalo k nápravě.“³⁰

O účincích reformace na dobročinnost a chudinství v Anglii píše učený kardinál Gasquet: „Dalekosáhlé sociální následky zrušení klášterů možno shrnouti v několik slov: Vytvořila se rozsáhlá třída chudých, na jejich chudobě lpělo znamení zločinu. Propast rozdělila třídu od třídy, bohatí vystoupili k vlivu a moci, chudí poklesli do hloubky ještě níže. Byl zničen řád,

jenž udržoval v mezích choutky a nároky velkostatkářů. Chudí pozbyli nadace na školách a universitách. Majetek církevní přešel do rukou světských.“³¹

Příčiny úpadku charity po reformaci

Příčin, že charita v protestantství upadla, bylo několik.

Jmění církevní a klášterní bylo namnoze uchváčeno panovníky a šlechtou. Tím byly kláštery, kostely obročí a nadace ochuzeny a nemohly konati skutků milosrdenství jako dříve. A ti, kdo se majetku takto zmocnili, těžili z něho hlavně - a ve mnoha případech výlučně - jen pro své vlastní zájmy.³²

Vytrženo z charitativní činnosti jedno z nejmocnějších dosavadních hybných pér, víra v záslužnost dobrých skutků. Na jeho místo nebyla postavena stejně účinná pohnutka jiná. Proto nutně činnost ochabovala a někdy i uvázla vůbec.³³

Jmění nadací a ústavů charitativních bylo sloučeno v jediný fond, v „der gemeine Kasten“, ve společnou pokladnu. Ale pro vedení této složité funkce nebylo vyspělých odborných sil. Nebylo však namnoze ani dost obětavosti, nezištnosti a poctivosti u odpovědných činitelů; správcové zneužívali toto jmění pro svoje osobní účely.³⁴

V nemocnicích se nedostávalo odborně vycvičeného personálu, neboť ošetřovatelství vyžaduje výcvik a zkušenost, ale také jisté povahové vlastnosti, především obětavost, trpělivost a lásku k nemocným.³⁵

Protestantství mělo spoluvinu na tom, že za nebezpečných selských bouří selský stav v Německu upadl do poddanství ještě krutějšího, propadl většímu ochuzení a tak ještě ztížil situaci pro charitu, protože jednak počet strádajících vzrostl, jednak ubylo těch, kdo mohli na charitativní činnost přispívat.³⁶

Protestantství vedlo také k dlouholetým náboženským válkám v Evropě v 16. a 17. století, nebo aspoň při jejich vzniku zde vydatněji, tam vzdáleněji spolupůsobilo. Ale těmito válkami - nejen třicetiletou - byla veliká území vydrancována, zpusťována, nesmírné nemoci, hlad, ochuzení, mor, zmrzačení uvaleno na lidi. I zde se ukázal známý zjev: když pohroma se přivalila jen na určitou část a netrvá dlouho, dochází k elementárním projevům soucitu; když však pohroma je strašná, když je všeobecná, když trvá dlouho, pak lidé otupí, otrnou, pud sebezáchovy je žene k tomu, aby každý myslil jen na sebe, k nouzi cizí se stávají bezcitnými, milosrdenství vymírá. To se projevilo plně i v náboženských válkách šestnáctého a zvláště sedmáctého století.

²⁷ F. Mahling ve čl. Armenpflege v lexiku Die Religion in Geschichte und Gegenwart, Tübingen 21, 1927, 548-9.

²⁸ Uhlhorn, Die christliche Liebestätigkeit III.

²⁹ J. Steinweg, Die Innere Mission der evangelischen Kirche, Heilbronn 1928, 35.

³⁰ Dietrich, Über Geschichte der Krankenpflege, v Handbuch der Krankenversorgung und Krankenpflege, Berlin I, 1899, 47 ff, cituje Grisar II, 779.

³¹ Gasquet, Henry VIII and the English Monasteries 476-7, cituje G. O'Brien, An Essay on the economic effects of the Reformation, London 1923, 59 v poznámce.

³² Janssen-Pastor VIII, 338-352.

³³ Janssen-Pastor VIII, 335-6.

³⁴ Janssen-Pastor VIII, 323-6, Troeltsch, Die Soziallehren etc. 588.

³⁵ A. Weber, Fürsorge und Wohlfahrtsflege, Berlin 1926, 14.

³⁶ J. Janssen, Geschichte des deutschen Volkes, Freiburg i. B. II, 1879, 463-580.

Vliv reformace na dobročinnost v Anglii

Podobné výsledky pro dobročinnost měla reformace v Anglii. Je pravda, bylo potřeba provést v této zemi nápravu v rozdělení majetku, zvláště pozemkového. Klášterům a vůbec Církvi dostalo se časem příliš mnoho majetku, že to až nebylo zdravé. V Anglii „na některých místech byly řeholní řády bohaté tak, že to nebylo rozumné - byly chudé na duchu a na počet, ale bohaté na pozemky; jiné byly tak chudičké, že to až nebylo rozumné - byly bohaté na oblibu u lidu a na duchovní moc, ale chudé na pozemky... Čtvrtina až třetina hospodářské moci nad výrobními prostředky v Anglii patřila Církvi a církevním nadacím. To si přisvojil Jindřich ohromnou konfiskací.“³⁷ Uchvácení ohromného majetku církevního Jindřichem VIII. jest jedním z největších převratů, jaký se stal v některém státě v dějinách. Ale zapomnělo se, že kláštery a vůbec Církev v Anglii při všech svých chybách v používání majetku přece jen v obrovských rozměrech podporovaly chudinu. To nyní najednou odpadlo, chudina zde náhle stála se svou bídou bez pomoci. A když zanedlouho velká část konfiskovaného majetku přešla od panovníka na šlechtu, když tato šlechta začala bez srdce tyto své statky na venkově rozšiřovat tím, že zabírala majetek drobných držitelů půdy, aby své velkostatky zaokrouhlila a získala pohodlné pastviny pro své ovce, pak najednou objevila se v Anglii nespočítatelná armáda hladových bezzemků, a od té doby po staletí nemohla býti Anglie hotova s gigantickým problémem žebroty a chudoby.

Ještě tři okolnosti zhoršovaly bolestnost problému chudoby v Anglii. Nelidská nauka o absolutním právu vlastnickém: zájmy majetku, zvláště velkého, že mají primát před zájmy osob, zvláště drobného člověka. Za druhé nelidská nauka, která tehdy se v praxi velmi ujala, že chudoba má příčiny především individuální, a příčiny sociální ustupují silně do pozadí: to jest jakoby si vždy chudobou byl vinen především člověk sám, jakoby uspořádání sociálních a hospodářských poměrů na tom viny nemělo. A konečně bezcitná tvrdost, s jakou se vystupovalo nejen proti žebrákům, nejen když byli lenošnými tuláky ze své vlastní viny, nýbrž i když jejich žebrota byla nezaviněná.³⁸

Vliv reformace na charitu v pozdějších dobách

Jak se projeví účinky protestantství na dobročinnost průběhem dalších století, až po dobu, kdy ujalo se v Evropě osvícenství a idee francouzské revoluce? Protestantický spis odpovídá: „Díváme-li se na věc z dálky, nový protestantský řád znamená pro dobročinnost toliko prudký rozkvět po přesazení do nové půdy reformace. Ale pro všechna nová opatření, pro veškerou zamýšlenou přestavbu chudinství a sociální péče chyběly předpoklady, novoty nemohly se trvale udržeti. Když v době reformace selhaly vážně

³⁷ H. Belloc, *Europe and the Faith*, London 1924, 306-7.

³⁸ Viz H. S. Spalding, *stať Social Effects of the Reformation*, v jeho knize *Chapters in Social History*, Boston 1925, 354-376.

pokusy o postavení sociální péče na nový základ, nastává v následující době dokonalý úpadek dobročinnosti... Jistě zde a onde se vyskytuje pokus o to, aby chudinství bylo oživeno a také zlepšeno, ale to vše nemá pronikavého úspěchu, neboť nikdy se nehledělo k celku, i nejlepší počiny se děly osamocené a ojedinele. Jednotlivé dobré myšlenky se sice vynořují, ale zůstávají bez účinků, protože zůstávají osamoceny a bez souvislosti navzájem si často spíše škodí než prospívají... Po úpadku propadá dobročinnost do stavu ztrnulosti; nic významnějšího se neděje pro zlepšení chudinství. Náběhy k obecnímu chudinství, se kterými přišla reformace, zakrňují, chudé obce se pokoušejí zaopatřit své chudé tím, že jim vystavují žebravé listy. Je nápadné, že se znova a znova věří - a poněvíc proto, že se problémy chudinství podceňují - že je možno vyléčit případné sociální škody státně-policejními opatřeními. Je sice tu a tam slyšeti z pozdější doby ztrnulosti, z 18. století, hlasy po nápravě, které poukazují na důležitost zaopatření chudých pro stát a na nedostatky tehdejší chudinské péče. V celku však se omezují nejbližší staletí v chudinské péči na zákazy žebrání a jiné policejní opatření a málo znamenají pro pozitivní soustavnou sociální péči a pro důkladné odstranění různých strastí širších kruhů obyvatelstva.“³⁹

Sekularisace dobročinnosti

Vzrůst laického živelu

Již ve středním věku zasahoval stále více do dobročinnosti také živel laický: vladaři, šlechtici a především města, napřed jen jednotlivé cechy a bratrstva, později stále více i města jakožto taková. Církev se nestavěla proti tomuto proudu.¹ Věděla dobře, že není hlavní věcí, kdo dobročinnost koná, nýbrž aby o strádající dobře bylo postaráno.

Když tedy na př. v Praze v mnohých špitálech v patnáctém, šestnáctém století vedli vrchní dozor nad správou konšelé a úředníci určení městskou radou,² to nebyl pouhý místní zjev, to byl typický případ ve vývoji špitálnictví v městech. Tak se kněží uvolnili více pro vlastní duchovní správu; a města si více uvědomila své povinnosti k chudým a nemocným. Ovšem dostavil se i následek stinný: města se starala jen o své příslušníky a byla často velmi necitelná k těm chudým, kteří byli cizí, t. j. neměli (vyjádřeno nynějším výrazem) domovského práva v oné obci.

Ale správcové a hospodáři městem vyslaní počínali si často k chovancům nesvědomitě. Tak Winter cituje svědectví o pražských špitálech. „Největší

³⁹ L. Koch, *Wandlungen der Wohlfahrtspflege im Zeitalter der Aufklärung*, Erlangen 1933, 53-5.

¹ Liese I, 235.

² Z. Winter, *Kulturní obraz českých měst*, v Praze II, 1892, 110.

neřády v nich páchají správci. Polévku špitálskou nedělají jinak, nežli že do velikého kotle, v němž vře voda, natrousí drobečky sýra, také někdy jen kůrky ze sýra, rozežrané červy, a ukápnou vína. Ale páni konšelé, když úředníci ve špitále počty konají, na důchod špitálský dobře hodokvasí a tolik, že mnohého musí tovaryši ze špitála domů vésti zpitého. Hospodář špitálský prý ovšem také velmi dobré koláče umí strojiti, ale ne chudým, než v dar pánům. A což chudí! Ti v komůrkách na shnilé, smrduté slámě lehají a hynou; nemocní a mdlí bez pomoci jsou, takže v jich kobkách nelidský puch.³

Města sice dozírala, málo však přispívala k dostatečné dotaci špitálů. „Nelze domnívati se, že by chovanci špitálští byli opatřeni všemi potřebami. Bylo dosti špitálů, že v nich mívali jen přibytěk a nic víc. Ostatek si vyžebrať musili.“⁴

S výběrem stravy pro chudé si nedělávali hospodáři velké starosti. „Jak divná měli staří mínění o lidech a zdravotě, to sudme z toho zvyku obecného, že, cokoli sebrala komise zdravotní nehodného řezníkovi z domu nebo z krámu, všechno poslali - do špitála chudým. Těm bylo dobro. V Hradčích pravily cejchovní artikule: Který řezník by přivezl na trh „maso nehodné a lidem nepříjemné, to aby dáno bylo do špitála“; nebo na jiném místě: „který řezník by staré maso měl, ješto by provoňovalo,“ že je má míti „pod ztracením a vzetím do špitála“. Vůbec zdá se, že starodávná policie zdravotní nemívala chudých lidí na mysli.“⁵

Zlé bylo, že různí sobci olupovali špitály o jejich nadační práva. Na příklad r. 1589 samému císaři žalují Táborští, že Jan Přebořovský z Kvasovic „od sebe toho, čím povinen jest, z některých vesnic na vychování chudých lidí ve špitále, na žáky a kněží nic dávatí nechce.“ . . . Soudů o špitálské statky jest v pramenech hojněji, než by se člověk nadál.⁶

Takové zlořády ve správě špitálů, jejichž chovanci pro své stáří a chudobu byli bezbranní, vloudilo se časem mnoho, a proto bylo k dobru chudiny, když tridentský koncil nařídil kontrolu i takových špitálů, které nebyly majetkem Církve.

Nejen města, nýbrž i šlechtici, „vrchnosti“, zakládaly špitály. V Jindřichově Hradci r. 1564 založil Joachim z Hradce ústav pro 40 chudých. V Plzni r. 1496 založila Markéta z Rožmitála špitál sv. Jana Křtitele. V malém městečku Světlé nad Sázavou zakládá Burian Trčka r. 1578 špitál s tím ustanovením, aby v něm nejméně pět osob přebývalo a ze zámku aby týdně vydávalo se každému chudému „po dvou pářích chleba“. Předek jmenovaného Trčky, Mikuláš, založil již r. 1512 špitál v Dobrušce.⁷

K tomu přistupují i zásahy panovníků. Tak Karel V. vydal mnohem více předpisů o žebrotě a chudinství než celý středověk.⁸

Netřeba uváděti dalších dokladů. Co zde uvedeno, stačí na doklad, že

³ Z. Winter, II, 112-3.

⁴ Winter II, 109.

⁵ Winter II, 293.

⁶ Winter II, 110 v pozn.

⁷ Winter II, 106-7.

⁸ Liese 237.

laický element stále více pronikal do dobročinnosti. „Vrchnosti jakoby s osobami soukromými závodily v dobročinnosti.“⁹

Péče o strádající nemohla se omeziti jenom na špitál. Bylo třeba řešiti chudinskou otázku na širším podkladě. Vývojem poměrů přibývalo v městě lidí, kteří byli odkázáni na cizí pomoc. Obětavosti jednotlivců však nepřibývalo. Mimo to humanismus doby též s sebou nesl názory, které chudinskou otázku stavěly do poněkud jiného světla.

Městské chudinské řády.

A tak najednou v letech 1520-1530 v celé řadě větších měst vyskytují se nové chudinské městské řády. Nějakou dobu historikové vykládali věc tak, že tyto nové chudinské řády byly všechny vyvolány myšlenkovým světem protestantismu, a to tím spíše, ješto na př. řád ve Wittenberku byl založen za vydatné spolupráce reformátora Karlstadta, pro chudinský řád v městě Leisnig psal sám Martin Luther předmluvu, a také na některé řády jiné mělo protestantství nesporně vliv.

Ale časem se ukázalo, že mnohé vedoucí myšlenky těchto řádů se vyskytovaly již před protestantstvím, že jejich rozsévatelem nebylo ani katolictví ani protestantismus, nýbrž humanismus. Ve Flandřích na př. vznikl známý chudinský řád v městě Ypern tak promyšlený, že i Karel V. jej převzal do svých norem. Nějakou dobu se mysli, že tento řád vznikl pod protestantskými vlivy. Novější archivální badání však ukázalo neoprávněnost a nesprávnost tohoto tvrzení. Veškeré ovzduší doby neslo to s sebou, že města v míře stále větší přejímala chudinství. Semena, jež se porůznu začala vyskytovat hned ve XIII. století, rostla a vyskytovala se hustěji a hustěji.

Změna úkolů dobročinnosti

Ale měnil se nejenom subjekt provádějící chudinskou péči, měnily se i úkoly její. Na prvním místě pokračovala města ve středověkém způsobu péče: odpomáhati okamžité bídě. K tomu však přistupovaly teď - zde více ten, zde onen - také úkoly další: cílem že má býti nejen okamžitá pomoc, nýbrž skutečné odstranění bídy; dále že má býti každé žebrání zakázáno; a konečně že na místo náhodného a neuspořádaného almužnictví má nastoupiti spořádaná chudinská péče pod jednotným vedením, prostředky že se mají soustřediti a výkon dobročinnosti že se má svěřiti orgánům k tomu zvláště určeným, aby měli dokonalý přehled o situaci a potřebnosti.¹⁰

Opakuji znova: tyto myšlenky samy nejsou výlučným přínosem protestantství. Pokud se však samotné sekularisace charity týká, nelze upříti, že reformace byla pro její prudký vzrůst tím, čím je dešť pro vzešlé osení. Vždyť podle Luthera církev se má starati jen o duchovní a vnitřní věci, „všechny zevnější záležitosti se prikazují rozumu, vladařům, vrchnostem . . .

⁹ Winter II, 107.

¹⁰ Dobrý přehled o celé této otázce i s bibliografií viz zvl. v Liese I, 237-240, 244-256.

Všechny světsko-politické věci a tím také sociální péče patří vrchnosti, kdežto církve se týká toliko spása duše a vnitřní osobní život.¹¹

Světský živel v dobročinnosti ve Francii a jiných zemích

Nejvyspělejší v tomto období byla dobročinnost ve Francii. Stála tak vysoko, že Uhlhorn praví: „Právě v době, ve které německý protestantismus pod hrůzami třicetileté války a jejich následků jest téměř neplodný na poli dobročinnosti, rozvíjí bohatý život lásky katolická církev a to zvláště francouzská, která teď pro delší dobu tvoří vlastní ohniště katolické zbožnosti.“¹² A přece i ve Francii v tomto období dobročinnost se též silně posvětšuje; stát buduje další a další zařízení lidumilná. Ale co je zajímavé, při všem ochotně spolupracují i orgány církevní, a stát jejich pomoc vděčně přijímá. Zvláště názorně se to ukázalo, když za Ludvíka XIV. ujala se myšlenka „všeobecného špitálu“ „Hôpital général“, do něhož by mohli býti sebráni všichni městští chudí, aby tak byly vyčištěny ulice, kostely a vůbec město od žebroty. Pařížský Hôpital général byl ústav, který ve svém oboru nemá rovného: bylo možno v něm najednou umístiti 10.000, čítaje v to i děti nalezence. Podobné ústavy byly zřizovány i v jiných velkých městech francouzských. Poznalo se, že se tím nesmírně uleví obyvatelstvu, které je osvobozeno od morové rány nesčetných žebráků, že je možno takto udělati pořádek se žebráky zdravými, ale práce se štítlíci, že konečně chudášům opravdu nemocným a neschopným práce zajistí se takto zaopatření sice jen chudíčké, ale přece jen jakž takž postačující. A tu vida požeňnání těchto všeobecných špitálů chopil se jejich šíření nadšený misionář jesuita Chaurand při svých misích tak rozhodně a tak úspěšně, že jenom jeho zásluhou došlo v různých městech k založení 120 nových takových ústavů. Podobně pracovali jeho řeholní spolubratři P. Dunod a P. Guevarre.¹³

Myšlenka všeobecných špitálů byla všude vítána s nadšením. Ústavy Francie sloužily za vzor Španělsku, Německu, Holandsku, Itálii, Švýcarsku, Anglii. Biskupové ve svých pastýřských listech ji doporučovali, protože jejím účelem bylo potlačovati tuláctví a žebrotu, které bývají zdrojem demoralisace. Zdraví a práci se vyhýbající žebráci a podvodníci se těchto ústavů báli jako žalářů a raději se odhodlali k práci než by se dali do všeobecných špitálů zavřítí a z donucení tam pracovati. - Ale časem se idea opotřebovala, tuláctví se rozmáhalo zas, všeobecné špitály se staly pouhými útulky lidí starých a chudiny neschopné práce. Tuláci zavírání do zvláštních ústavů, které se svým rázem blížily žalářům.

Tak i ve Francii tehdy katolické, proskakují v dobročinnosti víc a více zařízení světská.

*

¹¹ E. Troeltsch, Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen, Tübingen 1912, 585, 589.

¹² Uhlhorn III, 210.

¹³ Prunel III, 1707-1710

Mnohem radikálněji bylo posvětštění dobročinnosti provedeno ve Švédsku, v Holandsku, v Anglii, v Rusku.¹⁴

Katolická církev a charita v tomto období

Božský a lidský prvek v Církvi

Nepochopí Církev a jejího díla, kdo si není vědom, že dvojí prvek se v ní uplatňuje: lidský a božský. Vykonává posláni Boží, je vyzbrojena Božími silami a Boží ochranou; ale své posláni vykonává prostřednictvím lidí, a jejich přednosti nebo slabosti mohou uskutečnění Božích plánů podporovati nebo jim býti na závalu. O tom, jak je které místo ve světlici osvětleno, nerozhoduje jen jasnost paprsků ze slunce vycházejících; rozhoduje též, zda padají paprsky na zeď nebo zda procházejí sklem a jaké barvy je toto sklo. Tak když Bůh používá k provádění svých plánů lidí, velmi rozhoduje, jak tito lidé spolupůsobí. - Bůh není bezmocně odkázán na tuto lidskou spolupráci; ale svým svobodným rozhodnutím povolává lidi, aby byli spolupracovníky v jeho dílech. Ve svých odvčkových, nevzpytatelně moudrých úradcích stanovil, aby lidem se dostávalo mnohých jeho milostí a darů prostřednictvím lidí.

Stává se někdy, že lidé, jimž je takové Boží posláni svěřeno, neplní svého posláni svědomitě; že se mu zpronevěří; že jsou plánům Božím spíše na překážku než na pomoc. Lidský prvek někdy se uplatní v Církvi svými špatnými stránkami. Vždy to bývá na škodu těch, kdo se takto zpronevěřili své úloze. Těžké zkoušky z toho vznikají i pro ty, jimž mělo býti pomůženo. Ale Boží dílo, Církev, nemůže býti trvale a všeobecně přemoženo a zničeno touto lidskou zpronevěrou. „Ať, já s vámi jsem po všechny dny až do skonání světa“ (Mat. 28, 20). „A jiného Utěšitele dá vám, aby s vámi zůstával na věky, Ducha pravdy“ (Jan 14, 16). Lidský prvek se může někdy v Církvi prosadit až příšerně. Ale dříve nebo později - někdy pod prudkým nárazem nebezpečí zvenčí, někdy tím, že duch Boží jaksi bez takového zevnějšího nárazu se probudí v nadšených duších, někdy přímým zásahem Božím - prvek Božský zazáří v plné své jasnosti: suché větve s praskotem jsou odláhány, nové ratolesti, nové listy na nich a nové květy vypučí, a Boží strom Církev stojí zde zase ve své zelené svěžesti a ve svém květu. Boule a vředy, jež se lidskou slabostí na Církvi vytvořily, se vyoperují a vyléčí, a organismus Církev je zde zase zdravý, pružný, mladistvě svěží.

Tak bylo i s katolickou charitou v dobách před reformací. Božský prvek v ní nezůstal v plné své čistotě. Na charitě bylo dost suchých větví, které nezasluhovaly, než aby co nejdříve byly pouřezávány a naházeny na oheň. Bylo na ní dost lidské rakoviny, boulí a vředů, a bylo nutné, aby všecko

¹⁴ Lallemand t. IV. p. I, 314-320.

takové shnilé maso bylo co nejdříve vyoperováno z organismu křesťanského lidstva.

Přišel úder zvenčí: reformace. A to, co je svaté v katolické charitě, probudilo se vnitřními, Bohem vloženými silami k novému mládí a k nové svěží práci.

Předchůdcové nápravy v charitativním životě

Je zajímavé pozorovati, jakými nepatrnými počátky a jak zcela skrytě začíná toto nové procitání sil. V italském městě Vicenza v r. 1495 zakládá sv. Bernardin de Feltre „Společnost neboli oratorium Božské lásky“. V oratoriu je tolik ohně lásky k Bohu a bližnímu, že brzo vzniká druhé v Janově; sv. Kateřina Janovská a velký charitativní pracovník Ettore Vernazza byli jeho duší. Vzniká oratorium v Římě; vynikající mužové Gaetano di Tiene, Gian Pietro Carafa stávají se v této společnosti magnetem, jenž přitahuje nové a nové význačné osobnosti. Sv. Jeronym Emiliani zakládá sirotčinec, a čím déle se věnuje sirotkům, tím více cítí důležitost této činnosti, tím překvapeněji pozoruje, jak této práci pro sirotky je potřebí i v jiných městech, zakládá společnost Somasků, aby bylo dost pracovníků v tomto díle, a působí touto svou rozvětvenou charitativní, hluboce v Bohu tkvící činností jako kvas i do dalekého okolí. Ve Veroně působí jako biskup nedocenitelný Gian Matteo Giberti, muž vroucí zbožnosti, velikého rozhledu, s jenným smyslem pro všechny druhy utrpení, výtečný charitativní organisátor. Skutky milosrdenství koná nejen sám, nýbrž kněžstvo celé své diecése hledí získati pro práci mezi trpícími. - V Německu v r. 1536 dochází k provinciálnímu koncilu v Kolíně, kde byly stanoveny velmi důležité směrnice nejen pro náboženský život vůbec, nýbrž i pro křesťanskou dobročinnost zvláště: řadě zlořádů ve špitálech, v dobročinnosti klášterů a v charitě vůbec měl býti udělán rázný konec, řada velmi plodných zásad pro charitativní práci za nových změněných poměrů závazně prohlášena.¹

To všecko bylo slibným začátkem pro velkou reformu v charitativní činnosti katolické Církve. Byly to svaté pramenky; ale byly to pramenky jenom porůznu vytryskující ve slabounké potůčky. Bylo potřebí však potoků, řek. Bylo potřebí pronéstí závazné direktivy pro celou církev a postavití se za ně s autoritou vyšší než je pouhá autorita lidská.

Tridentský koncil a charita

Tuto úlohu převzal církevní sněm tridentský (1546-1563). Není možná velkorysá charita, vládne-li zmatek ve víře a v kázni. Proto bylo ziskem i pro charitu, že koncil jasně a určitě vyslovil všechny články víry, do nichž tehdejší doba vnesla nejistotu a bludy: nauku o zdrojích víry, o milosti, o ospravedlnění, o svátostech, o mši sv., o úctě svatých. Zvláště prospělo charitě, že koncil určitě a nekompromisně znova vyslovil zjevené učení, že

¹ Podrobněji o těchto prvních krocích katolické reformy charity viz v Liese I, 256-265.

je potřebí pomoci Boží, ale také dobrých skutků, chceme-li si milost Boží uchovati a v ní růsti a dojíti věčné odměny, jak to stojí v Písmě sv.: „Člověk bývá ospravedlnován ze skutků, a ne z víry toliko“ (Jak. 2, 24). Stejně byly i pro charitu ziskem dekrety koncilu o církevní kázni, proti zlořádům v životě církevním, proti hromadění obročí, o životě klášterním, o výchově kněžského dorostu. Tak bylo vytvořeno i pro charitu ovzduší příznivé pro nový rozvoj.

Některé dekrety koncilu se týkají přímo a výslovně charitativní činnosti.² Především biskupům bylo zdůrazněno, že péče o trpící je povinností jejich úřadu; mají „býti ve všech dobrých skutečích příkladem a otcovsky se starati o chudé a jiné ubohé lidi“. Znova se jim připomíná kánon koncilu viennského, kde se stanoví, že musí přestat, aby laici nebo kněží spravující špitály a dobročinné nadace viděli ve statcích špitálu pouhé obročí, které má sloužiti svým výnosem jenom jejich osobnímu prospěchu, nýbrž ať spravují statky a příjmy tak, aby výtěžek všecek plynul pro chovance špitálu nebo pro ty, pro něž je nadace určena; proto se biskupům ukládá, aby správu takových ústavů svěřovali toliko „mužům prozíravým, způsobilým a dobré pověsti“. - Proti zlořádům, že na př. stále ještě udržovaly se špitály pro malomocné, i když malomocných nebylo (vydržovaly se houževnatě dále na to, aby jejich statky sloužily jako obročí některým osobám), se nařídilo: „Byl-li nějaký ústav zřízen, aby přijímal určitý druh pocestných nebo nemocných nebo jiných osob, a takových osob v tom místě buď není nebo jen malíčko, ať se výnosu jeho majetku použije na nějaký účel původnímu účelu co možno příbuzný a pro dotyčné místo a dobu žádoucí, a ať o tom rozhodne biskup se svými rádci.“ Tak mnohé ústavy pro charitu již mrtvé znova začaly sloužiti životu. - Biskupům se konečně ukládá dohlížeti na dobročinné ústavy a kontrolovati jejich finanční správu, vyjímajíc ústavy podléhajíc přímo vladařům. - Správa ústavů nemá býti správcům svěřována na dobu delší než na tři leta.

Dobré bylo, že tridentský sněm udělal pořádek i v otázce sbírání almužen na různé dobročinné ústavy a řády, což bývalo velikým kamenem úrazu na konci středověku, protože mnozí sběratelé (quaestores, stationarii, terminarii) se dopouštěli pohoršlivých přehmatů. Koncil vystoupil proti všem takovým zlovykům rázně a účinně.

Dvojí nesmrtelnou zásluhu získal si tedy církevní sněm tridentský i o charitu, jako si ji zjednal o obrodu a povznesení náboženského života vůbec: vnesl pořádek do dobročinných ústavů; probudil a prohloubil v duších řádné náboženské smýšlení a citění a pomohl v nich zapáliti nadšení pro charitativní práci. A i když v průběhu tridentského sněmu projevila se též leckde i lidská nedokonalost, tož výkon tohoto sněmu jest ve své podstatě tak velkolepý a nadlidský, že Duch Boží, Síla Boží, Moudrost Boží zde mohutně zasáhly. Nezklamali se ti, kdo k tomuto shromáždění vzhlíželi s takovou touhou a důvěrou, s jakou po východu z Egypta Izraelité při svém bloudění na poušti patřili k ohnivému sloupu, jenž je vedl.

² Lallemand, t. IV p. I, 27-29.

Prvé účinky Tridentského koncilu

Účinky církevního sněmu tridentského se projeví blahodárně. Že se neprojevily plně, bylo způsobeno mezi jiným také tím, že většina panovníků se postavila krátkozrace proti tomu, aby v jejich zemích do všech důsledků byly provedeny dekrety koncilu.

Největší předností Církve v charitativní činnosti bývá heroické smýšlení, když se jednou v duších probudí. Když se podaří tyto zdroje svatého nadšení objevit, pak z nich do celého okolí a i pro věky budoucí tryská bohaté voda života. V tomto probouzení se Církvi nemůže vyrovnati žádná jiná instituce na světě.

To se ukázalo v této době zase v charitě.

Někdy se láska k trpícím bližním projevuje jen osobní obětavostí: Prostý kapucínský bratr sv. Felix z Kantalicie, zemřelý r. 1587, když nemůže jinak, sám žebra po Římě, aby jeho chudí měli čím zahnatí hlad a bídu, a čím více bídy při svém styku s chudinou kolem sebe vidí, tím nenasytějí roste jeho soucit a jeho práce pro strádající. Sv. Petrovi z Alkantary, zemřelému r. 1562, bývalo největší radostí, když mohl působiti mezi chudými a trpícími a opatrovati jim pomoc a útěchu.

Jindy se však tato láska nespokojí jen osobní dobročinností, nýbrž seskupuje kolem sebe i řady pomocníků, usměrňuje jich spolupráci, vyvolává v život vhodná zařízení, zkrátka: organizuje pomoc. Geniální zakladatel Tovaryšstva Ježíšova má bystrý postřeh a nevyrovnatelné organisátorské schopnosti netoliko v náboženských potřebách doby, nýbrž i pro bídu hmotnou. Až zahlédl sv. Ignác z Loyoly člověka trpět jakkoli, vždy na to živě reagovala jeho duše a vždy hned měl plán, jak pomáhati; a kdekoli se setkal s bídou - hmotnou, mravní, náboženskou - ve velkém měřítku, tak ihned tvůrčí jeho duch, jenž měl přirozený odpor ke skleslému přištipkaření, rychle pracoval, aby co nejdříve měl plán co nejvelkorysejší. Přijde se svou malou, teprve vznikající společností do Říma a usadí se s ní v nevelikém domě; vypukne hlad, tisíce lidí se valí z venkova do města, umírají hladem na ulicích; sv. Ignác okamžitě promění dům své společnosti ve špitál, jeho společníci od rána žebrají po Římě o chléb, dřevo, slámu, na svých vlastních zádech snášejí vyžebřané předměty do kláštera, aby měli čím pro chudinu vařit a sytit hlad; a když přibývá ubožáků, shání sv. Ignác dobrodince velkého slohu, organizuje pomoc v městě. Pro sirotky zřizuje sirotčince. Pro dívky a ženy, které přišly na mravní scestí, zřizuje útulek sv. Marty a jiné útulky a vytrhuje tyto oběti i tehdy, když mocní tohoto světa, plní vzteku a vášně, zuří: „Buď mně vrátí tu ženu, nebo zničím dům sv. Marty.“ Sv. Ignác vede své společníky k tomu, aby horlivě navštěvovali nemocnice a sloužili nemocným. Svým celým životem takto hlásal zásadu, kterou později vložil do stanov Tovaryšstva Ježíšova, aby se totiž členové řádu zvláště věnovali takovým lidem, kteří jsou nejpouštěnější.³ V tomto duchu pracuje jeho řád: Jeden z nejkrásnějších a prvních květů nové společnosti, sv. Alois, umírá mladistvým na nákazu, kterou si přivodil při ošetřování nemocných morem. A také když jesuité přišli do Čech, hned od počátku ujímali se trpí-

³ P. Dudon, Saint Ignace de Loyola, Paris 1934, 519-524.

cích. „Konali mnohé skutky milosrdenství, o kterých lidé s pochvalou hovořili; kázali v žalářích, prosívali za lidi uvězněné při úřadech i při žalobných stranách. Lidé začali k nim hleděti s důvěrou jako k mocným ochráncům: posílali jim písemné prosby, aby se jich zastali v potřebě zlé. Dvakrát týdně brzo po svém příchodu do Prahy chodívali jesuité do pražských špitálů, tu stlali chudým postele, smetávali pavučiny se zdí, špinu omývali, metli, a když všecko spravili, dali se do kázání. Jedenkrát r. 1560 postavil se rektor Haffaeus na Kamenném mostě u žebračka, jenž tu polonah a bídne ležel a velkým hlasem jal se na něho žebraťi... Ze skutků milosrdných, jež veřejně konali jesuité, nebyl z posledních ten, že provázeli zločince k popravě. Až na míle cesty jezdívali za takovými nešťastníky.“⁴

Podobně pln soucitu k trpícím byl velký reformátor Říma sv. Filip Neri. „Předmětem nejčastější Kristovy lásky byli chudí, jim platily nejvýznamnější Jeho zázraky... Filip, věrný následovník Kristův miloval chudé vždycky... Od chvíle, co přišel do Říma, až do posledních dnů života, vždy ho nalézáme po boku nemocných, i nejobožejších nemocných ve špitálech.“⁵ Stále má dojem, že to, co pro trpící dělá, nestačí, že by měl dělati více. „Blížívá se k chudým s úzkostlivostí, která hájí slabého před křivdou, a s radostí člověka, který chce osoby milované udělati šťastnými.“⁶ A zvláště když se přivalí nějaká utrpení ve velkém měřítku, probouzí se ve sv. Filipu Neri až heroism charitativní činnosti.⁷ Jsou lidé, kteří nedovedou se dívat na lidskou krev a lidské potřeby netečně a tupě; všecko v nich vzplane, a jsou ochotni pomáhati do vyčerpání poslední špetky sil. Z těch lidí byl muž velké lásky sv. Filip Neri.

V té době stává se papežem sv. Pius V. z řádu dominikánského. Nebyl dlouho papežem, jenom od r. 1566 do 1572. Ale chudina poznala dobře otcovské jeho srdce. Jakýchkoli zbytečných výdajů až pro svou osobu, až pro okázalou reprezentaci se úzkostlivě chránil.⁸ Zato hojně podporoval potřebné, dal poříditi pečlivě seznamy chudých a zjistil, zda zasluhují podporu. Rozděлил město v obvody, pro jednotlivé obvody ustanovil osoby, které pečovaly o tamní sirotky. Staral se o to, aby chudým, hodným dívkám se dostávalo věna, aby jim tak bylo usnadněno řádné manželství. - Pius V. patří mezi velké obnovitele náboženského života v Církvi; jak by při tom mohla chyběti charita?

Sv. Karel Boromejský

Avšak nejvelkorysejším zjevem v charitě v době poreformační jest sv. Karel Boromejský. Jeho velikost je taková, že i protestant Uhlhorn, který

⁴ Z. Winter, Život církevní v Čechách, v Praze 1895 I, 145, sr. Z. Winter, Kulturní obraz českých měst, v Praze 1892 II, 871, A Kroess, Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu, Wien I, 1910, 180-1.

⁵ A. Capececiatro, La vita di S. Filippo Neri, Roma 1889, I, 182. - Sr. J. Joergensen, Sv. Filip Neri, ve sbírce Římských svatých (přel. F. Dohnal), v Brně 1938, 126-7, 131-2.

⁶ C. Gasbarri, Il riformatore di Roma, Torino 1937, 36.

⁷ Sr. L. Ponnelle, L. Bordet, Saint Philippe Neri etc., Paris 1928, 61-63.

⁸ C. M. Antony, Saint Pius V, London 1911, 50. G. Grente, Saint Pie V, Paris 1914, 36-7, 55.

v náboženském ohledu v něm vidí velkého protivníka reformace, (jak sám praví: „velkého bojovníka proti kacířům a velkého usilovatele o obrácení kacířů“), v ohledu charitativním hodnotí jej takto: „Karel Boromejský byl mučedníkem lásky a zářícím vzorem pro pastýře i ovce . . . Zase ukázal, co dovede biskup žijící zcela jenom svému úřadu, církevní kníže, který všem slouží, který neúnavně obětuje sám sebe a hledá jenom blaho stáda, které je mu svěřeno, který se nezdráhá za tuhé zimy navštěvovati osady v Alpách a který, když při strašném moru v Miláně všecko utíkalo, v důvěře v Boha zůstane v městě a svou láskou jiné rozohní k lásce.“⁹

*

Čtyři podmínky k dalekosáhlé činnosti charitativní se spojily u sv. Karla Boromejského: velké schopnosti rozumové; velký soucit a odhodlaná vůle; vlivné postavení; velké potřeby doby.

Sv. Karel provedl v celé své církevní provincii usnesení tridentského sněmu. Věděl, že sám by spravil málo, že musí napřed přesvědčiti kněžstvo, aby ochotně s ním spolupracovalo v charitativní činnosti. Proto svolával církevní synody - šest provinčních, 11 diecézních - a na nich dopodrobna stanoveno, jak se budou v tomto obvodu prováděti tridentská ustanovení vůbec, a tedy i na poli charity. Byly stanoveny podrobné zásady o vedení špitálů, o tom, kdo má býti do nich přijímán, jakým podmínkám musí vyhověti správci, jak opatřovati finanční prostředky. Bylo dále stanoveno, jak se mají faráři starati o chudé, kteří zůstávají ve svých rodinách a kteří nepřicházejí v úvahu pro ústavní péči: jak se mají poříditi jejich seznamy, jak se mají podporovati, jak se mají na ně konati sbírky. Opět a opět byl zdůrazňován požadavek tridentského sněmu, že charitativní péče je jeden z nejdůležitějších oborů biskupské působnosti, biskup že má nade vším bděti, že musí žádati, aby se mu předkládaly účty dobročinných ústavů a ostatní charitativní péče, že má řídit dobročinnost svého sídelního města, že má sám býti dobrým příkladem lásky k bližnímu. - Snad v žádné jiné církevní provincii nebylo církevní zákonodárství charitativní na takové výši jako v arcibiskupství sv. Karla.

Arcibiskup milánský nepečoval toliko o dobré předpisy lidumilné, nýbrž pronikavě také charitu prováděl. Kde mohl, navazoval na zařízení, která zde již byla, a zdokonaloval a doplňoval je. Sirotčince pro hochy; pro děvčata; nemocnice; starobince; chudobince; útulky pro dívky ohrožené a kacířské; školy pro chudinu a řadu jiných lidumilných ústavů udržoval nebo vybudoval. Spotřeboval na to nejen všecky přebytky z majetku arcibiskupství, nýbrž i své rodinné jmění. Přicházely v jeho životě takové doby, že o jedné z nich napsal vrstevník: „Teď nemá z čeho býti živ a stal se chudším sám . . . Město nemá jiné útechy než jej; zdá se, že mrtvé křísí svou přítomností.“¹⁰

Zvláště při dvou příležitostech se ukázala nevyčerpatelná obětavost sv. Karla. Prvá byla veliký hlad, který zuřil v severní Itálii v r. 1570, způsobený hlavně velikou neúrodou. „V celých zástupech se hrnuli venkované do

města. Za nimi velká armáda hladovějících, nejchudších, kteří vždy nejprve na sobě pocítují účinky každého obecného neštěstí. Ale když přišli do Milána, byli překvapeni a skoro až zděšeni: spatřili, že zde je již nesmírné množství nezaměstnaných a hladových, kteří naplňovali ulice a skýtali odporný obraz bídy a hrůzy. Noví příchozí byli přijímáni s nedůvěrou, jako soupeři, kteří budou ještě více odčerpávati chudé prostředky charity, beztoho již skrovné. Zástupy žebráků, vyhublé dlouhým postem, tábořily skoro celé dny ve středu města před velikým domem, na nějž, jak věděly, nikdo nezaklepal nadarmo.“¹¹ A skutečně tento dům, sídlo sv. Karla, pomáhal v těchto dobách hladu nadlidsky. Arcibiskup hleděl opatřiti obilí, jak se jen dalo, a rozdával. Živil nejen chudinu na ulicích, potíral i skrytý hlad v domech a ovšem také v klášterech, kde též hlad řádil hrozně. Úřady občanské ukázaly se bezmocnými proti takové hrůze hladu; sv. Karel „němým lidovým hlasováním boháčů i chudáců stal se hlavou města“;¹² všecko ve své bídě vzhlíželo k němu. Ohlížel se po obilí; ohlížel se po penězích, a sám se vyčerpal finančně úplně; ohlížel se, jak opatřiti práci pro tyto nezaměstnané. A konečně i tato hrozná pohroma hladu šťastně překonána! Ale s jakými obětmi se strany sv. Karla!

V r. 1576 rozmohl se v Miláně mor, který předtím řádil i v jiných místech italských. Mor nabýval rozměrů příšerných. Město nemělo zařízení na ochranu proti nákaze. Lazaret, v němž měli býti nemocní umístěni, byl nedostatečný a jeho správa a ošetřování v něm žalostné. Lidé, aby se sami nenakazili, vynášeli nemocné členy rodiny a domácnosti na ulici a ponechávali je osudu. Úřady zmateně prchly z nešťastného města. Smrt kosila oběti ve velkém. A tu zase ujal se opuštěného města arcibiskup Karel Boromejský. Opovrhne smrtí chodil k nemocným a přisluhoval jim sv. svátostmi. Svým příkladem strhl jiné kněze. Vymohl si, že do lazaretu byl narychlo povolán za ředitele kapucín P. Paolo Bellintano z Lodi, který prodělal již práci za moru v Marseille, a který svou nezdolnou energií, důmyslem a nesmírnou láskou k nemocným udělal pořádek v lazaretě. Byly zřízeny další pomocné nemocnice. Bylo zařízení ošetřování po domech. Kněží a řeholníci věnovali se s nadlidskou obětavostí nemocným. Na 120 kněží a 14 řeholníků nalezlo takto hrdinsky smrt na poli lásky k bližnímu. Kolem 20.000 lidí zachvátil tento mor. Sv. Karel jako zázrakem vyvázl, ačkoli stále chodil i na místa nejnebezpečnější, a všechny práce řídil. A protože věděl, že lidská pomoc je marná proti tak hroznému pohromě, zařídil kající procesy, sám je vedl v obleku kajícíka, volal všecky, ať konají i jiné modlitby kající. Všecko obětoval pro nemocné: „Když rozdál již poslední peníze, prodal rodinné stříbro, dal z látky, již měl vyčalounovány stěny komnat, nadělati šatů a rozdál i své vlastní šaty. Pro chudé nařídil použití části zbožných odkazů na kostely; i své chudobné lůžko poslal do lazaretu a spokojil se při svém krátkém spánku dvěma lavicemi. Více než jedenkrát, když se večer vrátil domů, nenalezl již ani kousku chleba, aby ukojil hlad; všecko bylo rozdáno.“¹³

⁹ C. Orsenigo (přel G. Brunner), Der hl. Karl Borromäus, Freiburg i. B. 1937, 253.

¹² Orsenigo 254.

¹³ Orsenigo 261.

⁸ Uhlhorn III, 185.

¹⁰ L. Celier, St. Charles Borromée, Paris 1919, 152.

Když kardinál Paleotto přišel za moru, vyjádřil svůj dojem o námahách sv. Karla a jeho vzezření slovy: „Sv. Karel byl živou reliquií, před kterou by byl člověk poklekl.“¹⁴

Platí tedy i o činnosti charitativní sv. Karla Boromejského, co o něm praví kanonizační bula Pavla V.: „Pán požehnal služebníka svého všelikým požehnáním duchovním . . . dal jej nám jako hvězdu zářící v této noci hříčů a soužení našich.“¹⁵

Sv. Jan z Boha. Milosrdní bratři

Důležitou skupinu mezi katolickými osobnostmi, které pronikavě zasáhly do charitativní práce, byli zakladatelé těch řeholí, jejichž hlavním účelem jest ošetřování nemocných.

Jest to především sv. Jan z Boha a jeho Milosrdní bratři. Portugalec Jan Ciudad - to je rodné jméno sv. Jana z Boha - měl mladší leta dost pestrá: živil se po řadu let jako pasák, pak vedl zemědělské hospodářství svému zaměstnavateli, dvakrát šel jako voják do války, a to podruhé proti Turkům do Uher, obeznámil se s ošetřováním nemocných, pak byl ve službách nějakého portugalského šlechtice na jeho cestě do Afriky a svými ošetřovatelskými zkušenostmi zachránil zdraví svému zaměstnavateli i celé jeho rodině, když byli zachvázeni nemocí, chtěl v Africe se věnovat šíření křesťanství mezi muslimy, ale na příkaz zповědníka se vrátil do Španělska, živil se rozprodejem dobrých knih. Jedna představa stále s ním chodila jako přízrak, kterého nemohl vypuditi z hlavy: myšlenka na žalostný stav nemocných, zvláště těch, kteří patřili k chudině. Vrací se k ošetřování nemocných. Ale kde je léčiti, když leží na ulici! Přišel památný pro Milosrdné bratry 8. listopad 1537 (tehdy měl Jan Ciudad 42 roky): Na jednom domě granadském čte vývěsku: „Pronajme se chudým.“ Kouzelný proutek dotkne se při pohledu na tento nápis jeho duše: kdyby zde našel přístřeší pro chudé nemocné! Jde do domu, najme byt - nemaje tušení, že v této chvíli vzniká první nemocnice řádu, který jednou bude mít tolik velkých nemocnic v celém světě! - Nejklikatější blouděním vodívá často Bůh své vyvolené, než je přivede na místo, kde má pro ně nachystanu velkou práci!

Jan Ciudad byl chud. Proto nestačilo, že na svých vlastních bedrech musil z ulic přinést nemocné, když se nemohli dovléci sami; musil i vyzebrati všecek vydržovací náklad. A to vše dělal s takovou láskou, že jeden z těch, jimž takto pomáhal, vyznal: „Kdyby láska se měla ztratiti, v tobě, Jene, by se nalezla.“¹⁶

V krátké době najatá nemocnice byla těsná. „Město Granada, oceňujíc činnost Janovu, zakoupilo 1544 a darovalo mu mnohem větší dům, jež on ještě rozšířil. Do svého hospitálu přijímal nemocné, ať byli kteréhokoli náboženství nebo kterékoli národnosti. Brzy se k němu přidali pomocníci Antonín Martin, Petr Velasko, Šimon Avila, Dominik Piola, Jan Garcia a

¹⁴ Orsenigo 262.

¹⁵ Paulus V., bulla „Unigenitus“, viz v Pius X., encyklika Editae saepe z 26. V. 1910, Actes de Pie X, Paris V, 118.

¹⁶ B. Bogar, Milosrdní bratři, v Praze 1934, 19.

jiní, jež on slovem i příkladem vedl k životu svatému a k obětavému ošetřování nemocných.“¹⁷

Ještě jeden rys zde zmiňuji, protože je příznačný pro opravdové charitativní pracovníky: velká důvěra v Prozřetelnost Boží. Někdo namítne sv. Janu z Boha: „Čeho se odvažuješ, když nemáš peněz? To je smělost, to je pokoušení Boha, naplniti dům chudými a nemocnými a nemít nic, co by jedli a čím by se zaopatřili.“ Jan z Boha: „Vím velmi dobře, že sám ze sebe nic nezmohu, že jsem chudý, slabý a ubohý, ale všechno zmohu se svým Bohem. On je dosti mocen, aby mě sílil, jest dobrý a dosti bohatý, aby uživil chudé, kteří jsou jeho dítkami. Prozřetelnost Boží jest ochranou všech, kteří ničeho nemají a v jeho milosrdenství důvěřují. Začal jsem toto dílo k jeho cti, budu v něm tímto způsobem pokračovati, dokud mně Bůh nedá poznati, že to není Jeho vůle.“¹⁸

Již r. 1550 Jan, jenž pro svou lásku k Bohu a k lidem bývá zván Janem z Boha, byl smrtí vyrván svému dílu. Ale toto dílo se vnitřně upevňovalo a vyrůstaly na něm nové a nové větve. Chtěl pouze si přibrati pomocníky, aby mohl zastati svou práci pro nemocné. Tvoří mezi sebou bratrstvo. Papežského schválení dostalo se mu r. 1572, deset let nato bylo bratrstvo prohlášeno za řeholní řád. To bylo již v době, kdy Milosrdní bratři měli své nemocnice již nejen v Granadě, nýbrž i v jiných městech španělských a kdy pronikali již také do Itálie, Nizozemska, Ameriky. Pak přišla na řadu Francie, Německo, Polsko, Uhry. R. 1606 byli povoláni do Valtic, r. 1614 do Vídně, 1615 do Št. Hradce, před r. 1620 jsou v Praze, 1698 v Novém Městě nad Metují, 1733 v Prostějově, 1743 v Kuksu, 1743 v Brně, 1750 v Letovicích, 1781 ve Vizovicích. Mnoho domů Milosrdných bratří bylo zrušeno ke konci 18. století za revolučních bouří ve Španělsku, Francii a jinde.

V r. 1933 měl řád na světě 137 domů se 2190 bratřimi a s 26.036 lůžky pro nemocné. V Čechách a na Moravě měl v témže roce 7 domů s 97 bratřimi a 870 lůžky pro nemocné.¹⁹

*

Takto hodnotí nemocnice Milosrdných bratří protestant Uhlhorn: „Svým příkladným zařízením, svým pečlivým ošetřováním, jež je proniknuto ryzí křesťanskou láskou, staly se tyto nemocnice vzorem i pro ostatní svět a nejenom znamenají nové období nemocniční péče, nýbrž jsou vůbec počátkem nového rozkvětu svaté lásky v katolické Církvi, který se plně rozvíjí teprve v 17. století. Vždyt Vincenc de Paul, zakladatel milosrdných sester, ošetřoval napřed nemocné v klášteře Milosrdných bratří.“²⁰

Sv. Kamil de Lellis. Kamiliáni

Značného významu v ošetřovatelství si dobyli i Kamiliáni, nazvaní tak podle svého zakladatele sv. Kamila de Lellis, narozeného v Itálii v témže

¹⁷ B. Bogar, 19-20.

¹⁸ L. de Pozzo, přel. B. J. Bogar, Život sv. Jana z Boha, v Brně 1925, 95-6.

¹⁹ Bogar na příslušných str.

²⁰ Uhlhorn, Christliche Liebestätigkeit III, 181.

roce, ve kterém zemřel sv. Jan z Boha: jako když běžci si podávají planoucí pochodeň.

Sv. Kamil po 40 let trpěl otevřenou ranou na holenní kosti, a při pobytu v tehdejších nemocnicích pocítil sám na sobě, jak v ošetřování vládne nesvědomitost, nevědomost, tvrdost. Pocítil v sobě touhu ujmouti se těchto trpících. Původně sice zamýšlel vstoupiti do kláštera kapucínského; když však se rána holenní dvakrát tak silně otevřela, že musil na delší léčení do nemocnice, a když nebylo naděje na trvalé vyhojení, nemohl býti do kláštera přijat. Šel za hlasem svého srdce. Napřed ošetřoval nemocné sám. Pak se spojil s několika druhy, kteří v sobě pocítovali podobnou touhu pomáhati opuštěným nemocným. Viděl však, že jako laik neměl by dosti autority. Proto jako dvaatřicetiletý znovu vstoupil do škol, aby konal přípravná studia ke kněžství. V r. 1584 byl vysvěcen na kněze, a pak se již plně věnoval svému zamilovanému plánu: pracovati pro nemocné.

Věděl ze zkušenosti, že nemocným ve špitálech mnoho chybí; že však těžce nemocní v domácnostech jsou mnohdy ještě ubožejší a opuštěnější. Proto se svými druhy chodil ošetřovat nemocné nejen do nemocnic, nýbrž i po domech, a bída, se kterou se setkávali, rozněcovala jejich horlivost. Avšak na mladý stromek udeřilo pronásledování se strany zlých a neinformovaných lidí; udeřila i nouze. Příkoží a nouze byly takového stupně, že několik druhů ztratilo trpělivost a opustilo Kamila. Ale Kamil věděl, že pracuje na věci velké. Proto vytrval. A přišli dobrodinci, nejhorší nouze minula. Přišli i mocní zastánci, kteří viděli svatě dílo nestrannými očima a umlčeli škůdce. Ti zmlkali stále více, když viděli, jak noví sluzebníci nemocných nebojácně v dobách moru nasazují i životy ve službách nemocných. Za prvních třicet let řádu dvěstědvacet kamiliánů stalo se předčasně obětí svého povolání, pětapadesát jich pomřelo za moru, hladu a války v r. 1630, a každý mor kosil v těchto řadách. Kamiliáni svědomitě plnili svůj řeholní slib, že budou ošetřovati nejen při obyčejných nemocích, nýbrž i za moru a nákazy. A řád se stále více šířil.

Dnes má řád asi 1000 členů.²¹

Sv. Vincenc De Paul. Milosrdné sestry

Žádný však z těchto velikánů charity se nevyrovná sv. Vincenci De Paul. Protože je tento světec jedním z největších představitelů křesťanské charity všech věků, pozdržím se u něho a jeho díla poněkud déle.²²

Zevnější život jeho je tak nepatrný!

²¹ O Kamiliánech viz zvl. Heimbacher, Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche, II, 114-119, Lallemand, Histoire de la Charité, t. IV p. I, 39-41 a především M. Vanti, Lo Spirito di S. Camillo de Lellis, Vaticano 1940 (s velmi dobrou bibliografií).

²² C. W. Emanuel, The Charities of St. Vincent De Paul, Chicago 1923. R. Benjamin, St. Vincent De Paul, v La Vie et les Oeuvres de Quelques Grands Saints, Paris 1911, 1926, 185-202, E. de Broglie, St. Vincent De Paul, Paris 1924. Abelly, Vie de Saint Vincent De Paul, Paris 1881.

Dítě chudobného venkovana z jižní Francie, narozené r. 1581. Chudý student, na jehož studium sháněl otec tak těžko prostředky, že byl nucen prodati i pár volů, kterých tolik potřeboval pro své hospodářství. Jako novosvěcený kněz upadá do zajetí, jest v Tunisu otrokem u rybáře, pak u alchymisty a nakonec u bohatého renegáta. Po propuštění na svobodu na kratičko pobude v Avignonu a v Římě, stává se farářem na chudíčkém pařížském předměstí, kde byla jen bída a bída, pak je povolán za vychovatele do šlechtické rodiny, odchází za faráře na malou venkovskou faru, z Paříže naléhá šlechtická rodina, aby se vrátil, jde zpět do Paříže, ale brzo opouští své pohodlné místo: s několika druhy stejného smýšlení začíná společný život chudoby, nemaje tušení, že toto soužití bude prvním počátkem Bohem požehnaného misionářského řádu Lazaristů. Žije v malé cele starého kláštera, který dříve sloužil jiným účelům; v malé cele, nejchudší z chudého kláštera, s ubohým nábytkem.

Nepatrný je jeho zevnějšek. Není na něm krásy tváře. Zada má příliš obla, již ve 40 letech se dostavuje shrbenost. V noci míval stále horečky, potíval se příliš, ráno býval tím znavený.

Jeho povaha není povaha sebevědomého dobyvatele. Je sice milá, ale někdy váhavá, až melancholická. Je mlčelivý. Je prostinký ve vystupování, a vše se mu protiví, co by jej mohlo učinit velkým, slavným v očích světa. „Raději se nechám svázat na rukou i nohou a vhodit mezi rozžhavené uhlí, než bych udělal něco, abych se zalíbil lidem.“²³ Někdy mu vytýkají, že váhal v rozhodnutích: nedůvěřoval svému úsudku. Míval strach, aby se unáhleně nedal do velkých věcí, stále se pokládal za neschopna provádět velké věci.

Žil v době, která byla chudíčká na velké ideály. V době, jejíž symbolickým představitelem byl Richelieu, kardinál, který vedl politiku, a vedl ji tak, že se spojil do války s protestanty, aby oslabil katolického soupeře. Doba, kde korupce vládla tak, že z výnosu daní krvavě vydřených na poplatnictvu přišla do státní pokladny tak pětina.

Ale při vši této zdánlivé nepatrnosti osobní a nepříznivosti doby měl sv. Vincenc De Paul dva geniální dary:

Měl duši, která byla schopna úžasného soucitu s lidskými bídami. Nejenom že měl oči, které vidí. Nejenom že měl uši s duchovním sluchem tak jemným, že ihned vycítí každou dissonanci v životě, že postřehnou každou lidskou potřebu. Nýbrž měl i vůli, která takovým postřehem byla až do dna vzrušena a která houževnatě se soustředila na odstraňování bídy a která pátravě se rozhlížela po pomocných prostředcích a po osobách, kterých by bylo lze tu použít. Jiní chodili vedle těchto potřeb též a klopýtali denně o ně. Ale jejich oči neviděly, a když uviděly, selhala vůle a síly.

A druhé. Sv. Vincenc nedal si pohled na život zkaziti knihami. Čerpal z živých zdrojů života, ne z ilusí a mátoch knih nebo z vědeckých abstrakcí. Byl ve stálém styku se životem, a ze života se mu dostávalo nejmocnějších podnětů. „Můj Bože, ty pro mne snímáš clonu s pravdy života. Až dosud

²³ Emanuel 19.

jsem neznal leda iluze knih. Věda a zvědavost, mory duše! Chceš, člověče, poznat? Zakousni! Ochutnej! Zaslou si.“²⁴ V dětství, za studia, v kněžství byl stále v bezprostředním styku s realitou života, a to života po jeho nejrozmanitějších stránkách. Bývají v životě chvíle tak vzrušující, že člověk ve čtvrt hodině pozná víc, než z knih a z teorie vůbec za měsíce. Jako blesk osvítil nám taková chvíle skutečnost, a nezapomenutelně. V tomto poznání je pak cosi živoucího, bezprostředního, živelně mocného.

Tak vznikávaly náměty pro práci sv. Vincence. Na př. nevyčerpatelná a nezdolná byla jeho práce pro nalezence. Lavina, která se nezadržitelně valila a stále rostla. Ale námet nepřišel z učených pojednání. Kdysi večer vracel se domů a přistihl nějaké individuum, jak mrzačí své dítě. To býval v Paříži častý zjev: zchátralí lidé opatřili si snadno z nalezence dítě a zmrazčili je, aby ho zneužívali později k žebrání. Při tomto pohledu ve sv. Vincenci všecko vzplane. Vyrve zlotřilci dítě a na svých rukou je nese pařížskými ulicemi ještě teď večer do nalezence. Poprvé ve svém životě tam vkročil. Ale co tam spatřil! Ta špína! Ten nepořádek! Ta bída dětí! Takové peklo - a zde uprostřed Paříže! V té chvíli zrodila se v duši Vincencově láska k nalezencům, a každým pobytém na tomto smutném místě rostla.

Nebo jeho péče o odsouzence na galeje. Nemohl na ně zapomenout, protože dostal se do brlohů, v nichž tito trestanci byli uvězněni - hmyz, tma, plíseň, hlad, řetězy, zoufalství. V nocích, když rozpalovaly jeho hlavu hořečky, myslil na ně: Trest je někdy užitečný, ale láska nesmí při něm zmráti!

Nebo vznik jeho péče o nemocné a organisování laiků pro tuto pomoc. Když byl venkovským farářem a právě se chystal v sakristii vstoupiti na kazatelnu, přiběhne do sakristie žena a udýchaně praví, že nedaleko je v jednom stavení celá rodina nemocná a není nikoho, kdo by jim posloužil. Sv. Vincenc zatímne zařídí potřebné, a jde na kazatelnu, nekáže však již o tématu, jež si připravil, nýbrž o tom, čeho je teď srdce jeho plné, o péči o nemocné, a tato myšlenka od této chvíle s ním pak chodí ve dne v noci a vede k novým a novým akcím.

A tak bychom mohli projíti charitativní péči sv. Vincence obor za oborem, u každého bychom našli totéž: mohutný zážitek na počátku, mohutné nesčetné zážitky další, nutkající pořádk k další činnosti a ke stálému zdokonalování metody.

Nejpřednějším předmětem charity sv. Vincence byli *chudí*. Není potřebí tuto větu dokazovati; vřdyt všechny jeho práce, osobní oběti, přimluvy, prosby, cesty, řády, jež založil, to vše mělo stejný obsah: pomáhati chudým. Říkával, že duchovní, kteří znají potřeby lidu a přece zůstávají neteční, „budou vinni Krví Syna Božího.“²⁵ „Bojím se, že budu sám zatracen, protože jsem se nevěnoval stále poučování chudého lidu.“²⁶ Tolik se věnoval chudině - a ještě taková bázeň!

²⁴ Benjamin 187-8.

²⁵ Emanuel 97.

²⁶ Emanuel 97.

Láska je mu nejvyšší povinností života. Vybízí milosrdné sestry: „Milé sestry, jak je dobré, nekonati jen něco, nýbrž konat skutky lásky! Láska znamená konati všechny ctnosti najednou.“ Prosíval Spasitele, aby jemu a jeho spolupracovníkům dal milost, „aby odložili jakékoli jiné zaměstnání, když se má konati skutek lásky“. Trvá, aby v řeholích jím založených se svědomitě a do podrobností zachovávaly předepsané stanovy, s jedinou výjimkou, když by zachovávání stanov znemožnilo skutek lásky; neboť „láska jest nade všechny stanovy a pravidla, a všechny věci se jí musí podříditi.“ Velmi si vážil exercicií; ale i ty mají ustoupiti, když toho vyžaduje ošetřování nemocných; neboť „úkonu lásky, když je nutný, jako když se má pomáhati trpícím údům Pána našeho, jest dáti přednost před každým jiným úkonem“. Totéž platí o modlitbě; přerušiti modlitbu, abychom vykonali úkol lásky, znamená „opustiti Boha pro Boha“.²⁷

Nechce, abychom chudému nebo nemocnému poslali jen věcnou almužnu; mnohem více cení, když s almužnou je spojena i osobní služba. Při osobním styku s bídou teprve rozezvučí se v duši struny soucitu. Když není této osobní služby a bezprostředního styku, charita brzy vyschne. A mnohdy znamená pro duši nemocného vřelý osobní zájem víc než studená almužna.

Zlatým pravidlem pro veškerou charitativní činnost jsou věty: „Navštěvujte chudé a nemocné v tom duchu, v jakém byste si přáli, abyste byli navštěvováni, kdybyste byli nemocní neb chudí vy.“ „Navštěvujte je s věrou, jako byste navštěvovali Pána našeho.“²⁸

S velkou láskou ujímal se sv. Vincenc *nalezenců*. Jejich situace byla před zásahem sv. Vincence v Paříži hrozná. Každým rokem opouštěly zločinné nebo zaslepené matky na 400 těchto ubohých tvorů. Shromažďovali je do nalezence, kde jich většina za kratičko umírala nedostatečnou výživou, nesvědomitým zacházením, a často i otravou opojnými drogami, které jim ošetřovatelky, rozmrzelé nekonečným pláčem a křikem robátek, přimíchávaly do mléka, aby je uspaly.²⁹ Pařížské dámy, získané sv. Vincencem, horlivě se daly do díla. Ale náklady, když mělo aspoň poněkud snesitelně býti postaráno o děti, rostly do ohromných obnosů, a tak po několika letech chtěly v činnosti ustati. Na rozhodující schůzi před hlasováním ještě jednou promluvil jim do duše sv. Vincenc: „Soucit a láska pohnuly vás, abyste přijaly tyto malé tvory jako své děti; vy jste byly jejich matkami z milosrdnosti, když jejich přirozené matky je opustily. Nuže, a nyní i vy je chcete opustiti. Přestanete-li býti jejich matkami, stávají se jejich soudci; jejich život a jejich osud je ve vašich rukou. Hlasujte o nich a jdu sbírat vaše hlasy; je čas, abyste pronesly nad nimi rozsudek a aby se poznalo, zda již nemáte chuti míti děle s nimi milosrdností. Budou žít, budete-li i nadále se o ně starati s láskou, naopak určitě zemrou a zahynou, opustíte-li je vy; zkušenost nedovoluje, abychom o tom pochybovali.“³⁰ Účinek těchto slov, pronesených tónem, jenž nepřipouštěl pochybnosti o tom, co se děje v duši světcově: dámy se jednomyslně usnesly, že v péči o tyto ubožáky se bude

²⁷ Emanuel 82-3.

²⁸ Emanuel 102.

²⁹ Benjamin 199.

³⁰ Abelly I, 188-9.

pokračovati, a hned dohodnuty plány, jak opatřit další finanční prostředky.

Stejně se ujímal sv. Vincenc *odsouzců na galeje*. Stav, v jakém je shledal při své cestě do Marseille, byl hrozný: „Tito odsouzcenci jsou dvojnásobně ubozí; více je tíží nesnesitelné břemeno jejich hříchů než těžké jejich řetězy. Jsou zavaleni bídami a útrapami, takže si ani nevzpomněli, že by měli pečovat o spásu duše, a stále byli štváni do rouhání a do zoufalství. Opravdové peklo, kde jména Božího nebylo slyšeti leda když Jej proklínali a popírali, a kde špatné smýšlení těchto ubohých vězňů olupovalo je o všechny zásluhy z utrpení.“³¹ Po návratu do Paříže navštívil světec pařížská vězení, která byla shromaždištěm odsouzců, kteří pak hromadně bývali dopravováni do Marseille ke galejím. Peklo ještě hroznější než v Marseille. „Odsouzcenci byli uzavřeni ve vězeních, v nichž někdy hynuli dlouho, trýznili je hmyz, byli vysíljeni zemdlelostí a nedostatkem, jsou zcela zanedbáni na duši i na těle.“³² - Ani když galejnici onemocněli, nevedlo se jim lépe: „zůstávali stále připoutáni řetězem na galejních lodích, sžíral je hmyz, mučily je bolesti, zahnívali, propadali nákazám, hynuli.“³³

Pro náboženskou práci byli velmi těžko přístupni; byli to „lidé nejen nevědomí, nýbrž i zatvrzelí ve svých hříších, nechtěli ani slyšeti slova o náboženských věcech, jsouce v nejvyšším stupni roztrpčení proti svému žalostnému osudu. Mnozí nebyli tři, čtyři, pět, deset let u zpovědi; někteří byli v takovém stavu po pětadvacet let, a prohlašovali, že jinak nebudou, dokud nepřestane jejich zajetí.“³⁴

I těmto odsouzcům, mezi nimiž byli nejen lidé nešťastní, nýbrž i někteří lidé surovci a zvrhlí, věnoval se sv. Vincenc s veškerou láskou. Ba neváhal prohlásiti: „Láska k těmto ubohým odsouzcům má nevýslovnou cenu před Bohem.“ Jindy praví o této lásce, že „je to tak drahocenná milost od Boha, že nic většího nelze nalézt na světě.“³⁵ Ujímal se jich před úřady, postaral se, aby jim byly povoleny jisté úlevy, vymohl, že byl umožněn příbuzným aspoň nějaký styk s vězni, prosadil, že pro nemocné byla zřízena řádná nemocnice, a když si získal jejich důvěru, konal sám a jeho řeholní spolubratři mezi nimi misie a tak k tělesné úlevě přinášel jim i hojnou útěchu duchovní. I pro tuto činnost, která dříve byla téměř nemyslitelná pro opovržení, v jakém byli galejnici, získal řadu pomocníků, i z kruhů vysokých.

Velkoryse zasáhl sv. Vincenc charitativní činností, když za francouzských válek v l. 1648 až 1653 hrozně byly zpustošeny Lotrinsko, Pikardie a Champagne. Vojska táhla opět a opět kraji, ničila úrodu, brala si potraviny, loupila, drancovala, pálila; pole nemohla být obdělána. Hlad zuřil. Nebylo ještě Červeného kříže, který by byl organizoval pomoc. Bída byla všeobecná a strašná. Z tisíců žalostných obrazů jen několik, vybraných námátkou ze zpráv, které posílali ze své činnosti do Paříže misionáři, vyslaní tam sv. Vincencem, aby zachraňovali nejubožejší: „Hlad je zde takový, že vidáme lidi, jak jedí hlínu, polykají trávu, loupají si kůru se stromů, trhají

³¹ Abelly I, 74.

³² Abelly I, 76.

³³ Abelly I, 170-1.

³⁴ Abelly I, 381.

³⁵ Emanuel 242.

hadry, jimiž jsou oděni, aby je pohltili. A neodvážili bychom se to říci, kdybychom to sami nebyli viděli: jedí své svaly a své ruce a umírají v zoufalství.“ „Hlad donutil uprchlíky z lesů do města. Mezi nimi bylo na 400 nemocných, a město nemajíc prostředků, donutilo polovici z nich, aby opustili město a šli dále; padali jeden po druhém na silnici a umírali, a ti, kteří nám zůstali, jsou v takové nahotě, že se neodvážjí zdvihnouti se ze své shnilé slámy, aby nás šli vyhledat.“ „Naši kněží našli na 400-500 ubožáků hladem tak znetvořených, že jsme nikdy neviděli osob politováníhodnějších; většina byla z venkova; tak hladní a vyčerpaní, že umírali, když jedli.“ „Každého koně, ať si zhybnul na jakoukoli nemoc, hned stáhnou s kůže a snědí jej. Nějaká žena při veřejném rozdělení almužen měla plnou zástěru takového nakaženého masa; dávala je chudým za skývu chleba.“ „Farář táhne s několika svými farníky pluh při orání.“ „Mnozí na vesnicích umírají; nikdo jich nepochovává.“ „Nalezli jsme malé dítky s jejich mrtvou matkou.“ A ještě horší věci.³⁶ - V tomto zuboženém stavu byly celé rozlehlé země! Pomoc odnikud!

Sv. Vincenc dověděl se o situaci. Nemohl viděti bídy, aby srdce jeho nebylo vzrušeno; což teprve při zprávách o bídě takové! Obrací se na milosrdné lidi; dostalo se mu pomoci. Vybral ze svých řeholníků Lazaristů vhodné osobnosti a poslal je do nešťastných krajů, aby zjišťovali potřebnost a rychle pomáhali, kde je rychlé pomoci třeba. Řeholníci podávali zprávy o bídě; sv. Vincenc dal letáky tyto zprávy šířiti v Paříži, a protože se uváděla skutečnost tak ohromující, hlásily se obětavé duše, scházely se rychle i dary a veliké dary, které v celku tvořily obrovské obnosy, nakupovaly se spěšně potraviny, šatstvo i prádlo, odesílalo se misionářům, a ti přidělovali potřebným. Byla to v této katastrofě záchranná akce velikého slohu.

Na této akci je názorně viděti, že sv. Vincenc nespokojil se jen osamocnou činností jednotlivců, z nichž každý pracuje osamoceně, zcela podle svých nápadů, nestaraje se o práci ostatních; jeho metoda byla sdružovati jednotlivce k společné jednotné řízené činnosti, organisovati a koordinovati ji. Spojením sil dosáhne se většího účinku, jako „mnoho žhavých kusů uhlí vydá více tepla a světla.“³⁷ Věděl dále, že takové sdružení musejí vésti schopní a svědomití vedoucí lidé a že nejdůležitější věcí je takové lidi objeviti a postaviti v čelo organisace: „Veškeren úspěch sdružení mužů i žen závisí na vedoucích, zda věrně plní své povinnosti.“³⁸ Věděl dále, že pro různé úkoly je potřebí různých instrumentů, různých sdružení, a že jako vespělý řemeslník má ve své dílně rozmanité nástroje, aby prováděl speciální úkoly, zrovna tak že je pro rozmanité úkoly charitativní potřebí různých sdružení. Pro úkoly v jednotlivých farnostech zakládá sdružení „dám ve farnosti“. Pro práci v mamutím hospitálu pařížském zakládá organizaci „dám z hospitálu“. Pro práci po domech zřizuje instituci „milosrdných sester“. Pro misie u chudých a pro výchovu kněžského dorostu zřizuje spo-

³⁶ Viz listy misionářů v Abelly II, 73-96.

³⁷ Cituje Emanuel 113.

³⁸ Sv. Vincenc viz Emanuel 105.

lečnost misionářských kněží „Lazaristů“. A Prozřetelnost mu do těchto organizací přiváděla lidi často i z míst a stavů, odkud by se to nikdo nebyl nadál!

Nejpronikavějším a nejtrvalejším jeho organizačním dílem je společnost *Milosrdných sester*. Sám hluboce věřil v nevyzpytatelně vznešené poslání Milosrdných sester. Píše k nim: „Tento stav (to jest život Milosrdné sestry) je tak veliký, že lidský rozum si nedovede představit něco většího pro ubohého tvora na zemi.“³⁹ Neklade nejvyšší důraz na určitou ztrnulou organizační formu, na zevnější skořápku, nýbrž na to, aby v sestřích byl správný duch: „Budete se především milovati samy mezi sebou, neboť kdybyste se nemilovaly vespolek, neměly byste dost síly, abyste roznášely lásku k těm, kdo jí tolik potřebují ve svém trápení. Nejste ani v klášteře ani za mříží, vašimi celami budou světnice nemocných, vašim klášteřem ulice měst, vaší klaustrou poslušnost, vaší mříží bázeň Boží, vašim závojem posvátná skromnost. Nebudete přijímati vůbec darů, ani sebemenších ne, neboť chudí nebudou nikdy vašimi dlužníky, nýbrž vy budete dlužníky chudých, protože vy skrze ně se stáváte přáteli nebes. Na vašem obličejí ať se vždy jeví čistota a spokojenost, aby bylo zjevné, že jste bez poskvrny a že vám jsou docela stejně milá všechna místa. Budete trpělivé k křivdám a konečně všude si budete počínati tak, abyste líbily Ježíše Krista, v duchu přesvaté Panny.“⁴⁰ A sítě hořčičné rostlo tak, že nyní má kongregace Milosrdných sester sv. Vincence De Paul 53.000 sester, které vedou 5410 ústavů.⁴¹

*

Ještě několik poznámek, které umožní vníknout do vnitřní dílny, do duše tohoto dělníka charity.

Úzkostlivě hospodařil časem, a tak udělal v životě více než třeba dvacet jiných svatých.⁴² - Všecko napřed opatrně vyzkoušel, pomalíčku si připravil půdu, protože věděl, že by si jinak odrazil lidi. Proto jeho díla přečkala věky. „Byla provedena ne podle plánu napřed pojatého, nýbrž podle dlouholetých zkušeností a jaksi pomocí času, přizpůsobovala se novým potřebám, zůstávala - díky své pružnosti - stejně mladá jako ve svých prvních letech.“⁴³ - Všecko uvážil se všech stran. Při každém úkolu si jasně zodpověděl otázky: „Co? Proč? Jak?“⁴⁴ - Nebyl geniem ve vynalézavosti, ale byl geniem v organizaci a vedení.⁴⁵ - Nikdy si nemyslel, že má monopol charity, nikdy nebyl žárlivý na úspěchy jiných podniků a řeholí, nýbrž naopak radoval se z nich.⁴⁶ - Nedovedl „dopřáti si klidu, když tolik jiných tak trpí. Stačilo mu položit si otázku: „Co by byl udělal Kristus?“ a jeho srdce se

rozletělo k trpícím.“⁴⁷ - Stále vyzýval: „Mějte trpělivost s chybnými.“⁴⁸ - Měl velkou důvěru. Vídal velké bídy. „Ale Syn Boží nás učil, že je možno čelit každé bídě, když je dobrá vůle.“⁴⁹ - Měl velkou lásku. Jeho zásadou bylo: „Neodpíráti nikomu dobrodiní. Dělat více, než by si byl člověk myslil, že udělá. Doufati ve skrytou pomoc Boží.“⁵⁰ - Měl velký soucit: Vídal stále hroznější zla, duše se v nich takřka topila; jeho srdce bylo jimi pobouřeno, zraněno, strháno. - „Hleděl očima víry; jednal z pohnutek víry. Říkal: „Nemohu se zdržeti, stále musím patřiti na tento prototyp charity (t. j. Krista)““⁵¹

Jiné řeholní řády charitativní

Vznikly v době po reformaci ještě i jiné řády, které měly pro charitu velkou důležitost. Tak v Nancy vznikla v r. 1679 kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského, krátce boromejek, jejichž účelem jest ošetřovati chudé nemocné a opuštěné děti. V přítomné době má kongregace asi 600 domů a asi 7.000 sester, z toho pod mateřinec v Praze patří 118 domů s 1340 sestrami.⁵² - Rovněž v Nancy vznikla v r. 1624 jiná kongregace, s docela jiným účelem, sestry de Notre-Dame-du-Refuge. Ty si obraly za úkol zachraňovati dívky, které se oddaly špatnému životu. Společnost pozůstává ze tří skupin: předně sester bezúhonné minulosti, které se řeholními sliby a slibem zvláštním zavazují, že se věnují péči o takové nešťastné dívky. Dále skupina kajícnic, které s hlubokou opravdovostí chtějí napravit svůj dřívější špatný život a žijí podle řeholních pravidel podobně jako sestry prvé skupiny. A skupina třetí, dívky, které vedly dříve špatný život, teď však se kají buď dobrovolně nebo sem byly přivedeny donucením.⁵³ - Kongregaci s podobným účelem založil r. 1644 v Caen sv. Jan Eudes. Z ní se uprostřed XIX. století osamostatnila kongregační odnož „Sester Dobrého Pastýře“ s mateřincem v Angers; ta se v krátké době rozšířila téměř po celém světě. V r. 1931 měla 314 klášterů s 9600 sestrami a přes 100.000 chovanek. Vedle svého hlavního účelu - záchrana dívek, které přišly na mravní scestí - řídí tyto sestry i pensionáty, průmyslové školy, školy pro hluchoněmé, pracují v ženských věznicích a v misiích pracují v obecných školách, v nemocnicích pro malomocné, vedou lékárny pro chudé.⁵⁴

Vznikly i kongregace ošetrovatelské mužské. Tak značně se rozšířili Obregonové, bratří ošetrovatelů třetího řádu sv. Františka.⁵⁵

A pro různé charitativní potřeby vznikly ještě i jiné náboženské společnosti v tomto období od reformace do osvícenství a do francouzské revoluce.

³⁹ Sv. Vincenc, viz Emanuel 90.

⁴⁰ Sv. Vincenc, viz Benjamin 196-7.

⁴¹ Heimbucher, Die Orden und Kongregationen der kath. Kirche III, 468.

⁴² Emanuel 46.

⁴³ De Broglie 89.

⁴⁴ Emanuel 27.

⁴⁵ Emanuel 22, G. Schnürer, Katholische Kirche und Kultur in der Barockzeit, Paderborn 1937, 546.

⁴⁶ Emanuel 22-3.

⁴⁷ Benjamin 197.

⁴⁸ Emanuel 36-7.

⁴⁹ Benjamin 192.

⁵⁰ Benjamin 196.

⁵¹ Emanuel 89.

⁵² Heimbucher II 471-4, statistika nynější uvedena dle Der Grosse Herder, II 1932, 1182.

⁵³ Heimbucher I, 650-1 Lallemand t. IV p. I 48.

⁵⁴ Heimbucher I 649-650, II 477-481, Der Grosse Herder V 1933, 1012.

⁵⁵ Lallemand t. IV p. I. 45-6.

O úrovni ústavní péče dobročinné u katolíků praví protestant Uhlhorn: „V tomto oboru dosáhla Církev nového vysokého rozkvětu dobročinnosti a vytvořila něco neporovnatelně vyššího než středověk, ano v tomto oboru má přednost před dobročinností protestantskou, a vyšly z ní podněty, které i pro protestantskou dobročinnost měly nejvyšší význam.“⁵⁶

Katoličtí teoretikové charity

Vedle problémů praktických stála charita po reformaci často i před problémy teoretickými. Theologové byli nuceni zaujati k nim stanovisko, a to tím spíše, poněvadž mužové činu právem žádali po nich jasné zásady, aby podle nich zařídili svou praxi. Smí město zakázati svým chudým příslušníkům žebření? Smí vypuditi ze svého území cizí chudé, když žebrají nebo jsou nemocní a jsou odkázáni na pomoc jiných? Má obec skutečně povinnost postarati se o své chudé? Smí obec nepolepšitelné žebráky a tuláky na nějaký čas zavřít, když přece tím je olupuje o svobodu, jeden z nejdražších statků člověka, a když snad není u nich jiné viny, leda že žebrají? Když platím daň na chudé, jsem ještě povinen také dávatí almužnu? Smí stát roztržité dobročinné nadace spojití v jediný fond, aby bylo možno dobročinnost jednotněji a soustavněji prováděti? Co s dětmi žebráků opravdu neschopných jakéhokoli výdělků? Co s dětmi žebráků lenochů, zlodějů a simulantů? To jsou aspoň ukázky otázek, s nimiž se tehdejší teologie musila vypořádati.

Nejznámějším z katolických teoretiků je Ludvík Vives, Španěl, humanista, přítel Erasmy a také přítel anglického krále Jindřicha VIII. až do chvíle, kdy tento zapudil svou pravou manželku. Vives žil v Belgii, a tu obrátil se na něho starosta v Bruggách s žádostí o pokyny, jak by měli uspořádati v městě chudinství. Vives vyhověl a napsal delší pojednání „O podpoře chudých neboli o lidských potřebách“ a předložil je r. 1526 městskému senátu v Bruggách. Spis má dva díly. Prvý je teoretický a jedná o dobročinnosti vůbec a o povinnostech jednotlivců k chudým. Hojně tu používá citátů z patristiky a církevních Otců. Díl druhý je praktický, a dotýká se řady otázek a dává řadu směrnic. Na př.: Dva městští senátoři se sekretářem mají navštívit domy jednotlivých chudých a vyšetřit jejich poměry a zvláště informovati se o mravní hodnotě jejich. Ať se chudým především opatří příležitost k práci, mohou-li pracovati. Ať se v útulcích chovanci zaměstnávají přiměřeně i tehdy, když nejsou dokonale výkonní, na př. slepci, starci atd., protože nedostatečná zaměstnanost otupuje nebo je mravním jedem. Děti ať se dobře a záhy vychovávají a cvičí v povolání, aby nemusily žebrati. Atd. - Spis byl brzy přeložen do několika evropských jazyků a měl na vývoj chudinské péče značný vliv.⁵⁷

Když na různých místech byl zaveden nový chudinský řád a novoty někde narážely na odpor, promluvilo ke sporným otázkám několik vedoucích

theologů. Tak zemský sněm ve španělském Valladolidu uspořádal chudinskou péči novými předpisy. Za tento zákon postavil se celou svou autoritou učený františkán Juan de Medina, v podstatě souhlasil i velký theolog španělský dominikán Soto. Když pak vyšel nový chudinský řád v Bruggách, ostře vystoupil proti některým jeho vedoucím myšlenkám augustinián Vavřinec a Villavincenzio; zvláště zdůrazňoval, že chudinská péče byla vždy věcí toliko Církve, že zákaz žebření pochází z pohanství a spojování nadací z luteránství. Protože spor v Bruggách nabýval vášnivého rázu, byla požádána universita v Lovani o posudek; její posudek byl opravdu objektivní. Z theologů německých projednávají tyto sporné otázky charity důkladně profesori ingolstadtské university jesuité Theodor Pelten a po něm Adam Tanner.⁵⁸

Jadrem je stanovisko katolických moralistů z doby poreformační k hlavním problémům chudinství vysloveno v dobrozdání, které podala pařížská theologická fakulta k ypernskému chudinskému řádu v r. 1531. Zásadně pokládá novou úpravu chudinství za věc užitečnou, která je v souhlase s naukou Písma sv. a církevní tradice. Žádá se však, aby se pečlivě dbalo těchto výhrad: 1. Ať se novou úpravou nezaviní, že by při naprostém zákazu žebroty nějaký domácí nebo cizí chudý upadl do velmi těžké nebo dokonce do krajní nouze. - 2. Nestačí-li společná chudinská pokladna na takové zaopatření všech chudých, nesmí se těmto žebření úplně zakázati. - 3. Tím, že bohatí odvádějí příspěvky do společné chudinské pokladny, nejsou již zcela zproštěni povinnosti pomáhati chudým, kteří jsou v krajní nebo skoro krajní bídě. - 4. Nový chudinský řád nesmí znemožňovati občanům, aby konali skutky milosrdenství další, když by je chtěli konati. - 5. Ať se pod záminkou, že se opatřují prostředky pro chudinskou péči, nekonfiskuje církevní majetek bez ohledu na původní určení nadací; zůstává ovšem přísnou povinností duchovních, aby používali svých příjmů podle příkázání lásky. - 6. Žebřavým řádům schváleným od Církve nesmí se zakazovati sbírání almužny. - 7. Touto úpravou nesmějí býti o nezbytnou podporu olupování ani chudí okolních obcí, jsou-li v krajní nebo velmi těžké bídě; proto musí se jim v tomto případě buď povoliti žebření nebo se jim musí dáti příspěvek z městské pokladny.⁵⁹

Velmi zajímavý je závěr tohoto dobrozdání: „Avšak ať se tento řád chudinské péče nepovažuje za naprostou a v každém ohledu nezměnitelný přirozený zákon, od něhož nelze za žádných okolností a nikdy ustoupiti; je nezbytno, aby se moudrým a zbožným mužům přenechalo, jak tento řád vykládati a pozměňovati, neboť ti dovedou rozhodnutí přizpůsobovati potřebám místa, doby, osob a ostatních okolností.“⁶⁰

⁵⁶ Sr. Liese I, 296-301, Lallemand t. IV p. I, 15-26, Ratzinger 445-451.

⁵⁷ Obsah dobrozdání pařížského uvádím podle Ehrle 37.

⁶⁰ Viz Ehrle 38 v pozn.; u Ehrleho str. 37-38 pod čarou otištěn celý tento důležitý dokument.

⁵⁶ Uhlhorn III, 179.

⁵⁷ Sr. F. Ehrle, Beiträge zur Geschichte und Reform der Armenpflege, Freiburg i. B. 1881, 27-33, Liese I 291-295, Lallemand t. IV. p. I 10-15.

Obory charitativní práce po reformaci

Charitativní práci v období od reformace do osvícenství pochopíme lépe, když i zde si aspoň povšechně přehlédneme obory, které potřebovaly činnosti charitativní.

Chudinství

Především stále ještě zůstávala nerozřešená otázka chudinská, ba v tomto období vystupovala ještě ostřeji než dříve. A všechno to, co se v této době na vyřešení chudinského problému dalo, je jen novým draze zaplaceným potvrzením zkušenosti, že se musí zhroustit všechny takové pokusy, nedějí-li se v rámci všeobecné dokonalé sociální reformy; jinými slovy, chudinskou otázku nelze řešit jen činností osamocenou, odseknutou od ostatních současných hospodářských a sociálních poměrů. Dále řešení bylo v této době nesmírně ztíženo tím, že bylo i nejbystřejším hlavám těžko otázkou chudoby odloučiti od otázky žebroty, povalečství a tuláctví, tak byly tehdy obě do sebe vrostlé. Je velmi nesnadný již boj proti skutečné chudobě; což teprve, když je nutno současně bojovat i proti lenošnému tuláctví a řemeslné žebrotě, která vyžaduje zcela jiného způsobu boje!

Žebrota.

„Pohromu žebroty zdědilo století XVI. od XV., a rostla stále více. Trpělo pod ní nejen Německo, nýbrž celý křesťanský Západ. Jako Norimberk, Augsburg a Frankfurt byla zaplavena hejny žebráků i průmyslově čilá města Bruggy, Ypern. V Anglii hned před reformací vydávali proti žebrotě stále ostřejší zákony, jež hrozily vymrskáním, uřezáním uší a posléze provazem, ale marně. Ve Francii nebylo jinak; v Paříži nebylo možno udělati kroku, aby člověka neobtěžovali žebráci.“¹ V Paříži bylo kolem r. 1600 na 40.000 žebráků² při 200.000 obyvatel. Také v českých městech bylo mnoho těch, jimž se žebrota stala příjmem živností: „tak obvykli sobě mnozí žebrotu a toulku, že nikterak nebylo lze ani do špitálů jich dostati k pobytu pohodlnějšímu“. Císařská instrukce z r. 1606 si stěžuje, že „tím více vyhání se žebráků, tím více se jich nachází“. Nic nepomáhalo, že žebráci bez oprávnění „měli hnáni býti z města ven, na pouta bráni a metlami mrskáni“: brzo na to zase praví zápisy, že opět „do kolika set žebráků městem se procházejí“.³ „Veliké množství žebráků se vyrojilo v Čechách zvláště ke konci XVI. věku.“⁴

Příčiny prudkého vzrůstu žebrovosti v této době byly v tehdejších poměrech. Státy evropské byly pohrouženy ve stálé války mezi sebou; válka dlouho trvající ochuzuje celé země, vytrhuje celé skupiny lidí z jejich nor-

málních hospodářských poměrů, činí je pouhou hříčkou náhody, znemožňuje úrodu pro selský lid, vyhání jej z jeho sídel. Co nezničily války mezi sebou, ničily války občanské. Války náboženské po reformaci přišly Evropě velmi draze v tomto ohledu. Válkou dále zesurovují povahy a ztrácejí vědomí odpovědnosti, což bývá pro mnohého jen průpravou etapou k žebrotě a tuláctví. V některých zemích, zvláště v Anglii, velmi se vymstilo, že byly rozchvácné církevní statky, z nichž se chudině dostávalo v bídě výživy a že nebylo učiněno při tom žádné rovnocenné náhradní opatření pro nuzné. Po stránce hospodářské organizace stále zřetelněji se jevilo, že středověká soustava vázanosti se přežila, že pořád nebezpečnější trhliny se na ní ukazují jako na střese chátrajících domů, jen docela nejasně a matně se v mlhách rýsovala blížící se nová soustava kapitalismu - a v této době neudržitelnosti starého řádu značný počet existencí byl vyřazován. Pak příčiny mravní: víra a mravnost v nesčetných duších ořtesena, a takový nihilismus často vyústí v žebrotu a tuláctví. Tuláctví je nakažlivé, láká svou příležitostí k lenosti, dobrodružství a nevázanosti. Pokusy potírati žebrotu často ji jenom rozmnožují: jako hejno vrabců se žebračí pod takovým úderem rozprchli, ale zakrátko se oklikou potají vracejí zase.

K tomu přistupují ovšem ještě příčiny, které vodívají k žebrotě za všech dob: slepí, hluchoněmí, mrzáci, trpící padoucníci, slabomyslní, starci, vůbec lidé neschopní výdělků, lidé, kteří neštěstím nebo svou nedbalostí přišli o majetek atd.

Žebrota zaviněná je strašnou kletbou. Byla jí i ve stoletích, o kterých jednáme. Vede k lenosti; k povalečství; ke krádeži; k opilství; k předstírání nemocí; k nemravnosti; zkrátka k mravnímu pustnutí. Začal prositi žebrák velice pokorně; když se mu nevyhovělo, stal se drzým; vyhrožoval sprostě; často i zapálil. Obtěžoval drze i v kostele. Neodbytný jako hmyz. Čím zdravější tulák, tím zpupnější a náročnější, tím cyničtější dovedl loupiti. - Z vyžebnaného majetku mnoho neměli; propili a prohýřili to v hospodách. Kterak v takové žebračké hospodě bývalo, o tom vypravuje pražský zámečník Ruland v r. 1593: „V svátek i nesvátek ve dne v noci takových křiků nadělají, jakoby hořelo, a to nejvíce žebračí. Ta šenkýřka u Telečka chová všechny lotry, slepy, chromy, žebračky, zloděje; málo který den, aby se tam nervali, já musil vondyno vyběhnouti s voštipem, a truhlář s kyjem, abychom frýd udělali.“⁵

Že v mravním cynismu snadno se dostali i k loupežím a vraždám, že ve vzteku snadno se stávali i nejzhoubnějšími škůdci bezpečnosti, netřeba dokazovati.

A co nejhoršího: polepšení takového tuláka bývalo skoro nemožné.

Po celá staletí se státy stavěly zásadně špatně k chudinství a k žebrotě. Vycházely z předpokladu - obyčejně nevysloveného - že žebrota má příčiny jen (nebo hlavně) v osobních poměrech nebo přímo jen v osobní vině člověka a místo aby reformovaly důkladně celý sociální řád, omezovaly se pouze na policejní prostředky a těmi chtěly vyléčiti žebrotu. Druhý předpoklad bývá vysloven zřejmě: „Vůdčí zásadou rakouského zákonodárství chudinského jest myšlenka, že jest domovská obec povinna pečovati

¹ Uhlhorn III, 3.

² Lallemand t. IV p. I, 252.

³ Winter, Kulturní obraz českých měst II, 118-121.

⁴ A. Tvrdoň, Péče o chudé a péče o mládež ochrany potřebnou atd. V Praze 1937 II, 10°.

⁵ Winter II, 121.

o své příslušníky v nouzi; chudinské opatření jest tedy u nás výronem práva domovského. - Zásada ta není nová; poprvé byla vyslovena v říšském policejním řádu Ferdinanda I. ze dne 15. října 1552 a byla od té doby po 3 a půl století úhelným kamenem celého dalšího vývoje chudinského zákonodárství v Rakousku. Tímto řádem zasáhl u nás poprvé stát do úpravy chudinské péče, která zachovala dlouho ještě svůj policejní ráz. Průběhem následujících staletí vydána byla u nás řada podobných nařízení proti žebrotě a o postrku, z nichž je zvláště zajímavé nařízení Marie Terezie „Bettler-, Schub- und Verpflegsordnung“ ze dne 16. května 1754.⁶

Tato policejní opatření byla v různých státech a různých dobách různá. Někde bylo zakázáno žebrotě vůbec. V některých městech směli žebrotě jen domácí chudí, a to jenom takoví, kteří se mohli vykázat dovolením od úřadu, který napřed zjistil, zda chudý žebrotě potřebuje a zda jest almužny hoden. Někde připouštěli k žebrotě také chudé z jiných míst, když se vykárali ověřujícím (v Praze říkali: fedrovní) listem od své obce. Někde zaháněli cizí a zvláště zdravé žebračky pryč z města a odkazovali je do jejich domovských obcí. Někde bylo zakázáno dávat almužnu žebračkám. Někdy byly na žebračky a tuláky pořádány přímo honby a byly vypisovány odměny pro ty, jimž se podaří chytit zdravého tuláka: „Je spravedlivé dáti těm, kdo přivedou tuláky a zdravé žebračky, mírnou mzdu, aby se jim aspoň hradily cestovní výlohy... Dává se odměna aspoň 10 liber za hlavu vlka, tulák je daleko nebezpečnější pro společnost.“⁷

Ve všech zemích byli tuláci a žebračky také přísně trestáni. Někde to byly jen přechodné výbuchy: „V letech 1594 a 1595 pochytili, umučili a upálili Rakovníčtí velikou část pobudů všeho království Českého, kladouce je za paliče a s bláhovou ochotností odevšad je přijímajíce.“⁸ Ale jinde běže o normy důsledně prováděné.

Ve Francii bylo nařízeno tuláky uvěznit na dobu po prvé krátkou, při opětovném tuláctví na delší dobu a někdy i doživotní. Uvěznění má být velmi vážné; podle ediktu Ludvíka XIV. má se uvězněným žebračkám a tuláčkám v Rouenu „dávat jen to, co je nezbytné k životu a mají se jim ukládat práce možná co nejtvrději, pokud je mohou snést.“ Tuláci směli být odsouzeni i na galeje.⁹

Velmi přísné byly zákony proti tuláčkám v Anglii. Za Jindřicha VIII. byli lidé přistiženi při žebrotě mrskáni, odesláni do rodiště, ucho jim bylo uřezáno, a byli-li dopadeni po třetí, byli odsouzeni k oběsní jako nepřátelé společnosti. Kruté byly zákony vydané za mladistvého Eduarda VI. v r. 1547: Každé zdravé osobě, muži nebo ženě, která zůstala tři dny bez práce, má se horkým železem vpálit na prsa písmě V a má se státi po dva roky otrokem člověka, který jí udal soudu; v otroctví má být nucen k práci jakékoli, a třeba i bitím, uvržením v řetězy a jakkoli jinak. Utekl-li z otroctví na 14 dní a byl-li chycen, vpálí se mu do čela neb na líce písmě R,

a stává se otrokem svého pána po celý život. Nový útěk znamená smrt. (Tento zákon o otroctví a tuláctví Eduarda VI. byl odvolán roku 1549.) Zdraví žebračky a tuláci mohli být také odsouzeni k deportaci do kolonií, k nucené práci v královských plantážích nebo u soukromníků. Obdobný trest byl zaveden i ve Francii.¹⁰

Žebrotě a tuláctví trestalo se i smrtí. Rekordu se dosáhlo za Jindřicha VIII. v Anglii, za jehož vlády bylo popraveno na 72.000 tuláků a „papeženců“. Za Alžběty tato čísla nebývá ročně menší než 400. Za ní každého mladého člověka nad 18 let přistiženého při žebrotě po druhé nebo po třetí čeká trest smrti jakožto zrádce. Za královny Anny k tomu přistoupilo: Kdyby takový tulák chycený unikl ze žaláře, platí za zrádce a je trestán jako zrádce. - Podobně v Nizozemsku za Karla V.: oběsní je běžná mince; „všichni lenoši a tuláci, kteří zůstanou v Nizozemsku, budou pověšeni.“ I ve Francii zní edikt z r. 1596: „Všichni zdraví chudí, kteří nejsou z Paříže, ať odtud zmizí do 24 hodin a uklidí se každý do svého rodiště, jinak budou oběsní bez jakýchkoli soudních formalit.“ I ve Švýcarsku byli proti tuláčkám a žebračkám velmi přísní: „Čas od času byly pořádány na vyšší rozkaz honby na žebračky v celém kraji. Honili je jako divou zvěř. Když se ukáží, obce mají zvonit na poplach a pustit se do jejich pronásledování. Používá se karabáče, vězení, znamení, pranýře; dávají jim ostříhati hlavu rukou katovou; uřezávají jim uši; stavějí-li se na odpor, každý má právo je odstřelit.“¹¹

Podobně v Německu. Tak ve Švábsku byly pořádány od r. 1699 „generální prohlídky“: bylo zařízeno, aby „všichni pochytaní cikáni a pověstní tuláci byli bez jakékoli milosti bez jakéhokoli soudního řízení mečem a podle okolností s vyššími tresty na těle a na životě popraveni; jejich ženy a odrostlé dívky však, ačkoliv by se jim nedokázala žádná krádež, byly pruty mrskány, vpáleno jim znamení a ze země na věčné časy aby byly vypovězeny nebo postrkány do kázní a robotáren... Četní chudobní lidé byli tehdy „bez formalit“ popraveni, na př. v Giessenu bylo v r. 1726 najednou 5 mužů na kolech lámáno, 9 oběsněno, 3 muži a 8 žen mečem státi.“¹² V Bavorsku nařídil kurfirst Maxmilián II. v r. 1751, aby cizím žebračkám, kteří do Bavorska nepatří, bylo vpáleno znamení B a aby byli ze země vyhnáni, a budou-li opět dopadeni, aby byli bezohledně popraveni. Domácí žebračky aby napoprvé byli citelně karabáčem zmrskáni a odkázáni na práci nebo na rodiště, napodruhé aby na rok a na den byli dodáni do robotárny, tam aby podle své konstituce byli týdně mrskáni karabáčem, napotřetí a napočtvrté aby vždy byl trest zdvojnásoben.¹³

Obce přejímají chudinskou péči.

Všimněme si ještě jedné ze základních myšlenek chudinské péče poreformační, že totiž nositelem chudinské péče má být obec. V této myšlence -

⁶ K. Engliš, Chudinství v království českém na počátku XIX. století, v Praze 1908, str. XXVI.

⁷ Letrosne, cituje Lallemand IV p. I, 297.

⁸ Winter II, 129.

⁹ Lallemand IV p. I, 183-5, 187-9.

¹⁰ Lallemand IV p. I, 185-7, 189-194.

¹¹ Lallemand IV p. I, 195-205.

¹² Liese I, 217.

¹³ Ratzinger 484.

a zvláště pro tehdejší poměry - je něco dobrého. Na př. již i proto, že rozeznávají mezi chudými, zda je opravdu práce neschopný a tedy odkázaný na cizí pomoc či zda je povaleč, který chce žít jen z práce jiných, to doveďou jen lidé, kteří dotyčné znají, a v menších společnostech se lidé lépe znají, než znají cizího ve světě. Bez lokalisace je těžká individualisace. Mimoto při středověké vázanosti velká část lidí ve svém rodišti ztrávila také celý svůj život a své pracovní energie.

Ale na počátku nového věku začaly se poměry sociální uvolňovat a prolamovati. Stěhování - natrvalo nebo dočasně - nebylo již tak řídkým zjevem jako dříve. Obec ztrácela - napřed výjimečně, pak víc a více - přehled o svých rodácích a příslušnících. Začali odcházeti za výživou jinam; své pracovní energie strávili jinde. Samozřejmost zásady, že obec má se starati o své rodáky a příslušníky, začala dostávat prvě trhliny. Ukazovalo se stále zjevněji, že část chudinské péče musejí převzít i vyšší veřejné svazky, zvláště stát.

Vyskytovala se však i jiná praktická obtíž. Z jednoho města obtížně chudé jako nepřislušné vyhnali. Jiné místo zatížili, a to se bránilo. Chudí, jsouce odmítáni tu i tam, se bránili a sahalí k svépomoci, někdy legální, někdy ilegální. Postrkem mohli býti chudí zahrnutí z města do města, ale ve státě zůstávali stále.

Nejdrastičtěji se neudržitelnost strohého trvání na zásadě, že domovská obec je povinna se starati o své chudé,jevilo u chudých nemocných. Bídu takových „Bettelfuhren“ nebo „Krüppelfuhren“ v Prusku líčí odborný badatel: „Nalézali-li se v nějaké vesnici nějaký mrzák nebo nemocný žebrák, který nemůže dále, naloží jej sedlák, na němž je řada, na vůz, zaveze jej do nejbližší dědiny, tam se naloží znova, a tak jej vozí, až je mrtev nebo až může zase chodit, což však se stává zřídka.“¹⁴ Jiný badatel: „1789 nemocného krejčovského tovaryše ze Schwabachu tahali sem a tam a nakonec jej jeden povozník, kterému se věc přestala líbit, nechal prostě ležet v lese; jeho osud zůstal přes pozdější pátrání neznámý. Někjaká žena vojáka byla takovým žebráckým povozem dopravena do Feuchtwangen; kočí však musil ji ještě bez ohledu vzít dále; cestou ji složil, protože s ní bylo velice zle; když se později šli podívat, co s ní je, byla mrtvá.“¹⁵

Metody chudinské péče v této době.

Vymyká se úkolu této knihy dopodrobna líčiti metody, jak pracovala v tomto období chudinská péče sekularisovaná nebo převážně sekularisovaná. Jen stručně uvádím, že obojí péče byla zastoupena, podpůrná i ústavní, na některém místě spíše ta, na jiném místě ona.

Předně péče podpůrná: chudí lidé zůstali ve svém přirozeném prostředí, dostávalo se však jim podpory, aby si mohli existenci uhájit. Čím prozřevnější byla tato péče, tím více navazovala na rodinu a přirozené svazky a také přidržovala tyto svazky, aby pokud mohly především samy pomáhaly chudým příbuzným.

¹⁴ E. v. Rochow, Versuch über Armenanstalten, Berlin 1789, 10, cituje Liese I, 221.

¹⁵ H. Schorer in Forschungen zur Geschichte Bayerns XII, 186 n, cituje Liese I, 221.

Dále péče ústavní. Špitál zůstává i v tomto období poslední stanicí těch, které postihl krušný osud a kteří v rodině nenalezli bezpečného útulku a zaopatření. I v tomto období mívá špitál ve mnohých krajích ještě širší účel, slouže za starobinec, chorobinec, nalezinec, někdy i jako nemocnice pro chudé a noclehárna. Avšak vznikají stále více již i velké ústavy, které mívají účel již mnohem přesněji a úže vymezený. Některé z těchto ústavů jsou velikých rozměrů, na př. nové některé hospitály francouzské. Objevují se již i typy ústavů, které již nelze vlastně ani zařazovati mezi ústavy lidumilné, na př. donucovací pracovny, anglický workhouse, francouzský d'epot de mendicité.

Vydržovány byly tyto ústavy výjimečně státem, někdy obcí, ale velmi často nadacemi a soukromou dobročinností. Některé z nich, zvláště velké ústavy francouzské, se probíjely existenčně velmi těžce.

Nalezince

I v této době myšlenka nalezinců měla zapřisáhlé nepřitele a velké příznivce. Nepřátelé zase jako kdysi ve středověku uváděli, že nalezince pěstí u matek jen nesvědomitost a že se jimi tedy nemravnost jen podporuje. Jiní - na př. sv. Tomáš de Villanova - dovozovali, že když nalezinců nebude, že bude osud dětí odložených ještě hroznější.

Nedalo se ani jinak čekati, než že při stoupající laxnosti mravní bude přibývat také nalezenců. A skutečně bylo jich zvláště ve velkých městech stále více. V Londýně nalezinec dosáhl číslce 6.000 nových případů ročně, vydržovatelé zakázali přijímati více než kolik bylo volných míst, a z dětí odložených byly losem určovány ty, které měly býti přijaty. Co s ostatními? Nezodpověděno. - V Paříži prudce stoupala číslce: v l. 1640-1649 ročně průměrně 305 případů, za sto let v l. 1740-1749 ročně průměrně 3292, v r. 1770-1779 ročně průměrně 6703, v l. 1780-1789 ročně průměrně 5714! Velká bývala úmrtnost nalezenců: v Aix ve Francii v l. 1768-1772 je přijato 1114 dětí, z nichž žije na konci svého pátého roku 239! V Paříži v r. 1690 úmrtnost nalezenců v prvním roce svého věku dosahuje žalostného čísla 46.83 %, v r. 1751 dokonce 68.49 %. Dětem se nedostávalo pořádné péče v nalezinci, mnoho jich pomřelo následkem obtíží při dopravě do nalezince, zvláště když nemluvně bylo ze vzdáleného venkova, osudné byly i obtíže na dlouhých a nepohodlných cestách z nalezince na venkov, když nemluvně mělo býti umístěno po případě i odkojeno u některé rodiny venkovské. A mnohé chudé rodiny na venkově přijímaly tato ubožátka, aby z nich jen těžily. - Obraz, jež o nalezincích této doby Lallemand načrtává, všimá si zvláště poměrů ve Francii; ale dává tušiti, jaký byl stav i v jiných evropských zemích.¹⁶

*

Je samozřejmé, že i veliké množství sirotčinců bylo v této době v činnosti ve velké řadě evropských měst.¹⁷

¹⁶ Lallemand IV. p. II. 70-109.

¹⁷ Lallemand IV. p. I, 443-452.

Nemocnice

Zase jen několik poznámek.

I v péči o nemocné v tomto období je pozorovati dvojí směr, který však v podstatě svorně pracuje na společném cíli, o záchranu nemocných: předně nemocnice, které jsou majetkem řádů a pod vedením řádů; za druhé nemocnice v majetku měst neb jiných korporací světských a s ošetrovatelským personálem světským.

Náboženských bratrstev, jež měly účelem ošetrování v určitých nemocnicích, v této době více a více ubývalo, napřed mužských, pak i ženských. Místo nich nastupoval personál čistě světský, což však nebývalo ku prospěchu nemocnic, protože služba nemocným bývá obtížná a jednotvárná, bývala špatně placena, a proto mnozí světské ošetrovatelé a ošetrovatelky viděli v nemocnicích zaměstnání jen přechodné. Lékařská služba v nemocnicích byla pořád ještě poměrně nedostačující, protože počet lékařů byl neúměrně malý k počtu nemocných. Také myšlenka porodních asistentek odborně připravených pro svou těžkou úlohu pronikala jen s obtížemi.

Veliké byly i v této době stížnosti, že nemocnice jsou přeplněny, že na větších lůžkách musí spát pacientů více, že je nemožno tříditi nemocné podle povahy nemocí. To bylo pravda. Nával do nemocnic byl ohromný. Největší ovšem do Hôtel-Dieu v Paříži, kde bývalo přijato v l. 1737-1748 ročně průměrně 20.848, v l. 1740-1741 dokonce ročně 27.000! Ale nemocnic bylo málo; proto hleděli pomoci aspoň tak, jak mohli, i když si byli vědomi, že to, co poskytují, jest pouhé ubohé minimum!

Finanční zabezpečení nemocnic bylo také vrátké. Některé sice dovedly udržeti rovnováhu mezi příjmy a vydáním; u mnohých však, zvláště u obrovských ústavů pařížských, byly závrtné. Příjmy státní byly z největší části spotřebovány na války. Pro lidumilné ústavy neměly tehdejší státy dosti pochopení. Dobročinné odkazy a dary skýtaly sice velmi pěkné obnosy, ale výdaje šly do takových výšek! Stále více dozrávalo přesvědčení, že soukromá dobročinnost nestačí na rostoucí úkoly, že stát musí až do základů změnit své stanovisko k veškeré sociální a zdravotní péči.¹⁸

Ústavy pro nervově choré

Je potěšitelné, že v této době se začínají zřizovati zvláštní ústavy pro nervově choré. V celku ovšem byl i v této době osud choromyslných žalostný. Společnost se na ně dívala hlavně jen s hlediska jak je udržeti, aby nebyli nebezpečím pro ostatní. Bývala pro ně ve větších městech, na př. v Hamburku, zvláštní věž, v níž byli uvězněni. Jinde bývali zavíráni ve vězení společně s prostitutkami, pobudy, zločinci, někdy byli zase umístěni ve špitálech. Velmi tvrdě si počínali lidé zvláště k choromyslným, kteří mívali záchvaty zuřivosti. O osudu choromyslných v českých zemích píše dr. Winter: „K stálejším obyvatelům městských vězení nelze nepřičísti lidi,

¹⁸ Sr. partie o ústavní a jiné péči o nemocné v období od reformace pro francouzskou revoluci v Lallemand IV p. I, 365-394, 423-432, 457-612.

kteří se smyslem pominuli. Byl-li blázen klidný, ošetřovali ho doma, byl-li svému okolí i sobě nebezpečný, věznili ho příbuzní buď v domácím sroubku, nebo dali ho do městské šatlavy a platili tu za byt. V žaláři měl s ním hospodář i spoluvěznňové těžkou práci.“¹⁹

První zvláštní ústavy pro choromyslné vznikly na počátku XV. století ve Valencii ve Španělsku (zakladatel milosrdný bratr Fray Jofre Gilaberto) a v Bedlamu v Anglii. Pak začaly se tyto ústavy množiti v nejrůznějších městech evropských. Řeholní řády horlivě spolupracovaly, na př. Alexiáni a j.; účinně však zasáhly i řády, jejichž hlavní účel nebyla zrovna péče o choromyslné, na př. Bratří škol křesťanských, misionáři společnosti Picpus, Jesuité, sestry sv. Magdaleny a j. S nesmírnou něžností věnoval se péči o tyto ubožáky po celá leta sv. Vincenc De Paul, a vždy vroucně doporučoval tuto péči také svým řeholníkům a milosrdným sestrám.²⁰

Péče o vězně

Důležitým oborem charitativní péče byla v tomto období péče o vězně a výkup otroků.

Péče o ty, kdo byli uzavřeni v žalářích, byla žádoucí proto, že při hrubých ještě formách soudnictví tehdejšího snadno se mohl dostat do žaláře i neviný, a dále zařízení žalářů i způsob zacházení s vězni byl často nelidský. Vězení tak nízká, že vězeň v nich nemohl se rovně postavit; nebo tak úzká, že nemohl si lehnouti; hluboké lidomorny, kam byl nešťastník spuštěn tím či oním způsobem velmi úzkým otvorem; vězení nevětratelná, přeplněná, plná pachu, plesnivá, vlhká, studená, tmavá, mnohdy bez lampiček na světlo; hlad; strava se jim opatrovala za jejich peníze; „neměl-li zajatec u sebe nic, zmrákal hladem... Na takové vězně, kteří neměli odnikud nic, chodily biřičky nebo ženy právních poslů po městě žebrat... (Jinde) bývalo zvykem, že vězňové sami bývali voděni po rynku dům od domu na řetěze, v poutech prosili o jídlo.“²¹ Znemravňující styk zločinců a nezkažených při společném uvěznění. Nemravnosti plynoucí z toho, že mladí i staří, muži, ženy i dívky byli společně vězněni v téže místnosti. Surové zacházení. V některých vězeních i nejzdravější vězňové umírali již za krátkou dobu. „Jsoutě povědomi z rozličných žalářů vězňové, jimž pouta maso na nohách tak objedla, že shnilo a spadalo, a ne jeden chuďas z klády vyndán s nohama omrzlými, ba odnesen za mrtvého. Vypravuje sám biřic lounský r. 1595: Ten Bartoň seděl rok a dvanácte nedělí za kládou, dvoje pouta na nohou maje, pouta se mu do noh vložila a nohy otekly, až mu se provalily. Potom jsem ho zamčeného při kládě nechal.“²² Brněnský Špilberk byl znám daleko za hranicemi Moravy.²³ Ale naše žaláře nebývaly

¹⁹ Winter, Kulturní obraz českých měst II, 853.

²⁰ C. W. Emanuel, The Charities of St. Vincent De Paul, 190-3. Dějiny péče o choromyslné v tomto období viz v Lallemand IV p. II, 3-41.

²¹ Winter, Kulturní obraz českých měst, II, 837-8.

²² Winter II, 845.

²³ Viz na př. Silvio Pellico da Saluzzo (přel. J. Rozvoda a A. Muťovský, Má vězení, v Praze 1926, 156 nn.; sr. také 19 nn., 61 nn., 115 nn.).

ještě nehorší. Když anglický lidumil Howard zahájil v r. 1775 svou výzkumnou cestu po žalářích nejrůznějších států evropských, jaký neznámý a zdrcující svět odhalil lidstvu, nemajícimu v celku tušení o skutečných hrůzách tehdejších žalářů!

Nemocné navštěvovati je za takových okolností opravdu skutek milosrdenství. A tak vznikla v době po reformaci v různých městech evropských četná bratrstva, jejichž členové si vzali za úkol chodit do žalářů, starati se o almužnu pro hladové, těšiti zarmoucené, a těm, kteří měli upřímou vůli se napravit, při tom pomáhati. Z činnosti těchto bratrstev vzešel mnohý dobrý námět pro pozdější reformu trestního práva a vězeňství. I v této péči o vězně se vyznamenali velicí světcí lidumilové, sv. Karel Boromejský a sv. Vincenc De Paul. Na př. Karel Boromejský „na šesti synodách kněžstva své diecése, které konával vždy za tři roky v l. 1565-1582, prosadil, že byla přijata řada zásad pro péči o vězně, které podle výroku anglického spisovatele T. Vaughana, jinak nepřiznivého katolické Církvi, nikdy nebyly předstíženy, pokud se týká velkodušné pozornosti, s níž chápou práva lidskosti a potřeby vězňů.“²⁴

Vykupování otroků

I v této době neztratila svého významu péče o zajatce. Počet jejich byl hojný; v tureckých válkách mnoho lidí upadlo do otroctví a bylo odvečeno do vzdálených krajů. Námořní lupiči severoafričtí s velikou oblibou loupili lidi a dělali velmi výnosné obchody tím, že je prodávali do otroctví. Pak otroci černoši, nachytaní v Africe.

Osud otroků byl žalostný. Stačí na př. dva dopisy z otroctví, psané Čechem Václavem Renckým a Slezanem Karlem Nydšolem, uveřejněné od Beckovského, abychom poznali, co to znamenalo upadnouti do tureckého zajetí.²⁵ Nebo křesťanští otroci v Africe: práce na venkově na žhavém slunci nebo v lomech nebo v přístavech; vysílením hynulo mnoho otroků již v několika letech. K tomu bídná strava, spánek v brlozích na holé zemi. Pak trýznění, by se terorem udržovala kázeň: mrskání, mrzačení, usmrcování z nepatrných příčin. Někdy i hrozné mučení: otrok uzavřen do sudu, do něhož zvenčí zatlučeny hřebíky, a spuštěn po svahu dolů, nebo otrok spuštěn po zdi proti slunci, upevněn na hák a tak vystaven poněmáhle a bolestně smrti. Mimo usilování, aby otroci zapřeli křesťanství, ohrožování cti dívek atd.²⁶

Trinitáři a mercedenáři i v této době konali své záslužné dílo pro výkup otroků. Vznikaly také jiné obdobné akce v menším slohu. I jednotlivci věnovali se tomuto svatému dílu. Nejvýznačnější je v tom osobnost jesuity sv. Petra Clavera, apoštola černošů, zemřelého 1654. „Po čtyřicet let bez od-

²⁴ Viz Lallemand II, 168. - Viz v téže spise celou partii o charitě pro vězně II, 113-178.

²⁵ Uvedeny jsou u Beckovského a přetištěny ve čl. Křižovníci a uvedení Trinitářů do Čech v časop. Od Karlova Mostu, v Praze 1928, r. I, 136-8.

²⁶ Lallemand IV. p. II, 180, sr. celou stať IV. p. II, 179-201.

počinku se věnoval těmto nešťastníkům. Karthago bylo tehdy velikým tržištěm na toto lidské zboží. Když nějaká černošská loď připlula do přístavu, odebral se tam, jako otec objímal ubohé otroky a hned jim pomáhal v jejich bídě. Jakého heroismu bylo k tomu mnohdy třeba! V jakém žalostném stavu často přijížděli! P. de Sandoval, předchůdce a učitel Claverův, člověk nebojácny, svěčil se svému mladistvému žáku, že pokaždé, když byl hlášen příjezd černošské lodi, studený smrtelný pot mu vystupoval při vzpomínce na nevýslovné námahy, jež při takových příležitostech prodělal dřív. Ale Claver byl tak zaujat svým úkolem, že nemyslel než na spásu bližního a ničeho se nelekal. Byli-li tam černoši nakažení morem, pokrytí zahnívajícimi vředy, k těm šel nejprve a nic neobmeškal, jen aby utišil jejich utrpení. Tato oddanost mu otvírala cestu do jejich duší.“²⁷

Ostatní obory

Pro úplnost aspoň stručně vypočítávám jiná význačná odvětví charity v této době. Je zajímavé, že při mnohém z nich horlivě se uplatňovala jak práce kněžstva světského i řeholního, tak i laiků.

Pro záchranu dívek, které přišly na scesti, vznikala vedle řeholí, o nichž již byla řeč, také četná jiná zařízení.²⁸

O výchovu hluchoněmých velmi se zasloužil francouzský kněz Charles-Michel de l'Épée, od něhož načerpal pro své plány ve prospěch hluchoněmých v Rakousku hojně náměty císař Josef II.²⁹ V Čechách prvý takový ústav vznikl v Praze r. 1786, jeho ředitelem byl kněz Karel Berger, a po něm řídili ústav vždy kněží.³⁰

Ve značné části ústavů pro slepce v řadě států obstarávali výuku i výchovu chovanců kněží nebo řeholnice.³¹

Aby dívkám chudým bylo umožněno slušné manželství, vznikla bratrstva a nadace, zabezpečující jim věno. Tento způsob dobročinnosti vedl sice někde ke stíženosti, protože některá plýtká děvčata tím byla svedena k bezstarostnosti a lehkomyšlnosti. V celku však i tímto oborem charity bylo vykonáno mnoho dobrého a předešlo se mnohemu zlu.³²

Velikým dobrodiním v boji proti lichvě byly i v tomto období lidové záložny zvané Montes pietatis; Pavel III., Julius III., Pavel IV., Pius IV., Pius V. a dlouhá řada jiných papežů schválila jejich zařízení.³³

V této době vyskytují se stále hojněji případy, že se za tím účelem, aby se lidem poskytla příležitost k zaměstnání, zřizují jakési veřejné dílny, ateliers de charité, zvláště prádelny.

²⁷ Neyron 135-6; sr. G. Ledos, St. Pierre Claver, Paris 1923, 33-80.

²⁸ Lallemand IV. p. I, 452-6.

²⁹ Lallemand IV. p. II, 51-67.

³⁰ J. Schindler, Das soziale Wirken der katholischen Kirche in der Prager Erzdiöcese, Wien 1902, 501-4.

³¹ Liese II, 146-7.

³² Lallemand IV. p. II, 451-462.

³³ Lallemand IV. p. II, 477-517.

Udělal se vše, co se mohlo udělat?

Nesmíme však se vyhýbat jedné otázce: Bylo toto charitativní smýšlení, jaké pozorujeme na př. na sv. Vincenci De Paul, údělem jen některých lidí? Bylo takové smýšlení v katolických kruzích před osvícenstvím pravidlem či výjimkou? Odpovídá historik odborník v době baroka: „Podobně jako renesance byl duch baroka kulturou pro vyšší vrstvy. Při všem úsilí o církevní reformu snažila se církevní knížata o to, aby se stkvěli také jako knížata a podporovatelé nové katolické barokní kultury, a netrvalo dlouho a zase nebylo na nich poznati, že by byli příliš starostlivými pastýři duší. Ještě širší sociální stíny padaly dolů do nížin. Málo péče se věnovalo nižším lidovým vrstvám. Žili věru i v této době apoštolé charity a nechybělo světců, kteří se ujímali nižších vrstev. Když se zvláště velebí takové osobnosti jako Jan z Boha a Tomáš z Villanova, Filip z Neri, Kamil de Lellis a Josef Kalasancý, jakož i v Polsku Petr Skarga, to mělo svůj důvod v tom, že to byly výjimky. Všeobecně dobročinnost se vyskytovala řídkěji. Proto setkáváme se již v první době se smutnými sociálními poměry všude v katolických zemích. Důkazem jest loupežnictví v církevním státě, zchátralost národní ve Španělsku, zesurovělost v Německu, zotročení sedláků v Polsku. Absolutism vládařů též přispěl k tomu, že se nemohlo dospěti k promyšlené sociální péči. Jeho cíle směřovaly k bezmezné mocenské politice, která se snažila zabrat síly národa pro tento cíl a znemožňovala, aby se mohly energie volně rozvinouti.“¹ „Vincenc De Paul vyniká v barokním období vysoko nad své vrstevníky tím, že je prost slabostí této doby a v sociálně-charitativní činnosti vyplňuje mezeru, na kterou jinak tam stále narážíme. Kdyby podněty, které jiskřily z jeho velkolepého organizačního ducha, ve velkém měřítku se byly přejaly jako povinnost veškeré společnosti, byla by se Francie nejenom vyhnula velké revoluci, nýbrž byla by křesťanské kultuře vyřešením problémů shrnutých pod jménem sociální otázka docela jinak prospěla než šířením svých jednostranných a utopistických ideí svobody a rovnosti.“²

Udělal v tomto období v charitě katolíci mnoho. Škoda, že lidská slabost jejich práci brzdila, že neudělali všichni a vše, co se udělat mělo.

Námítky proti charitě po reformaci

Jako charitě středověké vytýká se i charitě v období mezi reformací a osvícenstvím, že její metody v péči chudinské, nemocniční, sirotčí atd. byly ve mnohém ohledu ještě velmi nevyspělé.

Je skutečně pravda, že tehdejší metody, srovnáme-li je s nynějšími, vykazují těžké nedostatky. Ale chceme-li tehdejší charitu správně zhodnotit, musíme stále mít na mysli poměry, uprostřed nichž pracovala. Sociální ná-

¹ G. Schnürer, *Katholische Kirche und Kultur in der Barockzeit*, Paderborn 1937, 497.

² Schnürer 535.

zory a kulturní úroveň tehdejší nebyla tak vysoko jako je dnes. Charitě chyběly mnohé pomůcky, prostředky a možnosti, které nám dnes připadají samozřejmými. Musila dále bojovat s obtížemi a s předsudky takovými a tak vžitými, že my si to sotva dovedeme představit. Jak těžko bylo tehdy lidem přiměti k tomu, aby lidsky zacházeli se šílenci! Jak tvrdě a nelidsky se zacházelo na př. v Anglii se žebráky za Jindřicha VIII., Alžběty a jiných králů! Jak bláhově si v těch staletích počínaly státy, když si myslily, že chudinská otázka se dá vyřešit říznými policejními zásahy! Jak chodili netečně na př. Pražané po ulicích vedle žebráků, kteří tu, poněvadž špitály pro ně nestačily, leželi na ulicích, a třeba i nemocní, umírající, mrtví! Je pravda, že ve mnohých nemocnicích lékařská služba potřebovala velkých oprav. Ale to byly ještě doby, kdy bylo lékařů neúměrně málo vzhledem k počtu obyvatelstva, a tím trpěly těžce nejen nemocnice, nýbrž tehdejší státy vůbec. Na př. na Moravě „stavové zemští teprve r. 1565 shromáždění na obecném sněmu olomouckém . . . dali moc nejvyšším soudcům zemským, aby o dva doktory jednáno a s nimi srovnáno bylo o službu: a z těch aby jeden v Olomouci a druhý v Brně byli. Lékaři tito měli býti ve službách zemských, měli býti zjednáni na jeden rok prvotně za léčení. Ale trvalo plných pět let, než ustanoven byl prvý zemský lékař na Moravě, dr. Jordán, za služné ročních 400 zlatých. Druhého doktora lékařství získati nebylo lze. Dr. Jordán usadil se v Brně a působil na Moravě několik let, ač mu služné bylo vypláceno dosti nepořádně. Že již před těmito lékaři zemskými byli na Moravě lékaři studovaní, nedá se pochybovati, ale byly to bílé vrány.“³

Podobně co se týká metod léčení: lékařská věda nebyla tehdy na nynější výši, a je naivností, když někdo s despektem odsuzuje tehdejší lékaře, že neléčili tak dokonale, jako léčí svědomitý a vědecky dokonale vyzbrojený lékař dnes. Nebo v otázce žebravosti: co to již bylo na světě vymyšleno plánů na potírání žebravosti, kolik hlav pracovalo a pracuje v této otázce, kolik zákonů vydáno - a můžeme býti s tím, čeho se dosáhlo, spokojeni? Při úředním zjišťování stavu péče o chudé v našich zemích v r. 1931 došlo se k závěrům, na něž naše doba pyšná býti nemůže: „Obstojné podpůrné kvoty byly jen v městech a obcích vybavených řádnou chudinskou organizací a správou, takže dosahovaly tu aspoň jakési existenční základny . . . V malých venkovských obcích byli chudí nuceni a mnohdy přímo odkazováni k jiným zdrojům pomoci, jako je trpěná žebrota, páteční pochůzka a střída.“⁴ „Chudinské podpory od obcí, jak bylo našim šetřením prokázáno, byly namnoze pouhými almužnami, které ani zdaleka nedosahovaly existenčního minima. Znamenaly často pouhé veřejné ověření chudoby, . . . otvíraly dveře k beztravné žebrotě, jestliže mělo býti předpokládáno právo na existenci a vyloučena smrt hladem . . . Téměř polovina všech obcí, jež vykazaly způsob opatrování všech chudých střídou, posílala je vlastně dům od domu žebrotou.“⁵ A jaké neudržitelné poměry jsou dosud v mnohé ne-

³ F. V. Peřinka, *Dějiny města Kroměříže*, v *Kroměříži I*, 1913, 308.

⁴ A. Tvrdoň, *Péče o chudé a péče o mládež ochrany potřebnou v republice československé v r. 1931*, díl I., v Praze 1935, 57.

⁵ Tvrdoň 72.

mocníci, když se přivalí na kraj jen poněkud větší vlna nemocí! - Musíme tedy mít porozumění a soucit i s nedostatky v sociální péči po reformaci. Musíme realisticky počítati s tím, jak těžkými překážkami a poměry se musí probíjeti každé vyšší snažení, než se proseká k vyšším stupňům! Ne-proklínáme průkopníky, když tak těžce se pohybovali v hustém pralesi obtíží, nýbrž buďme jim vděční za každou píď, o kterou se dostali v tom pralesi vpřed! -

Druhá námitka bývá, že vykonavatelé křesťanské charity v nemocnicích, v sirotčincích, starobincích, v různých útulcích - kněží, řeholní bratři, řeholní sestry - nezacházeli vždycky s chovanci s takovou láskou, jak se právem mohlo od duchovní osoby očekávati; že ve službách lidskosti si někdejší takoví představitelé charity počínali tvrdě.

Je pravda, že se takové případy vyskytly a vyskytovaly? Je. Je pravda, že někdy tyto nedokonalosti bývaly i těžkým pohoršením? I to se někdy stalo. - Ale smí se proto odsuzovati již všeobecně charita? - V těch společnostech ošetřovatelů, vychovatelů a hospodářů církevních že by se nebyla vloudila nedokonalost? Kde je člověk, tam je i nedokonalost, kde je mnoho lidí, tam se vloudí nedokonalosti ve větším počtu. Je možné potom tyto chyby tak postaviti do popředí a mluvit o nich tak silným hlasem, že vznikne dojem, jakoby tam nebylo nic jiného než jen nedostatky. - Ve skutečnosti však proti těmto chybám stojí horlivá a obětavá práce nesčíslných jiných příslušníků této společnosti. Proti vlažnosti a tvrdosti jednotlivců, jejichž jednání padá na jejich osobní vrub, protože je v rozporu se stanovami společnosti, stojí heroismus, s jakým slouží armáda těch, kteří žijí podle ducha stanov. Vytyčovatí stále slabosti nehodných členů a umlčovatí soustavně obdivuhodné dílo oběti celku je nedůstojné každého, kdo miluje pravdu. To smí jen pamfletář, jehož práce jakožto pamflet nemá ceny. Nepravíme, že na měsíčním úplňku není skvrn. Jsou, bylo by hříchem proti pravdě to popírati. Ale když připouštíme, že na úplňku jsou temnější skvrny, tím nepravíme ještě, že na úplňku není světla, že úplňek jest temnota.

Obviňuje se charita této doby, že příliš zdůrazňovala náboženskou stránku ve svých lidumilných ústavech; že na př. - tam je to zvláště drastické - když byl nemocný přijat do nemocnice, napřed že se musil vyzpovídati. - Avšak charita i v těchto dobách byla vedena velikou myšlenkou, že tělo a pozemský život je mnoho, avšak duše a věčnost že je ještě daleko více, a že by bylo špatným skutkem milosrdenství, kdyby pomozeno bylo tělu, ale duše nedošla spásy. Proto žádala přijetí svatých svátostí. Ostatně tehdejšímu člověku byla tato povinnost samozřejmostí; nesmíme si ji představovatí jako u moderního křesťana, jenž si přijímání svátostí odvykl a proto přijmouti je pokládá za věc nesmírně obtížnou. Dále Církev dobře věděla, že člověk, který je smířen s Bohem, mnohem klidněji snáší obtíže nemoci, než když by byl vedle utrpení tělesného znepokojován také svědomím. Ale konečně také: Církev trvala na přijímání svatých svátostí hned při pří-

chodu do nemocnice, protože měla na mysli, aby nemocnému jeho bolesti byly záslužné i pro život věčný, jinak řečeno, aby velké utrpení nemocného nebylo pro jeho věčný život bez ceny.

Chci však nějak podceňovatí škodlivost chyb, které se v charitě staly? Nechci. Neboť chyby nejen zeslabují účinnost práce v tom období, kde se stávají; nýbrž jsou i zatížením a brzdou pro práci budoucí. „Polovice energií každé historické epochy se spotřebuje, aby se napravily chyby epochy, která předcházela.“⁴

Nadpřirozené síly v křesťanské charitě

Liší se křesťanská charita po reformaci od charity sekularisované jenom zevnější formou, či je zde rozdíl hlubší? Poskytuje snad křesťanská charita i síly, které jsou velikým ziskem pro charitativní práci, a které ve světské lidumilnosti scházejí?

Kde charita se vyskytuje v plné dokonalosti, tam pracuje i silami nadpřirozenými. Tam síly čistě přirozené musejí býti též plně zužitkovány, jako v dobročinnosti světské; ale v dokonalé charitě Bůh tyto síly rozhojňuje a stupňuje pomocí nadpřirozenou, udílí „vlévá“ nadpřirozené energie, probouzí v duši síly, které by jinak dále neužitečně v nitru dřímaly. Jako milost Boží přirozenosti člověka nezeslabuje a nemrzačí, nýbrž zdokonaluje, povznáší a stupňuje, tak i nadpřirozená charita. Ve světle víry i nejobyčejnější případy sociálního života se jeví v docela jiném světle, a slabost člověka nalézá netušené posily.

Vizme požehnání těchto nadpřirozených prvků charity na nejdokonalším představiteli charity z tohoto období, na sv. Vincenci De Paul. „Nesmíme se dívatí na chudobného venkovana nebo na chudobnou ženu podle jejich zevnějšíku a podle jejich inteligence; neboť velmi často ani svou tvář ani svým duchem nedělají dojem rozumných lidí, tak jsou hrubí a pozemští. Ale obraťte medaili, a uvidíte světlem víry, že Syn Boží, který chtěl býti chud, se dává zastupovatí u nás těmito chudými... Ó Bože, jak krásnými se nám jeví chudí, když na ně hledíme v Bohu a s tou úctou, jak si to přeje Kristus! Když však na ně patříme podle dojmů tělesných a v duchu světáckém, jak se nám zdají opovrženými!“⁵ V tomto nadpřirozeném chápání všech věcí vidí sv. Vincenc zdroj nadzemských sil: „Ne, ne, toliko věčné pravdy jsou s to, aby vyplnily naše srdce a aby nás bezpečně vedly. Věřte mi, stačí opřítí se pevně a dokonale o některou z dokonalostí Božích, o jeho dobrotu, prozřetelnost, pravdivost, nekonečnost atd. Stačí, pravím, když se opřeme o tyto božské základy, a v krátké době se staneme dokonalými. Ne že by nebylo dobré, když se utvrdíme také pádnými a přesvěd-

⁴ W. J. Kerby, The social Mission of Charity, New York 1924, 119.

⁵ Abelly, Vie de Saint Vincent De Paul, Paris 1881, II, 210.

čivými rozumovými důvody; i ty mohou být vřdycky užitečné; ale at žůstanou podřizeny pravdám víry.²

Víra jako novým vyšším světlem ozářila mu celou charitativní práci: „V osobě chudého sloužíme Kristu“; „co se koná v lásce, je vykonáno pro Boha“; „sloužit chudým je povoláním božským“; „na chudé se máme dívat jako na své pány“: takových podobných povzbuzujících vět je plno v promluvách světcových k milosrdným sestřám a k spolubratřím.³ I v trpicích pěstil toto hluboké chápání v duchu víry. Tak praví těm sestřám, které ošetřují nemocné po domech, aby ve světlici postavily kříž tak, aby jej nemocný mohl vidět, „aby čas od času naň pohlédl a uvážil, co vytrpěl Syn Boží pro něho“.⁴ Proto také milosrdným sestřám, jež založil, velmi doporučoval lásku k modlitbě: „Je nemožné, aby milosrdná sestra vytrvala v povolání, nemodlí-li se... Nebude-li osvěžovati svých sil modlitbou, bude se jí její zaměstnání zdát velmi nepřijemným; bude rozmrzelá a nespokojená se svým stavem a konečně opustí jej vůbec.“⁵

Je ku podivu, jak jedna z nejslavnějších filantropů minulého století, Florence Nightingalová, která vycházela v lidumilné práci z docela jiných hledisk než sv. Vincenc, přece úplně se s ním shoduje v tom, že ošetřovatelství nutno chápati nábožensky: „Zcela a trvale věřím, že náboženská pohnutka je podstatně nutná k dokonalejšímu stupni ošetřování. Srdce bývá tak nespokojeno, tak churavo, že to překoná jen ten, kdo cítí, že jej volá k dílu Bůh, že má podíl na díle Jeho, že je spolupracovníkem Božím.“⁶

Sv. Vincenc a celá nepřehledná armáda jeho pomocníků a pomocnic byli živi z víry. Jejich charita byla vybudována na dogmatu. Jejich dobročinnost vyplývala z dogmatu, z pravdy víry. Jak to později vyjádřil jeden z duchovních synů sv. Vincence, když cizí návštěvníci obdivovali nadlidskou velikost charitativní práce a domáhali se vysvětlení, jak při tom tyto řeholníci a řeholnice trvale vydrží: „Ukázal jsem vám podrobnosti našeho života, ale ještě jsem vám neřekl tajemství našeho života; a tímto tajemstvím jest Ježíš Kristus, jež poznáváme, jehož milujeme, jemuž sloužíme ve velebné Svátosti.“⁷

Svatí v charitě nekalkulovali úzkostlivě. Podařilo se jim vyhnouti se tomu úskalí, o něž ztroskotávají jiní lidé. U těch velmi snadno sobectví vítězí nad láskou k bližnímu, a o to se rozbíjejí nejušlechtlejší plány. U pracovníků v charitě podle vzoru sv. Vincence láska k bližnímu vítězila nad sobectvím. Pak provedli díla, která byla nad jejich lidské síly; neboť skrze ně pracoval Bůh, oni byli pouhým nástrojem v jeho ruce; „co je nemožno u lidí, možno jest u Boha“ (Lukáš 18, 22). Pak docházelo až k jakési poesii lásky, k provedení dobrých skutků v takovém měřítku, že všechny střizlivé i nejpečlivější propočty lidí se ukázaly bezcennými.

Sester Dobrého Pastýře táže se udivený návštěvník, jak je jen možno, že tak se jim daří výchovná práce mezi dívkami, které sem teprve před ne-

² Abelly II, 209.

³ C. W. Emanuel, The Charities of Saint Vincent De Paul, 90.

⁴ Emanuel 93.

⁵ Emanuel 96.

⁶ Cook, Life of Florence Nightingale II, 271, cituje Emanuel 96 v pozn.

⁷ Viz Neyron, Histoire de la Charité 190.

dávnm byly přivedeny z ulice, kde žily tak zpustle. Prostá odpověď: „Více než cokoli jiného pomáhá nám při tom častá zpověď a přijímání. Jakmile děvče začne častěji chodit ke zpovědi a k přijímání, tož bitvu u ní již jsme obyčejně vyhráli. U nás je zpověď týdně. Nenutíme ke zpovědi ani jediné dívky. Snažíme se jen o to, abychom ji přesvědčili, že je to dobrá věc. Povzbuzujeme k dennímu přijímání, jak jen můžeme. Když k nám nějaké děvče bylo přivedeno, musíme čekat někdy dva, tři týdny, než se naskytne vhodná chvíle, abychom ji řekli, aby šla ke zpovědi a chodila k sv. přijímání. V celku každé děvče v domě nyní chodí k zpovědi týdně a plných šedesát procent dívek jsou denně u stolu Páně.“⁸

Psycholog dovede ocenit, jakou mohutnou silou v sirotčinci jest, když vychovatel je zcela proniknut věrou, že každé z těchto opuštěných dětí jest obrazem Božím, že při každém - i při nejubožejším z nich - nutno míti v úctě lidskou osobnost, která dokonce předrahou krví Kristovou byla vykoupěna, jest chrámem Ducha sv., a jest určena k věčné spáse.

⁸ J. O'Grady, Catholic Charities in the United States, Washington 1931, 175.

V. Charita od francouzské revoluce po naši dobu

Posvětštění dobročinnosti se ještě zrychlilo od dob osvícenství a francouzské revoluce.

Před světovou válkou

Reformy Josefa II.

Jako provedl Josef II. sekularisaci radikálně v jiných oborech, tak ji prováděl pronikavě i v lidumilství. Zrušením velikého počtu klášterů, které mnoho znamenaly pro udílení almužen, ucpal velikou část zdrojů, z nichž se chudini dostávalo podpory. Druhý dalekosáhlý zásah bylo zrušení jednotlivých špitálů. V Čechách na př. současný statistik J. A. Riegger uvádí pro druhou polovici XVIII. století 298 špitálů, určených pro zaopatření 3262 osob a roztroušených po celém království.¹ Josef II. chtěl centralisovat chudinskou péči v zemských chudinských fondech, ale nebylo prostředků. „Tu utkvěly reformátorům v oku dosavadní ústavy, původu namnoze středověkého, s jméním svým. Byly to některé špitály, plnicí zdárně úkol svůj, zaopatřování chudých a neduživých, ovšem pro kruhy určité vymezené... Jméni těchto špitálů mělo býti základem nového *hlavního fondu chudých* pro každou zemi, proto r. 1784-1785 špitály tyto vesměs zrušeny.“² Ale Josef II. nemínil z chudinství zcela odstaviti církev. Na statcích hraběte Bouquoye v jižních Čechách vznikl nový typ chudinské péče: žebrota měla přestat, všichni občané měli skládati své almužny do farního chudinského ústavu, jehož hlavou byl farář, kterému zvláště pomáhal otec chudých, dobře obeznámený s místními poměry a potřebami jednotlivých chudých.³ Josef II. velmi doporučoval tuto soustavu, i cír-

kevní vrchnosti se v některých zemích postavily za ni; doporučovala ji horlivě kázání v josefinském duchu doby.^{3a} Všeobecně se líbilo, že podpora byla určena jen v takové výměře, aby to nikoho nelákalo, aby tedy lidé práce schopní raději volili práci než tuto almužnu, ale zase přece jen dostáčující k uhájení nejskrovnější existence. Od nové soustavy si mnoho, aspoň v prvních letech, slibovali i lidé, kteří jinak nebyli vznětlivými snílky.⁴ O právní povaze tohoto zařízení praví Engliš: „Farní chudinské instituty musíme považovati za organisaci soukromou; zavedení jich bylo co nejdůrazněji *doporučeno*, nebylo však prohlášeno za obligátní. Farní chudinské fondy zařízeny byly úplně podle spolků lásky k bližnímu, byly však nadány některými zákonnými příjmy. Tak mělo dědictví neb odkaz zanechaný všeobecně „chudým“ připadnouti místnímu chudinskému fondu. Ustanovil-li někdo „vlastní duši“ za dědice, připadly dvě třetiny dědictví téměř fondu. Po světských duchovních, kteří byli trvale ustanoveni, připadá instatní třetina chudinskému fondu kostela, při němž byli ustanoveni, po ostatních světských duchovních místnímu fondu chudých. Chudinskému farnímu fondu odváděno bylo dále jedno procento z výnosu dobrovolných dražeb. Též pokuty plynuly na základě četných speciálních zákonů do pokladny řečených institutů. Těmito zdroji příjmovými chudinské fondy velmi získaly, nicméně nestaly se institucí veřejnoprávní, a v místech, kde zavedeny nebyly, bylo důsledkem starších norem věcí obce, pokud se týče dominia, o chudé pečovati.“⁵ Bylo jasno, že při stoupající snaze právníků bude nevlídným okem sledováno toto přenesení chudinské péče na církevní orgány a že se v takovém řešení bude viděti jen polovičatý kompromis.⁶ Vývoj poměrů ukázal, že naděje skládané tak radostně v tuto formu chudinství, tak drahou Josefu II., ukázaly se neoprávněnými.⁷

Josef II. neměl sice šťastnou ruku ve volbě prostředků k uskutečnění svých plánů, ale jeho opravdovou snahou bylo pomáhati trpícím. „Odpomáhati lidské bídě a stírati slzy s tváře trpících vytkl si císař (Josef II.) za úkol z nejpřednějších vlády své.“⁸ Za něho v Praze zřízeny zemská nemocnice, obecný chorobinec, porodnice, jiné ústavy.⁹

^{3a} Zvláště A. Zyppe, *Sechs Predigten, gehalten auf Veranlassung der in B. Kamnitz errichteten Armenversorgungsanstalt*, Prag 1782, a J. A. Zippe, *Rede, gehalten an dem Tage der Einweihung des ... Verpflegshauses armer Kinder und Waisen*, Prag 1775.

⁴ Viz na př. Paměti Františka J. Vaváka (z r. 1786), kn. II. č. 1, str. 96-7, sr. str. 3-4 (z r. 1784).

⁵ K. Engliš, *Chudinství v království Českém na počátku XX. století*, v Praze 1908, str. CCLXXXVIII.

⁶ Sr. E. Mischler, *Die Armenpflege in den österreichischen Städten und ihre Reform*, Wien 1890, 16.

⁷ Sr. F. Křišťůfek, *Všeobecný církevní dějepis*, v Praze 1892, III, 527.

⁸ Prášek II, 255.

⁹ Prášek II, 265-7.

¹ J. A. Riegger, *Materialien zur Alten und Neuen Statistik in Böhmen*, II. Heft, Prag 1787, 327-377.

² J. Prášek, *Panování císaře Josefa II.*, v Praze 1903-4, II, 265.

³ Sr. *Zuverlässige und ausführliche Nachricht von dem Armen-Institute, welches auf den gräflich-Bouquoischen Herrschaften in Böhmen i. J. 1779 errichtet worden*. Wien 1783, zvl. str. 20-23.

Zásah francouzské revoluce do charity

Až do základů odstranila vliv církevní v lidumilství francouzská revoluce.

Její zásah byl jen důsledným a radikálním provedením ideí, které vyrůstaly vlastně již v dobách předrevolučních, nebyly však ještě tak silné, aby zcela zvrátily dosavadní řád. Stále více vadla víra, bez níž - jako strom usychá, když nemá mízy - není možný intenzivní náboženský život, ani tedy ne intenzivní charita, která není než jedním z projevů opravdového náboženského života. - Stále ostřeji vystupovali státníci proti jmění „mrtvé ruky“ s odůvodňováním, že „mrtvá ruka“ nedovede vytěžit ze statků tolik, jako když jsou v obhospodařování jednotlivců, a přímo se tvrdilo, že se ve vlastnictví „mrtvé ruky“ majetek stále více znehodnocuje; a vlastnictvím „mrtvé ruky“ nerozuměly se jen majetky církevních obrocí, kostelů a klášterů, nýbrž i statky špitálů a vůbec nadací. Proto začaly státy tento majetek různým způsobem omezovat.¹⁰ Padla zásada, že účel nadací je něčím posvátným. Vžívala se víc a více zásada Turgotova: „Obecné blaho je nejvyšším zákonem, a u přirovnání s ním nic neznamená poverčivý ohled na to, čemu se říká úmysl zakladatelův, jakoby nevědomí a omezení jednotlivci byli měli právo spoutati svou náladovitou libovůlí budoucí generace... Když vedle sebe postavíme výhody a nevýhody všech nadací, které dnes v Evropě existují, není možná ani jediné, která by snesla kritiku politiky osvícené.“¹¹

Revoluce slibovala sebevědomě, že rozřeší problém chudinství a žebroty. 11. května 1794 pronesl poslanec de Barrère v zákonodárném sboru pařížském při projednávání zákona o veřejné sociální péči hrdá slova: „Konec almužnám! konec špitálům!“¹² 3. dubna 1795 konvence se usnesla, že „v republice nebude už ani chudých ani otroků a strádající občan má právo toliko od národa žádati podporu a ji také obdržeti.“¹³ Padaly jiné výroky, plné nadějí: „Právě jste slyšeli v komisi o nuzných, a bylo vyslovováno toto posvátné slovo „nuzní“, které brzo bude neznámé pro republiku.“ „Již nebude chudých, leda ti, kdo budou chtít být chudí.“¹⁴ Josef Le Bon v Arrasu navrhuje, aby se nad branou útulků určených pro ubohé „vtesaly nápisy hlásající jejich budoucí zbytečnost, ježto - jak pravil - kdyby po ukončení revoluce ještě byli mezi námi lidé nešťastní, naše revoluční práce byla by bývala nadarmo.“¹⁵

Revoluce vyhlásila právo chudého na podporu; prohlásila dále, že stát jest povinen tomuto právu chudého učiniti zadost. Hned ještě před revolucí učil Montesquieu: „Stát má se pro všechny občany postarati o zajištěné zaopatření, o výživu, o přiměřený oděv, a o takový způsob života, který by nebyl zdraví škodlivý.“¹⁶ Nejpamátelnější věty, jimiž prohlásila revoluce

právo na podporu, jsou obsaženy v dekretu z 19. března 1793: „Každý člověk má právo na zaopatření prací, je-li zdravý; na zaopatření podporou zdarma, nemůže-li pracovati. Péče o zaopatření chudých je dluhem národa.“¹⁷

Vedoucí myšlenky v reformách revoluce byly: právo na podporu; rovnost podpory; zabránění nadací státem; splnutí všeho majetku dobročinných ústavů v rukou národa; poukázání úvěru asi 51 milionů franků na vydržování chudých a nemocných.¹⁸ Příslušný zákon k bodům třetímu a čtvrtému, vydaný 11. července 1794, stanoví: „§ 1. Dluhy špitálů, útulků a jiných jakýchkoli dobročinných ústavů prohlašují se za dluh národní. § 2. Aktiva zmíněných ústavů tvoří část majetku státu; budou spravována podle zákonů platných pro státní majetek.“¹⁹

8. dubna 1795 bylo uzákoněno, že všechny dobročinné spolky mají být rozpuštěny; důvod vyslovil jeden z poslanců, Roger Ducos, hned při předběžném jednání 17. června 1794: „Francouzský stát (národ) převzal závazek pomáhati bídným, a proto minulo by se s cílem, jímž je, aby vymizela žebrota, kdyby se soukromým společenstvem přenechalo rozdělení obnosů určených k podpoře chudých“²⁰ a proto strádající občan má se domáhati podpory jen od státu (národa) a má ji dostávat přímo jen od státu (národa).²¹

Výsledek těchto zásahů takto podává slavný historik Taine: Veškerý majetek soukromých dobročinných společností „byl pohlcen státní pokladnou, která je pytlek beze dna, a ztratil se tam. Proto všechny úkoly, které měly z tohoto majetku se vydržovati, umíraly nebo chřadly, protože neměly z čeho býti živý; stát, který nemá peněz pro sebe, nemá ani pro ně. Hůře jest, že nedovoluje soukromým činitelům, aby se jich ujali; jsa jakobínem, to jest nesnášenlivým a sektářem, vyhnal řeholnice z nemocnic a ze všech svých sil se staví proti tomu, aby jiní na svůj vlastní náklad konali sociální dílo, kterého již sám nekoná.“²²

Bída, jež následkem neuvážených opatření vnikla do všech francouzských ústavů, byla hrozná. Nadace zmizely, příděly státu byly zcela nedostatečné. V ústavech nebylo co jíst, čím topit, čím svítit, do čeho se obouti a obléci. V Archives nationales v Paříži se zachovala dlouhá řada přípisů, jež nešťastné ústavy posílaly do Paříže volající o pomoc; smrt kosila v ústavech nemilosrdně.²³ V nalezcích hynula ve velikém počtu nemluvnata, protože nebylo zač koupiti pro ně mléko, kojné na venkově, které převzaly děti do živení a výchovy, nedostávaly platu, a mnohé podle toho zařídily svou „péči“ o ně, ve velikém počtu hynuli tito ubozí tvorové.²⁴ Vláda

¹⁷ Cituje Lallemand IV. p. I, 416 v pozn.

¹⁸ Sr. Lallemand IV. p. I, 401.

¹⁹ Cituje Chénon 524 v pozn.

²⁰ Cituje Chénon 525 v pozn.

²¹ Cituje Lallemand IV. p. II, 436.

²² Cituje Neyron 169.

²³ Doklady v Prunel 1723, Neyron 170, Lallemand IV. p. I, 408-422, IV. p. II, 435-447.

²⁴ Lallemand IV. p. II, 97-99.

¹⁰ Neyron 164, Prunel 1722, Lallemand IV. p. I, 395-401.

¹¹ Sr. Chénon 516, a Prunel 1722.

¹² Cituje Chénon 523 v pozn.

¹³ Viz Prunel 1724.

¹⁴ Lallemand IV. p. I, 416 v pozn.

¹⁵ Viz Neyron 169.

¹⁶ Cituje Chénon 519.

stála proti této povodni bídy bezmocně. Odpověď ministra na dojemné líčení nouze v ústavech byla: „Také já velmi upřímně jsem hluboce dojat tím stavem, v jakém jsou dobročinné ústavy; ale v dané chvíli nemám prostředků, abych jim pomohl tak, jak toho jejich potřeby vyžadují.“²⁵

Osud sester ošetřovatelek a vychovatelek byl krutý. „Nacpali je do vozů, bez nejmenšího zavazadla, téměř bez hábitů; posílali je z okresu do okresu; rozdělili je do různých vězení, kde měly zimu, nemoci a nedostatkem.“²⁶

Stačily však pouhé dva tři roky, aby se fantastičnost revoluce na poli sociální péče ukázala v celé zhoubnosti. V revolučním shromáždění zákonodárném mluví poslanec Delecroy již 4. října 1795 docela jinak: „Zdá se, že spekulanti v dobročinnosti si vzali za úkol bez míry odkazovati všechny záležitosti lidu na státní pokladnu; kam se dospělo následkem tohoto myšlenkového chaosu? K příšerné řadě nekonečných výdajů a neplodných zákonů, jež jsou neproveditelné... Šílená nivelisace, zevšeobecnění rozdělování podpor pomátlo, zdá se, i nejlepší hlavy... Tato politická metafysika, která vidí jen pouhé řady čísel, k nimž připojovala bezvýhradně místa, lidi i věci, sloužila dosud jen k tomu, že soustavně odváděla od správného chápání podstaty podpory, kterou máme poskytovat nuzným... Ten, kdo první řekl, že vláda jediná má povinnost poskytovat chudému podporu všeho druhu a v každém životním věku, řekl absurdnost, poněvadž výnos všech daní v republice by nestačil na úhradu tohoto enormního a nespočítatelného nákladu.“²⁷ A hlas z městského zastupitelstva v Douai, ujmající se strádajících, tlumočí to, co se tehdy cítilo všeobecně: „Nesčetné množství vašich dekretů slibuje ochranu a pomoc... Ale tyto zákony zůstávají neprovedeny. Pořizujeme seznamy opravdových chudých, budujeme spolky a úřadovny, a když to máme hotovo, jejich členové mají toliko funkci tázat se: Ale kde jsou peníze, které máme rozdávat? Kde jsou podpory, které nám měly být dány k dispozici? Všecko je nám slíbeno a nic nepřichází.“²⁸ Nedlouho nato i samo direktorium opouští hlavní zásady revoluční humanity, prohlašuje úředně: „Vláda, která by ohlásila, že bude poskytovat sama plnou podporu všem nuzným a každému životnímu věku, vzala by na sebe břímě enormní, zničila by hospodářský život, podporovala by bezstarostnost u bohatých, ale i chudých, zlámala by nejmohutnější péro pospolitosti, totiž soukromou dobročinnost.“²⁹

Revoluční zákony odvolávají zákon za zákonem: upuštěno od centralisace; ústavy a zařízení znova prohlášeny za samostatné právní osobnosti; vráceny jim statky, pokud nebyly rozprodány, jinak slíbena rovnocenná náhrada; právo na podporu omezeno na lidi skutečně potřebné; sestry znova povolány k práci do ústavů. Revoluční období neslavně skončeno. Ale mnohé spousty, jež revoluce nadělala, již se nedaly vůbec napravit.

²⁵ Viz Lallemand IV. p. I, 413.

²⁶ Viz Neyron 171.

²⁷ Lallemand IV. p. I, 406.

²⁸ Lallemand IV. p. II, 444.

²⁹ Lallemand IV. p. I, 407.

Poměr veřejné a dobrovolné sociální péče v XIX. a XX. století

Ve století XIX. stále více mohutněla sociální péče veřejná. Společnost si stále více uvědomovala, že má povinnosti nejen vůči svým příslušníkům zdatným a zámožným, nýbrž i chudým a strádajícím. Stále větších prostředků bylo k tomu potřebí. Ale těchto vzrůstajících břemen nemohla převzít církev, která byla v mnohých státech ochuzena o majetek, který jí v dřívějších dobách umožňoval konati charitativní úkoly. Nemohly jich převzít ani menší skupiny obětavých dobrodinců, a to tím spíše, že mnozí finančně silní občané byli by se těmto výdajům rádi vyhnuli. Bylo tedy docela v pořádku, když za změněných poměrů veliká část prostředků nutných pro lidumilnou činnost byla opatřována daněmi, tak aby břímě bylo rozvrženo na nejširší okruh obyvatel, a aby byli jednotlivci zatíženi podle své finanční únosnosti. Toho bylo zapotřebí tím více, protože sociální pokrok přinesl velké zlepšení v názorech: od pouhého almužnictví se pokročilo k racionelní sociální péči, která se již nespokojovala pouze podporováním těch, kdo se již v bídě octli, nýbrž preventivně hleděla dosáhnouti, aby lidé do bídy a do nemoci neupadli. Tento nový vyšší cíl v sociální péči znamenal zvýšené náklady. Dobročinnost soukromá se svými prostředky naprosto nestačila. Když však stát přispíval ze svých zdrojů, samozřejmě hájil si práva, aby on rozhodoval o používání, a tak stále více přejímaly veřejné svazky - stát, země, okresy, obce - sociální péči do svých rukou. A i tam, kde církev si v lidumilství plně zachovala své někdejší posice - nemocnice, sirotčince, starobince a jiné ústavy - tož při rychlé se množících ústavech veřejných - stačí jmenovati jen nemocnice - její relativní podíl se zmenšoval.

K tomu přistupovala i záměrná a intenzivní snaha v některých státech, aby sociální péče byla zcela zlaicisována, zveřejněna, a dobrovolná dobročinnost aby buď byla zrušena nebo aspoň podstatně omezena. V XIX. století již nebylo problémem, zda mají stát a jiné veřejné svazky se též zúčastniti lidumilné činnosti. Ta otázka byla všeobecně zodpověděna kladně.³⁰ Ale problémem bylo: Nebylo by dobré, kdyby stát převzal veškerou sociální péči? A kdyby bylo žádoucí, aby zůstala i dobrovolná dobročinnost, jak potom uspořádati poměr mezi ní a sociální péčí veřejnou? Pokud a které obory každé ponechati?

Řeknu jenom stanovisko, jaké zaujímá jeden z bývalých vedoucích pracovníků v sociální péči dr. Tůma: „Dobrovolná, dobročinná práce a podpora měla a má u nás veliký význam hlavně proto, že zákonná péče veřejná není za nynějšího stavu a nynějších poměrů nikterak s to, aby řádně plniti mohla svůj úkol sama bez této pomoci, která jí přináší nejen značné zdroje finanční, ale také rozsáhlou spolupráci sociální i myšlenkovou činnost tvůrčí. A není pochybnosti, že tato péče dobročinná zůstane i v budoucnosti důležitou oporou veřejné péče zákonné, přes to, že se v poslední době ozývá volání po tom, že stát sám povinen jest postarati se o všechny ty, kdo z ja-

³⁰ Sr. J. O'Grady, An Introduction to social Work, New York 1928, 21.

kýchkoli důvodů dovolávají se jeho ochrany a pomoci v boji o své bytí, a že veškerá zařízení sociální a humanitní péče mají se proto postátniti... Obě tyto instituce mají býti v úzkém organickém spojení a působiti tak, aby se navzájem doplňovaly a podporovaly ve sledování společného cíle, při čemž každá z nich má konati to, čemu je svou povahou způsobilejší. - Státu náleží přirozeně povinnost, aby péči dobrovolnou, která mu usnadňuje plnění jeho povinností sociálních, podporoval nejen finančně, ale také tím, že jí poskytne potřebnou ochranu a vážnost, a že bude dbáti o vhodnou její organizaci.³¹ Je jasné, že dr. Tůma zde nemluví výlučně o nutnosti křesťanské charity, nýbrž o nutnosti sociální péče dobrovolné vůbec, tedy i necírkevní.

Ještě podotýkám: pro stát povinnost pečovat o strádající souvisí s právem na existenci, které mají lidé, a dále s ohledem na obecné blaho. Křesťanská dobročinnost soukromá je důsledkem zájmu, který má člověk o svého trpícího spolubratra, v němž vidí nejen člověka, nýbrž i obraz Boží; a je také důsledkem křesťanské nauky, že člověk neoddržel svých přebytných statků toliko pro sebe, nýbrž i k tomu, aby pomáhal svým trpícím bližním.³²

Jak se mají konkrétně rozdělit pracovní obory mezi péči veřejnou a soukromou, nelze všeobecně říci; nepředpojatý rozum a dobrá vůle musejí vyřešit problém se zřetelem k daným poměrům.

Charita v XIX. století

Rozvoj charity v XIX. století jest obdivuhodný. Na počátku tohoto století byla ve mnohých státech v úpadku: ve Francii zbyly z ní po revoluci trosky, v Německu a v jiných protestantských státech po reformaci celé země pro ni ztraceny, v jiných byla ochromena, katolíci v Americe teprve procítali k životu. A nové staletí zde stálo se zcela změněnými potřebami, obtížemi, ale také příležitostmi. Nová doba rozbřeskla, nové metody výrobní, nové cesty pro obchod a pro styk myšlenkový, přesuny pracujícího lidu z venkova do velkých průmyslových středisk, vláda liberalismu a kapitalismu v hospodářském životě, stále povážlivější vzrůst proletariátu, stále ostřejší napětí mezi chudobou a bohatstvím, materialistické nazírání v kapitalismu a socialismu, odklon od víry. Vytvořilo se, nové ovzduší, a charita měla dost bystrozrakých duchů, kteří vycítili potřeby a přizpůsobili jim svou práci.

Dva nejzápadnější rysy charity devatenáctého století zde zvláště zmiňuji. Předně její universalnost: čelí nejrozmanitějším potřebám, hmotným i duchovním, mravním i fyzickým. Bude to patrné, až budu vypočítávati obory, na nichž pracuje charita v Německu - ačkoli ani ta ještě nepracuje

ve všech oborech, a na př. charita ve Spojených státech sleduje ještě řadu cílů, kterých charita v Německu ve svém programu nemá. Tato universalnost u charity moderní přirozeně vyplývá z mnohostrannosti potřeb moderního života. Druhý překvapující rys jest, jak vysokým procentem jsou v moderní charitativní práci zastoupeny ženy, a to jak početně, tak i v iniciativě. Přirozenost ženy, které Bůh svěřil do duše bohatý fond lásky, se zde uplatnila.

V Německu.

Mohutný byl rozmach katolické charity v minulém století v Německu. Při vstupu do nového století byl stav charity v Německu ubohý. Nejsilnější stránkou katolické charity bývá ústavní péče. Ale počet řeholních ošetřovatelek byl tehdy i v katolických krajích Německa tak žalostný! Bůh dal katolickému životu v Německu v té době veliký dar: vyskytla se řada lidí - mužů i žen - kteří daleko a jasně viděli; kteří měli velikou lásku; kteří měli organisátorské schopnosti. Někteří přišli z nepatrných poměrů a měli podřízené společenské postavení. Jiní patřili k vysokým kruhům svým původem i svým postavením. Byli roztroušeni v různých krajích Německa. Ale všichni měli jeden znak společný: velký soucit s trpícími, velkou touhu těmto bídám čeliti. Arcibiskup vratislavský Melchior kardinál Diepenbrock; arcibiskupové kolínští Klemens August Droste, Spiegel, Giessel; biskupové Colmar a Ketteler v Mohuči, Sailer a Wittmann v Rezně, Müller v Münsteru, Lebedur v Paderbornu, Korum v Trevíru; lékaři Ringeis v Mnichově, Ficker a Schmidt v Paderbornu, Hahn v Cáchách, politik Josef Görres, spisovatel Klemens Brentano, universitní profesor F. J. Buss, knihkupec J. H. Hüffer, měšťan koblencký Dietz, slavný F. L. hr. Stolberg, kněžna Amalie Gallitzinová, Karolína Settegastová, M. Verflasseinová, spisovatelka Luise Henselová, šlechtična Pavlína Mallinckrodtová, Františka Schervierová, slavní kněží frýburští Alban Stolz, J. B. Hirscher a později prelát Werthmann, kanovník vratislavský Spiske, Adolf Kolping, superior Dominik Ringeisen³³ - toť aspoň několik osobností, které pronikavě zasáhly do rozvoje německé charity. Vznikaly ústavy charitativní; vznikaly nové řeholní společnosti; tvořily se spolky, buď aby opatrovaly finanční prostředky nebo aby prováděly lidumilnou péči; pracovalo se propagačně, aby okruh spolupracovníků rostl; se vzrůstem prostředků a vhodných osob přecházelo se na další pole.

*

Nemohu v tomto stručném nárysu všeobecných dějin charity podrobně popisovati prudký vzrůst tohoto zrna hořčičného během století; pro náš účel stačí, když uvedu nynější situaci německé charity.³⁴

³¹ A. Tůma, Poměr státu k dobrovolné sociální péči o mládež, v Brně 1923 14, 15, 23. - Sr. partii „Private and public agencies for dependents“ v J. L. Gillin, Poverty and Dependency, New York 1925, 186-195.

³² C. Noppel, Einführung in die Caritas, Freiburg i. B., 1938, 68-74.

³³ Viz partii Aufschwung der Caritas im 19. Jahrhundert, v Liese, I, 322-362.

³⁴ Údaje jsou vzaty z pojednání presidenta „Německého svazu charity“ B. Kreutze „Caritas“, které bylo v r. 1938 výtiskem pro III. vyd. „Handwörterbuch der Wohlfahrts-pflege“ (slovník celý dosud nevyšel, pojednání vyšlo ve zvláštním otisku), a ze stati K. Beckera, Das Werk und seine Leistung, v Hütet die Flamme, Freiburg i. B., 1939, 17-20.

V „uzavřené“ péči v r. 1936 pracovalo 3964 ústavů s 256.875 lůžky, v „polootevřené“ péči 7133 zařízení s asi 300.000 místy, v „otevřené“ péči 18.600 zařízení. Na tomto díle spolupracovalo 121.000 osob z povolání, a k tomu ještě 600.000 osob dobrovolně vedle svého vlastního povolání. Z těchto 121.000 osob, které se výhradně věnují charitě, je 75.000 řeholních sester, 3.000 řeholníků, hlavně řeholních bratří. - Charita v Německu má 845 nemocnic s 86.000 lůžky pro nemocné. Vedle toho 727 útulků s 61.000 lůžky sloužících jako zotavovny, domovy pro matku a dítě, ozdravovny a pod. Pak 1250 domovů pro staré lidi, propuštěné trestance, pro lidi bez přístřeší, 150 jeslí a denních útulků, přes 5000 ambulancních obecních stanic ošetrovatelských, 4254 mateřských školek a dětských opatroven, 1545 zařízení „otevřené“ výchovné péče, 10.715 míst hospodářské péče, kde se udílí podpory.

Obory působnosti: Podpůrná péče v domácnosti a v rodinách. Charitativní činnost na venkově. Péče o dítě. Péče o mládež. Zdravotní péče. Péče o nemocné. Ochrana dívek. Péče o abnormální: mrzáky, kretény, slabomyšní, duševně choré, epileptiky, hluchoněmé, slepé. Péče o pijany. Péče o pocestné a o lidi bez přístřeší. Péče o námořníky. Péče o vystěhovalce. Katolická misie pro zahraniční Němce. Péče o studující a akademiky. Charita v misiích. Výpomoc v duchovní správě.

Aby charita pracovala intenzivněji, koordinovaněji a hospodárněji, byla vybudována účelná organizace charity, která sice má pevné ústředí, zajišťuje však nižším organizačním jednotkám tolik volnosti, že se každá může dobře přizpůsobit svým zvláštním poměrům. Ústředí není jenom na papíře, nýbrž je skutečně jedním z hybných per hnutí. Může se řádně rozvíjet a uplatňovat svůj vliv, poněvadž je řádně vybaveno osobnostmi, finančními prostředky i potřebnou autoritou: stojí za ním němečtí biskupové. Ústředí je dobře organizováno a rozčleněno v odbory. Těžiště skutečné organizační práce jsou ovšem farní odbory, a tím, že charita německá stále klade veliký důraz na to, aby si vychovávala a upevňovala charitativní smýšlení a cítění i věřících, je zabezpečeno, že farní odbory budou dobročinnost skutečně provádět. Důležitou spojkou mezi ústředím a farními charitami jsou diecéšní svazy, kterým též je v organizaci zajištěno významné pole činnosti.

Německá charita vychází dále z přesvědčení, že velkorysá charitativní práce musí se dnes opírat i o vědecký základ a že si musí vedle praxe všimati i teorie. Proto byla s velikou pečlivostí a se značnými obětmi zřízena ve Frýburku při ústředí veliká odborná knihovna se 43.000 svazky a se 400 časopisy odbornými. Je to nejlepší a největší odborná knihovna charity na světě. Při universitě ve Frýburku byl zřízen „vědecký ústav pro charitu“.

Ukázalo se dále nutným vydávati různé příručky a pomůcky pro charitativní práci a pro pěstění myšlenky charity. Proto bylo založeno při ústředí zvláštní nakladatelství, které vydalo již řadu cenných věcí. Zvláště vydává dobře redigovanou vědeckou revui „Caritas“ (od r. 1896); v ní je sneseno mnoho cenné látky. Tamže vycházejí také lidovější časopisy, aby se v členstvu ideály charitní pěstily.

Ukázalo se dále nutným, aby se opatroval dobře odborně vyškolený personál. Proto byl při ústředí zřízen „seminář pro sociální péči“, státně uznaná odborná škola pro sociální péči a sociální pedagogiku, pro mladé muže. Pak „sociální škola pro ženy“, státně uznaná odborná škola pro lidovou péči. Pak „seminář pro výpomoc v duchovní správě“ pro ty dívky, které mají jednou vypomáhati v duchovní správě. Konečně „seminář pro vedoucí mládeže“ (dívky). Vedle toho na 200 mateřinců pro vzdělání mužských a ženských pracovníků v charitě, 120 škol pro ošetrování nemocných, 9 odborných škol pro různou sociální práci mužskou i ženskou, 56 škol pro učitelky mateřských škol, pro pracovnice mezi mládeží, u kojenců, velký ústav charitativní pro péči zdravotní atd. Přes 30.000 řeholních sester charitativních má státní zkoušku, dalších 14.000 státně uznáno na základě několikaleté praktické činnosti, jiných 12.000 sester aspoň prodělalo několikaměsíční kurs v odborné práci.

Charita na té úrovni, na jaké teď v Německu jest, znamená velikou pomoc pro trpící lidstvo; ale předpokládá u katolíků velikou obětavost finanční a u pracovníků a pracovnic nevýslovnou obětavost osobní.

Ve Francii.

Za nesmírných obtíží vstupovala francouzská charita do revoluce do nového století. Značná část ošetrovatelk řeholnic od doby, kdy byly z dobročinných ústavů vypuzeny, pomřela nebo stala se pro stáří a překonané útrapy méně schopnou k práci; po leta nebylo dorostu a nebylo příznivých podmínek, aby mohl býti rychle získán a vyškolen dorost nyní; Napoleon sice zavedl do mnohých ústavů lidumilných sestry, ale dával se na celou charitu jen jako na jedno z koleček ve velkém stroji státu. trvaje stále na zásadě všemohoucnosti státu; církevním ústavům bylo velmi ztíženo a ve mnohých případech znemožněno přijímati odkazy a dary, což je postihovalo tím citelněji, jelikož za revoluce přišly namnoze o majetek.

Avšak přes tyto obtíže Církev ve Francii se rozvinula neuvěřitelně;³⁵ znovu se ukázalo, že Církev nežije jen z přirozených podmínek, nýbrž i z Božích sil. Protestant Uhlhorn cituje slovo biskupa Dupanloup: „Někdy nebyly skutky lásky k bližnímu krásnější, hojnější a plodnější. To je slávou křesťanského světa a jeho nejbezpečnější záštitou u Boha. To je též zvláštní slávou Francie.“ K tomu Uhlhorn dodává: „Je to sice řeč pořádně sebevědomá, ale je to pravda. Francie předstihuje (N. B. je to psáno roku 1892) v tomto oboru všechny katolické národy. Listujeme-li v „Manuel des Oeuvres, institutions religieuses charitables de Paris, 1886“, žasneme nad tímto množstvím ústavů, nemocnic a hospitálů všeho druhu, jeslí, útulků, domů pro hluchoněmé, slepé, idioty, epileptiky, mrzáky a trpící vůbec, hospiců, nejrozmanitějších zařízení podpůrných, spolků pro zájmy dělníků

³⁵ Data čerpám zvláště z Prunel 1724-33, Chénon 530-7, Neyron partie La Charité aux XIXe et XXe Siècles, 174-200, Uhlhorn, III, 414-448.

a dělnic, pro záchranu dívek padlých atd.³⁶ Od r. 1886 těchto zařízení podstatně přibýlo, jak co do počtu tak co do rozmanitosti účelu.³⁷

Francie měla i v tomto století štěstí na osobnosti, které dovedly všude kolem sebe probouzeti charitativní život. Tak hned v r. 1801 abbé Delpuits položil základy ke „kongregaci“ (tak se jí krátce říkalo), v níž se seskupila řada lidí z nejrozmanitějších stavů s vroucím sociálním citěním, lidí narmoze velmi schopných a velmi podnikavých, kteří jako kvas pracovali každý ve svém prostředí. Činnost jejich se rozvíjela různými směry: do nemocnic; do žalářů; mezi dorost řemeslnický; mezi dělnictvo, zvláště na podporu dělníků nemocných; mezi mládež osiřelou; mezi slepce. Všude probouzela zájem a organizovala pomoc. „Kongregace“ pracovala nejen v Paříži, nýbrž i v jiných francouzských městech.

Institucí světového jména se staly „konference sv. Vincence de Paul“, založené mladistvým Bedřichem Ozanamem v květnu 1834. Mladý muž velké zbožnosti a velké lásky k bližnímu. Sám řekl, co jej a ostatních několik katolických vysokoskolských studentů pohnulo k založení díla: „Když jsme se my katolíci snažili, abychom svým vzdávanějším se bratřím studentům (materialistům, saint-simonistům, fourrieristům, deistům) připomněli divy křesťanství, říkali nám: „Máte pravdu, mluvíte-li o minulosti; křesťanství kdysi dělávalo divy; dnes však je křesťanství mrtvolou. A skutečně, co děláte vy, kteří se chlubíte, že jste katolíky? Kde jsou díla, která by dokazovala vaši víru, a která by nás mohla pohnouti, abychom ji připustili a měli ji v účtě?“ Měli pravdu; tu výtku jsme si věru zasloužili. Tehdy jsme si řekli: Tož dobrá, do práce! Ať naše skutky jsou ve shodě s naší věrou! Ale co dělat? Abychom byli katolíky, co dělat jiného než to, co nejvíce se líbí Bohu? Pomáhejme tedy svému bližnímu, jako to činíval Ježíš Kristus, a postavme svou víru pod ochranu lásky.“³⁸ A když kolem jeho myšlenky se seskupovalo stále více lidí a když „jeho“ mládež se rozešla všude ve všech městech mezi chudinu, jako když se včely rozletí po louce do květů, a když mu vytýkali socialisté, že on a jeho konference že dávají chudině jen almužnu, kdežto na jejich schůzích že se mluví o reformách společenského řádu, odpovídal: „Ano, je to málo, když pomáháme nuznému jen ode dne ke dni; je potřebí přiložit ruku ke kořeni zla, a moudrými reformami odklizovati příčiny obecné bídy. Jakých však reforem je zapotřebí, to podle našeho přesvědčení poznáme ne tak z knih a z řečí na schůzích, nýbrž když budeme stoupati nahoru do poschodí domů chudších, když si sedneme k jeho lůžku, když budeme pocítovati touž zimu jako on, když z něho dostaneme v srdečném rozhovoru tajemství jeho ztrápeného nitra. Když člověk v této službě ztráví ne několik měsíců, nýbrž dlouhá leta, když takto studoval chudého v jeho domácnosti, ve škole, v nemocnici, nikoli pouze v městě, nýbrž i na venkově a ve všech poměrech, do nichž jej Bůh postavil, pak začíná rozuměti prvkům tohoto straš-

³⁶ Uhlhorn III, 414.

³⁷ Viz na př. L'Annuaire Catholique de Paris, 1927, 41-252, kde jsou vypočtena sociální a charitativní zařízení v Paříži.

³⁸ Ozanam v přednášce ve Florencii 30. ledna 1953, V. Bucaille, Frederic Ozanam, Paris b. r. 30.

ného problému bídy, pak má právo navrhovati vážné reformy.“³⁹ - A dílo rostlo tak obdivuhodně, že za dvacet let trvání mohl Ozanam prohlásiti: „Bylo nás tehdy (na počátku) osm; dnes jen v Paříži jest nás 2000 a navštěvujeme 5000 rodin, to jest asi 20.000 lidí, to jest asi čtvrtinu chudých, kteří žijí v Paříži. Konferencí jenom ve Francii je 500, a máme konference v Anglii, Španělsku, Belgii, Americe a až v Jerusalemě.“⁴⁰ V r. 1936 bylo na celém světě konferencí na 15.000 s 210.000 členy.⁴¹ V letech kolem r. 1930 ročně průměrně nasbírali a rozdali mezi chudé 170 milionů franků.⁴²

Jiným velkým charitativním dílem francouzských katolíků jest řeholní společnost sester Les petites filles des pauvres. Založila ji prostá služebná Jeanne Jugan, a jako zakladatelka kongregace byla zcela chudá, tak i kongregace nemá majetku, nýbrž žijí chudinu jen tím, co dobří lidé darují. Důvěra, jaké se tyto sestry u obecnstva těší, je naprostá. Proto i dívky z nejvyšších kruhů vstupují k nim do řádu a lidé dávají almužnu tak ochotně, že sestry konají dílo, které by stát nezastal ani při ohromných nákladech. Nyní jenom ve Francii je na 6000 těchto sester, ošetřují a živí ve svých útulcích 50.000 chudých starců a stařenek. Od r. 1840 do 1900 to dělalo na 13.000.000 ošetřovacích dnů. Mají nyní své domy nejen ve Francii, nýbrž i v jiných státech a jiných dílech světa.⁴²

Nemocným, a zvláště těm, kdo mají nemoci nejbolestnější a nejdopornější, se věnují „paní kalvárské“. Tato společnost pozůstává z dám ovdovělých, zůstávajících ve světě; není to tedy společnost klášterní. Založila ji šlechtná vdova paní Garnierová v Lyonu. Chudým nemocným slouží také kongregace Les petites soeurs de l'Assomption. Soeurs de Marie Auxiliatrice ošetřují dívky stíženě souchotinami, Soeurs de Sagesse se věnují hluchoněmým, Soeurs aveugles de St. Paul slepým, sestry Notre-Dame de Charité du Refuge a Notre-Dame de Charité du Bon Pasteur zbloudilým dívkám.

Od r. 1890 funguje v Paříži Office central des oeuvres de bienfaisance, jež založil Léon Lefebvre. Jeho účelem jest zvýšiti účinnost charitativní práce, poznati co nejlépe stav bídy, poznávati zařízení, která potírají bídu, studovati a propagovati nejvhodnější prostředky, které preventivně nouzi předcházejí. Slouží také jako pojítko mezi jednotlivými charitativními zařízeními, dává informace, kde naléztí pomoc, pořádá ankety a statistiku v oboru charitativním.⁴³

Celkový význam katolické charity mezi ostatní sociální péčí charakterizoval d'Haussonville v Revue des Deux Mondes na sklonku XIX. století slovy: „Po dlouhá staletí katolická Církev vykonávala v našem státě fakticky i právně monopol charity. Po stránce právní se tento stav změnil. Fakticky situace se změnila mnohem méně, než by si člověk mohl myslit. Po stránce soukromé dobročinnosti, pozbyla-li Církev monopol právně,

³⁹ Ozanam, cituje Prunel 1727-7.

⁴⁰ Ozanam, v Bucaille, Frederic Ozanam, 31.

⁴¹ Lexicon für Theologie und Kirche, X. Bd. 1938, 638.

⁴² A. Foucault, La Société du St. Vincent De Paul, Paris 1933, 390.

⁴³ Heimbucher, Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche II, 528; Prunel 1729.

⁴⁴ L'Annuaire Catholique de Paris 1927, 207.

málem by si zachovala monopol fakticky. Nejenom, že počet zařízení žijících z ducha katolické charity je v převážné většině, nýbrž v mnohých okresích není ani jediného dobročinného zařízení „laického“ nebo v „laickém“ duchu.⁴⁴

V jiných evropských státech.

V ostatních evropských státech nebyl rozmach charity v XIX. století tak mohutný jako v Německu a ve Francii. Ale vzrůst její jest pozorovati všude.

V Itálii vykazuje charita zvláště rázovitě osobnosti dvě. Předně Josef Benedikt Cottolengo, prostý kněz, plný víry v Prozřetelnost Boží, chudíčký, ale tvůrce obrovského díla pro trpící v Turině; je to hotové město se 7000 obyvateli, v němž je zastoupena kdejaká lidská bída: starci, idioti, epileptici, mrzáci, slepci, hluchoněmí. Vedle toho dílny, útulky, dům pro ošetřovatelky. A toto dílo vyrůstalo z počátků tak nepatrných, že zakladatel sám jej zval „piccola casa di provvidenza - malý domek prozřetelnosti“; a Pius IX. vzhledem na to, jakými chudíčkými lidskými prostředky prováděl Cottolengo své velké charitativní dílo, nazval jej „dům zářný“.⁴⁵

Jiný italský velikán v charitě je sv. Don Bosco. O jeho díle nepotřebuji se podrobněji zmiňovati, protože jeho české životopisy jsou u nás hojně rozšířeny a čteny.⁴⁶ Stačí uvést rozsah salesiánského díla. Uvádím ji za r. 1918: 2937 ústavů, rozšířených po všem světě, z toho 1246 mužských a 1691 ženských, pozůstávající z mateřských školek, škol obecných, středních, živnostenských, zemědělských, rodinných, z konviktů, pensionátů, sirotčinců, dětských útulků, svátečních oratoří, večerních škol, nejrozmanitějších dílen, tiskáren atd. Všechny tyto ústavy působí ku blahu 145.000 mužských chovanců a 154.000 chovank.⁴⁷ Italská charita tím, že dala světu sv. Don Bosca, obohatila velkolepě celý křesťanský svět.

V bývalém Rakousku zasáhli významně do rozvoje charity sv. Klement Hofbauer, císařovna Karolina Augusta, prelát dr. Seipel, který obětavě pracoval v „Caritas socialis“. V drobné práci rakouská charita byla velmi horlivá, její výkony mnohostranné, obětavé a úctyhodné;⁴⁸ scházelo jí pevné a intenzivně pracující ústředí.

V bývalém Polsku charita měla 76 sirotčinců, 125 starobinců, 75 nemocnic, 53 konferencí sv. Vincence a jiné ústavy a sdružení.⁴⁹ Pěkně se rozvinula zvláště charita v arcibiskupství varšavském⁵⁰ a poznaňském. Z dějin

⁴⁴ D'Haussonville, Assistance publique et bienfaisance privée, v Revue des Deux Mondes, z 15. prosince 1900, 803-4.

⁴⁵ Viz Liese I, 199-201.

⁴⁶ M. Stechová, Život světcův. Sv. Jan Bosco, v Praze 1937. P. Alberti, Světec Don Bosco, v Písečném 1936.

⁴⁷ Viz Liese I, 201.

⁴⁸ Viz L. Krebs, Das caritative Wirken der kath. Kirche in Oesterreich im XX. Jahrhundert, Graz und Wien 1927.

⁴⁹ Brat Cezary, Caritas Polska, Poznań 1932, 21.

své charity Poláci vzpomínali zvláště na svého světce Petra Skargu, zakladatele založen Montes pietatis a bratrstva milosrdenství.

Ve Švýcarsku nejvýznačnější osobou v charitě v XIX. století byl kapucín Theodosius Florentini, který založil v r. 1844 školské sestry, jichž je nyní 2400; mnohem známější jsou však „křížové sestry“ s mateřincem v Ingelbohlu, které též kněz za pomoci Marie Terezie Scherrerové založil r. 1851. Těchto křížových sester jest nyní 8358 v 1000 ústavech nejrozmanitějšího druhu.⁵¹

V Belgii vzácným pracovníkem charitativním byl kanovník P. J. Triest; ujímal se trpících na nejrozmanitějších polích, a vytvořil si pro tuto činnost zdatné pomocníky ve dvou mužských a dvou ženských řeholních společnostech, které založil. Jeho organisátorský a budovatelský talent byl neobyčejný; vybudoval 11 ústavů pro nevléčitelné, 1 všeobecnou nemocnici, 1 starobinec, 4 ústavy pro choromyslné, 3 pro hluchoněmé, 1 pro slepce, 5 domovů pro dívky, 3 sirotčince, 11 škol pro chudé, 3 pracovní ústavy.⁵²

V Holandsku pracuje se horlivě též, v klášterech i mimo kláštery; zvláště dobře se osvědčují spolky vincenciánů (239) a alžbětinek (na 90).⁵³

V Anglii nejznámější osobnosti, které pronikavě zasáhly do charitativního života, jsou kardinál Manning, jeho nástupce Vaughan a Lady Georgiana Fullerton, konvertitka, která jednak sama horlivě a iniciativně pracovala v charitě, jednak však jako dovedná spisovatelka velmi účinně propagovala charitativní práci.⁵⁴

V Čechách a na Moravě.

Nejvýznačnějším organisátorem charity v Čechách a na Moravě jest arcibiskup dr. Stojan tím, že hlavně z jeho iniciativy došlo k vybudování ústřední organisace Charity napřed na Moravě, potom v celém bývalém Československu a že horlivě spolupracoval při každé akci, kterou mělo býti ať okamžitě nebo trvale pomozeno trpícím. Vedle něho řada pracovníků jiných, ze zemřelých zvláště světicí biskup Stavěl a profesor dr. Kaucký.

Hned od počátku XIX. století charita v našich zemích se uplatňovala. V Čechách mezi prvními vychovateli hluchoněmých byli kněží Jan Berger, ředitel prvního ústavu hluchoněmých v Praze, jeho nástupci Václav Frost, P. Kořátko, P. Karel Kmoch, P. Antonín Vetešník, P. Vladislav Sekera, P. Dolejšek. Všecky ústavy pro hluchoněmé v Čechách až do r. 1916 byly jen církevní; tak diecéšní ústav pro hluchoněmé v Č. Budějovicích, zřízený biskupem-lidumilem Janem Valeriánem Jirsíkem r. 1871, diecéšní ústav v Litoměřicích, zřízený r. 1858 od biskupa Augustina Bartoloměje Hille, v Hradci Králové, založený roku 1881 od biskupa Josefa Jana Haise. Z výchovných ústavů pro slepce nejstarší, na Hradčanech, je církevní a působí od r. 1808. Nejstarší ústavy pro výchovu mrzáčků jsou církevní: „Rů-

⁵⁰ Sr. Katolicki Związek Caritas archidiecezji warszawskiej, 1932-3.

⁵¹ Heimbucher, Die Orden etc. II, 42-44.

⁵² Liese II, 217-220.

⁵³ Liese II, 220-1.

⁵⁴ Liese II, 221-8.

žencová výrobná“ v Praze od r. 1888, pro zmrzačené dívky, „Vincetinum“ v Břevnově, založené 1889 spolkem sv. Vincence. Ústavní péče o slabomyslné datuje se v naší vlasti od r. 1871, kdy katolické dámy, sdružené ve „Spolku sv. Anny“, založily první ústav pro idioty v Praze, později zvaný Ernestinum.⁵⁵

Ústavů charitativních v Čechách a na Moravě jest počet imposantní. Pečlivě je sestavil prof. Kaucký v Českém slovníku bohovědném v r. 1931.⁵⁶ Slouží nejrozmanitějším účelům lidumilným: dětské opatrovny; sirotčince, útulny a jesle; domovy, útulky, chorobince, chudobince; ústavy pro tělesně neb duševně vadné: slepce, hluchoněmé, zmrzačené, epileptiky, encefalitiky, slabomyslné, nevyléčitelně nemocné; pro mládež mravně vadnou; ozdravovny; péče o služebné, studenty a dívky; nemocnice; pensionáty; ústavy pro ošetřování chudých nemocných po domech. K tomu přistupují charitativní spolky.

O velikosti charitativního díla u nás možno si učiniti obraz z těchto číslic:

Charita v Čechách v r. 1938.⁵⁷

Druh ústavů	Počet ústavů	Počet chovanců	Počet ošetř. dnů	Vydržovací náklad v K	Dotaz nezasl.
Dětské opatrovny	54	2.878	571.595	804.405—	3
Sirotčince a jesle	25	1.157	339.424	2.664.416·25	1
Útulky pro řemeslný dorost	3	289	71.348	469.945·90	—
Útulky pro služebné	4	16.858	133.232	476.947·30	—
Prázdninové osady	3	118	4.585	44.537·55	—
Ozdravovny	5	322	86.068	839.309·90	1
Domov a útulky (starob. a chorob.)	19	471	161.265	534.744·34	7
Ústavy pro těles. a dušev. vadné	16	1.810	458.811	6,377.684·25	2
Ošetřování chudých nemoc.	10	3.734	23.485	41.725·55	2
			nočí 4.870		
Nemocnice	6	10.963	377.679	9,163.606·45	—
Útulky pro studující	27	1.162	331.806	1,250.861·54	11
Celkem	172	39.662	2,559.298 nočí 4.870	22,667.861·54	27
Svazy a charitativní spolky širší působnosti				2,789.535·59	—
Farní odbory charity a charitativ. péče ve farnostech				2,383.088·42	—
Celkové vydání charity v Čechách				27,840.485·55	—

Charita v zemi Moravsko-slezské v r. 1932

Druh ústavu	Počet ústavů	Počet chovanců	Vydržovací náklad
Péče o nemluvíata a batolata	2	105	48.063—
Dětské opatrovny	18	1.177	370.063—
Sirotčince	32	1.116	3,488.154—
Ústav pro mládež mravně vadnou	1	24	119.994—
Ústavy pro mrzáčky	2	144	701.684—
Ústavy pro nevidomé	3	209	646.900—
Ústavy pro epileptiky	2	85	315.145—
Ústavy pro encefalitiky	1	50	103.912—
Ústavy pro slabomyslné	7	397	1,503.373—
Starobince	9	128	579.269—
Chorobince	10	468	1,442.768—
Sanatoria, ozdravovny, prázdninové kolonie	7	—	628.307—
Nemocnice	9	645	3,851.947—
Pomoc nezaměstnaným, polévkové ústavy, studentské stravovny, útulky služebných	47	—	697.105—
Ošetřovací služby u chudých nemocných	16	—	31.908—
Celkem	166	4.548	14,433.878—
Vydání zemské a diecézních charit v Brně a Olomouci			839.334—
Výdaje farních odborů Charity			1,163.866—
Náklady farních chudinských ústavů a nadací pravidelně ročně			659.000—
Celkové vydání Charity Moravskoslezské			16,998.078—

Charita ve Spojených státech severoamerických.

Neobyčejně rychle a samostatnou cestou vyvinula se charita ve Spojených státech.⁵⁸ Hned první biskup-průkopník Carroll již od samého začátku své práce byl si jasně vědom, že duchovní správa se nebude moci řádně rozvinouti, nebude-li jí podporovati charita. Proto snažně žádal po katolicích v Evropě, aby mu poslali řeholní sestry: věděl, že v té bídě, v jaké on sám pracoval, mohou vytrvati jen duše milující chudobu a hledající jen Boha a prospěch bližního. Sestry přišly. Přejímaly úkoly, které nejvíce pálily: Katoličtí přistěhovalci - byli to z katolíků napřed hlavně Irové - byli velmi chudí, a když udeřila nemoc nebo invalidita, byli zcela opuštěni; proto sestry se staraly o nemocnice pro chudé. V městech amerických zuřila dost často nákaza, a po každém moru byly řady sirotků, i nejmenších, kteří neměli nikoho, kdo by se jich byl ujal. Proto zřizovaly sestry sirotčince. Děti katolické bývaly velmi často bez školy; proto zřizovaly sestry školy. To vše

⁵⁸ Přehled sociálně-zdravotní činnosti katolické Charity v zemi moravsko-slezské 1928-1932.

⁵⁹ Pro tento odstavec čerpám z velmi dobrého díla J. O'Grady, Catholic Charities in the United States, Washington 1931.

⁵⁵ L. Bláha, ve čl. Dobročinnost, v Českém slovníku bohovědném, III, v Praze 1926, 540.

⁵⁶ Dr. Kaucký, čl. Charita, v Českém slovníku bohovědném, dílu V. sešit 4, 203-205.

⁵⁷ Věstník svazů katolické Charity v Čechách 1939, str. 83.

opatřovaly za velmi chudíckých a často až neuvěřitelně bídných poměrů. Ale počet katolíků, sester i ústavů stále rostl. Čím obtížnější byla situace katolíků, čím více protestanté se snažili katolické sirotky umístit v protestantských rodinách a tak je získávají pro protestantství, tím houževnatěji se snažili katolíci, aby katolická charita aspoň zhruba zastala všechny potřeby. Nesmírnou výhodou byly pro ně řeholní sestry; kdyby byli měli platit personál laický, nebyli by mohli chudí katolíci američtí si vůbec vydržovat dobročinných ústavů. A nemocnice sester nabyly brzy dobrého zvuku v městech mezi chudinou i nekatolickou, protože těchto ústavů bylo po dlouhou dobu neúměrně málo, a sestry přijímaly šlechetně nejen katolíky, nýbrž i lidi jiné víry. Velmi proniklo jméno sester za občanské války ve Spojených státech, protože sestry ošetřovaly raněné a nemocné vojáky s velkodušnou obětavostí.

To tedy byla skvělá stránka americké charity, zvláště v dobách bídy mezi chudým obyvatelstvem: ústavy vedené nenáročnými sestrami. Ale na tom charita nepřestala: starala se i o umístování opuštěných dětí v rodinách, starala se o školy, všeobecně vzdělávací i odborné, aby si odrostlí sirotci sami později v životě vydělávali chleba, dobře si organizovali rozumnou podporu strádajících rodin, soustavně prováděli péči o přistěhovalce, o dívčí mládež, spolupracovali v péči o mladistvé provinilce, zřizovali prázdninové osady pro děti, budovali si „settlements“ ve velkých městech, zdokonalovali si nemocniční péči, péči o rekonvalescenty atd.

Rozměry, v nichž americká charita pracuje, jsou velmi značné. Tak charita arcidiecése New Yorku za r. 1925 vykazuje příjmy 1,180.000 dolarů. Odečtou-li se všechny správní výlohy, bylo v onom roce vydáno v dolarech: na školství a výchovu 258.000, na různé akce mužské mládeže (skauti, kluby atd.) 53.000, na „settlements“ 14.000, na denní útulky pro dívky 17.000, na péči o dítě 55.000, na ochrannou péči 73.000, na různé akce pro dívky v letních prázdninách 87.000, na různé akce dívčí mládeže 29.000, zdravotní akce 18.000, na podpory, zvláště na podpory rodin 192.000, pomoc přistěhovalcům 28.000, vzdělávacím klubům 32.000.⁶⁰

Charita v protestantství

Také protestantství XIX. věku se může vykázat znamenitými pracovníky v charitativní práci.

V Německu po Augustu H. Franckeovi, který patří sice ještě do století XVIII., který však svými lidumilnými vychovatelskými ústavami v Halle dal mocně podnět protestantismu i pro pokolení příští,⁶¹ vynikají zvláště tito: Theodor Fliedner, pastor v Kaiserswerthu nad Rýnem,⁶² zakladatel protestantských diakonisek, hnutí to tak silného, že jen v ústředí Kaiserswerth-

ském bylo r. 1928 sdruženo 66 německých mateřinců s 23.881 sestrami a 41 neněmeckých mateřinců s 7.212 sestrami,⁶³ a vedle toho jsou jiné svazy diakonisek, na př. Zehlendorfer Konferenz s 5000 sestrami.⁶⁴ Pastor Bedřich Bodelschwingh založil ohromné ústavy pro epileptiky a idioty a mateřince pro diakonisky a diakony v Bethelu u Bielefeldu. Při jeho smrti bylo v 70 domech 3000 lidí.⁶⁵ Nejznámější však jest Jan Wichern, zakladatel světoznámého „das rauhe Haus“ v Hamburku pro ohroženou mládež a tvůrce hnutí „die innere Mission“, které znamená velkorysou práci a v obrovském měřítku organizovanou práci pro trpící lidstvo.⁶⁶ Vedle těchto velkých postav jest ještě řada jiných vynikajících pracovníků charitativních, na př. Cl. Perthes, zakladatel útulků a domovů pro lidi bez přístřeší, W. Löhe, zakladatel ústavu diakonisek v Neuendettelsau, V. Huber, sociální politik, A. Stöcker, zakladatel protestantské křesťansko-sociální strany a j.

Z anglických lidumilů budtež uvedeni J. Howard (který arci patří též ještě do století XVIII.), velký pracovník pro reformu žalářnictví, ale také energický pozorovatel poměrů v životě a působnosti nemocnic⁶⁷ E. G. Fry, z kvakerské rodiny, zasloužil se velice o osud vězňů a o reformu žalářů.⁶⁸ T. Chalmers, jedna z nejvýznačnějších světových osobností v lidumilství moderním, jako pastor v Glasgově reformoval velmi důmyslně chudinskou péči a velmi přispěl k vypracování moderní výborné metody, která při dobročinnosti pečlivě vyšetřuje individuální poměry a potřeby podporovaného (case work).⁶⁹ F. Nightingale, velmi se zasloužila o rozvoj moderního ošetřovatelství.⁷⁰ Pastor Th. J. Barnardo vybudoval v Londýně obrovské ústavy pro ohroženou mládež.⁷¹ J. Müller založil velké sirotčince v Bristolu.⁷²

Ve velkých městech s velkou zevnější nápadností pracuje „armáda spásy“. „Účelem jejím jest kázati evangelium masám a pomáhati potřebným, ať si je jakákoli jich rasa, věk, národnost a náboženství.“⁷³ Její úkoly jsou duchovní, sociální, živnostenské a záchranné. Ve Spojených státech má řadu sirotčinců a odborných škol pro mládež opuštěnou a mravně pokleslou.

⁶⁰ J. Dünner, Handwörterbuch der Wohlfahrtspflege, Berlin 1929, 383.

⁶¹ Handwörterbuch der Wohlfahrtspflege, 178-9.

⁶² Bednář 133-4.

⁶³ Viz čl. J. H. Wichern v Encyclopaedia etc., XV. 1935, 417, Bednář 111-8. čl. Innere Mission der deutschen evangelischen Kirche v Handwörterbuch 342-350, a zvl. J. Steinweg, Die innere Mission der evangelischen Kirche, Heilbronn 1928.

⁶⁴ čl. J. Howard v Encyclopaedia VII. 1932, 521.

⁶⁵ čl. E. G. Fry, v Encyclopaedia VI. 1931, 511-2.

⁶⁶ čl. Th. Chalmers, v Encyclopaedia III, 1930, 321-2, Bednář 23-8.

⁶⁷ F. Nightingale, v Encyclopaedia XI, 1933, 376-7.

⁶⁸ Bednář 62-7.

⁶⁹ Bednář 59-62.

⁷⁰ G. P. Hendricks, Handbook of Social Resources of the United States, Washington 1921, 262.

⁶⁰ Report of the Catholic Charities of the Archdiocese of New York 1925 79-82.

⁶¹ C. S. Pinson, čl. A. H. Francke, v Encyclopaedia of the Social Sciences, New York VI, 1931, 416 (články v Encyclopaedia jsou s dobrou bibliografií).

⁶² F. Bednář, Snahy o řešení sociální otázky v novodobém protestantismu, v Praze 1923, 131.

Po světové válce

Nové rysy sociální péče

Chceme-li pochopiti vývoj křesťanské charity po světové válce, musíme se na ni dívat v rámci všeobecné sociální péče této doby. Charita nemohla jíti životem, nestarajíc se o nové mohutné myšlenkové proudy kolem ní. Není to její velikosti na újmu, když se - zachovávajíc si věrně svou podstatu - od nich i lecčemu přiučila.

Od světové války sociální péče podstatně změnila svou tvářnost.

Nejdůležitější změnou bylo, že velikou část úkolů, které dříve plnily dobrovolné dobročinné organizace nebo jednotliví lidumilové, přejímali v míře stále vzrůstající do své kompetence stát. Sociální politika pracovala sice dost slibně již před světovou válkou. Ale po válce šel její vývoj tempem velmi zrychleným. Státy a jiné veřejné svazky povolovaly velmi značné obnosy na nejrozmanitější lidumilné účely. Vydávány nesčetné zákony ve prospěch sociálně slabých a nejrozmanitějším způsobem trpících. Byla vybudována zvláštní ministerstva sociální péče a vybavena potřebným aparátem jak odborných úředníků tak i ostatních pomůcek pro studium různých potřeb a pro pomoc. Jest úctyhodné, jak vysoké procento v zákonodárství poválečném tvoří zákony sociální, určené k povznesení sociálně slabých a trpících vrstev a skupin.¹ - To vše nutně mělo vliv i na působnost křesťanské charity a ostatní dobrovolné činnosti. Kolik práce jim na př. odpadlo tam, kde bylo zavedeno sociální pojištění, nemocenské, úrazové, starobní, v nezaměstnanosti! Nebo jak podstatně změnila situaci pro charitu některé jiné zákony „pracovního práva“!

Změnila se situace pro charitu i tím, že vedle ní s vlivem stále rostoucím pracovaly v dobročinnosti i jiné organizace, některé povahy čistě dobrovolné, jiné s charakterem buď vysloveně polooficiálním nebo aspoň takovým, že stát zvláště hojně používal jejich služeb a proto je také vydatněji podporoval než jiné organizace dobročinné. Typickým příkladem polooficiální organizace provedené v dalekosáhlé míře jest Volkswohlfahrt v Říši; v našich zemích je velmi vlivným činitelem v sociální péči okresní péče o mládež se svými ústředími. Některé z těchto dobročinných organizací s pronikavým vlivem jsou vybudovány i na mezinárodní základně, na př. *Červený kříž*.

Aby pokrok v sociální péči se ještě více urychlil a aby byly do proudu strženy i státy, v nichž sociální vývoj postupoval pomaleji, byly pořádány *mezinárodní kongresy pro sociální pokrok* s programem velmi pečlivě zpracovaným: první ve Vídni 1928, druhý ve Frankfurtě n. M. 1932, třetí v Londýně 1936.²

¹ Viz na př. J. Nečas, 20 let sociální péče v Českoslov. republice, v Praze 1938. - Přehled a program sociální a zdravotní péče v Československu, v Praze 1928. - Soupis nejrozmanitějších spolků, institucí a oborů péče o chudé a o mládež u nás podle stavu v r. 1930 podává Tvrdohň, *Péče o chudé atd.* II, 1937, 34-80.

² Viz zprávy o těchto kongresích: *Première Conférence du Service Social*, Paris 1929. *Zweite internationale Konferenz für soziale Arbeit*, Karlsruhe 1933. *Troisième Conférence internationale du Service Social*, London 1938.

Nastala změna v cílech lidumilnosti. Jaká spleť činností rozvine se před duchem moderního sociálního pracovníka a pracovnice při vyslovení kteréhokoli z nesčetných oborů dnešní sociální péče: péče o dítě; péče o matky; péče o rodiny vůbec; péče bytová; péče o nemocné v ústavech; ošetřování nemocných doma; preventivní péče o zdraví dítěte; práce proti tuberkulóze; proti chorobám srdce; různé snahy eugenické; nejrozmanitější opatření a ústavy pro mládež abnormální; péče o mladistvé zločince; poradny povolání; různá vzdělávací zařízení, kursy cizích jazyků, kursy pro vedení domácnosti, pro ošetřovatelství; nejrozmanitější zařízení lidovýchovná; péče o hřiště; rekreační snahy; settlements; letní tábory; snahy o zlepšení zákonů; propaganda sociální péče.³ Každý z těchto pojmů jest oknem, jímž viděti nová a nová pole sociální péče. Proti dřívějšímu veliký vzestup: to již nejsou pouhé elementární potřeby, jež ukájela dobročinnost minulosti, to již neběží o pouhé uhájení holé existence; to běží o zvýšení životní míry, o lepší existenci, o zabezpečení existence také do *budoucná*. Mnohá věc, která by se dobročinnosti v minulosti zdála býti zbytečným a pohoršlivým přepychem, je dnes docela běžnou potřebou.

Nová doba přinesla s sebou také nové potřeby, jichž minulost buď vůbec neznala nebo aspoň ne v takové hrozivé míře: období nezaměstnanosti; období hospodářské krise, zvláště když jest jí zachváčena celá řada států; rozvrat rodinného života. Vyskytují se i všeobecné potřeby psychologického rázu, jako na př. když se někde nakažlivě vyvine chorobné lenošné spoléhání na podporu státu a když tím v lidech vymírá vlastní přičinění a spoléhání na vlastní síly.

I v metodě pracovní vykazuje moderní sociální péče řadu nových rysů. Mnohem větší důraz klade na poznání skutečných a měnících se poměrů. Používá v hojně míře sociálního prozkumu.⁴ Respektuje daná fakta, v osobách i v poměrech. Těží hojně ze zkušenosti.

Pracuje *individuálně*, odmítá šablonovitost. Pracuje metodou přizpůsobenou zvláště každému jednotlivému případu, t. z. v. social case work.⁵

V míře mnohem větší používá metody *preventivní*; to jest nestačí jí pomáhati, až zlo vypuklo, nýbrž hledím zlu vůbec předejiti.⁶ Nestačí moderní sociální péči, aby léčila u dítěte skrofule, tuberkulosu, nýbrž hned předem tak upravuje poměry v bydlení, ve stravování a v zaměstnání, aby skrofule a tuberkulosa nenalezla půdy pro svůj vznik nebo aby choroba byla potlačena hned v prvých začátcích. S tím souvisí také, že jí nestačí pouhé podpůrnictví, nýbrž že usiluje o takovou sociální organizaci, aby podpůrnictví nebylo třeba, nebo aby bylo omezeno na míru co nejmenší.

Mnohem vydatněji používá zásady: „pomocí k svépomoci“. To jest pod-

³ J. H. Tufts, *Education and Training for Social Work*, New York 1923, 21-23, R. Jeanty, *L'assistante sociale*, Paris 1934, 21-22, E. L. Brown, *Social work as a profession*, New York 1936, 16-17.

⁴ Sr. na př. O. Machotka, *Sociálně potřebné rodiny v hlavním městě Praze*, Praha 1936, A. Salomon, *Soziale Diagnose*, Berlin 1927.

⁵ M. E. Richmond, *What is Social Case Work*, New York 1922, zvl. 98-9, Ph. Klein, *Social Case Work*, v *Encyclopaedia of the Social Sciences*, v. 14, 1934, 173-183.

⁶ J. L. Gillin, *Poverty and Dependency*, New York 1925, 11-12.

pora nemá se udílet tak, že potřebnému se sice okamžitě uleví, zůstává však i nadále potřebným, a bude volat o pomoc zas zítra, pozejtří, popozejtří. Nýbrž ať se mu uděluje podpora tak, aby se rehabilitoval, napřimil tak, aby si v budoucnosti již dovedl pomoci sám a aby cizí podpora byla proň zbytečnou. Každý dar ať je takový, aby trvale prospěl podporovanému.⁷

Na mnohých místech uznává se, že cílem musí býti nejen rehabilitace individua, nýbrž i rehabilitace *rodiny*: že je nemožné očekávat trvalé zlepšení osudu jednotlivců, zvláště dětí, bude-li stále ještě pokračovati hrozivý rozvrat rodiny.⁸

Klade se větší důraz na *organisaci práce*. Úsilí osamocené nestačí. A kdyby dobrá vůle jednotlivcova byla sebelepší, kdyby nechuť k organizačním formám byla sebevětší, práce izolovaná - mají-li se na zřeteli zájmy celku - nestačí. Je plna ztrát.⁹

S tím souvisí, že je nutná *spolupráce* různých činitelů v dobročinnosti. Někdy je sice účelno pracovati úplně samostatně, bez ohledu na jiné. V celku však je ziskem, když různé organizace vědí o svých akcích a vyměňují si své zkušenosti. Když každá pracuje nestarajíc se o jiné, mnohá věc se dělá zbytečně dvakrát, mnohá věc zůstane neprovedena, zkušenosti se nezužitkují.¹⁰

Zkušenost ukázala, že v moderní sociální péči nestačí jen osobnost a nadšení, nýbrž že je třeba také *aparátu* administrativního a technického. Nikoliv aparát jako byrokratická modla; nýbrž jako nástroj, který usnadňuje a stupňuje výkonnost osob. Kde mají pro dobročinnost dokonale vybudovaný aparát, ale nemají nadšených lidí, tam mlýny melou na prázdno, i když melou s velikým hlukem. Kde však v dobročinnosti zásadně zamítají moderní technický aparát správný, tam zůstávají pro dobrou věc nevyužity moderní vymoženosti, tam primitivní pracovní metody nestačí na zdolání prací velkého slohu.

Velký důraz se klade na dobré *odborné vyškolení* sociálních pracovníků a pracovnic. Je a bude stále třeba v sociální práci pracovníků z ochoty, kteří se vedle svých stavovských prací věnují činnosti lidumilné. Ale úkoly sociální péče rostly se tak a staly se tak složitými, že je třeba i specialistů, u nichž je sociální služba životním povoláním, pro něž potřebují zvláštního odborného vyškolení. Neboť je něco jiného, když přistupuje k sociální práci člověk, který je s ní teoreticky dobře a všestranně obeznámen, než když je v ní v celku cizincem a nezná nic než jen nepatrné úseky, na něž jej postavila praxe. Má snad dobrou vůli, má ducha, ale nemá odbornosti. Je to právě tak zlé, jako když prvý má odbornost, ale nemá ducha. Obě je nutné: duch i odbornost.¹¹

⁷ J. O'Grady, Catholic Charities in the United States, Washington 1931, 373.

⁸ F. W. Blackmar, J. L. Gillin, Outlines of Sociology, New York 1923, 517.

⁹ W. J. Kerby, The Social Mission of Charity, New York 1924, 123.

¹⁰ Kerby 125.

¹¹ M. L. Gillard, Service Social, Ramgall, 1940. - G. Sand, Le Service Social à travers le Monde, Paris 1931, R. Jeanty, L'Assistante Sociale, Paris 1934, E. L. Brown, Social Work as a Profession, New York 1936. La 5e Conférence Internationale Catholique de Service Social, Bruxelles 1935, A. Salomon, Die Ausbildung zum sozialen Beruf, Berlin 1927, M. C. Burnett, Training for Social Work, v Encyclopaedia of the Social Sciences, v. 14, 1934, 183-7.

Jen stručně ještě poznamenávám, že tyto metody moderní sociální péče nejsou něčím jednou pro vždy hotovým, definitivním, nezměnitelným, nýbrž že vše je v nich ještě ve stálém kvasu a vření. Přemýšlí a zdoknaluje a reformuje se stále.

Sociální péče v Říši.

Zcela zvláštní typ moderní sociální péče si vytvořil národní socialismus v Říši. Základní rysy jeho uvedu slovy vynikajících představitelů:¹²

„*Národně socialistická sociální péče jest práce na německém národě*. Německý národ je středem národně socialistického světového názoru. Sociální práce musí podchytiti německý národ nejen v jeho celku, nýbrž i v jeho kóřech. Kořeny společnosti spočívají, jak plyne z národně socialistické nauky o dědičnosti a z dějinné zkušenosti, ne u jednotlivce, nýbrž v rodině. Proto n. s. sociální péče jest předně prací na rodině. Je nutná, když zdroj závad je v rodině. Je dále prací na celku. Je nutná, když běží na př. o sociální poruchy větších prostorových oblastí (kde se vyskytla nouze) nebo poruchy spojené s ročním obdobím (na př. zimou). Soustřeďuje sílu celého národa na veliké sociálně politické úkoly, na př. na hospodářské znovuvybudování Rakouska.

N. s. sociální péče pracuje preventivně a pomáhá, když se vyskytla potřeba pomoci . . .

Ujímá se zásadně jen člověka, který je cenný pro národ. N. s. sociální péče má jako cíl národ jakožto celek. Proto o tom, komu se má pomáhati, rozhoduje nikoli zájem jednotlivce, nýbrž národního celku. Tento názor se zásadně liší od názoru katolického, podle kterého každý člověk má stejné právo na pomoc a podle kterého se nejvíce musí pečovati o lidi Bohem nejvíce postižené. Podle názoru národního socialismu může se dožadovati pomoci ten, kdo je po stránce rasy cenný, před tím, kdo je po stránce rasy méně cenný, ten, kdo má více dětí, před tím, kdo je bezdětný nebo má dětí málo; n. s. péče nepodporuje vůbec těch, kdo jsou dědičně nemocni, opilce pak a asociální jen v omezeném rozsahu . . .

Vychovává k oběti. Svou působností šíří poznání, že celý národ jest odpovědný za osud každého jednotlivého příslušníka národa. Chce, aby si tak každý Němec uvědomil, že i on je národnostně a mravně zavázán přinášeti oběti pro příslušníky svého národa. Tím se nemyslí jen oběti na penězích a jmění; jednotlivý příslušník národa má obětovati n. s. sociální péči ochotně také část své pracovní síly a svého volného času.

Vychovává k boji. Národní socialismus se souhlasem přijímá boj o život jako nutný a plodný výběrový proces, který rozvíjí a sílí hrdinské a tvůrčí síly národa i jednotlivé osobnosti. - To má rozhodující vliv i na jeho sociální péči. Proto nepomáhá ze soucitu, nedává almužny, nýbrž snaží se o to, aby příjemce pomoci odhodlaně spolupracoval o překonání své nouze. Chce tedy toho, kdo potřebuje pomoci, uschnouti k svépomoci . . . Nejsme tu na to, abychom měli soucit, nýbrž abychom pospolu bojovali.“ -

¹² H. E. v. Hausen, H. Rösler, Grundriss der Deutschen Wohlfahrtspflege, Leipzig 1939, 90-92.

V těchto odstavcích je vystižen duch sociální péče národního socialismu a podány jeho základní myšlenky. Aby tyto vůdčí idey ještě lépe vynikly, doplňují je výroky jiných předáků v této sociální péči.

„Pro sociální péči národního socialismu není důvodem k podpoře hmotná bída toho, jenž potřebuje pomoci, nýbrž jeho cena pro národní celek.“¹³

„Podpora dědičně zdravých rodin s četnými dětmi tvoří hlavní cíl sociální péče národního socialismu.“¹⁴ „Budoucnost našeho národa můžeme udržeti jen tehdy, když se neomezíme jen na jednotlivce, který je pomíjející, nýbrž když posilujeme a zajišťujeme věčně se obnovující životní buňky, z nichž pozůstává náš národ, když veškerou svou péči věnujeme rodině.“¹⁵

„Dítě nutno prohlásiti za nejdrahoccennější statek národa.“¹⁶ „Také my věříme jako kdysi naši nordičtí předkové, že jen ten národ je nesmrtelný, který i poslední statek obětuje, aby si udržel svou brannou moc stejně jako aby si udržel své matky a děti.“¹⁷

„Naše sociální péče není pasivní, nýbrž je v ní bojovný, heroický duch; nedívá se na jednotlivce jako na slabého příjemce almužny, nýbrž jako na člověka, v němž dřímají síly, které nutno probuditi a tužiti. Národně socialistická sociální péče chce i jej učiniti bojovníkem, protože život je boj, protože jí při její práci stále tane na mysli slovo Vůdcovo: „Kdo chce žít, ten tedy boj, a kdo nechce bojovat v tomto světě věčného zápolení, nezaslouhuje života.“ Chceme člověka učiniti zralým pro tyto úkoly tím, že mu vtiskneme v ruku zbraň pro tento životní boj a uschopníme jej, aby se uplatnil z vlastní síly.“¹⁸ „Almužnou se člověk stává slabým, nikoli silným.“¹⁹ „Svou pomocí nechceme člověka udělati slabým, nýbrž silným.“²⁰ Heroický a bojovný postoj k životu, který je jedním ze základních rysů národního socialismu, jeví se tedy i v sociální péči.²¹

„Čím lépe sociální politika a celková hospodářská politika upraví hospodářské a sociální postavení jednotlivých národních příslušníků, tím méně zbude místa k zásahům pro sociální péči.“²²

„Národně socialistická sociální péče zdůrazňuje silněji preventivní charakter své činnosti. Neomezuje se na odstraňování okamžitých béd. Chce zameziti již i pouhé ohrožení hospodářské existence a výkonnosti národních příslušníků.“²³

„Výchovné práci národního socialismu se podařilo zvýšiti sociální

¹³ J. Gerhardt, Deutsche Arbeits- und Sozialpolitik, Berlin 1939, 263. Sr. F. Seldte, Sozialpolitik im Dritten Reich 1933-1938, München 1939, 247, H. Althaus, Nationalsozialistische Volkswohlfahrt, Berlin 1939, 31, E. Hilgenfeldt, Idee der nationalsozialistischen Wohlfahrtspflege, München 1937, 11, 31.

¹⁴ Seldte 248.

¹⁵ Hilgenfeldt 14; sr. Althaus 20-1.

¹⁶ Althaus 19.

¹⁷ Hilgenfeldt 30.

¹⁸ Hilgenfeldt 15-16.

¹⁹ Hilgenfeldt 9.

²⁰ Hilgenfeldt 13.

²¹ Althaus 7.

²² Gerhardt 262.

²³ Seldte 248.

ochotu a radostnou obětavostí národa a vystupňovati u příslušníků národa pocit odpovědnosti vůči bližním, kteří nezaviněně upadli do bídy. Mohutné výkony „Zimní pomoci“ a díla „Matka a dítě“ jsou výmluvnými svědky tohoto úspěchu.“²⁴

Pro dobročinnost bylo získati celý národ. „Každá idea, která chce skutečně ovlivňovati vnitřní utváření národa, nesmí se obracet jenom na jednotlivce, nýbrž velký celek.“²⁵

Když se takto mobilisuje celý národ pro dobročinnost, má to i nedoceníitelný národní význam: „Nejmohutnějším výchovným prostředkem k národní pospolitosti nikdy nebude pouhé slovo, nýbrž vždy čin a oběť... V této každodenní výchově k oběti, v této trvalé ochotě obětovati se pro veliký celek a nikoli ve statistických číslicích darů a výkonů spočívá rozhodující význam Zimní pomoci.“²⁶

Odpadá ponižující poměr mezi podporovaným a dárce: „Pomoc, které se podporovanému dostává jakožto cennému členu celku, není almužnou, není dobročinností a nesmí se udílet s povýšenou blahosklonností; pomáhající je kamarádem podporovaného.“²⁷

„Všecka sociální péče národního socialismu patří ze zásadních důvodů dědičně zdatným. Nestará se o dědičně choré, což by nemělo vyhlídky na úspěch a bylo by jen rozhazováním národního jmění, nýbrž konstruktivně pečuje o dědičně zdravé.“²⁸ Sociální péče, která směřuje ku blahu národa, bude méněcenně zatlačovati vyhlazovací péči o dědičnost.“²⁹

Nejdůležitější obory sociální péče národního socialismu jsou: „Zimní pomoc“, pomocná akce „Matka a dítě“, pomocné dílo pro tuberkulosní, různé akce zdravotní péče a j.³⁰

V sociální politice se věnuje zvláštní péče otázce bytové. „Nikdy nestála péče o blaho národa a tím i péče o jeho bydlení tak v popředí jako za našich dnů... Od převzetí moci (v r. 1933) až do konce 1938 bylo vybudováno okrouhle 1,800.000 bytů... Pokud se velikosti bytů týká, nyní již asi všichni souhlasí v tom, že nutno se domáhati pro úplnou německou rodinu bytů o čtyřech místnostech. Vedle toho musejí se však získávati i byty o třech místnostech.“³¹

Charita za nových poměrů

Avšak ať se vyvíjí světská sociální péče sebe intenzivněji, pro křesťanskou charitu zůstává stále dost místa. Je arci pro ni příkazem doby, aby počítala se změněnými poměry a podle nich upravila svou práci.

Především nesmí charita skládati zbraně a zcela vyklizovati pole pro so-

²⁴ Seldte 248.

²⁵ Hilgenfeldt 7.

²⁶ Hilgenfeldt 11.

²⁷ Althaus 11.

²⁸ Althaus 15.

²⁹ Althaus 14.

³⁰ V. Hausen, Rösler 87-119, Althaus 26-42.

³¹ Seldte 157-9.

ciální péči světskou. Neboť mezi oběma je podstatný rozdíl. Je sice pravda, v jednom se shodující: obě pomáhají trpícím. Ale světská charita tím, že pomůže (ať již tím, že nouzi nebo bolest utiší, ať již tím, že jim předchází), splnila svůj úkol. Charita však vidí v pomoci jen průjezdni stanici; její cíl jde výš: chce podporovanému pomoci k Bohu. Z Boha vyšla; z Boha čerpá své síly; k Bohu vede. Je tedy charita něco specificky jiného než pouhá sociální péče. A i když světská sociální péče ukojila hmotné potřeby, pro charitu stále ještě zbývá úkol nesmírný. Ostatně i když se má odpomáhati jen hmotným, tělesným potřebám, zůstává stále ještě široké pole lidských potřeb, na něž sociální péče při nejlepší vůli a při nejobětavějším vypjetí sil nestačí!

Dílo, jež katolická charita ve světě koná, jest ohromné: pro „uzavřenou“ péči měla v r. 1930 29.100 ústavů s 1.420.000 lůžky a 206.000 ošetřovatelskými silami; pro „polootvřenou“ péči 96.300 zařízení průměrně s 2 mil. 389.600 denními návštěvami; pro „otevřenou“ péči 140.000 zařízení; celkem v charitativní péči je činně 350.000 sester, 32.000 bratří, 120.000 pracovníků a pracovnic z povolání, 6.650.000 pracovníků a pracovnic z ochoty.³² Jakou katastrofální pohromou by bylo pro opuštěné, nemocné a vůbec strádající, kdyby tato pomoc odpadla!

Z toho také plyne, že je nepřijatelné, aby světské péče si vzala do své působnosti všechny lidi normální, potřebující pomoci, z nichž mohou tím, že se nouze a potřeby překonají, býti získáni plnocenní členové národa, a charita aby si ponechala péči o nevléčitelně nemocné, blbé, slabomyslné, asociální, zkrátka lidi, od nichž se nedá pro národ nic čekat. Ano, i těmto chudákům se musí charita věnovati, protože i oni jsou lidé a naši bližní. Ale bídě by se zpronevěřila charita Bohem danému příkazu lásky k bližnímu, kdyby přestala pečovati také o normální.

Když charita i nadále chce pomáhati nuzným a trpícím, to neznamená, že podceňuje *sociální reformy* a zlepšení právních řádů. Naopak pokládá za nevyhnutelné, aby pronikavá a promyšlená sociální politika upravovala poměry tak, aby bylo ucpáno co nejvíce zdrojů bídy, nemocí a nevědomosti. Charita, která by dnes chtěla podceňovati sociální politiku, by byla monstrem, které nezasluhuje nic jiného než hrob. Proto musí charita vítati každý pokrok v sociální politice a spolupracovati o něj. Ale ví současně, že i když je sociální zákonodárství sebe dokonalejší, že přes to bude dost těch, kdož ať z individuálních nebo sociálních příčin potřebují pomoci!

Charita i za moderních poměrů musí pečlivě opatrovati nedotknutelné posvátné dědictví základních zásad, které převzala z minulosti. Ale musí míti také dost pružnosti, aby se při své práci *přizpůsobovala* změněným potřebám doby. Kristus nedal Církvi dopodrobna zpracovaný konkrétní charitativní program platný pro všechny národy a pro všechny časy, nýbrž dal jen vedoucí myšlenky a dal lidem rozum, aby sami přemýšleli, jak tyto neměnitelné zásady prováděti za změněných poměrů. Kdo se nechce přizpůsobiti, ať již běží o jednotlivce, nebo o spolky nebo o řeholní řády, kdo s tvrdšíjnou konservativností trvá na pracovních cílech, meto-

³² K. Joerger, Caritas Catholica, v Lexicon für Theologie und Kirche, II, 1931, 759.

dách a formách, které sice kdysi byly velmi časové a účelné, ale dnes za změněných poměrů jsou přežitkem a překážkou života, ten bude smeten. Bůh nechce, aby jeho dílo bylo kompromitováno tím, že lidé nechtějí užívatí rozumu, který jim světil.

I v životě charity vyrůstá stále nové listí na stromě Církve, zelená se, vadne, opadáva . . . nové listí narůstá. Ale strom trvá! A když se instituce přizpůsobuje, třeba po celá staletí, ba tisíciletí vesele a svěže se zelená na stromě Církve!

Také pro katolickou charitu dále platí: *Dobré organisace! Zdatní jednotlivci!* - Potřeby moderního života jsou tak rozsáhlé a tak spletité, že jednotlivec sám jich nezdolá. Může jim čeliti jen celá soustava lidí podle jednotného plánu pracujících. Organisační je dnes nepostradatelným instrumentem ve službách charity. - Ale organisační není modla. Nesmí se státi sama sobě cílem. Nesmí býti zbytečného hromadění organisací. Pak se slouží organisacím, instrumentům, a ne věci, pro niž mají býti pomůckou. Pak se stává organisační závadou, ubíječem charitativního života. - Ale vedle dobré organisace jsou i nadále nutni obětaví, iniciativní jednotlivci. Neboť nástroj sám jest mrtvý. Má cenu jen tehdy, když za ním stojí živý člověk, který jím pracuje. A čím obětavější, rozumově vyspělejší, podnikavější jednotlivci organisaci tvoří, tím menší je nebezpečí, že charita se stane pouhým bezduchým kancelářským a organisačním mechanismem. Dobří iniciativní jednotlivci jsou hlas, kterým do organisace mluví Bůh!

Je potřeba dále, aby pro zájmy charity bylo získáno a v ní pracovalo co nejvíce oddaných lidí. Charita nesmí býti jen záležitostí osamělého nadšeného jedince. Jednou z předních starostí toho, jenž charitu vede, musí býti, aby si získal co největší okruh spolupracovníků, z nejrůznějších kruhů, kteří v charitě nevidí jen libůstku podivína, nýbrž s opravdovostí berou ji za věc svou. Ideálem je, aby byla mobilisována pro cíle charity co největší část národa.

Tito spolupracovníci musejí býti pro své dílo i řádně *vysškoleni*, aspoň ti, kterým připadá vůdčí nebo zvláště odpovědná funkce. Nestačí již jen dobrá vůle; nevystačí se na všech místech jen s diletanty a ochotníky. Je třeba odborné přípravy. To stojí námahu i peníze.

Je třeba v pracovních charity vypěstiti a udržovati správného *ducha*. Stále at jsou si vědomi, že charita, pomáhající bližnímu, přichází od Boha a vede k Bohu; že cesta k bližnímu přichází od Krista a vrací se ke Kristu. Že v charitě nestačí jen věcný dar, nýbrž že se tu má i člověk přiblížiti k člověku. Že věcný dar je jen symbolem nadpřirozené pospolitosti, která se charitou upevňuje. Jak je toto nadpřirozené chápání charity cizí těm, kdo vidí v sociální péči jen poskytování pozemských podpor!

I když se opatří pro nějaký úkol pracovník z povolání nebo zřídí ústav, nesmí dřívější pracovníci z ochoty to chápati tak, že by nyní byli již zproštěni spolupráce. Stále musejí si býti toho vědomi, že charitativní činnost musí býti *společným dílem všech*. Jinak je takový ústav jako strom, kterému přerazány v půdě kořínky, jimiž si sál ze svého prostředí výživnou půdu, a teď zasychá. Charita musí býti společným dílem nesčíslných „neznámých vojinů“. Nejedna charitativní podnik utěšeně zkvétal; byl sice

veden ochotnickými silami, ale tkvěl nesčetnými kořínky v domácí půdě a žil. Byly zjednány odborné síly, provedena centralisace s jinými podniky téhož druhu, podnik byl zcela řízen „shora“, vedoucí ztratili styk s domácí půdou, místní lidé se mu odcizili, podnik živořil a plnil své charitativní poslání uboze!

Podrobné úkoly moderní charity byly naznačeny dostatečně v odstavci o práci křesťanské charity v Německu. Zvláště je nutno, aby se velká péče při tom věnovala rodině.²³

Taková je tedy nynější situace: Sociální politika a sociální péče pracují houževnatě, aby bídě nejrozmanitějšího druhu předcházely a nouzi již existující mírnily a léčily. Ale stále ještě zůstává mnoho nejrozmanitějšího nedostatku, při nejlepší vůli nejsou tyto snahy s to, aby odstranily všechno zlo. Bylo by tedy nerozumem s jejich strany a bylo by hříchem na trpícím lidstvu, kdyby zapuzovaly od práce křesťanskou charitu, která přináší do charitativní práce síly a prostředky, jichž světská dobročinnost nemá. Kdo zná život, kdo procítil živě rozsah lidského utrpení a lidských nedostatků, ten ví, že i dnes ještě ve skutečném tělesném milosrdenství může být křesťanská charita nedocenitelným a nepostradatelným spolupracovníkem.

Ale jsou zde ještě i skutky milosrdenství duchovního. A čím více rostou v lidstvu myšlenkový rozvrat a mravní nihilismus, tím více je třeba duchovního milosrdenství. Kolik je trpících, u nichž zdroj jejich utrpení je v duši! Jaký oceán mravních a duchovních nedostatků vidá člověk kolikrát před sebou, když má oči, aby viděl!

A tak i kdyby se světské sociální politice a světské dobročinnosti podařilo odstraniti všechny nedostatky hmotné (já nevěřím, že se jí to podaří, protože dějiny ukazují, že vždy - ať z důvodů sociálních nebo individuálních - mezi lidmi jako ze země vyráželo nejrozmanitější utrpení a nejrozmanitější nedostatky, a že vždy možno mluvit jen o odstranění určitých nedostatků a závad určitého druhu; ale i kdyby se to podařilo), tož zůstává zde pořád široké pole utrpení duševního a tedy příležitost k milosrdenství duchovnímu. Snad se skutečně stane, že v charitativní činnosti Církve duchovní milosrdenství bude mít velkou převahu před tělesným; ale co na tom záleží? Charita je charita, i když jsou to skutky milosrdenství duchovního.

A pak: charita není jen činnost spolku; jen činnost organizace; jen činnost ústavu. Je to také dobročinnost prokazovaná jednotlivcem jednotlivci v jeho nejrůznějších potřebách; to je přímo jeden z nejzákladnějších oborů dobročinnosti. A kdo je tak naivní, tak nezkušený v životě, aby řekl, že k této práci nebude někdy v životě dost příležitostí?

Myšlenky o charitě u spisovatelů novodobých.

Bezcitnost k chudým je záhadou: „Nemohu pochopiti, kterak mohou býti na světě lidé, kteří věnují peníze na koně, aby se s nimi mazlili, ale nepohnou se, aby přispěli ubožákům, kteří potřebují jejich pomoci.“ Sv. Jan z Boha.¹

Když přebytečný majetek leží ladem: „Když mám hodně peněz a delší dobu neudělám nic pro chudé lidi, připadám si, jakoby se v mravním ohledu nasbíraly a nahromadily v těle jaksi v nezdravé míře tuky a ty ohrožovaly organism nemocí.“ A. Stolz.²

Není peněz na přepych: „Nemluvte mi o knihách vázaných ve zlatě, zatím co moji chudí jsou přioděni hadry.“ Arcibiskup pařížský z dob revoluce de Juigné.³

Nezářďeme chudých „dobročinnými“ plesy! „Když proletář jde vedle nádherných plesových sálů, nebude v něm pocit vděčnosti za těch pár grošů, které má z výnosu dostati, nýbrž zmocní se ho hořkost v srdci, jež se může vystupňovati až k nenávisti.“ G. Ratzinger.⁴

Napřed se starej o chudé, až potom masopust! „Než začneš v masopustě vyhazovati peníze, pečuj o nouzi kolem sebe. To nejde, aby ve tvé obci musilo býti při podílení odkázáno pár set chudých, protože není prostředků. Na slavnosti, na pestré nádhře, na maškarní ples máš peníze.“ C. Sonnenschein.⁵

Nevymlouvej se, že neznáš nuzných: „Neříkej: Což pak jsem já strážným svého bratra? Vždyť ho neznám! Vždyť se včera přistěhoval! Vždyť s ním nemám styku! - Ano, jsi strážcem! Navaž styk.“ C. Sonnenschein.⁶

Nepracuj v charitě bezmyšlenkovitě: „Neproneseš Spasitel žádného blahoslavenství o těch, kdo velké věci slouží špatnými metodami.“ W. J. Kerby.⁷

Není hlavní věcí pro charitu mít velké fondy: „Všeobecné zvýšení blahobytu a mravnosti možno očekávati nikoli od velkých peněz v nedbalých rukou, nýbrž od nepatrných prostředků v rukou moudrých a bdělých pracovníků.“ Th. Chalmers. „Učiníte-li svou povinnost, bude se vám spíše dostávat chudých než prostředků na podporu jejich.“ Sv. Vincenc De Paul.⁸

V charitě málo uděláš polemizováním, kritikářstvím, negací: „Pryč s vrtáctvím! Nestát stranou! Nedělat uraženého! Přiložit ruku! Zdvihat lid ze zmatků a z nouze! Pokorně takové práci patří požeňání Boží.“ - „Polemika je neplodná. Práce, výkon, příklad jsou vše.“ - „Nestojíme zde, aby-

¹ F. Bogár, Milosrdní bratři, Praha 1934, 16.

² Viz W. Liese, Geschichte der Caritas I, 355.

³ Viz G. Neyron, Histoire de la Charité 167.

⁴ G. Ratzinger, Geschichte der Kirchlichen Armenpflege, 573.

⁵ C. Sonnenschein, Notizen, Weltstadtbetrachtungen. Berlin 1927, H. 6, 52.

⁶ C. Sonnenschein, Notizen, H. 4, 1926, 51.

⁷ W. J. Kerby, The social Mission of Charity, 118.

⁸ Ratzinger 577-8.

²³ Vzácné myšlenky o duchu a úkolech charity v moderní době viz v L. A. Winterswyl, Gestaltwandel der Caritas, Freiburg i. B., 1939, a v R. Angermair, Das Band der Liebe, Freiburg i. B. 1940.

chom polemisovali. Nýbrž abychom tvořili, dávali, milovali jiné.“ C. Sonnenschein.⁹

Rozlišuj chudasy a lenochy: „Nezaměňuj chudé Kristovy a lenochy, tuláky, rouhače a zloděje.“ Laurentius a Villavicentio.¹⁰

Když je s nuzným zle, nevyšetřuj dlouho: „Charitu! Lásku! Nevypávej se! Nehleď zpět! Nevyčítej! Nesud! Pomoz!“ Sonnenschein.¹¹

Nezavrhuj ani zdánlivě ztraceného: „Zatím co svět necitelně s výsměchem a potupou tiskne k zemi křehkého tvora, jenž snad spíše je obětí poměrů nežli své viny, jde láska za ztracenou ovečkou až k nejzazším bludným cestám, pozvedne ji z jejího pádu, vede ji lítostivou a usmířenou do ovčince a rozlišuje ji od jiných věrných pouze tím, že jí věnuje jemnější péči; ví zajisté, že nebe je více obydleno kajícími než nevinnými.“ De Melun.¹²

Chceš-li si získati důvěru chudých, musíš býti sám chud, aspoň srdcem: „Zkušenost stále dotvrzuje, že kdo chce milovati chudé a jim sloužiti, musí býti sám chud, když ne skutečně, aspoň srdcem. Jen chudí dávají chudým. Tí kněží, řeholníci a řeholnice, kteří se z lásky ke Kristu stávají chudými, milují chudé a chudí milují je, rozumějí chudým a chudí rozumějí jim. Dovedou ze své chudoby získávati nevyčerpatelné poklady almužny.“ Ch. Périn.¹³

Nespoléhej v charitě jen na stát: „Křesťanství se neobracelo na stát, nýbrž na osoby, na duše jednotlivců.“¹⁴

Nespoléhej lenoše jen na odhlasované dobré zákony: „Uveřejnění zákona v zákoníku státu a jeho skutečné provedení jsou dvě různé věci... Zákony nepracují automaticky. Jejich provedení vyžaduje stálé bdělosti ze strany těch, jichž zájmy zákon vyjadřuje.“ J. O'Grady.¹⁵

Katolíci ať si vychovávají i v charitě lidi schopné převzítí vůdčí úkoly: „Nejlepším důkazem ceny jakékoli laické organizace jest míra, v jaké připravila své členy pro vedoucí úkoly v hnutích celku.“ J. O'Grady.¹⁶

⁹ C. Sonnenschein, Notizen H. 5, 1926, 55; H. 2, 1925, 78; H. 7, 1927, 12.

¹⁰ Lallemand IV. p. I, 23.

¹¹ Sonnenschein, Notizen H. 8, 1927, 27.

¹² Viz L. de Pozzo, přel. B. J. Bogar, Život sv. Jana z Boha, Brno 1925, 159.

¹³ Ch. Périn, přel. J. Weinenhofer. Über den Reichtum in der christlichen Gesellschaft, Regensburg 1868 II, 519-520.

¹⁴ Ratzinger 595.

¹⁵ J. O'Grady, The Catholic Charities in the United States, 152 a 149.

¹⁶ J. O'Grady, The Catholic Church and the Destitute, 93.

Závěrem

Křesťanství a charita - spojení na život a na smrt.

Dvojitý důsledek vyplývá z dějin charity:

Není možné dokonalé křesťanství bez charity.

Není možná dokonalá charita bez křesťanství.

*

Křesťanství bez charity by nebylo úplné. Vždyť *k podstatě křesťanství patří láska k bližnímu*. Jako není možné křesťanství bez lásky k Bohu, tak není možné ani bez lásky k bližnímu. Nestačí jen ctění Boha. Lásku k bližnímu prohlašuje sám Kristus za rozlišovací odznak křesťanů. Nesmí býti propasti mezi liturgií a životem. Křesťanství musí býti provedeno do všech důsledků; i všední život mimo kostel musí býti uspořádán v duchu náboženství a tedy i v duchu lásky k bližnímu. I dnes musí býti láska do všech důsledků uskutečněna i ve všedním každodenním životě, jako byla uskutečněna i u prvních křesťanů i v nejobyčejnějších stycích. Bez charity by bylo křesťanství zkomoleninou, torsem, i kdyby liturgie byla sebe úchvatnější.¹

Proto také doby velkého rozkvětu křesťanství jsou dobami velké charity a doby úpadku víry byly i dobami úpadku charity. A i když snad byla vnitřní dekadence víry u některých národů a v některých dobách pečlivě zamaskována zevnějším leskem, tož když dějiny dříve nebo později sejmu masku, vždy se ukáže zkušenost: úpadek víry, A TEDY i úpadek charity.

Charita jest i mohutnou *podporou křesťanství*. Neboť vnučená, s odporem snášená bída, opuštěnost v nemoci (zvláště když je těžká a dlouho trvá) a vůbec velké neštěstí snadno uvádějí lidi do malomyslnosti, do hříchů, do zločinnosti, do proklínání, a vzdalují od Boha. V Americe při průzkumu zločinných dětí shledaly profesorky Breckenbridge a Abbott, že devět desetin zločinných dívek a tři čtvrtiny zločinných hochů pocházejí z chudiny.² Odstraňovati tedy bídu, ujímati se nemocných a vůbec konati skutky lásky k trpícím znamená zasypávati zdroje, z nichž pramení zlo a odvrát od Boha. Ale znamená to též současně stavěti pro takové duše

¹ Viz A. Beil, In Christo Jesu. Von der liturgischen Gemeinschaft zur lebendigen Gemeinde, Freiburg i. B., 1940, na různých str., zvl. 5, 7, 123-4.

² J. O'Grady, An Introduction to Social Work, New York 1928, 160.

mosty zpět k Bohu. Neboť kolik duší našlo znova Boha až tehdy, když skutky milosrdenství otevřely jim z jejich zatrpklosti a zoufalství vyhlídku do lepších světů!

A obětavosti je v mnohých oborech charitativní péče - na př. v péči o nemocné - třeba tak *nadlidské*, že tato „nevyčerpatelná plodnost Církve ve všech dobrých skutcích“ je nezvratným důkazem božského poslání Církve.³

*

Nezbytné je však také křesťanství pro charitu.

Křesťanství především v nejdůležitějších bodech pracuje preventivně charitativně pro lidstvo tím, že *upevňuje přirozenoprávní instituce a mravnost*. Veliká část utrpení vniká do lidstva tím, že se rozbíjejí přirozenoprávní instituce a mravnost. Když je rozvrácena rodina, když nic neplatí autorita, když jsou rozmetána přirozená práva člověka na čistotu, na život, na majetek, na čest a dobré jméno, když neplatí Desatero, mravnost, pak se valí na lidstvo záplava béd, kterých nedá do pořádku žádná charita ani světská sociální péče. Zásada, že předejít je v sociální péči při nejmenším stejně důležité jako léčit, v míře ještě větší platí i pro mravní život. Je důležité léčit zuby a postarat se o nový chrup, když zuby se zkazily; ale ještě důležitější je hned zavčas pečovat o zuby, aby zůstaly zdravé. Je důležité postarat se invalidovi o umělou nohu neb ruku, když o ruku nebo nohu přišel; ale ještě důležitější je, abych byl zavčas opatrný, abych o nohu neb ruku nepřišel. Kolikrát když se zameškala preventivní péče, žádná moc na světě nedovede napravit škodu.

Nelze tedy ani doceniti, když křesťanství upevňuje manželství a rodinu, když neúprosně trvá na tom, aby se zachovávalo Desatero. Žádná umělá konstrukce by nemohla napravit zla, kdyby tyto základy života byly rozmetány. A kdyby křesťanství nemělo o sociální péči žádných jiných zásluh než jenom, že upevňuje tyto základy, jest pro ni preventivním činitelem nenahraditelným a tak důležitým, že mu není rovna.

Křesťanství však poskytuje charitě i další služby. Především poskytuje pracovníkům nových *energií* k provádění charitativních úkolů, „přiodívá je silou s výsosti“ (Lukáš 24, 49). Eucharistie, oltář, jsou tajemnými zdroji energií, horlivosti, vytrvalosti. Přefřízní prut vyrůstající z kořenů; uschne. Kdyby nesčíslné sestry řeholní a světské pracovníci v charitě neměli eucharistie, jak by mohli vytrvat po celý život v této práci plné obtíží, jednotvárnosti i nevděku? Prut uřezaný od svého kořene... Charita jest prodloužením a obnovováním lásky Kristovy. Charita žije z oltáře. Dívá se na podporované chudasy, nemocné a sirotky ve světle víry. Čím silnější láska k Bohu v duši, tím snáze se přenáší přes obtíže, na něž naráží charita při své práci. Když má pracovník v charitě vroucí lásku k Bohu, není mu těžkým nic. Vždyť je si vědom, že úkolem charity jest, aby se uskutečnily plány, jež má Bůh s naším bližním.

Ani sebedokonalejší charita a sociální péče nedovedou zahojiti všechny bídy. Některé jsou *nezhojitelné*. Člověk stojí bezmocně proti nim. I v ta-

³ Concilium Vaticanum sessio III, cap. 3, Denzinger n. 1794.

kovém případě dovede křesťanství trpícímu poskytnouti mnoho: nebeskou útěchu; víru v nadpřirozenou hodnotu utrpení. Kolik nemocných se dostalo jako do jiného světa, když se jim plně rozbřeskla katolická nauka o smyslu utrpení! - Je velkou pomocí křesťanství i u těch trpících, jimž se může *záchrana* poskytnouti: probouzí v nich velkou důvěru v Boha, burcuje je k vlastnímu úsilí, probouzí v nich vědomí odpovědnosti a samočinnost. Probouzí ve *zdravých* vědomí, že jsou povinni pečovat o své trpící bližní, že jen duše s tvrdostí Kainovou sobecky prohlašují: „Zdali já jsem strážným bratrem svého?“

A konečně, ať chceme nebo nechceme, ať to uznáváme nebo neuznáváme, ať se nám to líbí nebo nelíbí - jsme stvořeni pro věčnost. Život pozemský je příprava, zkouška pro život věčný. Až jednou na věčnosti budou moci oceniti duše, jakým štěstím to pro ně bylo, když charita, pomáhajíc jim v pořebách pozemských, pečovala současně i o jejich duše a věčnost. Když jim dala cítiti, že neštěstí, z něhož je hleděla vyprostiti, je současně též tichým hlasem dobrého pastýře, volajícího svou milovanou ovci... Charita chtějíc pomoci hledí nejen dál za sirotčince, za nemocnici; při své touze pomáhati patří i za hrob.

Není to též velké charitativní dílo?

Ba není to vůbec největší skutek milosrdenství, jaký můžeme prokázati trpícímu bližnímu?

Rejstřík věcný

Agapé 24.
Almužna u Indů 11, u Židů 18, nauka o almužně u spisovatelů starokřesťanských 40-9, středověkých 90-2.
Anglie a charita XIX. století 155.
Apoštolé o charitě 21-2.
Asyřané a láska k bližnímu 9-10.

Babyloňané a láska k bližnímu 9-10.

Basil Vel., sv., 37.

Basileida 32.

Bekyně 79.

Belgie a charita v XIX. století 155
Biskupové ve starokřesťanství hlavním orgánem charity 25, měli žiti chudě 31, zastánci chudých 33, velcí dobročinní b. v Gallii 36, ve středověku 54, b. a špitály 56, b. a charita ve středním věku 75-7.

Boromejky, milosrdné sestry 123.

Boží mír 71.

Bratrstva, význam ve středověké charitě 77-9.

Buddhismus a láska k bližnímu 11-2.

Cechy a charita, zvl. špitály 56, 77-9.

Cíle dobročinnosti, změna v nich po reformaci 105, v moderní době 161, 163, 164, v charitě 166, 168.

Církev nemá v prvé řadě úkolem pečovat o blaho pozemské 52, a lékařství ve středověku 58-61, zásluhy o hospodářský, sociální a kulturní pokrok ve středověku 71-3, lidský a božský prvek v ní 107-8.

Cizinci viz pocestní.

Cyprián, sv., 36-7.

Cechy a Morava v charitě středověké: špitály 56-7, lékařství 60, mory 65, špitály pro malomocné 66, zásluhy Církve a povznesení hospodářské a sociální 71-2, o školství 72-3, dobročinné nadace 73, vladafi lidumilové 74-5, biskupové lidumilové 76-7, bratrstva a cechy v charitě 78, bekyně 79, řády Ducha sv. na Moravě 81, rytířské řády u nás 82-3. V novém věku vzrůst laického živlu v dobročinných ústavech 103-4. Reformy chudinství a dobročinnosti vůbec za Josefa II. 142-3. Charita v XIX. a XX. stol. 155-7.

Dějinné chápání poměrů a událostí 51-2.

Diakonický protestantské 158-9.

Dítě, odkládání novorozenat u Řeků 13, u Římanů 14-5.

Dívky zbloudilé, péče o ně ve středověku 71-2, v novém věku 123, 135.

Dívky chudé, péče o ně pro ně 135.

Dogma a charita 74, 94, 172.

Duchovní milosrdenství 46-7, 168.

Egyptané a láska k bližnímu 10-1.

Fabiola 39.

Filip z Neri, sv., a charita 111.

Francie - viz Gallie. - Vývoj sekularizace charity ve Francii v novém věku 106, za velké revoluce 144-6, charita ve Francii v XIX. a XX. století 151-3.

František z Assisi, sv., a charita 83-6.

Františkánské řády a kongregace v charitě 86.

Galejníci a sv. Vincenc De Paul 118, 120.

Gallie - charita v křesťanské Gallii 35-6.
Gladiatorství v Římě 16, odstraněno zásluhou křesťanů 33-4.

Hluchoněmí 135.

Holandsko a charita v XIX. století 155.

Hospitály středověké 56-8, dílem celých skupin 77.

Hospodářský vývoj ve středověku a Církev 71-3.

Charita. Dějiny charity - viz „Obsah“ na konci knihy. Viz dále dotyčná hesla v tomto rejstříku. - Pojem charity 6, pohnutky přirozené a nadpřirozené 6, nutné vlastnosti 5-6, požehnání 7, význam dějin charity 5, velikost díla, jež dnes charita koná 166, nepostradatelnost charity 172-3, její poměr k světské sociální péči 165-6, nutné vlastnosti a pracovní metody 166-8, křesťanství a charita spojeny na život a na smrt 171-3.

Choromyslní, péče o ně ve středověku 67, v novém věku 132.

Chudí, péče o ně u Židů 17-8, v prvních dobách křesťanských 26, 31, starokřesťanské chudobince 32, péče o chudé ve středověku 53-8, chudí a sv. František z Assisi 84-8, a sv. Vincenc De Paul 118-9, začátky obecní chudinské péče 95-6, vývoj chudinské péče v novém věku 126-131, reformy Josefa II. 142 až 143.

Chudinské řády městské 95-6, 105, stanovisko theologů k nim 124-5.
Chudoba - poměr sv. Františka z Assisi a františkánských řádů k ní 85-6.
Ignác z Loyoly, sv., a charita 110-1.
Indové a láska k bližnímu 11.
Itálie a charita v XIX. století 154.
Jáhnové pomocníci biskupů v charitě 25.
Jan z Boba, sv., a charita 114-5.
Jan Zlatoústý, sv., a charita 37-8.
Jesuité a charita 110-1.
Ježíš Kristus, učitel a zakladatel charity 20-1.
Johanitský řád 82.
Josef II. a dobročinnost 142-3.
Kamil de Lellis, sv., a Kamiliáni 115-6.
Karel Boromejský, sv., a charita 111-4.
Klášteři ve službách charity v prvních dobách křesťanských 31, ve středověku 55-6, 59, 69-70, 80-6.
Komunismus u křesťanů v Jerusalemě 22.
Křesťanství potřebuje charity, charita potřebuje křesťanství 171-3.
Křížovníci s červenou hvězdou a charita 82-3.
Láska k bližnímu u pohanů 8-11, u Židů 17-9, u Ježíše Krista 20, u apoštolů 20-1, at se projevuje skutky 41. Viz charita.
Lazaristé sv. Vincence De Paul 122.
Lékařství středověké a Církev 58-61, 63-4.
Luther a charita 94-100.
Majetek Církve - majetek chudých 31.
Malomocní, péče o ně ve středověku 65-7, a sv. František z Assisi 84.
Melanie, sv., 39-40.
Mercedáři, řád na vykupování otroků 69.
Města a hospitaly ve středověku 56, a přejímání péče o chudé 95-6, 105.
Milosrdné sestry 122, 123, 153.
Milosrdní bratři 114.
Milosrdenství - skutky tělesného a duchovního milosrdenství a jejich cena 43, 45-7, 90-1, 168.
Montes pietatis (záložny) ve středověku 70, po reformaci 135.
Mory ve středověku a charita 64-5, za sv. Karla Borom. 113-4.
Mosty - jejich budování oborem charity ve středověku 70.
Mystika středověká a charita 88-90.
Myšlenky o charitě u spisovatelů křesťanského věku starého 40-9, středního 90-2, nového 169-170.

Nadace dobročinné ve středověku křesťanském 73.
Nadpřirozené síly v charitě nového věku 139-141, 210.
Nalezenci a nalezení starokřesťanské 32, ve středověku 68, u sv. Vincence De Paul 118, 119, po reformaci 131, za francouzské revoluce 145.
Námítky proti charitě starokřesťanské 48-9, středověké 50-1, brzdila prý rozvoj lékařství 60-1, tvrdost k malomocným 66-7, františkánské chápání chudoby prý neštěstím 85-6, bezplánovitě udělení almužen 87-8, mystika prý neplodná pro charitu 88-90, v novém věku prý pracovala primitivními metodami 136-8, mnozí řeholní ošetřovatelé a ošetřovatelky tvrdí k trpícím a chovancům 138, náboženské věci se v charitě stavějí neúměrně do popředí zájmu 138-9.
Národní socialism v Německé Říši a sociální péče 163-5.
Nemocní, péče o ně u prvních křesťanů 26, ve středověku 58-67, bratrstva na ošetřování nemocných 78, láska k nim u sv. Františka z Assisi 84, u sv. Vincence De Paul 118.
Nemocnice u Reků 13, starokřesťanské 32, středověké 61-4, po reformaci 132.
Nepostradatelnost charity ve středověku 52-3, v naší době 166, 168, 171-3.
Německá Říše, sociální péče v ní teď 163-5, charita v XIX. a XX. století 148-151.
Německý řád (řád německých rytířů) 82.
Obecní chudinská péče 95, 129-130.
Obory charitní péče v době starokřesťanské 25-9, 31-5, ve středověku 52-73, v nové době 105-6, 126-136.
Odborné vyškolení pracovníků charity nezbytno 212.
Odpustky a charita ve středověku 73-4.
Organisace práce v charitě 121, 211, v sociální péči 162.
Otroctví u Asyřanů a Babyloňanů 10, u Reků 12-3, Římanů 14, Židů 18, v dobách starokřesťanských 27-8, 29, 34, vykupování otroků ve středověku 68-9, v novém věku 134.
Oznanam a konference sv. Vincence De Paul 152-3.
Pammachius, sv. 38-9.
Panovníci viz Vladaři.
Pius V., sv., a charita 111.
Pocestní, péče o ně v dobách starokřesťanských 26, 32, ve středověku 69-70.
Pohanství a láska k bližnímu 8-17.
Pohnutky charity, přirozené a nadpřiro-

zené 6, náboženské pohnutky charity středověké 73-4, 90, 96.
Pohromy veřejné, pomoc při nich v dobách starokřesťanských 27, u sv. Karla Bor. 112-3, u sv. Vincence De Paul 120-1.
Polsko bývalé a charita 154.
Právo chudých na podporu státu 144-5.
Protestantství a charita, viz Reformace.
Představitelé charity zvláště významní 36 až 40.
Přepych, zhoubný 91.
Příjmy charity, zdroje starokřesťanské 24, 33, 35, ve středověku 53.
Přízpusobivost charity 166.
Rakousko bývalé a charita 154.
Reformace a charita: zásah Lutherův 94 až 96, výsledky 97-100, příčiny úpadku charity 101, reformace a dobročinnost v Anglii 102, pozdější vlivy protestantství na charitu 102-3, charita protestantská v XIX. a XX. století 158-9.
Revoluce francouzská a charita 144-6.
Rodina v moderní sociální péči 162, 163, 164.
Rozsah díla dnešní charity 166.
Rytířské řády hospitalní 82-3.
Řády řeholní, středověké 80-6, 92, řád Ducha sv. 81, řády rytířské 82-3. Viz klášteři.
Řehoř Vel., sv., v charitě 38.
Řekové a láska k bližnímu 12-4.
Římané a láska k bližnímu 14-7.
Sbírký na účely charity viz Příjmy charity.
Sebevražda u Římanů 16.
Sekularisace dobročinnosti po reformaci 103-7, od Josefa II. a francouzské revoluce 142-8.
Sírotci a sirotčince v dobách starokřesťanských 25, 32, ve středověku 68, v novém věku 131.
Slepi - péče o ně ve středověku 67, v novém věku 135.
Sociální péče moderní 160-3, v Německé Říši 163-5, poměr dobrovolné a veřejné 147-8.
Sociální pokrok ve středověku a Církev 71-2.
Soucit u Římanů 16.
Spojené státy severoamer., charita 157-8.

Starobince starokřesťanské 32.
Středověk, skutečnost složitá 51.
Školství - zásluhy Církve o ně ve středověku 72-3.
Špitály viz Hospitaly.
Švýcarsko v XIX. století a charita 154-5.
Teoretikové charity po reformaci 124-5.
Tridentský koncil a charita 108-9, výsledky 109-125.
Třinitáři 68.
Tuláctví viz Zebrota.
Úkoly moderní charity 168.
Universálnost charity starokřesťanské 28, 34.
Ústavy charitativní starokřesťanské 31-3, ústavní péče poreformační 124, v Německu 149-150, v Čechách a na Moravě 155-7.
Vdovy podporou biskupů v charitě v prvních dobách křesťanských 25.
Veřejná dobročinnost v dobách starokřesťanských 24-5, zdroje příjmů 24, orgány 25.
Vězni, péče o ně v prvních dobách křesťanských 26, odsouzení na galeje a sv. Vincence De Paul 118, 120, v nové době 133-4.
Vincenc De Paul, sv., a charita 116-123.
Vincenciáni (konference sv. Vincence De Paul) 152-3.
Víra a charita - viz Dogma.
Vladaři a charita ve středověku 74-5.
„Vnitřní misie“ protestantská 159.
„Všeobecný špitál“ 106.
Zajatci, osud u Asyřanů 9, péče o ně v dobách starokřesťanských 34, ve středověku 68-9.
Zákonodárství ovlivněné starokřesťanskou charitou 30.
Záložny jakožto charitativní prostředek ve středověku 70-1.
Záslužnost dobrých skutků - víra v ni a charita 96-8.
Zebrání a Martin Luther 95, ve Francii a jinde po reformaci 106, 126-8, policejní potírání žebroty 128-9.
Žena u Římanů 15.
Židé před Kristem a láska k bližnímu 17-19.

Literatura

Spisů, jež se charity dotýkají jen mimochodem a jichž ve spise je použito, zde neuvádím; jsou uvedeny v textu pod čarou.

*Bibliografii další možno naléztí ve spisech níže uvedených. Nejlepší v Liese, Geschichte atd II, 245-278 a soukromě vydaném dodatku. Pak ve Steinweg 490-501, Prunel 1733-5, Noppel 138-145, Mahling v Die Religion in Geschichte und Gegenwart I, 548-9, česká v Tvrdoň I *77, II *92. Pak Granier C. Essai de Bibliographie charitable, Paris 1891 a soukromě vydanou H. Auer, Einführung in die Caritasliteratur, Freiburg 1938.*

Abelly L., Vie de Saint Vincent De Paul, 2 vol. Paris 1881.

*Adam K., Glaube und Liebe, Regensburg *1937.*

Addams J., Twenty Years at Hull-House, New York 1925.

Achellis H., Das Christentum in den ersten drei Jahrhunderten, 2 Bde, Leipzig 1902 ff.

*Allard P., Les Esclaves Chrétiens, Paris *1914.*

*Alberti P., Světec Don Bosco, v Přerově *1936.*

*Althaus H., Nationalsozialistische Volkswohlfahrt, Berlin *1939.*

Angermair R., Das Band der Liebe, Freiburg i. B. 1940.

Antony C. M., Saint Pius V., London 1911.

Aristoteles, Etika Nikomachova, přel. A. Kříž, v Praze 1937.

*Aristoteles, Politik, přel. E. Rolfes, Leipzig *1922.*

Baumann E., Benjamin R. etc., La Vie et les Oeuvres de quelques Grands Saints, 2 vol. Paris ¹⁰1926.

*Baumeister W., Der Helfer, Berlin *1939.*

Baudrillart A., Moeurs Païennes, Moeurs Chrétiennes, 2 vol. Paris 1929.

Beaufreton M., Assistance Publique et Charité Privée, Paris 1911.

Bednár F., Snahy o řešení sociální otázky v novodobém protestantismu, v Praze 1923.

Beil A., In Christo Jesu. Von der liturgischen Gemeinschaft zur lebendigen Gemeinde, Freiburg i. B. 1940.

Belloc H., Europe and the Faith, London 1924.

Beneš F., Das sociale Wirken der katholischen Kirche in der Diöcese Königgrätz, Wien 1897.

Běloblávek V., Hradec J., Dějiny českých křížovníků s červenou hvězdou, v Praze 1930.

Berg L., Christliche Liebestätigkeit in den Missionsländern, Freiburg i. B. 1935.

Bertini C., La Carità della Chiesa, 3 vol., Torino 1934-7.

Blackmar F. W., Gillin L. J., Outlines of Sociology, New York 1923.

Blatenský T., Víra a kultura, v Praze 1925.

- Bogar F., Milosrdní bratři, v Praze 1934.
- Bolzau H., Fürsorgerecht und Caritas, Freiburg i. B. 1927.
- Boventer C., Caritas und Kerker, Freiburg i. B., 1926.
- Bráf A., Chudinství v Ottově slovníku naučném, Praha XII., 1897, 430-436.
- Braitto S., Sv. Filip Neri, Olomouc 1937.
- Brillant M., La Charité dans l'Ordre Social, Paris 1933.
- De Broglie E., St. Vincent De Paul, Paris 1924.
- Brown E. L., Social Work as a Profession, New York 1936.
- Bucaille V., Frédéric Ozanam, Pages Choisies, Paris b. r.
- Capecelatro A., La vita di S. Filippo Neri, Roma 1889.
- Castiglione A., Medicina, v Enciclopedia Italiana, Roma v. XX, 1934.
- Celier L., St. Charles Borromée, Paris 1919.
- Colm H., Wachheim H. etc., Lehrbuch der Wohlfahrtspflege, Nürnberg 1927.
- Combès, La Charité d'après Saint Augustin, Paris 1934.
- D'Amia A., Schiavitu Romana e servitu medievale, Milano 1931.
- Denifle H.-Schulter, Das geistliche Leben, Graz 1920.
- Dieppen P., Geschichte der Medizin, Berlin und Leipzig, 5 Bde, 1914-1928.
- Döllinger J., Die Reformation, Regensburg 2I, 1851.
- Drillon P., Le Role Social de la Charité, Paris 1909.
- Dršina F., Stoika Epikteta Rukověť mravních naučení, v Praze 1930.
- Dudon P., Saint Ignace de Loyola, Paris 1934.
- Ehrle F., Beiträge zur Geschichte und Reform der Armenpflege, Freiburg i. B. 1881.
- D'Elvert Ch., Geschichte der Heil- und Humanitätsanstalten in Mähren und österr. Schlesien, Brünn 1858.
- Emanuel C. W., The Charities of St. Vincent De Paul, Chicago 1923.
- Emminghaus A., Das Armenwesen und die Armengesetzgebung in europäischen Staaten, Berlin 1870.
- Endler F. J., Das soziale Wirken der katholischen Kirche in der Diözese Leitmeritz, Wien 1903.
- Engliš K., Chudinství v království Českém na počátku XX. století, v Praze 1908.
- Fasteau A., Collectio synodorum olomucensium, 2 vol., Retz 1766.
- Felder H., Die Ideale des hl. Franziskus von Assisi, Paderborn 1927.
- Fischer M., Die deutsche Krankenpflege in der Neuzeit, Freiburg i. B. 1924.
- Foucault A., La Société du St. Vincent De Paul, Paris 1933.
- Fuerth M., Caritas und Humanitas. Zur Form und Wandlung des christlichen Liebesgedankens, Stuttgart 1933.
- Gasbarri C., Il riformatore di Roma, Torino 1937.
- Gazetti F., Assistance et Prévoyance en Italie, Roma 1937.
- Gérald P., L'Eglise et les Humbles, Paris 1926.
- Gerhardt J., Deutsche Arbeits- und Sozialpolitik, Berlin 1939.
- Gibier, L'Eglise et son Oeuvre, t. IV, Paris 1906.
- Gillin J. L., Poverty and Dependency, New York 1925.
- Gillard M. L., Service Social, Ramgall, 1939.
- Grete G., Saint Pie V, Paris 1914.
- Grisar H., Luther. 3. Bde, 1911-1913.
- Harnack A., Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten, Berlin 1906.
- Von Hausen H. E., Rössler H., Grundriss der deutschen Wohlfahrtspflege, Leipzig 1939.
- Heimbucher M., Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche, 2 Bde, Paderborn 1933.
- Henderson Ch. R. (přel. V. Škrach a E. Kaprálová), Základy sociální péče, v Praze 1921.
- Hilgenfeldt E., Idee der nationalsozialistischen Wohlfahrtspflege, München 1937.
- Hník F. M., Pohnutky dobročinnosti v křesťanství, v Praze 1935.
- Chénon E., Le Role Social de l'Eglise, Paris 1921.
- Jančík J., Tomáš ze Stítého, učitel života, Brno 1940.
- Janssen J., Pastor L., Geschichte des deutschen Volkes, 8 Bde, Freiburg i. B.
- Jeanty R., L'Assistance sociale, Paris 1934.
- Joergensen J., Sv. Filip Neri, ve sb. Obrazy římských světců, přel. F. Dohnal, Brno 1938.
- Joerger K., Caritashandbuch, Freiburg i. B., 1922.
- Johnson F. E., The social Work of the Churches, New York 1930.
- Kafka F., O duševně chorých v lidské společnosti, v Praze 1930.
- Kallab J., Historický vývoj sociální péče o mládež, v Brně 1923.
- Keller F., Caritaswissenschaft, Freiburg i. B., 1925.
- Kerby W. J., The Social Mission of Charity, New York 1924.
- Koch L., Wandlungen der Wohlfahrtspflege im Zeitalter der Aufklärung, Erlangen 1933.
- Konečný J., Ozdoba církve. Křesťanská charita, v Hradci Kr. 1927.
- Kovač B., Karita, ve sbor. Katolické Slovensko, Trnava 1933, 510-518.
- Krakeš J., Krakešová-Došková, Sociální případ organizace sociální pracovnice, v Praze 1934.
- Krebs L., Das caritative Wirken der katholischen Kirche in Österreich, Wien 1927.
- Kreutz B., Caritas (zvl. otisk z Handwörterbuch der Wohlfahrtspflege, 3. Aufl.), Berlin 1938.
- Kroess A., Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu I. (1556-1610), Wien 1910.
- Kux J., Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz zum Umsturz 1918, Olmütz 1937.
- Ladenbauer W., Das sociale Wirken der katholischen Kirche in der Diözese Budweis, Wien 1899.
- Lallemand L., Histoire de la Charité, 5 vol., Paris 1902-1912.
- Lallemand L., Histoire de la Charité à Rome, Paris 1878.
- Lhotte C., Des Pauvres parmi nous, Paris 1922.
- Lippert J., Socialgeschichte Böhmens, Prag 1896-1898.
- Liese W., Geschichte der Caritas, 2 Bde Freiburg 1922 (k tomu velmi cenný dodatek s doplňky do r. 1936).
- Liese W., Caritativ-soziale Lebensbilder, M. Gladbach 1916.

Liese W., Wohlfahrtspflege und Caritas im Deutschen Reich, Deutsch-Österreich, der Schweiz und Luxemburg, M. Gladbach 1914.
Löhr J., Geist und Wesen der Caritas, Freiburg i. B., 1922.

Machotka O., Sociálně potřebné rodiny v hlavním městě Praze, v Praze 1936.
Martin P. R., The Gospel in Action, New York 1932.
Martin Saint-Léon E., Histoire des Corporations des Métiers, Paris 1922.
Mauquoy J., Le Christianisme et l'Esclavage Antique, Liège 1927.
Meffert F., Caritas und Volksepidemien, Freiburg i. B. 1925.
Meffert F., Caritas und Krankenwesen bis zum Ausgang des Mittelalters, Freiburg i. B. 1927.
Migne J. P., Patrologia Graeca, 162 sv., Paris 1857-1866 (zkracováno při citování: MPG).
Migne J. P., Patrologia Latina, 221 sv., Paris 1878-1890 (zkracováno při citování: MPL).
Mischler E., Die Armenpflege in den österreichischen Städten und ihre Reform, Wien 1890.
Montalambert Ch., Les Moines, Paris 1926.
Moravská vlastivěda, v Brně, pro různé okresy.
Münsterberg E., Armenpflege, Berlin 1897.

Nar J., Caritas in der Heiligen Schrift, Augsburg 1934.
Nečas J., Dvacet let sociální péče v bývalé Československé republice, v Praze 1938.
Nešpor V., Dějiny Olomouce, v Brně 1936.
Neyron G., Histoire de la Charité, Paris 1927.
Neuman A., Předhusitské kláštery a veřejné blaho, v Praze 1939.
Neumann A., Z dějin českých klášterů do válek husitských, v Praze 1936.
Neumann A., Církevní jmění za doby husitské, v Olomouci 1920.
Nikel J., Das alte Testament und die Nächstenliebe, Münster 1913.
Noppel C., Einführung in die Caritas, Freiburg i. B., 1938.

O'Brien G., An Essay on the Economic Effects of the Reformation, London 1923.
O'Grady J., An Introduction to Social Work, New York 1928.
O'Grady J., The Catholic Church and the Destitute, London 1930.
O'Grady J., Catholic Charities in the United States. History and Problems, Washington 1931.
Orsenigo C., (přel. G. Brunner), Der hl. Karl Borromäus, Freiburg i. B. 1937.

Paulus N., Geschichte des Ablasses im Mittelalter, Paderborn, 3 Bde, 1923-4.
Peabody F. G. (přel. E. Müllenhoff), Jesus und die soziale Frage, Giessen 1903.
Pekař J., Život a umučení svatého Václava a báby jeho svatě Ludmily dle sepsání Křišťanova, v Praze 1921.
Pellico da Saluzzo S. (přel. J. Rozvoda a A. Mutovský), Má vězení, v Praze 1926.
De Persico H., (přel. K. Vrátný), Svatá Melanie mladší, v Praze 1916.
Peřinka F. V., Dějiny města Kroměříže, Kroměříž I. 1913.
Peters N., Die soziale Fürsorge im Alten Testament, Paderborn 1936.
Pfaff-Giesberg R., Die Sklaverei, Stuttgart 1935.
Platonovy Zákony (přel. V. Sládek), 2. sv., v Praze 1925-1926.
Ponnelle L., Bordet L., St. Philippe Neri et la Société Romaine de son Temps, Paris 1928.
Del Pozo (přel. B. J. Bogar), Život sv. Jana z Boha, v Brně 1925.
Prášek J., Panování císaře Josefa II., 2. sv., v Praze 1903-4.
Procházka L., Kniha o skutečnosti podle Buddhova probuzenského učení, v Plzni 1939.

Prunel L., L'Eglise et les Pauvres, v Dictionnaire Apologétique de la Foi Catholique, Paris, t. III., 1916, 1655-1735.
Přehled a program sociální a zdravotní práce v bývalém Československu r. 1928, v Praze.
Ratzinger G., Geschichte der kirchlichen Armenpflege, Freiburg i. B. 1884.
Richmond M. E., What is Social Case Work? New York 1922.
Richter F. X., Augustini Olomucensis episcoporum olomucensium series, Olomucii 1831.
Riegger J. A., Materialien zur Alten und Neuen Statistik in Böhmen, II. Heft, Prag 1787.
Sabula J., Mrační a osvětový význam odpustků ve středověku, v Hradci Kr. 1925.
Rüger W., Mittelalterliches Almosenwesen. Die Almosenordnungen der Stadt Nürnberg, Nürnberg 1932.

Salomon A., Soziale Führer, Leipzig 1932.
Salomon A., Soziale Diagnose, Berlin 1927.
Salomon A., Leitfaden der Wohlfahrtspflege 1928, Berlin.
Sand G., Le Service Social à travers le monde, Paris 1931.
Seipel I., Die wirtschaftlichen Lehren der Kirchenväter, Wien 1907.
Seitz J., Dopršení díla. Turek K., Dějiny veřejné péče o chudé v Sušici od XIV. století. V Sušici 1937.
Seldte F., Sozialpolitik im Dritten Reich, 1933-1938, München 1939.
Senecae L. A., Opera quae supersunt, 3 vol., Lipsiae 1878-1881.
Schaub F., Die katholische Caritas und ihre Gegner, M. Gladbach 1909.
Schindler J., Das sociale Wirken der katholischen Kirche in der Prager Erzdiocese, Wien 1902.
Schmürer G., Katholische Kirche und Kultur in der Barockzeit, Paderborn 1937.
Schreiber G., Mutter und Kind in der Kultur der Kirche, Freiburg i. B. 1918.
Schünke R., Kranken- und Armenfürsorge in Alt-Olmütz, Olmütz 1906.
Schweinitz K., The art of Helping people out of trouble, Boston 1924.
Simon K., Slavery, London 1930.
Sonnenschein K., Notizen. Weltstadtbetrachtungen. 10 Hefte, Berlin 1926-1928.
Spalding H. S., Chapters in Social History, Boston 1925.
Steinmann A., Jesus und die soziale Frage, Paderborn 1925.
Steinweg J., Die Innere Mission der evangelischen Kirche, Heilbronn 1928.
Svobodová-Sadovská A., Charitou k mravní a sociální obrodě národa, v Hradci Kr. 1939.

Šimák J. V., Kronika česká v Praze I. b. r., II. 1924.
Stechová M., Život světcův. Sv. Jan Bosco, v Praze 1937.
Šujan F., Dějiny Brna, v Brně 1928.

Tacitus C., Annales, přel. A. Minařík, C. Tacitus, Letopisy, v Praze II. č., 1935.
Tittel J., Historia archidioecesis olomucensis eiusque praesulum, Olomucii 1889 (lithogr.).
Tollet G., Les Edifices hospitaliers depuis leurs origines jusqu'à nos jours, Paris 1892.
Tomek V. V., Dějepis města Prahy. 12. sv., v Praze 1855-1901.
Troeltsch E., Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen, Tübingen 1912.
Tůma A., Poměr státu k dobrovolné sociální péči o mládež, v Brně 1923.
Tůma A., Právní základy veřejné správy sociální a zdravotní, zvláště péče o mládež, v Praze b. r.
Tufts J. H., Education and Training for Social Work, New York 1923.

- Tordoš A.*, Péče o chudé a péče o mládež ochrany potřebnou v bývalé Republice československé, 2 sv., v Praze 1935-1937.
- Vanti M.*, Lo Spirito di S. Camillo de Lellis, Vaticano 1940.
- Vašica J.*, Druhá staroslověnská legenda o sv. Václavu, v Praze 1929.
- Vavák F. J.*, Paměti z let 1770-1816, v Praze, dosud 5 knih, 1907-1938.
- Viollet J.*, Petit Guide du Travailleur Social, Paris 1932.
- Vostřebalová V.*, Sociální pracovnice v bývalé ČSR, v Praze 1930.
- Walsh J. J.*, The World's Debt to the Catholic Church, Boston 1924.
- Weber A.*, Fürsorge und Wohlfahrtspflege, Berlin 1926.
- Weber H.*, Das Wesen der Caritas. Freiburg i. B. 1938.
- Weber H.*, Die volkswirtschaftliche Bedeutung der katholischen Ordenschwestern, Münster 1919.
- Welser B.*, Caritasgestalten, Breslau 1930.
- Winter Z.*, Kulturní obraz českých měst, 2 sv., v Praze 1890-1892.
- Winter Z.*, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve XIV. a XV. století, Praha 1906.
- Winter Z.*, Život církevní v Čechách, 2 sv., v Praze 1895-1896.
- Winterswyl L.*, Gestaltswandel der Caritas, Freiburg i. B. 1939.
- Wollasch H.*, Caritative Erziehung und Bildung, in: Schneider, Bildungskräfte des Katholizismus seit dem Ende des Krieges, Freiburg i. B. 1936.
- Wöhrmüller B.*, Das königliche Gebot, Kempten 1923.
- Wronsky S.*, Quellenbuch zur Geschichte der Wohlfahrtspflege, Berlin 1925.
- Zippe J. A.*, Rede an dem Tage der Einweihung des... Verpflegshauses armer und Waisen... in der Neustadt Prag, Prag 1775.
- Zoepfl*, Mittelalterliche Caritas im Spiegel der Legende, Freiburg i. B. 1929.
- Zuverlässige und verlässliche Nachricht von dem Armen-Institute, welches auf den gräflich-Bouquoischen Herrschaften in Böhmen i. J. 1779 errichtet worden, Wien 1783.
- Von Zwebl K.*, Nachrichten über die Armen- und Krankenfürsorge des Ordes des hl. Johannes von Jerusalem, Rom 1911.
- Zyppe A.*, Sechs Predigten, gehalten auf Veranlassung der in B. Kamnitz errichteten Armenversorgungsanstalt, Prag 1782.

*

- La Loi de Charité*, Principe de vie sociale. Compte rendu. Semaines sociales de France. Paris 1928.
- La Carità*. Settimane sociali d'Italia. Milano 1934.
- Première Conférence Internationale du Service social. Compte rendu. Paris 1929. - Zweite internationale Konferenz für soziale Arbeit, Karlsruhe 1933. - Troisième Conférence Internationale du Service social. London 1938.
- Die 5. internationale katholische Konferenz für soziale Arbeit, Bruxelles 1935.

*

- Entzündet die Flamme. Freiburg i. B. 1936.
- Hütet die Flamme. Freiburg i. B. 1939.
- Pamětní spis o katolické charitě (milosrdné lásce) v zemi moravskoslezské. V Brně a Olomouci 1930.
- Příručka pro pracovníky na poli charity. V Praze 1920.
- Ve službách milosrdenství. Vydaly Sestry Neuposkvrněného Početí. V Přerově 1930.

Wir bauen die Pfarrcaritas. Ein Arbeitsplan, dargeboten vom deutschen Caritasverband.

*

- Handwörterbuch der Wohlfahrtspflege. Berlin 1929 (nové vydání v tisku).
- Encyclopaedia of the Social Sciences. 15 vol., New York 1930-1935.
- Český slovník bohovědný, 4 sv. v Praze 1907 nn.
- Lexicon für Theologie und Kirche, 10 sv., Freiburg i. B. 1930-1937.
- Dictionnaire Apologétique de la Foi Catholique, 4 vol., Paris, 1911-1928.
- Realencyclopädie für protestantische Theologie und Kirche, Leipzig, 24 Bde, 1893-1913.
- Die Religion in Geschichte und Gegenwart. 6 Bde Tübingen 1927-1932.
- Ottův slovník naučný. Praha, 1888 nn.
- Der Grosse Herder. 13 Bde Freiburg i. B., 1931-1935.
- Enciclopedia Italiana, 35+1 vol., Milano-Roma 1929 nn.

*

Výroční zprávy charitativních organizací různých zemí.

OBSAH

<i>Úvod</i>	5
-------------	---

I. OSUD SLABÝCH a TRPÍCÍCH PŘED KRISTEM

<i>Celkový obraz</i>	8
----------------------	---

Jednotlivé národy

Asyřané a Babyloňané	9
Egyptané	10
Indové	11
Národy buddhistické	11
Řekové	12
Římané	14
Zidé	17

II. CHARITA V KŘESTANSKÉM STAROVĚKU

Základy charity

u Ježíše Krista	20
u apoštolů	21

Charita v dobách pronásledování Církve

Nový život	22
Dobročinnost soukromá a veřejná	23
Kterých trpících se charita zvláště ujímala	25

Charita v osvobozené Církvi

Změněná situace	29
Pracovní metody	30
Ústavy dobročinné	31
Kterým skupinám charita zvláště prospěla	33
Zdroje příjmů	35

<i>Charita v Gallii</i>	35
-------------------------	----

<i>Několik vynikajících postav starokřesťanské charity</i>	36
--	----

<i>Charita u starokřesťanských spisovatelů</i>	40
--	----

III. CHARITA VE STŘEDOVĚKU

Úvodem k tomuto oddílu

Těžké obžaloby proti středověké charitě	50
Trojí zásadní zjištění	51

Pracovní obory středověké charity

Proč bylo charity ve středověku velmi zapotřebí	52
Péče o chudé	

Celkový obraz	53
Kláštery a chudina ve středověku	55
Hospitály (špitály) středověké	56

Péče o nemocné	
Středověké lékařství a Církev	58
Námítky: Církev prý proti anatomii a chirurgii	60
Nemocnice	61

Charita za středověkých morů	64
Péče o malomocné	65
Jiné choroby	67

Jiné obory charitativní práce	
Siroťčince a nalezince	68
Vykupování otroků a zajatců	68
Péče o pocestné	69

Pomoc stísněným penězně: Montes pietatis	70
Péče o zbloudilé dívky	71

Dodatek: Zásady středověké Církve o zlepšení poměrů hospodářských, sociálních a kulturních	71
--	----

Náboženské pohnutky v charitativní práci	73
--	----

V kom měla charita hlavní oporu

Vladaři	74
Biskupové	75
Jednotlivci	77
Bratrstva	77
Bekyně	79

Kláštery, hlavní činitel v charitě

Celkový přehled	80
Jednotlivé řády	
Antonité a řád sv. Ducha	81
Rytířské řády hospitální	82
Sv. František z Assisi. Františkáni	83

Námítky proti středověké charitě	87
--	----

Několik myšlenek o charitě ze středověkých spisovatelů	90
--	----

Závěrečné slovo k středověké charitě	92
--	----

IV. CHARITA OD REFORMACE DO FRANCOUZSKÉ REVOLUCE

Reformace a charita

Zásah Martina Luthera do charity	94
Výsledky zásahu	

Podle úsudku Lutherova	97
Podle úsudku vrstevníků	98
Novodobý protestantismus o vlivu Lutherově na charitu	99

Příčiny úpadku charity po reformaci	101
Vliv reformace na dobročinnost v Anglii	102
Vliv reformace na charitu v pozdějších dobách	102

Sekularisace dobročinnosti

Vzrůst laického živilu	103
Městské chudinské řády	105
Změna úkolů dobročinnosti	105
Světský živel v dobročinnosti ve Francii a jiných zemích	106

Katolická církev a charita v tomto období

Božský a lidský prvek v církvi	107
Předchůdcové nápravy v charitativním životě	108
Tridentský koncil a charita	108
Prvé účinky Tridentského koncilu	110
Sv. Karel Boromejský	111
Sv. Jan z Boha. Milosrdní bratří	114
Sv. Kamil de Lellis. Kamiliáni	115
Sv. Vincenc De Paul. Milosrdné sestry	116
Jiné řeholní řády charitativní	123
Katoličtí teoretikové charity	124

Obory charitativní péče po reformaci

Chudinství	126
Zebrota a její potírání	126
Obce přejímají chudinskou péči	129
Metody chudinské péče v této době	130
Nalezince	131
Nemocnice	132
Ústavy pro nervově choré	132
Péče o vězně	133
Vykupování otroků	134
Ostatní obory	135

Udělal se vše, co se mohlo udělat?	136
--	-----

Námítky proti charitě po reformaci	136
--	-----

Nadpřirozené síly v charitě	139
---------------------------------------	-----

V. CHARITA OD FRANCOUZSKÉ REVOLUCE PO NAŠI DOBU

Před světovou válkou

Reformy Josefa II.	142
Zásah francouzské revoluce do charity	144
Poměr veřejné a dobrovolné sociální péče v XIX. a XX. století	147
Charita v XIX. století	148
V Německu	149
Ve Francii	151
V jiných evropských státech	154
V Čechách a na Moravě	155
Ve Spojených státech severoamer.	157
Charita v protestantství	158

Od světové války

Nové rysy sociální péče	160
Sociální péče v Říši	163
Charita za nových poměrů	165

<i>Myšlenky o charitě u spisovatelů novodobých</i>	169
--	-----

ZAVĚREM

<i>Křesťanství a charita-spojení na život a na smrt</i>	171
<i>Rejstřík věcný</i>	175
<i>Literatura</i>	187

Dr. Bedřich Vašek, Dějiny křesťanské charity

Vydal „Velehrad“, nakladatelství dobré knihy v Olomouci. Vytiskly Lidové závody tiskařské a nakladatelské, spol. s r. o. v Olomouci l. P. 1941

